Barcode - 99999990317707
Title - Dayaram Kavyamrit
Subject - Devotional
Author - Dayaram
Language - gujarati
Pages - 292
Publication Year - 1948
Creator - Fast DLI Downloader
https://github.com/cancerian0684/dli-downloader
Barcode EAN.UCC-13
9 999999 031770

॥ શ્રીકૃષ્ણઃ ॥

"જે કોઈ પ્રેમ અંશ અવતરે, પ્રેમરસ તેના ઉરમાં ઠરે"

"ભક્ત કવિશ્રી-દયારામ-સ્મારક ગ્રંથમાળા"

ગ્રંથાંક ચોથો.

"શ્રી દયારામ-કાવ્યામૃત"

સંગ્રાહકો:

જોશી રણછોડભાઈ હરિભાઈ

(શ્રી. દયારામભાઈના પટ્ટ શિષ્ય)

જોશી નાથજીભાઈ ગિરિજાશંકર

(શ્રી. દયારામભાઈના પટ્ટ શિષ્ય પુત્ર)

* * *

સંપાદક અને સંશોધક:

જીવનલાલ છગનલાલ જોશી, એડવોકેટ

(શ્રી. દયારામભાઈના પટ્ટ શિષ્ય પ્રપૌત્ર)

શ્રી દયારામ-સ્મારક-સમિતિ.—ડભોઈ.

પ્રકાશક :
શ્રી દયારામ-સ્મારક-સમિતિ-ડભોઈ

સર્વ હક્ક પ્રકાશકને સ્વાધીન

વિ. સંવત ૨૦૦૫ પહેલી આવૃત્તિ : પ્રત ૧૦૦૦

મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

મુદ્રક :
ચુનીલાલ વિઠ્ઠલદાસ બુરાલા
નવોદ સહકારી મુદ્રણાલય—નડિઆદ.

॥ श्रीयदुभः ॥

“વિનમ્ર–નિવેદન”

રસભરી દર્ભાવતીના રસભર્યા રસ–આંગણેથી રસરાજ શ્રીદયારામભાઈએ શ્રીશ્યામસુંદરના–શ્રીરાધેશ્યામના રસભરતા રસે રસાએલા રસહૃદયની રસવર્ષા–રસધારા અવિરત વરસાવી હતી.–એ રસવર્ષાના રસવહેણમાં, એ રસધારાના રસપાનમાં ગુજરાતનાં રસ–રંગીલાં નરનારીઓ રસમગ્ન બન્યાં હતાં. દર્ભાવતી તો સદાએ રસમગ્ન જ રહેતું–એમનાં આપણે વંદન કરીએ.

શું એ પ્રેમસાહિત્યના ક્રમબદ્ધ પ્રકાશન–વાસ્તે આપણે કશાયે નહીં કરી શકીએ? શું શ્રી દયારામભાઈને માટે આપણને કશીયે અરે નથી? શું આપણે પગ પર પગ ચડાવીને બેસી રહેશું? જરા ચાનક રાખો, દેશને માટે યાદ રાખો કે આ ખાતા વગરનું ઋણ છે. એ ઋણને ફેડવા કટિબદ્ધ થાઓ. તન મન ધનથી ફેડવા તત્પર થાઓ–તત્પર થઈ એક વિશાલ અને સુદૃઢ સ્મારક કરો.

શ્રી. દયારામભાઈનો સારોયે અક્ષરદેહ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સૌના ઘરમાં—હૃદયમાં ઘર કરીને રહે તે માટે સમિતિને મદદ કરો. સમિતિનું ધ્યેય પૈસા કમાવાનું નથી જ. એ ખોટમાં જ કાર્ય કરે છે. એનું ધ્યેય ફક્ત એક જ છે અને તે એ જ કે શ્રી દયારામભાઈના સાહિત્યનો બહોળો પ્રચાર કરવો, દરેક પ્રકાશનને પડતર કિંમતે કે ખોટ ખાઈને વેચવું.

આ અદના ધ્યેયને ધ્યાનમાં રાખીને જ આશરે પાંચેક વર્ષ પહેલાં ડભોઈના સેવાભાવી અને ઉત્સાહી નાગરિકોએ આશરે બે હજારની રકમ એકઠી કરી પ્રકાશન–કાર્ય શરૂ કર્યું હતું. પણ, એકની વાત

એથી જ એમનું સારુંયે સાહિત્ય પ્રકટ કરવા માટે સૌ કટિબદ્ધ થાઓ. દર્ભાવતી–નાગરિકો અને શ્રી. દયારામ–પ્રેમીઓ કમર કસો, એ જ. પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વર અમારા આ નાનકડા કાર્યને વેગવંતુ બનાવે એ જ અમર આશા સાથે વિનમ્ર વિનતિ.

સદર ગ્રંથના પ્રકાશન બાબતમાં શ્રી. જેઠાલાલ એ. શાહ અને શ્રી. મોહનલાલ વિ. ગાંધીએ એમના અમૂલ્ય સમયના ભોગે પણ વખતો વખત અવર નવર જે સલાહ સૂચન આપ્યાં છે તે માટે અને તલોદ સહકારી મુદ્રણાલયના મેનેજર શ્રી. ચુનીલાલ વિ. ભુટાલાએ ઘણા જ વિપરીત સંજોગોમાં પણ શ્રી. દયારામભાઈ પ્રત્યેનો પોતાનો અસાધારણ ભાવ બતાવી જે સરસ પ્રકાશન કરી આપ્યું છે તે માટે તેમનો હું સમિતિ તરફથી અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનુ છુ, અને ભવિષ્યમાં પણ એવી અવર નવર મદદ આપ્યા જ કરશે એ અમર આશાએ અટકું છું.

સંવત ૨૦૦૫,
ચૈત્ર વદી. ૧૧,
શનિવાર.
(શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્ય
પ્રાદુર્ભાવ મહોત્સવ) ડભોઈ

શ્રી. જમનાદાસ ચુનીલાલ
જીનવાલા.
પ્રમુખ.
ભક્ત કવિ શ્રી. દયારામ.
સ્મારક સમિતિ, ડભોઈ.

◆

॥ श्रीवल्लभ ॥

"પ્રાસ્તાવિક"

એ પરમ પુનિત પુષ્ટિમાર્ગના પ્રખર પ્રચારકના પરમ પ્રશંસકો, એ મહાગુજરાતના ભજનીય ભક્તવર્યના ભાવુક ભક્તો, એ રસિકશિરોમણિના રસહૃદયના જ્ઞાતાઓ, એ ગુર્જર રસસાહિત્યના પ્રાચીન યુગના અંતિમ મહાકવિના અઠંગ અભ્યાસીઓ—એ ગુણજ્ઞ ગુજરાતની ગરવી ગોપીના હૃદયને, ભાવને, મર્મને, આશયને, સિદ્ધાન્તને આગોપાંગ સમજી શકે તે વાસ્તે વિવિધભેદે અભેદ અને વારંવાર ભિન્ન નિરખાતું છતાં અભિન્ન એવું વિવિધ વિષયે રમાએલું રસસાહિત્ય પીરસવાનું સહસા સાહસ ખેડ્યું છે

એ અણુધારી પણ આદર્શ અને અદ્વિતીય રસભંડારમાંથી એ રસરસિયાનું રસહૃદય પીછાનાય છે, એ ભક્તવર્યની ભાવભાવના અનુભવાય છે, એ પ્રેમભીની ગોપીની પ્રેમ-મસ્તી નીરખાય છે, એ મહાકવિની અનેક કાવ્યકલાની અપ્રતિમ પ્રતિભા અવલોકાય છે એ સંગીત-સમ્રાટના રસતંબૂરે-હૃદયવીણાએ રણકતા રસતારો ઝીલાય છે

'શ્રી દયારામ-કાવ્યામૃત'માં આવેલ એકેએક ગ્રંથ એક કે બીજી રીતે, એક કે અનેક પ્રકારે અનોખી ભાત પાડે જ છે. સાહિત્યિક, સાંપ્રદાયિક સૈદ્ધાંતિક, ઐતિહાસિક, અને શૈક્ષણિક દૃષ્ટિએ એ બધાએ ગ્રંથોનું વિગત અને વિસ્તારવાર વિવેચન સ્થળસંકોચને લીધે થઈ શકે એમ નથી છતાં પણ, પાન ૧૦૫થી ૧૪૯ સુધીનો 'નાયિકા-ગ્રંથ-રીતિ-ગ્રંથ' ગુર્જર-સાહિત્યમાં અનોખી ભાત પાડી અનુપમ સ્થાન ભોગવશે જ, એટલું જ નહિ પણ નાયિકાભેદ

વિષેના શ્રી. દયારામભાઈના તલસ્પર્શી જ્ઞાનની સાવ સાચી સાખ પૂરી સચોટ માહિતી આપશે જ.

નરસિંહ મહેતાથી તે અત્યાર સુધીના ગુર્જર સાહિત્યકારો તરફ નજર ફેરવીશું તો સ્પષ્ટ માલૂમ પડશે કે આવો નાયિકા ભેદની સવિસ્તર અને સચોટ સમજ પાડતો ગ્રંથ ગદ્યમાં કે પદ્યમાં રચાયો નથી. તદુપરાંત શ્રી. દયારામભાઈના ગ્રંથો તરફ એક અભ્યાસીની દૃષ્ટિએ અવલોકન કરીશુ તો એ નિર્ણયપર અવાશે કે સદર ગ્રંથની રચના 'સતસૈયા'ની પહેલાં થએલી હોવી જોઈએ; કારણ કે જે નાયિકાઓનું વર્ણન અહીં વિગત અને લક્ષણ વગેરે સાથે વિસ્તારપુર્વક આપવામાં આવ્યુ છે તે જ વિગત અને લક્ષણ વગેરે પ્રમાણે સંક્ષેપમાં 'સતસૈયા'માં દોહામાં કરવામા આવ્યુ છે. ધીમે ધીમે વખતના વહેવા સાથે કલમ કસાતાં કસાતાં, જ્ઞાનનો બહુશ્રુતપણાનો વગેરે અનુભવ પાકટ થતાં થતાં—પદ, ગરબા, ગરબી વગેરેમાં એ નાયિકાઓના હૃદયને, હાવભાવને હૂબહુ ચિતરાએલાં નીરખાય છે; એટલું જ નહીં પણ તાદૃશ થતાં અનુભવાય છે.

પાન ૧થી ૧૪૯ સુધીના ૬ ગ્રંથો શ્રી. દયારામભાઈના પટ્ટ શિષ્ય પુત્ર પૂજ્ય કાકાશ્રી નાથજીભાઈ પાએના હસ્તલિખિત સંગ્રહમાંથી લેવામાં આવ્યા છે. એ ગ્રંથોમાં રહેલા ભાવ વગેરે વિષયને ધ્યાનમાં રાખી શીર્ષકો આપ્યાં છે. ધવલ ધનાશ્રી રાગના આશરે સોએક ગ્રંથ પૂ. કાકાશ્રીના સંગ્રહમાં મોજૂદ છે. એ બધાયે ગ્રંથો શ્રીદયારામભાઈએ પોતાની ૩૯ વરસની વય સુધીમાં રચ્યા હોય એમ એ ગ્રંથોની ભાષા, ભાવ, વિષય વગેરે પરથી માલૂમ પડે છે. એ ગ્રંથોનું સંપાદન અને સંશોધન કરવા માટે પૂ. કાકાશ્રીની ભાવુક મંડલીએ અને તેમાંયે ખાસ કરીને ભગવદીય શ્રી. ગોવિંદલાલ અકોટીવાળાએ, ભગવદીય શ્રી. ગોવિંદલાલ વાડિયાવાળાએ, ભગવદીય શ્રીકૃષ્ણલાલ માસ્તરે અને ભગવદીય શ્રી. મોહનલાલ ગઢિયાએ ઉદારતાથી

જે સહાય અને મહેકતો સત્કાર આપ્યો છે તે માટે તેમનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનું છું અને શ્રી. દયારામભાઈના પ્રકટ અને અપ્રકટ સાહિત્યના પ્રકાશનમાં જનતા વખત પ્રસંગ સાંપડે એ પ્રમાણે સહાય અને સત્કાર આપ્યા જ કરશે એવી આશા રાખું છું. સહાય અને સત્કારની સાથે સાથે સાચી અને સહૃદયી સમાલોચના આપશે તો સોનામાં સુગંધ મળશે અને એ સૌરભ સૌનાં હૃદય સ્પર્શે જ.

પાન ૧૫૦થી ૨૪૨ સુધીના ૧૩ ગ્રંથો શ્રી. દયારામભાઈના પટ્ટશિષ્ય જોષી રણછોડભાઈ પાસેના હસ્ત–લિખિત સંગ્રહમાંથી લેવામાં આવ્યા છે. પ્રકીર્ણમાં આવેલા પદો વગેરેનું સંપાદન બન્નેના સંગ્રહના આધારે કર્યું છે. ૧થી૬, ૮, ૯, ૧૧, ૧૦, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૭, ૧૮, એ અપ્રકટ ગ્રંથો છે ૧૪થી૧૭ વ્રજભાષાના, ૧૮મો મરાઠી ભાષાનો અને બાકીના બધા ગુજરાતી ભાષાના ગ્રંથો છે.

શ્રી. દયારામભાઈની ભાષા ધીમે ધીમે કેવી રીતે કસાતી કસાતી વિકાસ પામતી જાય છે એનો અભ્યાસીઓ સારી રીતે અભ્યાસ કરી શકે એ દૃષ્ટિ ધ્યાનમાં રાખીને જ અત્રે ગ્રંથનું સંપાદન કર્યું છે. ધવલ ધનાશ્રી રાગના ગ્રંથો એમની ૩૯ વરસની વય સુધીની કૃતિ દીસે છે. ત્યાર પછી એમની કલમને હરેક રીતે અનુપમ ઓપ અપાય છે અને તે આપણે ધવલ ધનાશ્રી રાગના ગ્રંથો પછી આવેલા ગુજરાતી ગ્રંથોમાં ખૂબ જોઈ શકીએ છીએ. આ તો એક માત્ર ઈશારો જ કર્યો છે વિશેષ વિવેચન તો પ્રસંગ સાંપડે થશે જ.

શ્રી દયારામ સ્મારક સમિતિએ શ્રી. દયારામભાઈના અપ્રકટ સાહિત્યને પ્રકટ કરવાનું જે અમૂલ્ય સાહસ ખેડ્યું છે તે સતત ચાલુ રાખશે જ અને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં શ્રી. દયારામભાઈનું જ સાહિત્ય બહાર પાડી અમર નામના મેળવશે જ—એ જ અમર આશાએ અખંડ ભૂમંડલાચાર્યવર્ય જગદ્દત્તજ્ઞાનપાનકાર પરમ પુનિત પુષ્ટિમાર્ગના કૃપાકામના

—રસમાર્ગના—ભાવમાર્ગના સર્વોત્તમ ફલસ્વરૂપ, સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રમેય સ્વરૂપ, વિપ્રયોગાત્મક ભાવસ્વરૂપ, ઘનીભૂત રસસ્વરૂપ—શ્રીમદ્દવલ્લભાધીશના કમનીય કરકમલમાં એમના જ અનન્ય ભક્તવર્ય શ્રી. દયારામભાઈના રસસાહિત્યના—ભાવસાહિત્યના, સિદ્ધાંતસાહિત્યના સંપાદન કાર્યને હોંશે હોંશે રસભેર પધરાવી—અવિરત વિરામ ન પામતી ઉત્સુક લેખિની પૂર્ણ વિરામનું ચિહ્ન મૂકે છે.

સંવત ૨૦૦૫,
ચૈત્ર વદી ૧૧,
(શ્રીમદ્દવલ્લભાચાર્યજી પ્રાદુર્ભાવ મહામહોત્સવ)
શનિવાર.

લેખક—જીવનલાલ છગનલાલ જોષી.
એડવોકેટ ડભોઈ.
(શ્રીદયારામભાઈના પટ્ટ શિષ્ય પ્રપૌત્ર)

* * *

॥ શ્રીકૃષ્ણ ॥

"અનુક્રમણિકા"

ક્રમ	વિષય	પાન
(૧)	ભક્તિ-દર્પણ (ભક્તિ-દર્શન)	૧ થી ૪૭
(૨)	સદ્ગુરુ મહાખ્યાન	૪૮ થી ૫૬
(૩)	સાર નિરૂપણ	૫૭ થી ૫૯
(૪)	રસિક ભક્ત	૬૦ થી ૯૭
(૫)	રસપાત્રનો પ્રભાવ	૯૮ થી ૧૦૪
(૬)	અલૌકિક નાટકના વિધાન-કરનાર સ્વરૂપ લક્ષણ ભેદાદિ દર્શન	૧૦૫ થી ૧૪૯
(૭)	રાસપંચાધ્યાયીનો ગરબો	૧૫૦ થી ૧૬૨
(૮)	શુદ્ધાદ્વૈત પ્રતિપાદન અને સાધારણ ભજનનો ગરબો	૧૬૩ થી ૧૭૮
(૯)	ભક્તિદાનનો ગરબો	૧૭૯ થી ૧૮૧
(૧૦)	પૂર્ણિમા પ્રદીપ	૧૮૨ થી ૧૮૭
(૧૧)	વિનય બત્રીસી	૧૮૮ થી ૧૯૩
(૧૨)	શ્રીકૃષ્ણ સ્તવન માધુર્યતાનું ગીતા પ્રકરણ	૧૯૪ થી ૧૯૭
(૧૩)	ગુરુપ્રભાવ ચરિત્ર	૧૯૮ થી ૨૦૦
(૧૪)	હરિદાસ મણિમાળા	૨૦૧ થી ૨૧૦
(૧૫)	'સાખી'	૨૧૧ થી ૨૧૮
(૧૬)	શ્રીહરિદાસન વિરામ	૨૧૯ થી ૨૨૭
(૧૭)	શ્રીકૃષ્ણનામામૃતધારા	૨૨૮ થી ૨૩૮
(૧૮)	શ્રીકૃષ્ણનામ ચિંતામણિમાળા	૨૩૯ થી ૨૪૦
(૧૯)	શ્રીકૃષ્ણ અષ્ટોત્તરશતનામ	૨૪૧ થી ૨૪૨
(૨૦)	પ્રકીર્ણ	૨૪૩ થી ૨૫૩

⁂

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीकृष्णः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभायनमः ॥

"શ્રીદયારામ કાવ્યમૃત"

"મંગલાચરણ"

રાગ: કલ્યાણ—તાલ' ધ્રુપદ (ચૌતાલ,—માત્રા—૧૨

महा मंगलरूप श्रीगुरुदेव श्रीमहाप्रभु;
ज्याके पदपद्मको प्रथम सीस नांइए. महामंगल...(१)

नाम लेत उदे होत, परम आनंद कन्द;
सकल पाप ताप टरत, छव ध्याइए. महामंगल...(२)

ब्रह्मा सीव विष्णु परब्रह्म, मो श्रीगुरुराय;
सकल तीरथ आदि अंघ्रीरज नांइए. महामंगल...(३)

'दया' कहे आचारज, अधिक को, दुजो नांहि;
गुरुसेवा चिंतामनि, ईप्सित फल पाइए. महामंगल...(४)

ટીપ.—ડભોઈ વગેરે સ્થળે જ્યાં જ્યાં બેઠક થતી હતી ત્યાં ત્યાં 'મહામંગલરૂપ શ્રીગુરુદેવ શ્રીમહાપ્રભુ' એ મંગલાચરણ પહેલું ગવાતું હતું. પછી કીર્તનો વગેરે ગવાઈ રહ્યા પછી અંતમાં "ચારજુગ્યો સુખી રહો તુમ સકલ હરિજન'—આ આશીર્વાદાત્મક રેખતો ગાવામાં આવતો હતો. પછી આશરનાં—આશ્રયનાં પદો ગાઈ બેઠકની સમાપ્તિ થતી હતી. આ પ્રણાલિકા રસિક ભક્ત કવિ-સમ્રાટ શ્રી દયારામભાઈના સમયથી જ ચાલે છે. એ પ્રણાલિકા એમણે જ શરૂ કરી હતી. એ પ્રણાલિકાને અનુસરીને જ ગ્રંથની શરૂઆત થતાં પહેલાં જ મંગલાચરણ મૂક્યું છે અને અંતમાં આનંદ આશીર્વાદ આપતો રેખતો મૂક્યો છે.

દા. હા. ઉચન-જોષી.

રસિક ભક્તકવિસમ્રાટ
શ્રી દયારામભાઈ
જન્મ સંવત ૧૮૩૩
(ભાદરવા સુ. ૧૧-૧૨ વામન જયંતી)
નિત્યલીલા પ્રવેશ (સ્થિતિ)
સંવત ૧૯૦૮ મહા વદી ૫

પૂ. ગુરુદેવ
શ્રીમદ્ ગોસ્વામી ૧૦૮
શ્રી છોગાલજી મહારાજ
રાજનગર (અમદાવાદ)

સર્વ હક્ક સંપાદકને સ્વાધીન છે

ટીપ — જોડે વગેરે સ્થાને જ્યાં જ્યાં બેઠક થતી હતી ત્યાં ત્યાં 'મહામંગલરૂપ શ્રીગુરુદેવ શ્રીમહાપ્રભુ' એ મંગલાચરણ પહેલું ગવાતું હતું પદ કીર્તનો વગેરે ગવાઈ રહ્યા પછી અંતમાં "ચારજુગ્યો સુખી રહો તુમ સકલ હરિજન"—આ આશાવાળો રેખતો ગાવામાં આવતો હતો પછી આરાધના—આશ્રયના પદો ગાઈ બેઠકની સમાપ્તિ થતી હતી આ પ્રણાલિકા રસિક ભક્ત કવિ સમ્રાટ શ્રી દયારામભાઈના સમયથી જ ચાલે છે એ પ્રણાલિકા એમણે જ શરૂ કરી હતી એ પ્રણાલિકાને અનુસરીને જ ગ્રંથની શરૂઆત થતાં પહેલાં જ મંગલાચરણ મૂક્યું છે અને અંતમાં આદર્શ આશીર્વાદ આપતો રેખતો મૂક્યો છે

ડા. દા. જીવન-જોષી.

॥ श्रीवल्लभ ॥

"સમીક્ષાને પંથે"

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈથી તે અત્યાર સુધીના શ્રી. દયારામભાઈના રિત્ર લેખકોએ શ્રી. દયારામભાઈના જીવન વિષે જે લખ્યું છે એ કાંઈ ખોટું પ્રવેશ થવા પામ્યું છે તેમાંથી થોડું-ઝાઝું ઇશારા પૂરતું, સાહિત્યરસિકો, વિવેચકો અને અભ્યાસકોના જાણ ખાતર વિનમ્ર ભાવે એક અભ્યાસીની દૃષ્ટિએ રજુ કર-ની રજા લઉં છું.

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ શ્રી. દયારામભાઈની જન્મ સંવત ૧૮૩૩ બતાવે છે-(જુઓ જુનું નર્મગદ્ય). રા બા. હરગોવિંદદાસ કાંટાવાળા અને સ્વ. ઇચ્છારામ દેસાઈ શ્રી. દયારામભાઈની જન્મ સંવત ૧૮૨૩ બતાવે છે-(જુઓ પ્રા. કા. મા. ભા. બીજો કવિચરિત્ર. તથા બૃ. કા. દો. ભા. પાંચમો કવિચરિત્ર).

શ્રી. દયારામભાઈના જન્માક્ષર એમની જન્મકુંડલી અને એમનું સ્વયં રચિત કવિત્ત જોતાં જન્મ સંવત ૧૮૩૩ ખરી માનવી પડે છે. જન્માક્ષર અને જન્મકુંડલી શ્રી. શંકરપ્રસાદ રાવળે જીવનચરિત્રમાં બહાર પાડેલાં હોવાથી અહીં તે ન આપતા ફક્ત કવિત્ત અભ્યાસીઓની જાણ માટે રજુ કરું છું.

"कवित्त"

संवत अष्टादस तेतीस, शाके सोलअठानुं,
भादों अमल पछ तिथि द्वादशि जानिये;
सनीवार, नक्षत्र श्रवन, योग अतीगंड,
रविउदय गत घटी पचतालीस पेहचानिये;

॥ श्रीवल्लभ ॥

“ સમીક્ષાને પંથે ”

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈથી તે અત્યાર સુધીના શ્રી. દયારામભાઈના જીવનચરિત્ર લેખકોએ શ્રી. દયારામભાઈના જીવન વિષે જે લખ્યુ છે તેમાં જે કાંઈ ખોટું પ્રવેશ થવા પામ્યું છે તેમાંથી થોડેરું—ઝાઝેરું—એક ઇસારા પૂરતું, સાહિત્યરસિકો, વિવેચકો અને અભ્યાસકોના ખાસ જાણ ખાતર વિનમ્ર ભાવે એક અભ્યાસીની દૃષ્ટિએ રજુ કરવાની રજા લઉં છુ.

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ શ્રી. દયારામભાઈની જન્મ સંવત ૧૮૩૩ જણાવે છે–(જુઓ જૂનુ નર્મગદ્ય). રા. બા. હરગોવિંદદાસ કાંટાવાળા અને સ્વ. ઇચ્છારામ દેસાઈ શ્રી. દયારામભાઈની જન્મ સંવત ૧૮૨૩ બતાવે છે–(જુઓ. પ્રા. કા. મા. ભા. બીજો કવિચરિત્ર. તથા બૃ. કા. દો ભા. પાંચમો કવિચરિત્ર).

શ્રી. દયારામભાઈના જન્માક્ષર એમની જન્મકુંડલી અને એમનું સ્વયં રચિત કવિત્ત જોતાં જન્મ સંવત ૧૮૩૩ ખરી માનવી પડે છે. જન્માક્ષર અને જન્મકુંડલી શ્રી. શંકરપ્રસાદ રાવળે જીવનચરિત્રમાં બહાર પાડેલાં હોવાથી અહીં તે ન આપતાં ફક્ત કવિત્ત અભ્યાસીઓની જાણ માટે રજુ કરું છું.

“कवित्त”

संवत अष्टादस तेतीस, शाके सोलनभानूं,
भादों अमल पछ तिथि द्वादशि जांनिये;
सनीवार, नक्षत्र श्रवन, योग अतीगंज,
रविउदय गत घटी एकतालीस पहेचांनिये;

दुजे राहु, तीजे गुरु शुक्र उभय, चौथे बुध;
रवि पंचम, छट्ठे शनि, सप्तम कुज भांनियें;
अष्टम केतु, नौं शशि, यह विधिके जन्माक्षर,
कृष्णदास 'दयाराम' भावें उर आंनियें. (१)

॥ अथ जन्मलग्नमिदम् ॥

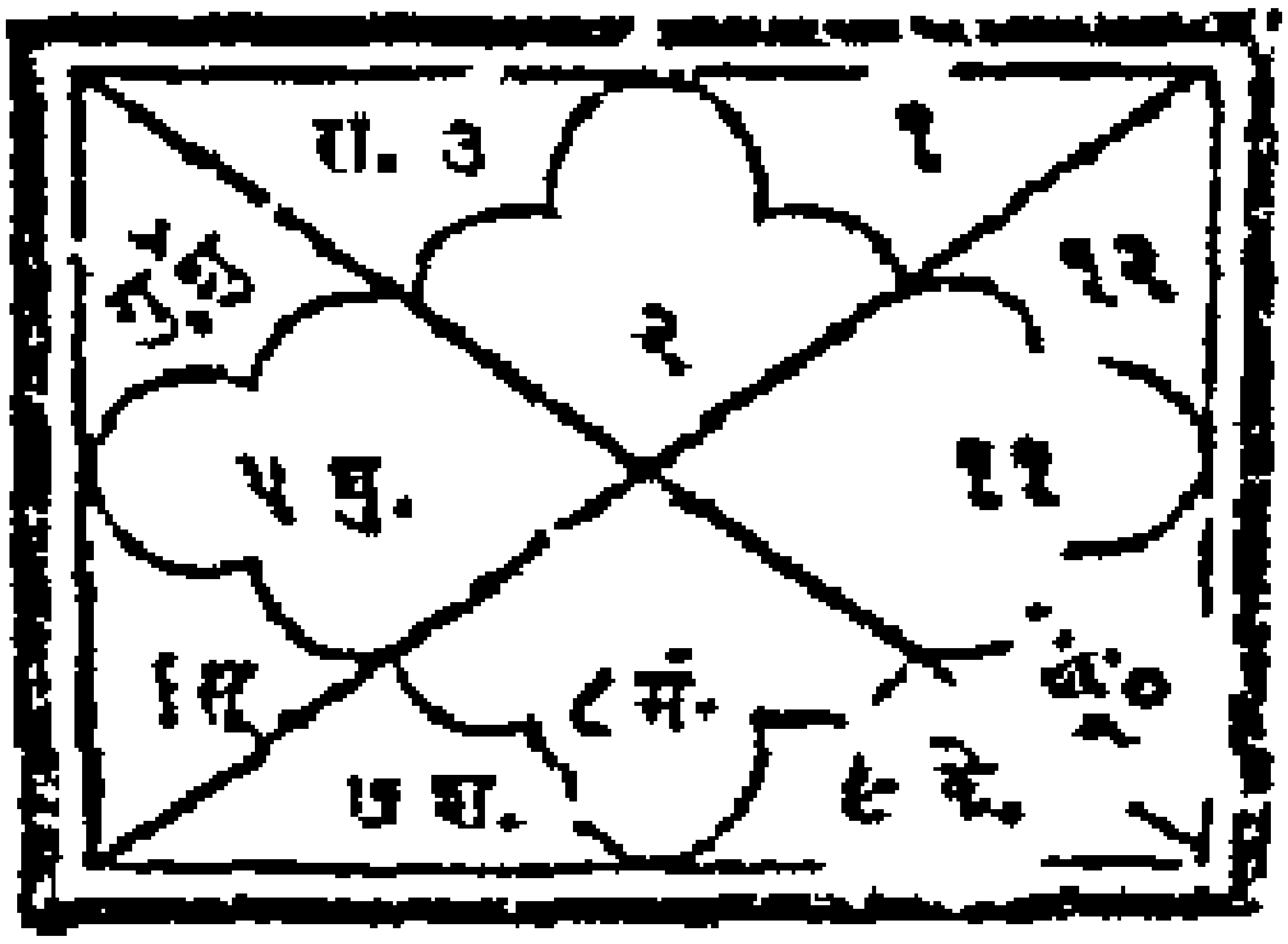

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈએ, સ્વ. હરગોવિંદદાસે, સ્વ. ઇચ્છારામભાઈએ અને ત્યારપછી શ્રી. શંકરપ્રસાદ રાવળ સિવાયના બીજા એક જીવનચરિત્ર લેખકોએ શ્રી. દયારામભાઈની માતુશ્રીનું નામ 'રતનબાઈ' જણાવ્યું છે. એ નામ ખોટું જ છે. શ્રી. દયારામભાઈની માતુશ્રીનું નામ મહાલક્ષ્મી ઉર્ફે રાજકોર હતું. એ પ્રમાણે શ્રી. શંકરપ્રસાદ રાવળ જણાવે છે. એટલું જ નહીં પણ, જન્માક્ષરમાં પણ મહાલક્ષ્મી ઉર્ફે રાજકોર જ જોવામાં આવે છે. તદુપરાંત શ્રી. દયારામભાઈએ પોતાની તેર વરસની વયે જે ૬૬ કડીનું ધવલધનાશ્રી રાગમાં તત્ત્વ પ્રબંધ કાવ્ય લખ્યું છે તેમાં પણ એમણે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં માતુશ્રીનું નામ મહાલક્ષ્મી ઉર્ફે રાજકોર જ જણાવ્યું છે–(જુઓ શ્રી. દ. કા. મ. ગા. ભા. છઠ્ઠો પા. ૯૦).

"ત્રેવેણી સંગમ ચંડીપુરીમાં શ્રીવંત 'ભટ' દયારામજી,
રાજકોર મહાલક્ષ્મી સુત, પિતાશ્રી પ્રભુરામજી." (૬૬)

આ પરથી ખાતરી થાય છે કે શ્રી. દયારામભાઈની માતુશ્રીનુ નામ રાજકોર ઉર્ફે મહાલક્ષ્મી હતું, નહીં કે સ્વ. નર્મદાશંકર વગેરે જીવનચરિત્ર લેખકોના જણાવવા મુજબ રતનબાઈ. મહાલક્ષ્મી અને રાજકોર એ નામ સપ્રમાણ અને સાચું સિદ્ધ થાય છે. રતનબાઈ નામ અપ્રમાણ અને ખોટું ઠરે છે.

શ્રી. દ. કૃ. કા. સંગ્રહમાં જે જે ગ્રંથો છપાઈ ગયા છે તેમાં તેમ જ ત્યારપછી પ્રકટ થએલા દરેક ગ્રંથમાં શ્રી. દયારામભાઈએ પોતાની અટક 'ભટ' સ્પષ્ટ જણાવેલી હોવાથી સ્વ. ઇચ્છારામભાઈ અને તે પછીના જીવનચરિત્ર લેખકોએ જે 'પંડયાની' અટક જણાવી છે તે શ્રી. દયારામભાઈના જ ગ્રંથોથી ખોટી ઠરે છે. જુઓઃ—સતસૈયા, રસિકવલ્લભ, ભક્તિપોષણ, ભગવદ્‌ગીતામાહાત્મ્ય, રુક્મિણીવિવાહ, નાગ્નજિતિવિવાહ, અજામિલાખ્યાન, સારાવલિ વગેરે અનેક ગ્રંથો.

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈના લખવા મુજબ શ્રી. દયારામભાઈ સોળ–સત્તર વર્ષની વયે પહેલ વહેલા 'કાશી' ગયા નહોતા, સ્વ. ઇચ્છારામ દેસાઈના જણાવવા મુજબ ૨૧ વર્ષ સુધી **ચાણોદમાં** રહ્યા નહોતા, પહેલ વહેલા **શ્રીનાથજી** ગયા નહોતા, સ્વ. હરગોવિંદદાસ કાંટાવાળાના લખવા મુજબ ૧૫–૧૬ વરસની વયે ચાણોદ છોડી, ભરૂચ જઈ મામાને ઠેકાણે દશ વરસ સુધી કુરજા પર સરકારી નોકરી કરી નહોતી; (સ્વ. ઇચ્છારામભાઈ બૃ. કા. દો. ભા. ૫માં જણાવે છે કે સરકારી રેકાર્ડમાં શ્રી. દયારામભાઈએ સરકારી નોકરી કરી હોય એવો ઉલ્લેખ તપાસ કરતાં જણાતો નથી. હજી પણ કોઈ તપાસ કરે ને એ ઉલ્લેખ મળી આપે તો જ સ્વ. હરગોવિંદદાસના કથનને પુષ્ટિ મળે અને સાચું માની શકાય).

—પણ તેર વરસની વયે સેનતનાત આગળ ડાકોરવાળા પેટલાદ નિવાસી ત્રિકાલદર્શી મહાત્મા શ્રી. ઇચ્છારામ ભટ્ટજીનો સોહામણો સમાગમ થયા પછી જ એમના આશીર્વાદથી અને એમની આજ્ઞાથી બાલ દયારામભાઈ, પહેલ વહેલું યમુના સ્નાન કર્યા પછી ગોકુલ-વૃંદાવને પરવર્યા હતા. ત્યાર પછી એમણે વ્રજની પરિક્રમા કરી હતી. ત્યાર પછી ફરતા ફરતા ચિત્રકૂટ થઈને કાશી ગયા હતા. શ્રીનાથજી તો સૌથી છેલ્લા જ ગયા હતા. ત્યાર પછી ફરી પાછા સારાયે વ્રજમાં વિચર્યા હતા. એ પ્રથમ પર્યટન સાત વરસનું નક્કીતું પણ બાર વરસનું હતુ. (જુઓ—રસિકવલ્લભ. પદ. ૨થી ૧૦)

સરખાવો: “એવી દશામા ‘તીર્થ’ કરવા ગયો ‘કાચીમત્ય’ (પદ—૨)

★

“એમ ભ્રમ્યો હું દ્વાદશ વર્ષજી” (પદ—૩)

“મેં પ્રથમ શ્રીયમુના પુનિત જલ કર્યું સુંદર સ્નાન;

★

શ્રીગોકુલ મથુરા વૃંદાવન ગિરિરાજ દર્શ મહાન (પદ—૪)
પછી ચિત્રકૂટ પવિત્ર સ્થળ, જ્યાં વસ્યા સીતારામ;
જન દયા પ્રીતમ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ, સહ સુખધામ. (પદ—૫)

★

પછી ‘શ્રી કાશીપુરીમાં’ જઈનેજી, શ્રી ગંગા ન્હાયો શુચિ
થઈનેજી (પદ—૬)

પછી ‘શ્રીજીદ્વારે’ હું ગયો, જે પરમ પાવન ધામ;
મેં નિરખિયા શ્રીનાથજી, પરબ્રહ્મ પૂરણકામ. (પદ—૧૦)

જુઓ પ્રશ્નોત્તર માલિકા (ગ્રન્થ) પ્રશ્ન પહેલો.

સરખાવો—‘અને પૂર્વે હું આપનો શિષ્ય છું, તે ‘કાચી અવસ્થામાં તીર્થાટન’ કરવાને ગયેલો … …’

શ્રી. દયારામભાઈને તેર વરસની વયે શ્રી. ઇચ્છારામ ભટ્ટજીનો સમાગમ થયા પછી એમણે હિંદના પ્રથમ પર્યટનમાં બાર વરસ

પસાર કર્યાં હતાં એમ જ્યારે આપણને રસિકવલ્લભનાં ૨ થી ૧૦ પદ વાંચતાં સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે અને સંપૂર્ણ ખાતરી થાય છે, ત્યારે આપણે બેધડક છાતી ઠોકીને કહી શકીશું કે શ્રી. દયારામભાઈની સારીયે યુવાવસ્થા—એમની ૧૪ થી ૨૬ વરસની વય એમના જ કથન મુજબ એમના જ લખાણ પ્રમાણે સારાયે હિંદના પર્યટનમાં જ પસાર થઈ હતી. સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ, સ્વ. હરગોવિન્દદાસ કે સ્વ. ઇચ્છારામભાઈના જણાવવા મુજબ એ યુવાવસ્થા ચાણોદ ડભોઇ કે ભરૂચમાં પસાર થઈ જ ન હોતી. તેથી જ શ્રી.દયારામભાઈની યુવાવસ્થાને લગતા જે જે બનાવો આલેખવામાં આવ્યા હોય, એમની યુવાવસ્થાને લગતી જે જે હકીકતો કહેવામા આવી હોય, પછી તે આલેખનાર કે કહેનાર ગમે તે હોય પણ તે શ્રી. દયારામભાઈના જ કથનથી જ—લખાણથી જ ખોટી ઠરે છે. શ્રી.દયારામભાઈ જાતે જ કહે છે કે મારી સારીયે યુવાવસ્થા હિંદના પર્યટનમા જ પસાર થઈ હતી. તો પછી તેજ યુવાવસ્થાને શ્રી.દયારામભાઈના કથનથી—લખાણથી વિરૂદ્ધ જઈને ચાણોદ, ડભોઈ કે ભરૂચમાં કેવી રીતે પસાર કરાવી શકાય ? એ યુવાવસ્થાને લગતા નાપાયાદાર બનાવો પર, એ યુવાવસ્થાને લગતી કપોલકલ્પિત હકીકતો અને વાતોપર કેટકેટલો વિશ્વાસ મૂકી શકાય ? ન જ મૂકી શકાય ! સર્વથા નહિ જ. શું એક જ યુવાવસ્થા એકી વખતે બે ત્રણ ઠેકાણે પસાર થઈ શકતી હશે? શુ એ બનાવો એવી રીતે એકી સાથે જુદી જુદી જગાએ બની શકતા હશે? શું એ હકીકતો એક સામટી એક જ સમયે જુદે જુદે સ્થળે બની શકતી હશે? વ્યક્તિ છે ક્યાં ? બનાવ બને છે ક્યા? એ સૌએ વિચારવા જેવું છે. તટસ્થપણે વિચારણા અને વિવેચના થશે તો જ સાચો ન્યાય આપી શકાશે. શ્રી.દયારામભાઈની સારીયે યુવાવસ્થા હિંદના પર્યટનમાં જ પસાર થઈ હતી. એ શ્રી.દયારામભાઈના

કથનને—લખાણને પૂરવાર કરવા વર્તે હવે બીજા પુરાવાની શું જરૂર રહે છે ખરી ! હા કહેશો તો હાસ્યાસ્પદ કહેવાશો, ના કહેશો તો સત્ય માને જ છૂટકો.

૭૬ કમલાબાઈના મુખમાં મુકવામાં આવેલો પ્રસંગ—શ્રી. દયારામભાઈની યુવાવસ્થાનો પ્રસંગ—ચાણોદમાં બનેલો પ્રસંગ નીચેનાં કારણોને લીધે સર્વથા ખોટો ઠરે છે.

(૧) શ્રી. દયારામભાઈ રસિકવલ્લભના પદ ૨ થી ૧૦ મા અને પ્રશ્નોત્તરમાલિકાના પહેલા પ્રશ્નમાં પોતાની સારીયે યુવાવસ્થા હિંદના બાર વર્ષના પ્રથમ પર્યટનમાં પસાર કર્યાનું જણાવે છે.

(૨) હિંદમાં બાર વરસના પ્રથમ પર્યટનમાં પસાર થએલી યુવાવસ્થા ચાણોદ, ડભોઈ કે ભરૂચમાં પસાર ન થાય એ સ્વાભાવિક અને નૈસર્ગિક છે.

(૩) રતનબાઈ જાતે માસ્તાન સોની હતાં. એમની ન્યાતનું એકેયે ઘર ચાણોદમાં ન હોતુંજ અને નથી જ. એમની જ્ઞાતિનાં ઘરો ડભોઈમાં આવેલી માસ્તાન શેરીમાં હતાં અને છે. જ્યારે માસ્તાન સોનીનું એકેયે ઘર ચાણોદમાં નહોતુ ત્યારે રતનબાઈની સગી સોનારણ ચાણોદમાં પાણી ભરવા શી રીતે આવી ? શું તે ડભોઈથી ચાણોદ આવતી જતી હશે ? ડભોઈથી ચાણોદ સાત માઈલ થાય છે તેનું શું ?.

(૪) શ્રી. દયારામભાઈની સારીયે યુવાવસ્થા હિંદના પર્યટનમાં પસાર થએલી હોવાથી રતનબાઈની સગી સોનારણ સાથે ચાણોદમાં પ્રસંગ ન સાંપડે એ સ્વાભાવિક અને નૈસર્ગિક છે.

(૫) રતનબાઈની સગી સોનારણનું નામઠામ પણ જણાવવામાં આવ્યું નથી.

(૬) કમલાબાઈ અને કેશવાનંદનું નામઠામ જણાવવામાં આવ્યું

ત્યારે એ સગી સોનારણનૂ અને મિત્રોનાં નામઠામ જણાવવામાં શો વાંધો આવ્યો હશે?

(૭) જ્યારે રતનબાઈની સગી સોનારણનો પ્રસંગ ખોટો ઠરે છે ત્યારે કેશવાનંદના પ્રસંગને શી રીતે માન્ય રખાય? જો એ પ્રમાણે પ્રસંગ સાંપડ્યો જ હોત તો એ બાબતનું સૂચન શ્રી. દયારામભાઈએ ક્યાંયે પણ કર્યું જ હોત. જે શ્રી.ઈચ્છારામભટ્ટજીનો ઉલ્લેખ વારંવાર કરે તે શું કેશવાનંદને ભૂલી જાય? એ શું બનવા જોગ છે? શુ શ્રી.દયારામભાઈ નગુણા હતા, કે ગુણ કરનારને યે વિસરી જાય? જે ગુણીજનને સોનાનો અછોડો બક્ષીસ આપે તે શું કેશવાનંદનો ઉલ્લેખ કરવાનું ભૂલે ખરા કે?

(૮) 'ગુરુ મોટા ગુરુ મોટા' વાળું પદ બૃ. કા. દો. ના કોઈ પણ ભાગમાં તેમ જ અત્યાર સુધી પ્રકટ થએલા ગ્રંથોમાં ક્યાંયે પણ છપાયુ જ નથી.

(૯) શ્રી.દયારામભાઈએ પોતાના મિત્રો પાસે કયી લાવણી ગવડાવરાવી હતી તે જણાવવામા આવ્યુ જ નથી. તેમ જ તેમના ગાનાર મિત્રોનાં નામઠામ પણ જણાવવામા આવ્યા જ નથી.

(૧૦) સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ નર્મગદ્યમા સ્પષ્ટ જણાવે છે કે **હાલમાં એકલી રતનબાઈ જ જીવતી** છે (જુનું નર્મગદ્ય–પા. ૪૮૭). તો પછી પ્રશ્ન એ થાય છે કે સ્વ. ઈચ્છારામભાઈને કમલાબાઈનો બેટો ક્યાંથી થયો?

સદર કારણોને લીધે કમલાબાઈને, રતનબાઈની સગી સોનારણને તેમ જ કેશવાનંદને કાલ્પનિક માનવા પડે છે.

શક શબ્દ પરથી સંવત તારવવાની કલ્પના સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈએ જે 'ભગવંદ્ગીતા માહાત્મ્ય' ગ્રંથના રચના કાળ માટે કરી છે તે સાવ અસ્થાને છે એટલું જ નહીં પણ તદ્દન ખોટી છે.

એ પ્રમાણે ગણીશું તો શ્રી.દયારામભાઈએ શક શબ્દ મૂકીને જે જે ગ્રંથો લખ્યા છે તે તે શ્રી.દયારામભાઈના અવસાન પછીના અને સંવત ૨૦૦૦ પછીના એટલે આશરે એક સદી પછીના આવે છે, જે દરેક દૃષ્ટિએ ખોટા જ ઠરે. શ્રી.દયારામભાઈએ શક શબ્દ સંવતના જ અર્થમાં વાપર્યો છે.

"શક અષ્ટદસ અધ્યાય, શ્રીમધ્યે સુભગ શ્રાવણ માસ;
જન્માષ્ટમી ભૃગુવાર ગાયા, પૂરણ થઈ પ્રતિહાસ."

(શ્રી. દ. કૃ. કા. સંગ્રહ ભગવદ્‌ગીતા માહાત્મ્ય).

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ 'શક' શબ્દ પરથી આ પ્રમાણે સવત તારવે છે. "શક એટલે શાલીવાહન શક ૧૭૦૦ તો ખરો જ. પણ તે ઉપર અષ્ટદશ તે અઢાર અને 'શ્રી' તે દશ (દશ વિધિ લક્ષ્મી કહેવાય છે) એટલે ૧૭૨૮. એટલે ૧૮૬૩માં એટલે ૩૦ વરસની ઉંમરે છપેલી કવિતા જોડી છે." (જુનુ નર્મગદ્ય પા. ૪૮૦).

શક સવતના અર્થમાં લેવાનો છે. શક સવત તરીકે ગણવાનો છે. અષ્ટ દશ એટલે અઢાર ને અધ્યાય એટલે ૯૦. 'અધ્યાય' શબ્દ શ્રીમદ્‌ભાગવતના દશમ સ્કંધના અધ્યાય દર્શક—સૂચક છે. દશમ સ્કંધના અધ્યાય ૯૦ છે. તેથી શ્રીદયારામભાઈએ શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતા માહાત્મ્ય ગ્રંથ સંવત ૧૮૯૦માં ૫૭ વરસની વયે ચાણોદ-ડભોઈ રહી રચ્યો કહેવાય. દશમ સ્કંધના ત્રણ અધ્યાય પ્રક્ષિપ્ત ગણીએ તો સંવત ૧૮૮૭મા ૫૪ વરસની વયે એની રચના થઈ ગણાય. આ ગ્રંથ રચના કાળની તારવણી સ્વ નર્મદાશંકરભાઈની કલ્પના મુજબ નક્કી થઈ.

વધારે સરળતા ખાતર શ્રીદયારામભાઈએ શક શબ્દથી લખેલા બીજા ગ્રંથો તપાસીએ.

પત્રલીલા:—

દયાશંકર દર્ભાવતી સેવે, મૂળ ચાણોદ નિવાસ;
શક અષ્ટાદશ બાસઠમાંહે, દયા પ્રીતમે પૂરી આશ.

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈની ગણત્રી મુજબ શક એટલે શક. અષ્ટાદશ બાસઠ એટલે ૧૮૬૨. ૧૮૬૨માં ૧૩૫ ઉમેરવાથી સંવત ૧૯૯૭ આવી. ૧૯૯૭ની સંવત શ્રી. દયારામભાઈના અવસાન પછીની છે. સંવત, ૧૯૦૯ના મહાવદી પાંચમના દિવસે શ્રી. દયારામભાઈનું, ડભોઈમાં અવસાન થયુ હતું. આથી શક શબ્દને સંવતના અર્થમાં ગણીશું તો જ બરાબર બંધબેસતુ આવશે. શ્રી. દયારામભાઈનો શક શબ્દ લખતી વખતે એ જ આશય હતો. એ પ્રમાણે ગણતાં શ્રી. દયારામભાઈએ સંવત ૧૮૬૨માં ૨૯ વરસની વયે ડભોઈમાં પત્રલીલા રચી.

સતસૈયા:—

“શક અષ્ટાદશ હુહુતરા, શુભ્ર પચ્છ નભ માસ;
મિતિ શ્રીરાધાઅષ્ટમી, બાર ગુરુ શુભ રાસ.”

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈની કલ્પના મુજબ ગણીશુ તો શક એટલે શક, ‘અષ્ટાદશ હુહુતરા’ એટલે ૧૮૭૨. શક ૧૮૭૨માં ૧૩૫ ઉમેરવાથી સંવત ૨૦૦૭ આવી. એ સંવત આવવાને હજી વાર છે. એ પ્રમાણે ગણીએ તો સતસૈયા અને તેની પછી રચાએલા ગ્રંથો શ્રી. દયારામભાઈના ન જ ગણાય—તે તો કોઈ કહેવાને સમર્થ નથી. કારણકે દરેકની હસ્તલિખિત પ્રત મળે છે. તેથી શ્રી. દયારામભાઈએ શક શબ્દને સંવતના અર્થમાં જ વાપર્યો છે, એમ જ માનવું પડશે. એ પ્રમાણે માનતાં શ્રી. દયારામભાઈએ સંવત ૧૮૭૨ના ભાદરવા સુદી આઠમના દિવસે ગુરુવારે ૩૯ વરસની વયે ચાણોદમાં સતસૈયા સર્જ્યો.

ભાગવતાનુક્રમણિકા —

"શાક અઠાર અધન્યાસિ, શુભ ફાગુન દ્વિતીયા કૃષ્ણ,
ગ્રંથ સમાપતિ તાહિ દિન, પુરન કરી પ્રભુ તૃષ્ણ" (૨)

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈની તારવણી મુજબ તારણ કાઢીશું તો શાક એટલે શક "અઠાર અધન્યાસિ" એટલે ૧૮૭૯ શક ૧૮૭૯મા ૧૩૫ ઉમેરવાથી સંવત ૨૦૧૪ આવી જેને આવવાને હજી રાહ જોવી પડશે. આથી આ તારવણીને કોરણે જ મૂકવી પડશે. શકને સંવતના અર્થમા ગણીને જ સંવત તારવી એ પ્રમાણે રચનાકાળ ગણવો પડશે એ રીતે ગણતા શ્રી દયારામભાઈએ સંવત ૧૮૭૯ના ફાગણ સુદી (વદી) બીજના રોજ ૪૬ વરસની વયે આણોદમા ભાગવતાનુક્રમણિકા પૂરી કરી, એ જ માનવુ પડશે

સારાવલિ —

"શાક અષ્ટાદશ એંશી, શ્રાવણ દ્વાદશી રવિવાર
વર વસંત પક્ષોત્સવ વાસર, 'સારાવલિ' સરસ વિચાર (૧૧૧૫)

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈની ગણુની મુજબ સંવત તારવીશું તો શાક એટલે શક અષ્ટાદશ એંશી એટલે ૧૮૮૦ શક ૧૮૮૦મા ૧૩૫ ઉમેરવાથી સંવત ૨૦૧૫ આવી. જેને માટે હજી ઘણી રાહ જોવી પડશે એ ન જોવી પડે તે માટે શકને સંવતના જ અર્થમા વાપર્યો છે એમ માને જ છૂટકો. એ રીતે માનતા શ્રી દયારામભાઈએ સંવત ૧૮૮૦ના શ્રાવણ સુદી બારશને રવિવારે ૪૭ વરસની વયે ડભોઈમા સુર સારાવલિનુ સરસ ભાષાંતર કર્યું

વ્રજવિલાસામૃત —

"શાક અષ્ટાદશ બીહાસીયા, પંચમિ શુક્લ કુઆર,
પુરન ગ્રંથ તા દિન ભયો, વ્રજપુર' રચના સાર (૬)"

સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈની કલ્પનાનુસાર શક એટલે શક

‘અષ્ટાદશ બીહાસીયા’ એટલે ૧૮૮૨મા ૧૩૫ ઉમેરવાથી સવત ૨૦૧૭ આવી જેને આવવાને ઘણી વાર છે એ વાર જોવાનો સમય ન આવે તે માટે શકને સવતના જ અથમા વાપર્યો છે એમ ગણવુ પડશે એ રીતે શ્રી દયારામભાઈએ સવત ૧૮૮૨ના આસો વદી પાચમના દિવસે ૪૯ વરસની વયે ભરુચમા વ્રજવિલાસામૃત સપૂર્ણ રચ્યો

રસિકવલ્લભ —

“શક અષ્ટાદશ ચોરાશી, શ્રાવણ એકાદશી ગુરુવાર,
હે અમલ પક્ષોદ્ભવ દિવસ, આ ગ્રથના નિસ્તાર (૯)”

સ્વ નર્મદાશકરભાઈની તારવણી મુજબ શક એટલે શક ‘અષ્ટાદસ ચોરાશી એટલે ૧૮૮૪ શક ૧૮૮૪મા ૧૩૫ ઉમેરવાથી સવત ૨૦૧૯ આવી જેને માટે હજી ખૂબ રાહ જોવી પડશે એ જોવી ન પડે તે માટે શકને સવતના જ અર્થમા વાપર્યો છે એમ જ માનવુ જ પડશે એ પ્રમાણે માનતા શ્રી દયારામભાઈએ સવત ૧૮૮૪ના શ્રાવણ સુદી અગિયારશને ગુરુવાર ૫૧ વરસની વયે ચાણોદમા રસિકવલ્લભ રચ્યો

સ્વ નર્મદાશકરભાઈની કલ્પના મુજબ શક પરથી સવત તારવીશુ તો જે ગ્રથો શ્રી દયારામભાઈના જ છે તે એમના અવસાન પછી ઘણી જ લાબી મુદતે લગભગ એક સૈકા બાદ લખાયા હોય એમ ભવિષ્યના અભ્યાસકોને લાગ્યા વગર રહેશે જ નહી એ ન લાગે તે માટે શ્રી દયારામભાઈએ શક શબ્દ સવતના જ અર્થમા વાપર્યો છે એમ માનવુ જ પડશે

પણ, સ્વ નર્મદાશકરભાઈની તારવણી મુજબ શક શબ્દ પરથી સવત તારવવાની જે અત્યાર સુધી વિધિ કરી તેની હવે જરૂર નથી કારણ કે અમારી પાસે શ્રીદયારામભાઈના હાથની

લખેલી ભગવદ્ગીતા માહાત્મ્ય ગ્રંથની જે હસ્તલિખિત પ્રત છે તેમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં રચનાકાળ જણાવવામાં આવ્યો છે. પણ, આ બધી મહેનત કરવાનું કારણ ફક્ત એ જ કે સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈની શક પરથી સંવત તારવવાની કલ્પના શ્રી દયારામભાઈના ગ્રંથોના રચના કાળ માટે દરેક દૃષ્ટિએ લગીરે બંધબેસતી નથી એ બતાવવાનું છે. હવે અસલ પ્રત પર આવીએ.

ભગવદ્ગીતા માહાત્મ્ય —

“શક અષ્ટદશ અષ્ટનાશિ, મધ્યે સુભગ શ્રાવણ માસ;
જન્માષ્ટમી ગુરુવાર ગાથા, પૂર્ણ થૈ ઇતિહાસ (૪૨)”

(હસ્તલિખિત અસલ પ્રત. પાન. ૨૩૯)

ઉપરની ચર્ચા પરથી આપણને સ્પષ્ટ માલૂમ પડ્યું છે અને સંપૂર્ણ ખાતરી થઈ છે કે શ્રી દયારામભાઈએ પોતાના ગ્રંથોમાં જ્યાં જ્યાં શક શબ્દ વાપર્યો છે તે સંવતના જ અર્થમાં વાપર્યો છે. એથી શ્રી દયારામભાઈએ સંવત ૧૮૭૯ના શ્રાવણ વદી આઠમને ગુરુવારે ડભોઈ અને ચાણોદ બંને ઠેકાણે રહી ૪૬ વરસની વયે ભગવદ્ગીતા માહાત્મ્ય ગ્રંથ સંપૂર્ણ રચ્યો—સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈની તારવણી મુજબ ૩૦ વરસની વયે નહીં જ. શ્રી દયારામભાઈએ ૪૬ વરસની વયે બે ગ્રંથો લખ્યા. ભાગવતાનુક્રમણિકા અને ભગવદ્ગીતા માહાત્મ્ય. એક લખ્યો વ્રજભાષામાં અને બીજો રચ્યો ગુર્જરગિરામાં. શ્રી દ. કૃ. કા. સંગ્રહમાં ભગવદ્ગીતા માહાત્મ્ય છપાયું છે. તે અસલ પ્રત સાથે મેળવતાં ઘણું જ અશુદ્ધ માલૂમ પડે છે અને તેથી અર્થનો અનર્થ થવાનો ઘણો જ સંભવ છે. એ ન થાય તે માટે વહેલી તકે એને પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર છે. તેની જ સ્થિતિ મા. કા. મા. મા. છપાયેલી ભાગવતાનુક્રમણિકાની છે

શ્રી દયારામભાઈની અને રતનબહેનની પહેલી મુલાકાતની સંબંધે

ટાંકતો પ્રસંગ સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈએ જે ટાંક્યો છે તે એમના જ લખાણથી ખોટો ઠરે છે. સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ સ્પષ્ટ જણાવે છે કે શ્રી. દયારામભાઈની '૨૦ થી ૪૦' વરસની ઉંમર દેશાટનમાં પસાર થઈ હતી. (જૂનું નર્મગદ્ય પા. ૪૭૯). શ્રી. દયારામભાઈની ૧૪ થી ૨૬–૩૧ થી ૩૯ વર્ષની વય હિંદના પહેલા અને બીજા પર્યટનમાં પસાર થઈ હતી તેથી ૩૨ વરસના દયારામભાઈને ૧૮ વરસની રતનબાઈનો બેટો ક્યાંથી થાય? બીજો એક પ્રસંગ આલેખતી વખતે સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ શ્રી દયારામભાઈની ઉંમર '૫૧'ની અને રતનબાઈની '૨૫' સેકની જણાવે છે. (જુઓ જૂનું નર્મગદ્ય પા. ૪૭૬–૪૭૯). સ્વ. ઇચ્છારામભાઈના જણાવવા મુજબ રતનબાઈ ઇ. સ. ૧૮૬૬માં ગુજરી ગયાં હતા—(બૃ. કા. દો. ભા. ૫–પા. ૪૫). સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈના જણાવવા મુજબ ઇ. સ. ૧૮૫૯માં રતનબાઈની ૬૦ વરસની ઉંમર હોવાથી ઇ. સ. ૧૮૬૬મા મરણ વખતે તેમની વય ૬૭ વર્ષની હોવી જોઇએ. ૫૧ ને ૨૫ વય ખરી માનવી કે ૩૨ ને ૧૮? ૫૧ ને ૨૫ વરસની વય ખરી માનીએ તો જ ૬૦ વરસની વય બંધબેસતી આવે. ઇ. સ. ૧૮૬૬ માં ૬૭ વરસની વયે રતનબાઈ ગુજરી ગએલાં હોવાથી એમનો જન્મ ઇ. સ. ૧૭૯૯માં થએલો હોવો જોઈએ. તે વખતે શ્રી. દયારામભાઈની ઉંમર ૨૩ વર્ષની હતી. શ્રી. દયારામભાઈનો જન્મ ઇ. સ. ૧૭૭૬માં થયો હતો. (સ્વ. ઇચ્છારામભાઈ અને રા. બા. હરગોવિન્દદાસે જણાવેલી ઇ. સ. ૧૭૬૭ પ્રમાણે ગણતાં તો રતનબાઈના જન્મ સમયે શ્રી. દયારામભાઈ ૩૨ વર્ષના હોય છે. ત્યારે શું ૩૨ વરસના દયારામભાઈને જન્મ પામેલી રતનબાઈનો બેટો થયો હશે? (પ્રસંગ સાંપડયો હશે?) શ્રી. દયારામભાઈની ૩૨ વરસની વય હોય છે ત્યારે રતનબાઈ ફક્ત ૯–૧૦ વરસનાં હોય છે. ૫૧ અને ૨૫ વરસની વય ગણતાં તો શ્રી. દયારામભાઈની ૩૨ વરસની વયે રતનબાઈ ફક્ત સાત જ

વરસના હોય છે આથી બન્ને રીતે જોતા ૩૭ ને ૧૮ વરસની મુલાકાતનો પ્રસંગ ખોટો ઠરે છે ‘૩૨ ને જન્મ’, ‘૩૨ ને ૭’ તેમજ ‘૩૨ ને ૯–૧૦’ની વયે સ્વ નર્મદાશંકરભાઈના કથન મુજબ મુલાકાત સંભવી શકતી જ નથી

ચાણોદની નામજાદી ગાનારીની હકીકત સાચી માની શકાય જ નહીં સ્વ ઇચ્છારામભાઈના શ્રી દયારામભાઈની પાછલી વય—ઉત્તરાવસ્થા માટે ઉમદા અભિપ્રાય મુજબ, સદર બાઈની—નામજાદી ગાનારીની બતાવેલી વય મુજબ તો તે સર્વથા શિષ્યાને જ લાયક છે ઇ સ ૧૮૮૪મા સ્વ ઇચ્છારામભાઈ ચાણોદ ગયા હતા ત્યારે સદર બાઈની વય ૭૫–૭૬ વરસની હતી, એમ એઓશ્રી જાતે જ જણાવે છે (બૃ કા દો ભા ૫ પા ૧૬) ઇ સ ૧૮૮૪મા ૭૫–૭૬ વરસની વય હોય તો તેણીનો જન્મ ઇ સ ૧૮૦૮મા થએલો હોવો જોઈએ એનો જન્મ થયો હતો ત્યારે શ્રી દયારામભાઈની વય ૩૭ વરસની હતી સદર બાઈની ૧૮ વરસની વય થાય છે ત્યારે શ્રી દયારામભાઈ ૫૦ વરસના હોય છે ૫૦ ને ૧૮, ૬૦ ને ૨૮ ૭૦ ને ૩૮, ૭૫ ને ૪૩ આ વય સર્વથા શિષ્યા થવાને જ યોગ્ય છે સ્વ ઇચ્છારામભાઈના જ અભિપ્રાયો શિષ્યા ઠરાવવા કમર કસે છે (બૃ કા દો ભા ૫ પા ૪૩, ૨૨ ૨૩, ૧૭) તદુપરાંત સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ નર્મગદ્યમા પણ સ્પષ્ટ જણાવે છે કે હાલમા એકલી રતનબાઈ જ જીવતી છે (જુઓ નર્મ ગદ્ય પા ૪૮૭) ત્યારે પ્રશ્ન એ થાય છે કે આ નામજાદી ગાનારીનો બેટો સ્વ ઇચ્છારામભાઈને ચાણોદમા શી રીતે અને ક્યાથી થયો!' સ્વ નર્મદાશંકરભાઈ ઇ સ ૧૮૫૯મા વડોદરા ચાણોદ ડભોઈ ગયા હતા સ્વ ઇચ્છારામભાઈ ઇ સ ૧૮૮૪મા ચાણોદ ગયા હતા સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ ગયા ત્યારે એકલી રતનબાઈ જ જીવતી હતી તો આ [illegible] જોઈએ

એથી નામજાદી ગાનારીનું પાત્ર કલ્પનાના ખોળે જન્મેલું લાગે છે. નામજાદી ગાનારીનું અને તેની ભાળ આપનાર એક વૃદ્ધ નાગરનું નામ સ્વ. ઇચ્છારામભાઈએ શા વાસ્તે—શા હેતુથી નહીં જણાવ્યું હોય?' જેઓશ્રી વૃદ્ધ નાગર સાથે વાતચીત કરે, જેમને વાતચીતમાં વૃદ્ધ ભાઈની, નામજાદી ગાનારીની ભાળ મળે, જે તે નામજાદી ગાનારી પાસે કવિતા સાંભળે તે શું તે વૃદ્ધ નાગરનાં તે નામજાદી ગાનારીનાં નામ ઠામ જાણ્યા વગર રહે ખરા?' શું નામ ઠામ જાણે જ નહીં! તે નામજાદી ગાનારીએ કયી કવિતા સંભળાવી હતી તે પણ શું તેઓશ્રી ન જાણે?! તેણીએ કયી કવિતા સંભળાવી હતી તે પણ સ્વ. ઇચ્છારામભાઈએ જણાવી નથી. એ જણાવી હોત તોપણ સ્વ.ની શોધ પર કંઈક વિશ્વાસ રખાત. એ પ્રમાણે નથી એટલે વિશ્વાસ રાખી શકાય જ નહીં. જોઈતીબાઈ અને કમલાબાઈનાં નામ આપવામાં—જણાવવામા આવ્યાં ત્યારે વૃદ્ધ નાગર અને નામજાદી ગાનારીનાં નામ આપવામાં—જણાવવામાં શો વાંધો આવ્યો હશે? વાંધો હશે તેથી જ નહીં જણાવ્યાં હોય. તેથી જ વૃદ્ધ નાગર અને નામજાદી ગાનારીને કલ્પનાના પુતળા જ માનવાં પડશે, એ વગર છૂટકો જ નથી

સ્વ. ત્રિભુવન જમનાદાસ શેઠની પ્રસ્તાવના વાંચતા જ જ્યારે સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે કે કવિ વિજ્યાશંકરનું કાર્ય ફક્ત શ્રી. દયારામભાઈની છબી પુરતું જ હતું, શ્રી. દયારામભાઈના જીવનચરિત્ર વિશેની હકીકતો મેળવવામાં એમનો જરાયે ભાગ કે લગીરે હિસ્સો નહોતો જ; જુનું નર્મગદ્ય પા. ૪૭૭-૪૭૮ ઉપરના સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈના લખાણથી સ્વ. વિજ્યાશંકરનું કાર્ય ફક્ત શ્રી. દયારામભાઈની છબી મેળવવા પૂરતુ જ હતું. એમ જ્યારે ચોક્કસ પાયે સપ્રમાણ ખાતરી થાય છે ત્યારે બૃ. કા. દો. ભા. ૫માં આલેખવામાં આવેલો રતનબાઈ અને વિજ્યાશંકરનો પ્રસંગ માત્ર કપોલકલ્પિત

જ માનવો પડે છે. વિજયાશંકર એ બાબતની જાતે જ ના પાડે છે, ત્યારે આપણે બળજબરાઈથી કેવી રીતે હા પડાવી શકીએ?! જો એ પ્રસંગ રતનબાઈએ વિજયાશંકરને કહ્યો જ હોત તો જરૂર એઓશ્રીએ નર્મદાશંકરભાઈને કહ્યો જ હોત અને એમણે, કે જેમણે શ્રી. દયારામભાઈના જીવનચરિત્ર માટે અનહદ પ્રયાસ કરી અથાગ શ્રમ વેઠ્યો હતો, તેમણે વિના વિઘ્ને નર્મગદ્યમાં તે લખ્યો જ હોત, જે સારુંયે નર્મગદ્ય તપાસતા ક્યાંયે પણ માલૂમ પડતો જ નથી. જેને વાત કહેવામાં આવે છે તે જ જ્યારે ના પાડે છે ત્યારે તેને સાચી ઠરાવવા—ઠસાવવા પ્રયત્ન આદરવો એ શું હાસ્યાસ્પદ ન કહેવાય શું?!

બૃ. કા. દો. ભા. ૫ માં જે વાતો છાપવામા આવી છે. તે નીચેનાં કારણોને લીધે ખોટી ઠરે છે.—

(૧) શિષ્યને ગુરુની જન્મતિથિ યાદ હોય કે નહિ? ડાહ્યાભાઈ લાલશંકર સાકોદરાએ શ્રી. દયારામભાઈની જે જન્મતિથિ લખી છે તેથી સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે અને ચોક્કસ ખાતરી થાય છે કે તે શ્રી દયારામભાઈનો શિષ્ય સંભવી શકતોજ નથી. શ્રી દયારામભાઈનો જન્મ સંવત ૧૮૩૩ ના ભાદરવા સુદી એકાદશી ઉપરાંત વામન દ્વાદશીના દિવસે શનિવારે થયો હતો. ડાહ્યાભાઈ લાલશંકર સાકોદરો 'કાર્તિક સુદી અષ્ટમીને ગુરુવાર' જણાવે છે. શ્રી. દયારામભાઈની જન્મકુંડલી, એમના જન્માક્ષર અને એમના સ્વરચિત કવિતના આધારે ડાહ્યાભાઈ લાલશંકર સાકોદરાએ જણાવેલી જન્મતિથિ આખી જૂઠી સિદ્ધ થાય છે. જો શિષ્ય હોય તે શું જન્મતિથિ સુદ્ધાંયે ન જાણે? શું માસ, તિથિ કે વાર સુદ્ધાંયે ન જાણે? શું જાણમાં આટલો બધો ફરક સંભવી શકે ખરો? શું આટલું બધું અંધેર હોઈ શકે ખરું? હોય તો સાચું મનાય ખરું. (જુઓ બૃ. કા. દો. ભા. ૫. પા ૧૨ વાળાં પહેલી.)

(૨) 'કૃષ્ણને રાધારમણમાં લીન થયેલ' સૂચવતું વાક્ય. (બૃ. કા. દો. ભા. ૫. પા. ૧૧ પહેલી ત્રણ-લીટી—વાર્તા પહેલી). શું કૃષ્ણ વળી રાધારમણમા લીન થતા હશે? શું 'રાધારમણ' એ કૃષ્ણનું નામ નથી ?

(૩) વાર્તા ચોથીમાં ગિરિજાશંકરભાઈ કેવીરીતે ઝડપાઈ ગયા તે જરાયે સમજી શકાતું નથી. (બૃ. કા. દો. ભા. ૫. વાર્તા ચોથી પા. ૨૦—લીટી સાતમી) શ્રી. દયારામભાઈની ૩૯ વરસની વયે ગિરિજાશંકરભાઈ હશે ખરા કે? આ વાર્તા સંવત ૧૮૭૨ માં લખાઈ. સૌ કોઈ જાણે છે કે ગિરિજાશંકરભાઈ શ્રી. દયારામભાઈના પટ્ટશિષ્ય જોશી રણછોડભાઈના નાનાભાઈ થાય છે. જ્યારે આ બનાવ બન્યો ત્યારે—જ્યારે આ વાર્તા લખાઈ ત્યારે જોશી રણછોડભાઈનો જન્મ થયોજ ન હતો, તો પછી ગિરિજાશંકરભાઈની તો વાત જ શી રીતે થાય? એમને વાર્તામા કેવી રીતે રજુ કરાય? એ રજુઆત શું વાર્તાને ખોટી ઠરાવતી નથી? શ્રી. દયારામભાઈની ૪૭ વરસની વય હતી ત્યારે જોશી રણછોડભાઈનો જન્મ થયો હતો. શ્રી. દયારામભાઈની ૬૦ વરસની વય હતી તે સમે જોશી રણછોડભાઈને એમની તેર-ચૌદ વરસની વયે શ્રી. દયારામભાઈની પહેલ વહેલી પહેલી મુલાકાત થઈ હતી. આથી શ્રી. દયારામભાઈની ૩૯ વરસની વયે ગિરિજાશંકરભાઈ ન જ હોય એ સ્વાભાવિક અને નૈસર્ગિક છે. રણછોડભાઈ ન જ હોય તો પછી ગિરજાશંકરભાઈ કેવી રીતે હોય? જોશી રણછોડભાઈના નાનાભાઈ ગિરિજાશંકરભાઈ વગર બીજા કોઈ પણ ગિરિજાશંકર અત્યાર સુધી કોઈ પણ જીવનચરિત્ર લેખકે ક્યાંયે પણ લખ્યા જ નથી તેથી સદર વાર્તા વજૂદ વગરની લાગે છે. વજૂદ વગરની હોવાથી તે સાચી અને વિશ્વાસપાત્ર ઠરી શકતી નથી.

(૪) રતનબાઈ જાતે માસ્તાન સોની હતાં. છતાં જી

વાર્તામાં 'શ્રીમાળીજ્ઞાતવાળાં' બતાવવામાં આવ્યાં છે. (બૃ. કા. દો. ભા. ૫. વાર્તા છઠ્ઠી. પા. ૩૦. લીટી પાંચમી) જે શ્રીદયારામભાઈના શિષ્ય હોય ને જે રતનબાઈની વાર્તા લખે તે શું રતનબાઈ શી ન્યાતમાં હતા તેટલુંયે ન જાણે? આટલું બધું અજુગતું અજ્ઞાન સંભવી શકે—હોઈ શકે ખરું? એવું અજ્ઞાન દર્શાવનારને શિષ્ય માની શકાય ખરો? રાત દિવસ પાસે રહેનારો શિષ્ય શું આટલુંયે—નામઠામેયે—નાતજાતેયે ન જાણે?

(૫) બહિયાન, કબાણુ, જાગર, મલકો, સપડાઇ, કેયે વાણુ વગેરે શબ્દો ચરોતર—ડભોઇ તરફના નથી જ. એ શબ્દો સુરત—નવસારી તરફના હોય એમ લાગે છે. નર્મગદ્યમાં શ્રી. દયારામભાઈના જ જીવનચરિત્રમાં જ નર્મદાશંકરભાઈ 'કેયે' શબ્દ વાપરે છે. (જુઓ નર્મગદ્ય. પા ૪૮૧).

(૬) 'સિદ્ધાંતસાર' ગ્રંથની પાછળ સદર વાર્તાઓ લખવામાં આવેલી હતી એમ સ્વ. ઇચ્છારામભાઈ જણાવે છે (બૃ. કા. દો. ભા. ૫. પા. ૧૦). એ સિદ્ધાંતસાર સુરતના પ્રસિદ્ધ મહેતાજી દુર્ગારામને શ્રી. દયારામભાઈના પરમ મિત્ર ચિમનલાલે વાંચવા આપ્યો હતો. દુર્ગારામ મહેતાજી પાસે એ સિદ્ધાંતસાર ઘણો સમય પડી રહેલો હોવો જ જોઇએ. તે સમે સદર વાર્તાઓ કોઈએ લખી નાખી હોય એમ લાગે છે. વાર્તાઓ જ એવા પ્રકારે લખાઈ છે કે એ અનુમાન સાચું પડે છે. ચોથી વાર્તામાં ગિરિજાશંકરભાઈનું નામ આવે છે તે એ બતાવે છે કે એ વાર્તા ગિરિજાશંકરભાઈના જન્મ પછી જ કોઈએ લખેલી હોય. એટલે એ વાર્તાઓ શંકાસ્પદ જ માનવી પડે છે. સ્વ. ઇચ્છારામભાઈએ સદર વાર્તાઓ છાપી છે. પરંતુ સિદ્ધાંતસાર ગ્રંથ એઓશ્રીએ બૃ. કા. દો. ના કોઈપણ ભાગમાં ક્યાંયે પણ છાપ્યો જ નથી. તેમ જ તેમના વિદ્વાન અને સાહિત્યપ્રિય વંશજોએ પણ હજી સુધી ક્યાંયે પણ તે ગ્રંથ છાપ્યો જ

નથી. એથી જ એ વાર્તાઓને શંકાસ્પદ જ માનવી પડે છે. સદર વાર્તાઓવાળું પુસ્તક જો અસલ સ્વરૂપમાં જોવામાં આવે તો જ તેને માટે ઘટતો વિચાર થઈ શકે. બાકી તો એ વાર્તાઓને કાલ્પનિક માને જ છૂટકો.

(૮) વાર્તા પાંચમીમાં શ્રી. દયારામભાઈના સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ સિદ્ધાંત આલેખવામાં આવ્યો છે. એથી પણ એ વાર્તાઓ ખોટી ઠરે છે. શ્રી. દયારામભાઈનો શિષ્ય શ્રી. દયારામભાઈના સિદ્ધાંતથી અજાણ્યો રહે—હોય એ માની શકાય નહીં. શું શ્રી. દયારામભાઈનો શિષ્ય એમના સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ સિદ્ધાંત આલેખે ખરો? એવો સિદ્ધાંત આલેખનાર શું શ્રી. દયારામભાઈનો શિષ્ય સંભવી શકે છે ખરો? 'હરિ અને હર જગતના દીઠામાં નિરાળા છે, પણ એક જ છે.' (બૃ. કા દો. ભા ૫ પા ૧૩. ચીઠી ચોથી. વાર્તા ૫મી). શું આ સિદ્ધાંત શ્રી. દયારામભાઈનો છે? સર્વથા નહીં. એ સિદ્ધાંત જ બતાવે છે કે વાર્તાલેખક શ્રી. દયારામભાઈનો શિષ્ય હોઈ શકે જ નહીં. વાર્તાલેખક કોઈ બીજો જ હોઈ શકે કે જેને એ સિદ્ધાંત માન્ય હોય. વાર્તાલેખકનો સિદ્ધાંત શ્રી. દયારામભાઈનો સિદ્ધાંત છે જ નહીં. એમનો અહંગ્દેહ એ બાબતની માત્ર સાચી સાખ પૂરી રહ્યો છે. એ સિદ્ધાંત વાર્તાલેખકનો જ હોઈ શકે. "હરિહરાદિ સ્વરૂપ તારતમ્ય, પ્રશ્નોત્તરમાલિકા વગેરે ગદ્ય ગ્રંથો વાંચતાં સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે કે શ્રીદયારામભાઈના સિદ્ધાંત પ્રમાણે હરિ અને હર ભિન્ન જ—જુદા જ છે; એટલું જ નહીં પણ હરિ સર્વોત્કૃષ્ટ છે. સદર ગદ્ય ગ્રંથો સાથે વાર્તાઓનું લખાણ સરખાવતાં ભાષાની દૃષ્ટિએ ઘણો જ ફરક પડે છે. જરા પણ સામ્ય દેખાતું નથી. એથી પણ સદર વાર્તાઓને ખોટી જ માનવી પડે છે.

(૯) વાર્તાઓ અનુક્રમવાર લખવામાં આવી જ નથી. વાર્તા પહેલી પછી પાંચમી, પાંચમી પછી ત્રીજી, ત્રીજી પછી ચોથી.

ચોથી પછી બીજી અને બીજી પછી છઠ્ઠી આવે છે. પહેલી વાર્તામાં પ્રથમ પ્રવાસનું વર્ણન છે. પાંચમીમાં બીજા પ્રવાસનું વર્ણન છે. ત્રીજીમાં ત્રીજા પ્રવાસનું વર્ણન છે. ચોથીમાં ગિરિજાશંકરભાઈ ઝડપાઈ ગયા છે. બીજીમાં ઠાકોરજીના મહારાજશ્રીની વાત છે. છઠ્ઠીમાં રતનબાઈનો પ્રસંગ છે. પહેલી વાર્તામાં પ્રથમ પ્રવાસનુ વર્ણન આવે પણ પાંચમીમાં બીજા પ્રવાસનું વર્ણન શી રીતે આવે? ત્યારે બીજી ત્રીજી અને ચોથી વાર્તા તે પહેલાં લખાએલી માનવી? ત્યારે બીજા પ્રવાસનું વર્ણન લખતાં પહેલાં એકદમ ત્રીજા પ્રવાસનું વર્ણન શી રીતે લખાય? પાંચમી વાર્તા ક્યારે લખવામાં આવી તે શા માટે નહીં જણાવવામાં આવ્યું હોય? પહેલી વાર્તા સંવત ૧૮૯૨ની કાર્તિક સુદી અષ્ટમીને ભૃગુવારે લખવામાં આવી છે. ત્યારે તે પછીની વાર્તાઓ તે પછી લખાએલી માનવી કે નહીં? ત્યારે વાર્તા ચોથી સંવત ૧૮૭૨ના કાર્તિક સુદી ૧૧ને ભૃગુવારે શી રીતે લખાઈ? જ્યારે વાર્તા ચોથી સંવત ૧૮૭૨ના કાર્તિક સુદી ૧૧ ભૃગુવારે લખાએલી હોય ત્યારે વાર્તા પહેલી સંવત ૧૮૯૨ના કાર્તિક સુદી અષ્ટમીને ભૃગુવારે લખાએલી સંભવી શકે છે ખરી? જો એ પ્રમાણે સંભવી શકતું હોય તો વાર્તા પહેલી લખતાં પહેલાં વાર્તા ચોથીનો અંક ચોથો એકદમ ક્યાંથી આવી ગયો? વાર્તા પહેલી જો ચોથી વાર્તાના પહેલાં લખવામાં આવી હોય તો તેની લખ્યા સંવત ૧૮૯૨ હોય કે ૧૮૭૨ પહેલાંની હોય? વાર્તા ચોથી તો સંવત ૧૮૭૨માં લખાઈ છે, ત્યારે વાર્તા પહેલી સંવત ૧૮૯૨મા લખાઈ છે! આ શું બતાવે છે? જ્યારે વાર્તા ચોથી સંવત ૧૮૭૨માં લખાઈ ત્યારે વાર્તા પહેલી સંવત ૧૮૯૨મા લખાઈ હોય એમ સંભવી શકે છે ખરું? એમ માની શકાય ખરું? વાર્તા પહેલી લખતા પહેલાં વાર્તા ચોથી લખી શકાય ખરી? ૧, ૨ને ૩ લખતા પહેલાં એકદમ '૪' નાખી શકાય ખરા? જો 'વાર્તા

ચોથી લખતાં પહેલાં વાર્તા પહેલી, બીજી અને ત્રીજી લખાએલી હોય તો વાર્તા પહેલીની લખ્યા સંવત ૧૮૯૨ સંભવી શકે છે ખરી? જો વાર્તા પહેલીની લખ્યા સંવત ૧૮૯૨ સંભવી શકે તો વાર્તા ચોથીની લખ્યા સંવત ૧૮૭૨ ખરી મનાય ખરી? વાર્તા ચોથીની સંવત ૧૮૭૨ છે તો પછી વાર્તા પહેલીની સંવત, સંવત ૧૮૭૨ પહેલાંની હોય કે નહીં? જો તે પ્રમાણે હોઈ શકે તો વાર્તા પહેલીની સંવત ૧૮૯૨ શી રીતે લખાય? પહેલી વાર્તામાં પહેલા પ્રવાસનું વર્ણન છે. ત્રીજીમાં ત્રીજા પ્રવાસનું વર્ણન છે. ત્યારે બીજા પ્રવાસનું વર્ણન બીજીમાં આવે કે પાંચમીમાં? એ અનુક્રમ કેમ નહીં સચવાયો હોય? બીજા પ્રવાસનું વર્ણન બીજીમાં ન આવે તો તે ત્રીજીમાં કે ચોથીમાં આવે પણ એકદમ પાંચમીમાં શી રીતે આવે? શું બીજા પ્રવાસનું વર્ણન એટલું બધું મોડું કરવામાં આવ્યું હશે? કે તેને પાંચમી વાર્તામાં કરવું—લખવું પડ્યું? જ્યારે પહેલી વાર્તાની લખ્યા સંવત ૧૮૯૨ કાર્તિક સુદી અષ્ટમી ને ભૃગુવાર, વાર્તા ચોથીની સંવત ૧૮૭૨ના કાર્તિક સુદી ૧૧ને ભૃગુવાર, વાર્તા છઠ્ઠીની સંવત ૧૯૦૧ ફાગણ વદી ૧૫—આ પ્રમાણે લખવામાં આવે છે ત્યારે વાર્તા બીજી, ત્રીજી અને પાંચમીની સંવતો કેમ નહીં લખવામાં આવી હોય? લખવામાં શો વાંધો આવ્યો હશે? વાર્તા લેખક લખવાની ધૂનમાં ને ધૂનમાં ફાગણ સુદી ૧૫ને બદલે ફાગણ વદી ૧૫ લખે છે. ફાગણ વદી ૧૫ હોય કે ફાગણ વદી અમાસ?

(૧૦) સદર વાર્તાઓનું લખાણ શ્રી. દયારામભાઈના પ્રશ્નોત્તર માલિકા અને હરિહરાદિસ્વરૂપતારતમ્ય ગ્રંથોના ગદ્ય લખાણ સાથે ભાષાની દૃષ્ટિએ જરાયે મળતું આવતું જ નથી.

સદર કારણોને લીધે વાર્તાલેખક ડાહ્યાભાઈ લાલશંકર સાઠોદરો શ્રી. દયારામભાઈનો શિષ્ય હોઈ શકે જ નહીં. શ્રી. દયારામભાઈનો શિષ્ય આવી ગંભીર ભૂલો ન કરે, આટલું બધું જૂઠું

ન જ લખે. આથી સદર વાર્તાઓ શ્રી. દયારામભાઈના સમયમ લખાયેલી નથી જ એમ સપ્રમાણ માનવું જ પડે છે. તેથી જ એ વાર્તાઓ પર લગીરે વિશ્વાસ મૂકી શકાય જ નહીં. કાલ્પનિક વાર્તાઓ પર વિશ્વાસ મૂકવા પ્રયત્ન કરીએ તો તે હાસ્યાસ્પદ જ ગણાય.

પ્રા. કા. મા. ગ્રંથ બેના કવિચરિત્રના પાન ૨ અને ૩ વાંચતાં સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે કે પ્રા. કા. મા. ગ્રં. બેનું કવિચરિત્ર, ડભોઈમાં ઘણી જ જઈફ અવસ્થા ભોગવતા દયારામભાઈના શિષ્યોમાંના એકે જે હકીકત કહી હતી તેના આધારે તેમ જ નર્મગદ્ય અને 'તા. ૧૯મી અક્ટોબર સને. ૧૮૮૪ના 'ગુજરાતી'માં 'દયારામ અને તેની બાની' એ મથાળા તળે કવિ વિષે કેટલીક હકીકત આવી છે' તેના આધારે આલેખવામાં આવ્યું છે. નર્મદાશંકરભાઈ નર્મગદ્યમાં સ્પષ્ટ જણાવે છે કે "દયારામને ઘણા શિષ્યો હતા, તેમાં ખાસ અને હાલ જીવતો જોષી રણછોડ છે.' (જૂનું નર્મગદ્ય પા ૪૮૭). ત્યારે એ પ્રશ્ન થાય છે કે સ્વ. હરગોવિંદદાસને શ્રી. દયારામભાઈના ક્યા શિષ્યનો ભેટો થયો? એ શિષ્યે કહેલી હકીકતોમા અને જોષી રણછોડભાઈએ સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈને કહેલી મુખ્ય બાબતોમાં ફેર પડે છે તેનું શું? મુખ્ય બાબતોમાં ફેર પડે ખરો? એવા ફેરવાળી હકીકતો કહેનાર શિષ્ય સંભવી શકે છે ખરો? નર્મદાશંકરભાઈની તપાસ ખરી કે હરગોવિંદદાસની? સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ ઈ. સ. ૧૮૫૯મા ચાણોદ, ડભોઈ, વડોદરા ગયા હતા. સ્વ. હરગોવિંદદાસ કાંટાવાળા ઈ. સ. ૧૮૭૬–૭૭માં ડભોઈ ગયા હતા. સ્વ. નર્મદાશંકરભાઈ જોષી રણછોડભાઈ વગર બીજો કોઈ પણ શિષ્ય જીવતો નહીં હોવાનું જણાવે છે તેનું શું? ત્યારે પ્રશ્ન એ થાય છે કે સ્વ. હરગોવિંદદાસને કોઈ શિષ્યનો ભેટો થયેલો જ નથી, શકે કે ખરો? થયો હોય તો

તે સાચો શિષ્ય હોઈ શકે ખરો? જો એ સાચોસાચ શિષ્ય જ હોય તો મુખ્ય બાબતોમાં ફેર પડે ખરો? એવા શિષ્યે કહેલી વાતોને માન્ય રાખી શકાય ખરી? એવી વાતો પર વિશ્વાસ મૂકાય ખરો? મુખ્ય બાબતોમાં જ જ્યારે ફેર પડે છે ત્યારે પછી પૂછવાનું જ—કહેવાનું જ શું રહ્યું?

પ્રા. કા. મા. ગ્રંથ બેનુ કવિચરિત્ર, નર્મગદ્ય અને બૃ. કા. દો. ભા. ૫માં આવેલી હકીકતોને આધારે લખવામાં આવેલું હોવાથી તેમ જ સ્વ. ત્રિભુવનદાસ જમનાદાસ શેઠથી તે રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ સુધીના એકે એક જીવનચરિત્ર લેખક થોડે ઘણે અંશે નર્મગદ્ય પ્રા. કા. મા. ગ્રંથ ૨ અને બૃ. કા. દો. ભા. ૫માં લખાએલા જીવનચરિત્રને જ અનુસરેલ હોવાથી—એ બધાં જીવનચરિત્રોની આ ટૂંકા લેખમાં સમીક્ષા કરવાનું યોગ્ય ધારતો નથી. સાહિત્યરસિકો, અભ્યાસકો અને વિવેચકો અત્યારે તો આટલેથી જ સંતોષ માનશે.

લેખક :
જીવણલાલ છગનલાલ જોષી, એડવોકેટ
ડભોઈ.
(શ્રી. દયારામભાઈના પટ્ટશિષ્ય પ્રપૌત્ર)

॥ श्रीकृष्णः ॥
॥ श्रीवल्लभ. ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभायनमः ॥
॥ श्रीमदाचार्यचरणकमलेभ्यो नमः ॥
॥ श्रीगुसांईजीपरमदयालवे नमः ॥

" ભક્તિદ્રઢત્વ " (ભક્તિદ્રઢાવ).

ગૂંથી લાવોરે માલનીયાં મેહેરો રે ....એ રાગ.

હોય ભક્તિવશ ગિરિધારી રે, તેથી લાગી મુને ઘણી પ્યારી રે,
સૌ ધર્મનું ફળ તે જ રે, હરિ આરાધન એ જ રે. ૧
ભક્તિવિણનો ધર્મ શ્રમરૂપ રે, એકાગ્ર મને સેવવા મનભૂપ રે;
ફલ અનુસંધાનરહિતની ભક્તિ રે, તેની કરવી રાખી આસક્તિ રે. ૨
એ દ્રઢભક્તિ પરમ ધર્મ રે, એ સમ આવે ન કોઈ કર્મ રે;
એ ભક્તિયોગે તત્કાળ રે, વૈરાગ્ય જ્ઞાનનું હોય પ્રતિપાળ રે. ૩
જેણે હરિકથામાં ન પ્રીતિ ઉપજે રે, તે ધર્મને સુજ્ઞો તજે રે.
આત્મારામો રમણવત્ જન રે, તે પણ ભક્તિ કરે નનગન રે. ૪
સ્વધર્મ ત્યાગીને હરિ ભજનાર રે, અપૂર્ણ ભક્તિ પણ તે સાર રે;
ભક્તિવંત પણ જો અષ્ટ વિકારી રે. તદપિ શ્રેયકર્તા સુખકારી રે. ૫
હરિની લીલા સુણે સ્મરે ગાય રે, સ્વલ્પમાં તરી હરિને પાય રે;
શ્રીભાગવત પ્રથમ સ્કંધે રે, કહ્યાં વચન ગાયાં પદ બંધે રે. ૬

र्थं तु भक्तिः प्रिया तस्य सततं प्राणतोऽधिकम् ॥
त्वयाहूतस्तु भगवान्यातिनीचगृहेष्वपि ॥८॥
सत्यादि त्रियुगे बोधवैराग्यौ मुक्तिसाधकौ ॥
कलौतु केवला भक्तिर्ब्रह्मसायुज्यकारिणी ॥९॥

નવમસ્કંધે ભાખ્યું પણ એહ રે, શ્રીહરિ મુક્તિ આપે નિઃસંદેહ રે;
પણ ભક્તિ ભગવંત ન આપે રે, માટે મુક્તિ ન આવે એ માપે રે. ૨૦
પદ્મપુરાણ ભાગવત માહાત્મ્ય રે, નારદજીનાં વચન છે સત્ય રે;
યોગ્યતા સમજવા દાખી મુક્તિ રે, ભક્તિની દાસી છે મુક્તિ રે. ૨૧
શ્રીહરિજ્ઞાને અતિશય ખંત રે, ઘણા કાળ જન્મ પર્યંત રે,
બ્રહ્મલોક પર્યંત અનંત રે, સૌ પદાર્થે વિરક્તવંત રે. ૨૨
એવો શાંત ધીર જે સંત રે, યથાર્થ સ્વરૂપનો તે લહે અંત રે,
પરમાનંદ સ્વરૂપે વિરામે રે, ભક્તિયે જીવતા જ પ્રભુને પામે રે. ૨૩
તૃતીયસ્કંધે આ વચન રે, એના સુણતા હુલસે મન રે,
બ્રહ્મનું જ્ઞાન જેને થાય રે, મુક્તિ અધિકારી તે ગણાય રે. ૨૪
પ્રેમભક્તિયે હરિની પ્રાપ્તિ રે. પ્રેમોપાસને સૌની સમાપ્તિ રે,
વાચ્યજ્ઞાને તો અર્થ ન હોય રે હરિનું સુખ તે સ્વપ્ને ન જોય રે. ૨૫
રાવણ શિશુપાલ વાચ્ય જ્ઞાન રે. ગોપી સમ ન કર્યું હરિધ્યાન રે,
મજ્જન સુખ લેશ ન જાણે રે, એ રસ તે ગોપી જ માણે રે. ૨૬
શાંડિલ્યસૂત્રમાં ભાખ્યું એમ રે, ભક્તિ મીમાંસાએ વર્ણ્યો પ્રેમ રે,
હરિ ભક્તોને જોવા સુલભ રે, શુકદેવાદીને સ્વપ્ને પણ દુર્લભ રે. ૨૭
નિવેદન પરભાર્યું હરિને રે, ભાવયુક્ત ઉર વરીને રે
બીજું ગુરુદ્વારે જે કરશે રે. તેમ ઉત્તમ બીજું ઠરશે રે. ૨૮
વામને દ્વારપાળપણું ભાખ્યું રે, બલિએ નિજ સ્વાર્થે મન રાખ્યું રે
સ્વામીસેવકભાવ જ છોડ્યો રે, ઉલટ ભાવ હરિ શું જોડ્યો રે ૨૯
ઉપવાસ આરતાદિ જુદા હોય રે. ભોગ્ય યોગ્ય જુદા તે સોય રે,
વસ્તુ માત્રમા દોષ અપાર રે, શુદ્ધતા વિધિ હોય ગુરુદ્વારે રે ૦
આર્તપૂર્ણ સ્નેહે અર્પણ કરશે રે, ત્યારે પ્રભુ અંગીકાર કરશે રે
અંગીકાર થવું દુર્લભ જાણી રે શુદ્ધ સ્નેહે અતિ આદર આણી રે. ૩૧
દીનતાએ ગુરુની કલ્યાણી રે, જાણી નમવું વેણુપાણિ રે
દેવા હરિઅર્થે નિષ્કામ રે, દીનતાથી સુંદર શ્યામ રે. ૩૨

અન્ય સાધનના કરનાર રે, તેને મુક્તિ પર્યંત અધિકાર રે
તેને ભક્તિ શ્રીહરિ ના આપે રે, દ્વિતીયસ્કંધે વચન આલાપે રે,
યોગમાર્ગે વિઘ્નપણું દાખ્યું રે, ભરતરાયનો પ્રસંગ જ ભાખ્યું રે,
રાજ્ય ત્યાગી વને તપ કષ્ટ રે, હરણીભાવ કર્યાથી થયા ભ્રષ્ટ રે
ત્રીજે જન્મે વિપ્ર દેહ આવી રે. મૌનવ્રત ને ત્યાગ દર્શાવી રે,
અન્નપાન કષ્ટ સહ્યું ભારી રે, થયા જ્ઞાનતણા અધિકારી રે.
જ્ઞાનનું ફળ મુક્તિ લીધી રે, એમાં ભાગ્યો નિષેધ વિધિ રે;
સૌભરી ઋષિ જળની માંહે રે, કષ્ટ સહેને અતિ રહ્યું ત્યાંહે રે.
મચ્છસંગ જોઈ વિહ્વળ મતિ લીધી રે. માંધાતા રાજકન્યા વરી લીધી રે,
પુત્રાદિ સ્થાન અર્થ તપ મૂક્યું રે, ફસ વિષયમાં પચવારી ચૂકી રે.
યોગવાસિષ્ઠમાં સમાધિ લાગી રે, ફરી થઈ મનવૃત્તિ કયાંહાં ભાગી રે
ધ્યાન તપ અપ્સરા કરે ભંગ રે, કરણ મનવૃત્તિ ઐક્ય સર્વાંગ રે. ૧
પ્રાચીન બર્હિષ યજ્ઞાર્ચન રે; ભાળી પણ વસ્ત નહીં ધાર્યું રે,
રહે પ્રત્યેકમાં સાધન મદ રે તેથી પ્રાપ્તિ ન હોય પરમપદ રે ૧
પિપલત અનેના મંગ બારે રે, જ્યમ હારે ભવ અથા વળગી ત્યારે રે.
નૃગરાય દાની ભરપૂર રે, ગૌદાને [illegible] ઉર રે. ૯
કકલાશ થવું પડ્યું જેને રે. દ્વિજ દાન અર્પણે તેને રે,
ભક્તિવિણ સાધન સૌ એવાં રે, ભાગવત કહે યાગા સુધવા જેવાં રે. ૧
ઉધરી [illegible] સુધરી પડે રે, ભક્તિવિણ ધર્મ અધર્મ કરે રે,
ગીતાય ભૂલે ત્યાં ગોઠાય રે, માન્ય સ્મરણ હરિ દીનદયાલ રે. ૧૧
ગુણકા અર્ધ નામે એય તત રે, બનતીએ નારાયણ દેવ રે,
દયાથી નરસિંહ ધનાઢ્ય અનિમંદ રે, નારાયણ કહે ન ભવફંદ રે ૧૨
જેમ [illegible] ફળ રહિત થાયું રે, પુત્ર ક્યાંથી અંતકાળ સંભાર્યું રે.
ભગવદ્ ભક્તિ તેને જે થાય રે, તેના દોષ નિષ્ફળ સૌ થાય રે. ૧૩
ભક્તિ આગળ મુક્તિ પાછી હોતી રે, નિષ્કામ ભક્તિ અતિશે મોટી રે,
[illegible] દ્વિતીયખંડે રે. [illegible] સુધી [illegible] ૧૪

પ્રથમસ્કંધે ભાખ્યું પણ એહ રે, શ્રીહરિ મુક્તિ આપે નિઃસંદેહ રે,
પણ ભક્તિ ભગવંત ન આપે રે, માટે મુક્તિ ન આપે એ માપે રે. ૨૦
પદ્મપુરાણ ભાગવત માહાત્મ્ય રે, નારદજીનાં વચન જે સત્ય રે;
યોગ્યતા સમજવા દાખી મુક્તિ રે, ભક્તિની દાસી જે મુક્તિ રે. ૨૧
શ્રીહરિજ્ઞાને અતિશય ખંત રે, ઘણા કાળ જન્મ પર્યંત રે,
બ્રહ્મલોક પર્યંત અનંત રે, સૌ પદાર્થે વિરક્તવંત રે. ૨૨
એવો શાંત ધીર જે સંત રે, યથાર્થ સ્વરૂપનો તે લહે અંત રે,
પરમાનંદ સ્વરૂપે વિરામે રે, ભક્તિયે જીવતા જ પ્રભુને પામે રે. ૨૩
તૃતીયસ્કંધે આ વચન રે, જેના સુણતાં હુલસે મન રે,
બ્રહ્મનું જ્ઞાન જેને થાય રે, મુક્તિ અધિકારી તે ગણાય રે. ૨૪
પ્રેમભક્તિયે હરિની પ્રાપ્તિ રે, પ્રેમોપાસને સૌની સમાપ્તિ રે,
વાચ્યજ્ઞાને તો અર્થ ન હોય રે, હરિનું સુખ તે સ્વપ્ને ન જોય રે. ૨૫
રાવણ શિશુપાલ વાચ્ય જ્ઞાન રે, ગોપી સમ ન કર્યું હરિધ્યાન રે;
ભજનનું સુખ લેશ ન જાણે રે, એ રસ તે ગોપી જ માણે રે. ૨૬
શાંડિલ્યસૂત્રમાં ભાખ્યું એમ રે, ભક્તિ મીમાંસાએ વર્ણ્યો પ્રેમ રે,
હરિ ભક્તોને જેવા સુલભ રે, શુષ્કવેદાંતીને સ્વપ્ને પણ દુર્લભ રે. ૨૭
નિવેદન પરણાવ્યું હરિને રે, ભાવયુક્ત ઉલટ ધરીને રે,
બીજું ગુરુદ્વારે જે કરશે રે, તેહ ઉત્તમ બીજું ઠરશે રે. ૨૮
વામને દ્વારપાળપણું ભાખ્યું રે, બલિએ નિજ સ્વાર્થે મન રાખ્યું રે;
સ્વામીસેવકભાવ જ છોડ્યો રે, ઉલટ ભાવ હરિ શું જોડ્યો રે. ૨૯
ઉપનામ આરતાદિ જ્યાં હોય રે, ભોગ્ય યોગ્ય નથી તે સોય રે,
વસ્તુ માત્રમાં દોષ અપાર રે, શુદ્ધતા વિધિ હોય ગુરુદ્વારે રે. ૩૦
આર્તપૂર્ણ સ્નેહે અર્પણ કરશે રે, ત્યારે પ્રભુ અંગીકાર કરશે રે
અંગીકાર થવું દુર્લભ જાણી રે, શુદ્ધ સ્નેહે અતિ આદર આણી રે. ૩૧
દીનતાએ ગુરુની કહાણી રે, ભાખી નમવું વેણુપાણિ રે
કેવળ હરિઅર્થે નિષ્કામ રે, ગીતવચનથી સુંદર શ્યામ રે. ૩૨

ગુરુદ્વાર વિણ અર્પણ ધરતાં રે, હરિને શ્રમ પડે શુદ્ધ જ કરતાં રે;
સદ્‌ગુરુનો સંબંધ વિચારી રે, ઝટ દયાળુ લેશે સ્વીકારી રે. ૩૩
ગુરુદ્વારે શુદ્ધ સદ્ય થાય રે, વળી ઇચ્છિત કાર્ય સધાય રે;
મળી સદ્‌ગુરુ શ્રીનું અંગ રે, જાણી હરિને અંતર થાય ઉમંગ રે. ૩૪
માટે આદ્ય સર્વમાં ગુરુ રાય રે, કરતાં હરિ પણ પ્રસન્ન જ થાય રે.

"નારદીય પુરાણે"

કેવળ ભક્તિથી હરિની પ્રાપ્તિ રે, દ્રવ્યાદિક¹ સાધન સૌની સમાપ્તિ રે. ૩૫
ભક્તિથી કરે જે પૂજન રે, પૂરે મનોરથ લહિ નિજજન રે;
સર્વાંગે યજન કર્તાનો અતિ પ્રભાવ રે, વર્ણું યજનનો કરું દર્શાવ રે. ૩૬
એકાંગ પણ જો પૂજન થાય રે, તેણે સૌ દુઃખ સદ્ય દૂર જાય રે;

"વામન પુરાણે"

નારાયણ જે શંખ ચક્ર ધારી રે, અનન્ય ભક્તિ મહિમા ભારી રે, ૩૭
અદ્વિતીય અનન્ય કરે જાય રે, નિશ્ચે નારાયણની પ્રાપ્તિ થાય રે;

"મહાભારતે"

હજારો જન્મોમાં જપ-તપ-ધ્યાની રે, તેણે કરી જેણે પાપની હાની રે.
ભક્તિ તેના હૃદયમાં જાય રે, ત્યારે ભગવદ્‌ભક્તિ થાય રે: [૩૮

"પદ્મપુરાણે"

પ્રેમભક્તિ હોય જેને મન રે, તેને સ્વપ્ને ન યમ દર્શન રે. ૩૯
પ્રેત પિશાચ કે કોઈપણ દેવ રે, વિઘ્ન ન કરે જેને ભક્તિની ટેવ રે;

"નારદીય પુરાણે"

ચૌપદાર્થ* ઇચ્છાએ કરે શ્રમ રે, તદપિ દુર્લભ કહે નિગમ રે. ૪૦
વિણ પરિશ્રમે સર્વ સાધ્ય રે, એવી ભક્તિ અતિ નિર્બાધ્ય રે;

---

[1] नायं सुखापो भगवान् देहिनां गोपिकासुतः ॥
ज्ञानिनां चात्मभूतानां यथा भक्तिमतामिह ॥

*ચૌપદાર્થ—ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષ.

"પદ્મ પુરાણે"

અન્ય સાધને ન હોય નિસ્તારરે, ભક્તોને મુક્તિનું ખુલ્લું દ્વાર રે. ૪૧

"શ્રીમદ્‌ભાગવતે"

દેવ કિંવા ઋષિ કે ઉચ્ચ વર્ણ રે, કેવળ ભક્તિયે ભગવદ્શર્ણ રે,
નહિ જરૂર ધન યજ્ઞ ને જ્ઞાનરે, ભક્તિયે જ પ્રસન્ન ભગવાન રે, ૪૨
અન્ય સાધન ગણીયાં એવાંરે, આડંબર ચાળા ચુંથવાં જેવાં રે.
ભીલ જાતિ સવરી બાઈ રે, કરી ભક્તિ આરતે રઘુરાઈ રે. ૪૩
શ્રીમુખે રઘુનંદને[1] ભાખ્યું રે, મુખ્ય ભક્તિ વરણી દાખ્યું રે,

"શ્રીમદ્‌ભાગવતે"

નહિ વય વિદ્યાનું કામરે, વિત્ત-વર્ણ-રૂપ અભિરામ રે ૪૪
ન પરાક્રમ પવિત્રાચારરે, નહિ કોઈની જરુર લગાર રે;
ધ્રુવને વય ક્યાં[2]? સુદામાને ધનરે, ઉગ્રસેન શુ પુરુષાતન રે? ૪૫
ગજને ક્યાં હુતી વિદ્યાયરે? શુભાચરણ ક્યાં પારધી ગણાય રે?
કુબજા નાં રૂપે લગારરે, સૌમાં ભક્તિભાવ એકસારરે. ૪૬
કેવળ ભક્તિ મુખ્ય સરદારરે, હરિ પ્રાપ્તિ થઈ નિર્ધારરે;

---

[1] पुंस्त્वे स्त्रीत्वे विशेषो वा जातिनामाश्रमादयः ॥
न कारणं यद् भजने भक्तिरेव हि कारणम् ॥ કડી ૪૩ માટે
(વાલ્મીકી રામાયણે સવરી પ્રતિ શ્રી રઘુનાથજી વચનમ્)

[2] व्याधस्याचरणं ध्रुवस्य च वयो विद्या गजेन्द्रस्य का ।
कुब्जायाः किमु नामरूपमधिकं किं तत् सुदाम्नो धनम् ॥
वंशः को विदुरस्य यादवपतेरुग्रस्य किं पौरुषम् ।
भक्त्या तुष्यति केवलं न तु गुणैर्भक्तिप्रियो माधवः ॥
કડી ૪૪-૪૫-૪૬ માટે

"શ્રીમદ્‌ભાગવત ચતુર્થ સ્કંધ"

ભક્તોના સંગથી ભક્તિ ઉપજે રે,
ભક્તિ અભિલાષી દુઃસંગને તજે રે. ૪૭
સંસાર સમુદ્રથી પાર રે, સહેજે ભક્તિથી થાય નિસ્તાર રે;
મન નિર્મળ એથી જ થાય રે, ભક્તિયોગે અભય થઈ જાય રે ૪૮
વર્ણ ધર્મ બહુ જન્મ સુધી પાળે રે, બ્રહ્માના સ્થાને જતાં નહિ ખાળે રે;
એથી વિશેષ પુણ્ય જો થાય રે, ત્યારે કૈલાસ સ્થાનને પાય રે. ૪૯

પણ ભક્તિથી ભક્ત જ જાય રે, ઉત્તમ વૈકુંઠ પ્રાપ્તિ થાય રે
નિર્વિકાર દિવ્ય એ ધામ રે, ભક્તિવંતનો હોય ત્યાં ઠામ રે. ૫૦
પ્રાપ્તિ ભક્તિની ગુરુ ઉપદેશે રે, શ્રીમદ્‌ગુરુ સહેજે દેશે રે;
ચતુર્થ સ્કંધ તણો આ સાર રે, ભક્તિ મહિમા અપરંપાર રે. ૫૧

"શ્રીમદ્‌ભાગવત પંચમ સ્કંધ"

ક્ષણે ક્ષણે ભક્તિવૃદ્ધિ થાય રે. હૃદય કોમળ થઈ પીગળી જાય રે,
ઉત્કંઠા જ્યારે વાધે રે, વિકળ પરવશપણું તવ સાધે રે. ૫૨
પ્રેમ અશ્રુએ ટીપાં પડતાં રે, તન રોમાંચ ઊભાં તેણે થાતા રે,
દાસનું દાસપણું હરિ કરતા રે, ભક્તેચ્છિત પૂરણ ભરતા રે ૫૩
સામાન્ય ભજને મુક્તિ આપે રે, પણ પ્રેમ-ભક્તિ મોંઘી તે ન આપે રે;
માટે મુક્તિ વર્ણી સોંઘી રે, સૌ પુરુષાર્થોથી એ ઘણી મોંઘી રે. ૫૪
પંચમ સ્કંધમાં આ વૃત્તાંત રે, એ પ્રેમભક્તિ સિદ્ધાંત રે,
મુક્તિનું ફળ ભક્તિરસ દાખ્યું રે, ભાગવતે કહ્યું તે અહીં ભાખ્યું રે. ૫૫

"શ્રીમદ્‌ભાગવત એકાદશ સ્કંધ"

ઘર ત્યાગી વૈરાગ્ય થવાની રે, સાંખ્ય કે વેદાધ્યયન કરવાની રે,
કથાની પણ સ્પૃહા ન લગાર રે, એક ભક્તિ જેને છે સરદાર રે. ૫૬
શ્રીમુખે ઉદ્ધવ પ્રતિ ભાખ્યું રે, ભક્તિએ વશ એવું મુજ દાખ્યું રે,

"સ્કંદ પુરાણે"

એસમ માર્ગ ન અન્ય કો કહાવે રે, જે ભક્તિની તોલે આવે રે. ૫૭

"શ્રીમદ્ ભાગવતે"

વૃક્ષ સર્પ અસુરાદિ પણ તરીઆ રે, જે ભક્તિપદે કરી વરીઆ રે,
કર્મ તપ જ્ઞાન વૈરાગ્ય દાન રે, સૌનું ફળ ભેગું ન ભક્તિ સમાન રે. ૫૮

"મહાભારતે" "શ્રીમદ્ભાગવતે"

[1]ચારવેદનો કદિ પાઠી હોય રે, તદપિ ભક્તિ વિણ જો હોય રે,
વેદાધ્યયન કૃતિ કરે ગથી રે, તદપિ હરિને પ્રિય લાગતો નથી રે. ૫૯
તદ્વત્ ભાગવત એકાદશમાંહે રે, ઉદ્ધવપ્રતિ કૃષ્ણે કહ્યું ત્યાંહે રે,

"વલણ"

મુજ ભક્તિએ વિમુખ છતા,[2] કરે શાસ્ત્રાધ્યયન
સો જન્મ લગી કદિ કરે તોહે, ન જ્ઞાન કે મોક્ષ સદન ૧

"શ્રીમદ્ભાગવતે"

વારંવાર કામ ને લોભથી, જે પડિત આગમન,
શ્રીહરિ સેવન ભક્તિ થકી, શાંતિ પામે તે જન. ૨

---

[1] विप्राद्द्विषड्गुणयुतादरविन्दनाभ-
पादारविन्दविमुखात् श्वपचं वरिष्ठम् ।
मन्ये तदर्पितमनोवचनेहितार्थप्राणम्
पुनाति सकुलं न तु भूरिमान. ॥१०॥
શ્રીમદ્ભાગવત સ્કંધ ૭, અધ્યાય ૯, શ્લોક ૧૦.

[2] मद्भक्तिविमुखानां हि शास्त्रगर्तेषु मुह्यताम् ॥
न ज्ञानं न च मोक्षः स्यात् तेषां जन्मशतैरपि ॥

યમનિયમાદિ યોગમાર્ગો ઘણા, પણ તેથી થાય ન શાંત.
યોગ માર્ગે ગમન કરતા મુનિ,[1] ભક્તિ ઉપર સિદ્ધાંત. ૩

“શ્રીમદ્‌ભાગવત પ્રથમસ્કંધ”

આત્મસ્વરૂપે રમણાર્થી, એ હૃદયગ્રંથીના વિકાર,
અહંકાર ક્રોધાદિ તજ્યાં સૌ, તદપિ કરે તે ભક્તિ લહી સાર. ૪
નિષ્કામ ભક્તિ એવા પણ કરે, ભક્તિ પ્રભાવ અપાર,
શ્રીભાગવતમાં વર્ણવ્યું, પ્રથમસ્કંધ મોઝાર.[2] ૫

* * *

દેવ બ્રાહ્મણ કે ઋષિપણું, સદાચાર શાસ્ત્રજ્ઞાન ઘણું રે. ૧૦
દાન તપ વ્રત શૌચ ને યજ્ઞ રે, નતાદિકે રાજી ન સર્વજ્ઞ રે,
નિર્મળભક્તિયે જ પ્રસન્ન થાય રે, પ્રહ્‌લાદજી[3] સ્ફુટ કરીને ગાય રે ૧૧
સ્ત્રી શૂદ્ર[4] કે યક્ષ રાક્ષસ રે, વ્રજવાસી આદિક ખાસ રે,
પક્ષી મૃગ કે પાપી જીવ રે, ભક્તિયે હોય સર્વનું શિવ[5] રે. ૧૨
સૌ ભગવદ્ ભક્તિ કારણ રે, પામ્યા છે અશરણશરણ રે,

---

[1] यमादिभिर्योगपथैः कामलोभहतो मुहुः ॥
मुकुन्दसेवया यद्वत् तथात्माऽद्धा न शाम्यति ॥

[2] आत्मारामाश्च मुनयो निर्ग्रंथा अप्युरुक्रमे ॥
कुर्वन्त्यहैतुकीं भक्तिमित्थंभूतगुणो हरिः ॥

[3] नालं द्विजत्वं देवत्वमृषित्वं वाऽसुरात्मजाः ॥
प्रीणनाय मुकुन्दस्य न वृत्तं न बहुज्ञता ॥ ५१ ॥
न दानं न तपो नेज्या न शौचं न व्रतानि च ॥
प्रीयतेऽमलया भक्त्या हरिरन्यद्विडम्बनम् ॥ ५२ ॥
(શ્રીમદ્‌ભાગવત, સ્કંધ ૭ અધ્યાય ૭ શ્લોક ૫૧. ૫૨)

[4] दैतेया यक्षरक्षांसि स्त्रियः शूद्रा व्रजौकसः ॥
खगा मृगाः पापजीवाः सन्ति ह्यच्युततां गताः ॥

[5] શિવ=કલ્યાણ (શ્રીમદ્‌ભાગવત)

શ્રીમદ્ભાગવત ષષ્ટસ્કંધ

મુખ્ય ને સુગમ કહ્યો એ ઉપાય રે, શરણભક્તિયે સહુ શ્રેય થાય રે. ૬૩
એકલી ભક્તિ સૌ પાપ કાપે રે, પ્રભુપ્રાપ્તિને પણ એ આપે રે;
જ્ઞાનમાર્ગથી પણ શ્રેષ્ઠ કહાવે રે, માટે ભક્તિ રૂડી ભાવે રે. ૬૪
વૈષ્ણવ સેવાથી નિકટ આવે રે, એ સમ નહીં સરલ અન્ય કહાવે રે;
મોક્ષના સ્વામી શ્રીભગવાન રે, તેનું ભક્તિયે અનુસંધાન રે. ૬૫
તેને અન્ય ક્ષુદ્રનું શું કામ રે, જેને ભક્તિ શ્રીસુંદર શ્યામ રે;
ભાગવત ષષ્ટમસ્કંધે સંવાદ રે, માટે ભક્તિશુ લાગ્યો નાદ રે. ૬૬

“ સ્મૃતી ”

વાસુદેવનું ન વંદન કરે તેહ રે, ચતુર્વેદી[1] કદિ વિપ્ર હોય જેહ રે,
ખર ચંદનભાર જ્યમ તાણે રે, ત્યમ ભક્તિહીન વિપ્રને પ્રમાણે રે. ૬૭
વેદવેદાંગ જાણે કદિ પૂર્ણ રે, તદાપિ ભક્તિવિણનું સર્વ અપૂર્ણ રે;
વિપ્ર બારે[2] ગુણે કદિ યુક્ત રે, પ્રભુથી વિમુખ તો તે ન મુક્ત રે. ૬૮
ચાંડાલજાત પણ જો ભક્તિ સહિત રે, મન વાણી કર્મ ધન હરિ
અર્પિત રે;
શ્વપચ છતાં વિપ્રથી તે શ્રેષ્ઠ રે, જેણે ભક્તિયે કર્યું સૌ ભેટ રે. ૬૯
કુલ સહિતને પાવન કરે રે, વિપ્ર પોતે પણ નહીં તરે રે;
સપ્તમસ્કંધે નવમે અધ્યાય રે, પ્રહ્લાદજીએ ગાયો મહિમાય રે ૭૦

---

[1] चतुर्वेदी तु यो विप्रो वासुदेवं न विन्दति ॥
वेदभारभराक्रान्तः स वै ब्राह्मणगर्दभः ॥
यथाखरश्चन्दनभारवाही भारस्य वेत्ता न चन्दनस्य ॥
तथाहि विप्रान्श्रुतिवेदपूर्णान्मद्भक्तिहीनं खरवत् वहन्ति ॥

[2] જુઓ કડી ૫૯ ઉપરની નોંધ.

શુકદેવે[1] નિરનિશ્ચય ભાખ્યો રે, સપ્તમસ્કંધે સ્ફુટ કહી દાખ્યો રે,
ભગવદ્ ભક્તિયે મસ્ત જે હોય રે, અન્યની ભક્તિયે મન નહિ હોય રે. ૭૧
નવધાભક્તિમાંથી પણ એક રે, થાય પ્રાપ્તિ યોગ્યતા વિશેક રે,
સ્મરણ ભક્તિ એક પ્રહ્લાદ રે, ભક્ત નામે મુનિને અહ્લાદ રે. ૭૨
સર્વ પ્રકારે જે ભક્તિ કરે રે, તેના સકળ મનોરથ સરે રે,

"શ્રીમદ્ભાગવત નવમસ્કંધ"

શાંત સ્વભાવી સમર્થી ભક્ત રે, જે ભગવતમાં જ આસક્ત રે ૭૩
જેણે હૃદય રંગ્યું હરિ સાથ રે, તેને વશ છે ત્રિલોકનાથ રે,
પતિવ્રતાને પતિ સ્વાધીન રે, તેમ શ્રીહરિ ભક્તાધીન રે. ૭૪
નવમસ્કંધે શ્રીમુખની વાણી રે, તેથી ભક્તિયે મતિ રંગાણી રે,

"નારદ ભક્તિસૂત્ર"

જેને લભ્ય થઈ[2] હોય ભક્તિ રે, નહિ અન્યમાં કદિ આસક્તિ રે. ૭૫

---

[1] श्रवणं कीर्तनं विष्णोः स्मरणं पादसेवनम् ॥
अर्चनं वन्दनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनम् ॥ भा. ७-५.
कीर्तनं श्रवणं चैव वन्दनं पादसेवनम् ॥
तत्पादोदकसेवा च तन्निवेदितभोजनम् ॥ (पाद्मे).
शंखचक्रोर्ध्वपुण्ड्रादिधारणं स्मरणं हरेः ॥
तन्नामकीर्तनं चैव तन्निवेदितभोजनम् ("हारित").
श्रीविष्णोः श्रवणे परीक्षिदभवत् वैयासकी कीर्तने ।
प्रह्लादः स्मरणे तदंघ्रिभजने लक्ष्मी पृथुः पूजने ॥
अक्रूरस्त्वभिवन्दने कपिपतिर्दास्ये च सख्येऽर्जुनः ।
सर्वस्वात्मसमर्पणे बलिरभूत् कैवल्यमेषां विभुः ॥
(શ્રીમદ્ભાગવત સ્કંધ ૧૦. અ. ૫૪) (કડી ૭૧-૭૨-૭૩-૭૪ માટે)

[2] यत्प्राप्य न किंचिद्वाञ्छति न शोचति न द्वेष्टि न रमते नोत्साही भवति (५) नारद भ. सू. (કડી ૭૫-૭૬ માટે)

ઇચ્છા શોક દ્વેષથી રહિત રે, ભક્તિ વિણ કૃતિમાં ભાસે અહિત રે;
ભક્તિ વગરનાં અન્ય સૌ કાર્ય રે, નિરુત્સાહી લહે સૌ આર્ય રે. ૭૬
નિસ્પૃહી૮ સ્તબ્ધ થઈ જાય રે, આત્માનન્દ મગ્ન થઈ જાય રે;
ભક્તિ કામનાથી નવ થાય રે, કામના નિરોધભક્તિયે થઈ જાય રે. ૭૭
લોક શાસ્ત્ર પ્રણીત બેઉ કર્મ રે, લૌકિક વૈદિક એવા ધર્મ રે;
ભક્તિ વગરનાં કર્મો સર્વ રે. ભક્તિ એ જ શ્રેષ્ઠ મહાપર્વ રે. ૭૮
એ બુદ્ધિયે કર્મો છોડે રે, તેનું નામ નિરોધ૧ કહ્યુ ઢોડે રે,
ભક્તિવંત અનન્ય એક નિષ્ઠ રે, નિરોધ લક્ષણ એ અધિષ્ઠ રે.
ભક્તિવિણ કાર્ય વીતરાગી રે, નિરોધ ચિહ્નને૨ ગણ્યુ બડભાગી રે; ૭૯
બીજા સર્વ આશ્રય મૂકે રે,૩ અનન્ય નિષ્ઠા નાં ચૂકે રે;
શાસ્ત્ર વેદ રહસ્ય૪ અનુકૂળ રે, વર્તી ત્યાગે એથી પ્રતિકૂળ રે, ૮૦
ભક્તિ વિરોધી ન કદી આચર્ણ રે, ભક્તિમાર્ગ ભવાબ્ધિ૫ તર્ણ રે,
કર્મ યોગ અને જ્ઞાન રે,૫ સૌથી શ્રેષ્ઠ ન કો એ સમાન રે. ૮૧
કર્મ યોગ જ્ઞાન ત્રિસાધન રે, ફલ ત્રણેનુ ભક્તિ વન‡ રે,
કેવળ ભક્તિનું જ્ઞાન જ હોય રે, નહિ વર્તન તો સાધન૬ સોય રે. ૮૨
એવું એક આચાર્યનું મત રે, જાણ્યાવત્ કરવા લહો ગત રે;
જ્ઞાન ભક્તિ ઉભયનો સંબંધ રે, એક આચાર્યમત અનુસંધ રે. ૮૩

---

૮ यज्ज्ञात्वा मत्तो भवति स्तब्धो भवत्यात्मारामो भवति ॥६॥
सा न कामयमाना निरोधरूपत्वात् ॥७॥ (નારદ ભક્તિસૂત્ર)

१ निरोधस्तु लोकवेदव्यापारन्यासः ॥८॥ કડી [illegible] માટે
२ तस्मिन्ननन्यता तद्विरोधिषूदासीनता च ॥९॥ કડી ૭૯ માટે
३ अन्याश्रयाणां त्यागोऽनन्यता ॥१०॥ કડી ૮૦ માટે
४ लोकवेदेषु तदनुकूलाचरणं तद्विरोधिषूदासीनता ॥११॥
५ सा तु कर्मज्ञानयोगेभ्योऽप्यधिकतर ॥२५॥ કડી ૮૧ માટે
‡ फलरूपत्वात् ॥२६॥ કડી ૮૨ માટે
६ तस्या ज्ञानमेव साधनमित्येके ॥२८॥

અન્યો અન્યમાં એકમેક[7] રહે છે રે, ભક્તિસૂત્રે આવણું ન કહે છે રે;
પણ નારદજી વિધિ એમ ભાખે રે, સ્વત:ભક્તિ ફલરૂપિણી[8] દાખે રે. ૮૪

રાજા ઉત્તમ[9] એવું હોય જ્ઞાન રે, પણ તેથી ન હોય તે તુષ્ટમાન રે;
ભોજન સામગ્રી જાણે હોય રે, તેણે ક્ષુધા નિવર્ત ન હોય રે. ૮૫

તદ્વત્ જ્ઞાન જેનું તેનું માન રે, તેણે તે હોય પ્રસન્ન રે;
તેમ પાક સામગ્રી[10] કરી જમે જ્યારે રે, ભૂખ નિવારણ હોય ત્યારે રે. ૮૬

માટે મોક્ષેચ્છિત[11] જે જન રે, જ્ઞાનોત્તર ભક્તિ કરવા વચન રે;
સૌ સાધન ફલ કહાવે ભક્તિ રે, બે વાત છાડે તેની પ્રીતિ રે. ૮૭

[12]સર્વ વિષયતજી દુસ્સંગતિ મૂકે રે, આવે ભક્તિ ઝડુકે રે;
નિરંતર વ્યાવૃત્તિ રહિત[13] ભજન રે, કરે પ્રાપ્તિ તેનેય સહન રે. ૮૮

---

७ अन्योन्याश्रयत्वमित्यन्ये ॥२९॥
८ स्वयंफलरूपेति ब्रह्मकुमारः ॥३०॥
९ राजगृह भोजनादिषु तथैव दृष्टत्वात् ॥३१॥(નારદભક્તિ સૂત્ર
કડી ૮૨ થી ૮૮ માટે ૨૮ ૩૬

१०न तेन राजपरितोषः क्षुच्छान्तिर्वा ॥३२॥
११तस्मात्सैव ग्राह्या मुमुक्षुभिः ॥३३॥
१२तत्तु विषयत्यागात्संगत्यागाच्च ॥३५॥
१३अव्यावृत्त भजनात् ॥३६॥

१४लोकेऽपि भगवद्गुण श्रवण कीर्तनात् ॥३७॥
मुख्यतस्तु महत्कृपयैव भगवत्कृपा लेशाद्वा ॥३८॥
(૮૯ મી કડી માટે).

२महत्संगस्तु दुर्लभोऽगम्योऽमोघश्च ॥३९॥ ૯૦ કડી માટે.

३लभ्यतेऽपि तत्कृपयैव ॥४०॥
तस्मिंस्तज्जने भेदाभावात् ॥४१॥
तदेव साध्यतां, तदेव साध्यताम् ॥४२॥
} ૯૧ કડી માટે.

[૧]શ્રીહરિગુણ શ્રવણે ધરે રે, અથવા વાણીથી ઉચ્ચરે રે;
[૨]હરિ કે હરિજનની કૃપા થાય રે, તેણે ભક્તિ મદ્ય પમાય રે. ૮૯
હરિ હરિજન જાણો સમાન રે, મહત્સંગ લાધ્ય તે અતિ ભાગ્યવાન રે;
[૩]અગમ્ય અગોધ ને વળી દુર્લભ રે, છતાં પ્રાપ્તિ તો સર્વે સુલભ રે. ૯૦
સત્સમાગમ મળે છે જ્યારે રે, લહો કૃષ્ણ કૃપા થઈ ત્યારે રે;
માટે મહત્સંગની કરો શોધ રે, મળે સમાગમે મહો સદા બોધ રે. ૯૧
ભાગવત અર્થ ટીકા અનેક રે, બિંદુ માધવે પ્રમાણી[1] એક રે;
ભક્તિરહિત ને મદ મનમાંહે રે, સર્વેને ફીકા કરિયા ત્યાંહે રે. ૯૨
જ્ઞાન સહિત ભક્તિયે યુક્ત રે, શ્રીધર સ્વામી અન્યથી મુક્ત રે;
વૈરાગ્યમાં પણ પૂરા રે, નહિ હરિરસમાં લેશ અધુરા રે. ૯૩
તદપિ તે નિરભિમાન રે, તે સ્વીકાર્યું ભાગવત વ્યાખ્યાન રે;
ગનિ હરિજશ ગાવા એહ રે, કેવળ આત્મ બોધાર્થ તેહ રે. ૯૪
અન્યને વિદ્યામદ જગજશ રે, તેણે વિશ્વેશ્વર નહીં વશ રે;
[1]શ્રીધરી સંમત કરી શૂલપાણી રે, [2]જગ માન્ય પ્રશસ્ત પ્રમાણી રે. ૯૫
વેદાચાર્ય આગ્રહી કર્મ રે, લોકાચાર્ય બુદ્ધિ હરિ ધર્મ રે;
શ્રીસાંપ્રદાયિક આચાર્યમાંહેરે, શ્રીરંગે પ્રસંગ ઘડ્યો ત્યાંહે રે. ૯૬
સાયંસંધ્યાકર્મની વેળા રે, ઉત્સવે વૈષ્ણવ થયા સૌ ભેળા રે;
વિગ્રહમૂર્તિ વિમાન સિધાર્યું રે, લોકાચાર્યે મનમાં ધાર્યું રે. ૯૭
હરિ તુલસી વાડીએ જાય રે, સેવા પ્રવૃત્તિની કરી ઇચ્છાય રે;
હરિ સેવા કર્મ જ મોટું રે, અન્ય કર્મ મને ગણ્યુ છોટું રે, ૯૮
સંધ્યા વંદનાદિક કૃતિ છોડી રે, હરિ સેવાના થયા કોડી રે;
વિમાન લીધું સ્કંધે ઉમંગી રે, વેદાચાર્યે ઝઘડો કર્યો જંગી રે. ૯૯

---

૧. બિંદુ માધવે પ્રમાણી એકરે=કાશી વિશ્વેશ્વરે ગણી એકરે (પાઠાંતર)

૨. શૂલપાણીરે=જગજાણીરે (પાઠાંતર)

પોતાથી અધિક હરિ માની રે, હરિ કારણ થઈ ટાગે સૌ હાની રે,
હરિપ્રાપ્તિ શી રીતે થાય રે? બાળપણથી શોધતા ઉપાય રે ૧૨૫
આતુરતા અતિ દામોદરદાસ રે, ગંભરવાળા કથામા પ્રકાશ રે,
વિરહે આતુરતા જ્યારે વાધે રે, ત્યારે પુષ્ટિભક્તિ લાધે રે. ૧૨૬
હરિ–ગુરુનો અનુગ્રહ થાય રે, ત્યારે આતુરતાને પાય રે,
સ્નેહાસક્તિ વધી પડે જ્યારે રે, કૃપાનું પાત્ર થાય તે ત્યારે રે. ૧૨૭
ભજનભાવનયત્ હોય ભક્તિ રે, ત્યારે કહાવે તે સ્નેહાભક્તિ રે,
અનુભવાદિ હરિ ચમત્કાર રે, દૃઢ વિશ્વાસાર્થે દ્યા નિર્ધાર રે. ૧૨૮
પદ્મનાભ વિપ્ર હરિભક્ત રે, અનુભવથી હરિશું આસક્ત રે
મહાભાગે તે ધર્મપ્રતિ ભાખ્યું રે, શ્રીકૃષ્ણે વરણી દાખ્યું રે. ૧૨૯
ભૂપપર દાખી હરિ પ્રીતિ રે, સુણો, ભૂપ' ભક્તની રીતિ રે,
સેવામા અતિ પ્રીત ધારે રે, બહુભાંતિ સ્તુતિ વિસ્તારે રે. ૧૩૦
વંદન કરે પ્રદક્ષિણા દેઈ રે, મહાભાગ ચરણામૃત લેઈ રે,
સર્વમા એક મુજને જાણે રે, મુજ જન ત્યા મુજ સમ માણે રે. ૧૩૧
મારું હિત હોય તે જ કરે રે, મુજ વણ તેને પરહરે રે,
મારા હેતુ અર્થ સૌ ત્યાગે રે, આઠે ભોગે મન વૈરાગે રે. ૧૩૨
યોગ યજ્ઞ જપતપ વ્રત દાન રે, શયનાસન ભોજન જલપાન રે,
આદિ સર્વ મુજ હિત કરે રે, એમા અંતર તે પરહરે રે. ૧૩૩
સદા આપનું મને નિવેદે રે, પ્રેમ શાસ્ત્ર ને અવિધિ છેદે રે,
મુક્તિ ભુક્તિ આદિ ન કોઈ આશ રે, તેના દેહે કરું હું વાસ રે. ૧૩૪
એવી જ્યારે મારી ભક્તિ લહેર, તેને બાકી કશું ના રહે રે,
જેને હિત ભક્તિ હૃદયામા જાગી રે, તે સૌ સુધર્મના અધિકારી રે. ૧૩૫
મારી ભક્તિ હૃદય જે જન નહી રે, તે સૌ ધર્મ અધર્મ જ સહી રે,
તે શુચિ સાધુ કવો કેમ રે, તેને ભક્તિ મારી કિંચિત્ હોય રે. ૧૩૬
પ્રથમ ભક્તિનું સાધન કરાય રે, તેથી ભક્તિ ઉદય થાય રે;
રીત પ્રથમ આરત જાગે રે, ત્યારે હરિ તેની પાસે માગે રે ૧૩૭

પછી આસક્તિ જય વાધે રે, ત્યારે ભક્તિ તેને લાધે રે;
ગુરુ વૈષ્ણવ પણ વહાલા લાગે રે, જાણે સૌ ભક્તિમાં તે આગે રે. ૧૩૮
શ્રીવિઠ્ઠલનાથસુતની એ રીત છે, અષ્ટ પ્રહર સેવામાં ચિત્ત રે;
અહૈતુકી ભક્તિ કરતા રે, હરિ હિતે સેવન ચિત્ત ધરતા રે. ૧૩૯
આરત પૂર્વક સેવા સદા રે, અન્યે રંચ મતિ નહીં કદા રે;
નિષ્કામવૃત્તિ પણ ન અધૂરી રે, વળી દીનતા પણ હરિ પૂરી રે. ૧૪૦
તદપિ શ્રી ગુસાંઇજી વાણી એમ રે, શું સમજે સેવા પ્રેમ રે ?
પુષ્ટિમાર્ગને રસ્તે પડીઆ રે, હજુ વયમા છે નોધડીઆ રે. ૧૪૧
હરિ આજ્ઞાએ ડાકોર ધામ રે, **મટુલાલજી** ગોસ્વામી નામ રે;
છાપન ભોગ કર્યો જે વાર રે, બાલ સમયનો કર્યો ઉદ્દગાર રે. ૧૪૨
નિજતાત શ્રીનાથજી જાય રે, અર્પતા ધન મન કાય રે;
તેમની સાથે મુને તેડી જાય રે, સેવા કરી પછી પડતા પાય રે. ૧૪૩
ત્યારે વિરહે પ્રેમાશ્રુ ઝરતા રે, મુખ પર બિન્દુ આવી ઠરતા રે;
બાલક બુદ્ધ અવસ્થા મારી રે, તદપિ જોતો આ નિર્ધારી રે. ૧૪૪
મુજ પિતાને કોઈ કષ્ટ જ ભારે રે, મને શોચ કરૂ હું વારેવારે રે;
એકદા પૂછ્યો રુદનનો પ્રસંગ રે, તાત ! શું દુઃખ થાય છે અંગ રે. ૧૪૫
બાલ જાણીને આંતર્ય મર્મ રે, પ્રકટ ન કર્યો નિજનો ધર્મ રે;
ત્યારે માજીને વાત મેં જણાવી રે, તદપિ ગોપ્ય મુને ન ભણાવી રે. ૧૪૬
પિતાશું આગ્રહ જ્યારે કીધો રે, ત્યારે બોધ એવો દીધો રે,
રડવાની વાત તું શું જાણે રે ? જાણે તે જન જે રસ માણે રે. ૧૪૭
મુજ સમ થઈશ તું જ્યારે રે, આપો આપ સમજાશે ત્યારે રે;
આશીર્વચને થઈ કાંઈ લાધ્ય રે, નથી સાધનથી એ સાધ્ય રે. ૧૪૮
વળી એક બાલક હતા એવા રે, લાવ લગ્ન સમય કરી સેવા રે;
લગ્ન કાર્યથી સેવા પડે રે, જાણી આક્રંદ કરીને રડે રે. ૧૪૯
લગ્ન કાર્યમાં રંચ ન મન રે, સેવા કરી થયા મનથી પ્રસન્ન રે;
એનુ નામ તે સેવાભક્તિ રે, જેને આરતે સ્નેહાસક્તિ રે. ૧૫૦

કહ્યા પ્રમાણે ન છોડવા કર્મ રે, લોકાચાર્યે વખાણ્યો હરિધર્મ રે
હરિ કિંકર થઈ હરિ અર્થ રે, [illegible] અનુકૂળ ન થાય તે વ્યર્થ રે. ૧૦૦

વાદનો ક્યમ આવે અંત રે, વેદાચાર્યે આગ્રહી કર્યો તંત રે,
શ્રીરંગ સમીપ બેઉ વાત રે, સ્વમત બેઉના અભીમાન રે ૧૦૧

લખી હરિ આગળ બેઉ ધરો રે, હરિ માન્ય કરે તે ખરો રે,
વેદાંતાચાર્યે પણ કર્યું ભારે રે, મુજ અમાન્ય તો વર્ષ જ બારે રે ૧૦૨

હરિથી દૂર રહું એ સ્વીકારી રે, લોકાચાર્યને કરવા મતિ ધારી રે,
તમે પણ 'પણ' કરો આ વાર રે, તમ પક્ષની હોય જો હાર રે ૧૦૩

ત્યારે નિર્માની બોલ્યા તેહ રે, હરિ માને તે નિસ્સંદેહ રે
ન એમાં 'પણ'નું પ્રયોજન રે, અમને માન્યું ન તેનું વચન રે ૧૦૪

ત્યારે એવા લોકાચાર્ય રે, હરિ ભૃત્યે ભૃત્ય થઈ કરું કાર્ય રે
વેદાંતાચાર્ય શાસ્ત્રે ન અધૂરા રે, લોકાચાર્ય ભક્તિરસે પૂરા રે ૧૦૫

પરસ્પર સ્વમત અનુસાર રે, પ્રમાણ લખીઆ તેણે ઠાર રે
હરિ સમીપ ધર્યાં તે વાર રે, સૌને આરત કોનો સ્વીકાર રે ૧૦૬

વેદાચાર્યને પ્રમાણમદ ભારે રે, લોકાચાર્યની સ્તુતિ વારવાર રે,
લોકાચાર્ય ગ્રંથ જે સાર રે, હરિએ વધાવ્યો તેને ઉરહાર રે ૧૦૭

ચકિત થયા હરિજન રે લોકમત ન લોકાચાર્યને મન રે
એમાં નીપજ્યું એ સિદ્ધાંત રે, એક હરિઅર્થ કર્મ અભાન રે ૧૦૮

અન્ય કર્મે સાધનમ થાય રે, તેણે હરિથી દૂર જવાય રે
હરિઅર્થે જો કર્મ સધાય રે મર્મરહિત નિષ્કામે થાય રે ૧૦૯

હરિપરિચર્યા એજ કર્મ રે, એ તોલે ન આવે કો ધર્મ રે
કોઈ પ્રપત્તિ શ્રીની કરતા રે, જિજ્ઞાસા માત્ર જ ધરતા રે ૧૧૦

સ્વાર્થ પરમાર્થને કાજે રે, કોઈ મોક્ષને અર્થે સાજે રે
જેની જેવી આરત જાગે રે તેને તેહ જ [illegible] લાગે રે ૧૧૧

અન્ય ક્રીડાં લઈ સહુ ત્યાગે રે, લાગી લગની તેહ જ માગે રે;
અર્થી અર્થ થતા લગી કરે રે, પછી સ્પૃહા ન તેની ધરે રે. ૧૧૨
જ્ઞાન ધરાવી હરિ હિત કરીએ રે, રંચ ગર્વ ન મનમાં ધરીએ રે;
જો અર્થ ન તેનો સધાય રે, ઉલટ અવગુણ તેના ગાય રે. ૧૧૩
જેની ઇચ્છા તે ઉદ્યમ કરવો રે, આલસાદિ સ્વભાવ પરહરવો રે;
હરિહિતાર્થે ને જનપરમાર્થે, એમ ઉભય ને ત્રીજી સ્વાર્થે રે. ૧૧૪
શ્રેષ્ઠ હરિ હિત, પરાર્થ મધ્યમ, સ્વાર્થ તો ક્રમે ગણ્યો અધમ રે;
કામના કોઈ વાતે ન જેને રે, હરિહિત ચિંતક ભૃત્ય તેને રે. ૧૧૫
એ નિષ્કામી નિર્ગુણ ભક્તિ રે; કૃપાવંતની ત્યાં લાગે આસક્તિ રે;
લૌકિક અલૌકિક સૌ વાતે રે, મોક્ષ ઉત્તમ જાણે ભલી ભાતે રે. ૧૧૬
તદપિ તેની ન સ્વપ્ને આશ રે, હરિ સેવા નિમગ્ન તે દાસ રે;
પ્રેમ અતિ ઉમંગ ભરપૂર રે, તદપિ દીનતા સદા રહે ઉર રે. ૧૧૭
હરિની મોટમતા અતિ જાણી રે, ગર્વ રહિત મૃદુ વદે વાણી રે;
નિજજન માટે હરિનો અપાર રે, ઉંડા હારદે ભલો વિચાર રે. ૧૧૮
અલ્પજીવ કિંકર કયમ જાણે રે. નિજ ધ્યાન મધ્ય મન આણે રે;
હરિએ નિરખ્યું સર્વ હોય રે. તેને જે ગમ્યું તે ભલ સોય રે. ૧૧૯
હરિ જંત્રી જંત્ર જગત રે, જંત્રી હાથ રહી સૌ ગત રે.
સ્વામી હિતકાર્ય કરવા સદા રે, એમાં કાચો પડે નહીં કદારે. ૧૨૦
એ જ સહજ સ્વભાવ હોય જેનો રે, સદા દાસ વિચાર દૃઢ તેનો રે;
દાસાનુદાસથી તે ભક્તિ રે, કરે નિર્ગાને પૂર્ણ આસક્તિ રે. ૧૨૧
ધામ સહ થાના સૌ દાસ રે, સેવા અર્થ રહે નિકટ નિવાસ રે;
નિજ કરતાં પ્રિય નિજ જન રે, જાણી થાય હરિ પ્રસન્ન રે. ૧૨૨
ભક્તિ વાસ કરીને રહે છે રે, એવો મહિમા મહદ જન કહે છે રે;
હરિની ભક્તિમાં એકાગ્ર ચિત્ત રે, વ્યાવૃત્તિથી પણ થાતું રહિત રે. ૧૨૩
ધ્યાન ધારણા એકાંત અવાસ રે, ઇત્યાદિ સાધન જોઈએ પાસ રે,
ભક્તની જે ભક્તિ કરશે રે, તે પર સદા હરિમન ઠરશે રે. ૧૨૪

"શ્રીમદ્ ગર્ગ સંહિતાયાં વિજ્ઞાન ખંડે પંચમાધ્યાયે ઉગ્રસેનં પ્રતિ શ્રીવેદવ્યાસ વચનમ્"

ભક્તિ વિના યજ્ઞ તપ તીર્થ ધર્મ, યોગ સાંખ્ય યજ્ઞ વ્રત કે કર્મ,
વેદ પુર્ત નિયમ દક્ષિણા ને ઇષ્ટ, ભક્તિ સમોવડે ન સૌ ઉચ્છિષ્ટ. ૧૫૧
ઇત્યાદિ સૌ મળી જે પમાય, એક કૃષ્ણભક્તિમાં સર્વે સમાય,
અન્ય સૌ સાધને ભક્તિપદ નહીં પ્રાપ્તિ ભક્તિ પદમાં સૌની સમાપ્તિ. ૧૫૨

"શ્રીમદ્ ભાગવત દશમસ્કંધે"

સાંખ્ય યોગ જ્ઞાન સ્વાધ્યાય રે, તપ ત્યાગે પણ પ્રાપ્તિ ન થાય રે,
સ્નેહભક્તિ સેવા મુખ્ય જાણી રે, દશમસ્કંધે કહ્યું વેણુપાણી રે ૧૫૩

"શ્રીમદ્ ભાગવત એકાદશ સ્કંધે"

યજ્ઞ દેવાર્ચન તપ દાન રે, કોઈ પણ ભક્તિની નહિ સમાન રે,
સૌ સાધનની ઇચ્છા છોડી રે, દેહ અંત કરણ ભક્તિયે જોડી રે, ૧૫૪
અનિર્વાચ્ય સુખ એમાં જાણી રે, ભક્તિયે મતિ મુજ સધાણી રે
[illegible] પણ એ પક્ષ તાણી રે, શ્રીમુખથી કહી છે વાણી રે. ૧૫૫
જીવને શુદ્ધતા સર્વ પ્રકાર રે, થવાનો કહ્યો એ ઉપચાર રે,
જેવી ભક્તિયે શુદ્ધતા થાય રે, નવ બીજે થાય એમ ગાય રે ૧૫૬
મારી ભક્તિ એ જ મુખ્ય ધર્મ રે, બીજા ગૌણ ધર્મ ને કર્મ રે
કર્મ શુદ્ધ થાય તે વારે રે, પ્રભુને અર્પણ કરે ત્યારે રે ૧૫૭
ભગવત્સેવોપયોગી નિષ્કામી રે, ન રાખવી ફલબુદ્ધિ સકામી રે,
જેમ પ્રદિપ્ત અગ્નિ સૌ બાળે રે, તેમ ભક્તિ સૌ પાપ પ્રજાળે રે ૧૫૮
તપ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને કર્મ રે, યોગ સાધન દાનાદિ ધર્મ રે,
સર્વનું ફલ સામટું સાધે રે, એક ભક્તિથી અર્થ તે વાધે રે ૧૫૯
અન્યે શ્રમ ભારી ને ફલ થોડું રે, વિણ શ્રમ ભક્તિનું ફલ અતિ મોટું રે
યોગ સાંખ્ય ધર્મ વેદાધ્યયન રે, જપ યાગાદિ સૌ સાધન રે ૧૬૦
તેમાં કોઈથી હું ન રોધાઉં રે, એક ભક્તિયે સહજે બંધાઉં રે,

શ્રદ્ધા સહિતની ભક્તિ ત્યાં જાઉં રે, એથી સ્વલ્પમાં પ્રાપ્ત હું થાઉં રે. ૧૬૧
પ્રેમ ગદ્ગદ કંઠ થઈ જાય રે, તનનાં રોમાંચ ઊભાં થાય રે;
હર્ષ અશ્રુએ ભરાયે નેત્ર રે, એવું સ્થળ તે શ્રેષ્ઠ જ ક્ષેત્ર રે. ૧૬૨
પ્રેમી હરિગુણગાની જન રે, પૃથ્વીને પણ કરે પાવન રે;
કુળ સહિતને તે જન તારે રે, એવો પ્રેમનો મહિમા ભારે રે. ૧૬૩
એવા ભક્તો પ્રકટે જ્યારે રે, પિતરો પણ આનંદે ત્યારે રે;
દેવતાઓ જોઈ નૃત્ય કરે છે રે, પૃથ્વી સનાથપણાને ધરે છે રે. ૧૬૪
દેવકાર્યાદિ નિમિત્ત નિર્ધાર રે, લેઈશ જ્યારે મનુષ્ય અવતાર રે;
હું સ્વતઃપૂજન કરું તે વાર રે, વર આપ્યો પ્રભુએ તે ઠાર રે. ૧૬૫
શ્રીરામાદિક ધર્યા હરિ અવતાર રે, ત્યારે વચન સત્ય કર્યું તે સાર રે;
એ કૃતિથી રુદ્રને ભગવાને રે, સફલ કરવા આપેલું વરદાન રે. ૧૬૬
ભક્તિ પ્રભાવે ચાંડાલ પણ તરે છે રે, જાતિ દોષથી પવિત્ર તે કરે છે રે;
સત્યને દયાથી યુક્ત ધર્મ રે, તપે યુક્ત વિદ્યાનો કહું મર્મ રે. ૧૬૭

कण्ठावरोधरोमांचाश्रुभिः परस्परं लपमानाः पावयन्ति कुलानि पृथिवीं च ॥ નારદ ભક્તિસૂત્રે. કડી ૧૬૨–૧૬૩ માટે.
मोदन्ते पितरो नृत्यन्ति देवताः सनाथा चेयं भूर्भवति ।
कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि ॥
कृतस्य कर्मणो भोगादेव क्षयः ॥
कर्मणा पितृलोकः ॥ इतिश्रुतौ.

देवकार्यनिमित्तेषु मानुषत्वमुपागतः ॥
त्वामेवाराधयिष्यामि त्वं च मे वरदो भव ॥
भविष्यन्ति मद्विमुखाः क्षणादेव न संशयः ॥
अहमप्यवतारेषु त्वां च रुद्र महाबल ॥११॥
तमोवतां विमोहाय पूजयामि युगे युगे ॥
मतमेतदवष्टभ्य पतंत्येव न संशयः ॥१२॥
(કડી ૧૬૫–૧૬૬ માટે)

ભક્તિ રહિત જાણો ચિત્ત મ્લાન રે, ભક્તિ યુક્ત કરવા ધરો ગાન રે;
વિના પુલકિત જ્યાં લગી તન રે, પ્રેમાશ્રુ જના નહીં વહન રે ૧૬૮
રોમ રોમ ઊભા નહિ જ્યારે રે, જાણો પ્રેમભક્તિ નહીં ત્યારે રે,
ભક્તિવિણ ચિત્ત શુદ્ધ ન થાય રે, માટે ભક્તિનો કરવો ઉપાય રે ૧૬૯
જ્યારે અંતર પીગળી જાય રે, ત્યારે અંતર શુદ્ધ સદા થાય રે,
લજ્જા મૂકી રૂવે હસે ગાય રે, ગદ્‌ગદ્ સ્વરે વાણી થઈ જાય રે ૧૭૦
સ્નેહે નાચે જેણી વારે રે, સદા સર્વે પવિત્ર થાય ત્યારે રે,
ઉદ્ધવ પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણે ગાયો રે, એકાદશ સ્કંધ ઉપદેશ દીનો રે, ૧૭૧

"શ્રીમદ્ ભગવદ્‌ગીતાયાં દ્વાદશાધ્યાયે"

પ્રભુને અર્પણ કર્મો કરે રે, વળી ધ્યાન હરિનું ધરે રે.
અનન્ય ભક્તિ ઉપાયે કરે રે, સ્વલ્પ કાળમાં સહેજે તરે રે. ૧૭૨
જેનું ચિત્ત ભગવત્‌માં ઠર્યું રે, હરિ અનુગ્રહથી સૌ કાર્ય સર્યું રે,
ગીતાનો દ્વાદશમો અધ્યાય રે, શ્લોક છઠ્ઠામાં મહિમાય રે ૧૭૩
નહિ સાધન બુદ્ધિથી કર્મ રે, પ્રભુની પ્રીતિ અર્થે સ્વધર્મ રે,
ઇષ્ટ સ્વામી હરિ હું દાસ રે, એ હેતુએ કરવા ખાસ રે. ૧૭૪
નિષ્કામ પ્રભુ અર્થે જે થાય રે, તે યજન ભક્તિમાં ગણાય રે,

"વરાહ પુરાણે વરાહજી ભગવાનનું વચન"

વરાહજી ભગવતની વાણી રે, તેથી પ્રતીતિ મનમાં આણી રે ૧૭૫
યોગ-ભક્તિ અથવા પ્રપત્તિ રે, બેમાંથી એકે રંગની મતિ રે,
એ વિણ કરે જો કોટિ ઉપાય રે, પણ મોક્ષ ન તેણે થાય રે ૧૭૬

"નારદ ભક્તિસૂત્રે"

ભક્તિ પ્રેમ અનિર્વાચ્ય સ્વરૂપ રે, પ્રેમી ભક્ત હરિ તદ્રૂપ રે,
પ્રથમ કર્મનાં ફલ ત્યાગ કરે છે રે, શત્રુ મિત્ર સમભાવ ધરે છે રે. ૧૭૭
વેદ કર્મની ન તેને જરૂર રે, જેને સ્નેહ ભક્તિ છે પૂર રે,
સતત એકધાર પ્રેમી પૂર રે, સુખ અમાપ જાણે તેનું ઉર રે ૧૭૮

મુંગો માણસ ઉત્તમ કાંઈ ખાય રે, સ્વાદ વર્ણન તેણે નાં થાય રે;
પ્રેમભક્તિ પ્રભુની પામે રે, પછી તે જ પદે તે વિરામે રે. ૧૭૯

જોવું સુણવું ચિંતન તેનું રે, અખંડ રંગાયું ચિત્ત જેનું રે;
જ્ઞાની વૈરાગી યોગી તન ઇંદ્રિ રોધે રે, કષ્ટ સાધ્ય કરે અતિ થોડે રે. ૧૮૦

દુઃખ દેઈ દૂર કરે આપ રે, તેને ઇંદ્રિયો દે છે શાપ રે;
વૈષ્ણવતા પ્રાપ્ત જ થાય રે, એ હેતુએ રુદ્રાદિક ચહાય રે. ૧૮૧

ત્રણજન્મ પ્રજાપતિ ભક્ત રે, સપ્તજન્મ શંકર આસક્ત રે;
અગ્નિ ઇંદ્ર સૂર્ય જન્મ વીસ રે, વૈષ્ણવતા હરિની સર્વને શીશ રે. ૧૮૨
ભરદ્વાજ સંહિતામાં પરિશિષ્ટ રે, પ્રથમાધ્યાયે કર્યું નિર્દિષ્ટ રે,

---

यः कर्मफलं त्यजति कर्माणि संन्यसति ततो निर्द्वन्द्वो भवति ॥४८।
वेदानपि संन्यसति केवलमविच्छिन्नानुरागं लभते ॥४९॥
નારદ ભક્તિસૂત્ર. કડી ૧૭૭–૧૭૮ માટે

मूकास्वादनवत् ॥५२॥ કડી ૧૭૯ માટે

तत्प्राप्य तदेवावलोकयति तदेव शृणोति तदेव चिंतयति ॥५५॥
माहात्म्यज्ञानपूर्वस्तु सुदृढः सर्वतोऽधिकः स्नेहो भक्तिरितिप्रोक्त-
स्तया मुक्तिर्न चान्यथा ॥ નારદ પંચરાત્ર. કડીઓ ૧૭૯–૧૮૦ માટે

श्रीमुद्रां मकरध्वजस्य जयिनीं सर्वार्थसंपत्करी-
मेनां ये प्रविहाय यान्ति कुधियो मिथ्याफलान्वेषिणः ॥
ते तेनैव निहत्य निर्दयतरं नग्नीकृता मुण्डिताः
केचिद्भस्मपटीकृताश्च जटिलाः कापालिकाश्चापरे ॥ કડી ૧૮૦ માટે

त्रिभिः प्रजापतेर्भक्तः सप्तभिः शङ्करस्य च ॥
विंशत्याग्नीन्द्रसूर्यादेर्जन्मभिर्वैष्णवो भवेत् ॥
भरद्वाज संहितायाम् परिशिष्टे अध्याय १
(કડી ૧૮૧—૧૮૨ માટે.)

" નારદ પંચરાત્રે "

હરિમાં અનન્ય મમતા જેને રે, પ્રેમભક્તિ કહે છે તેને રે. ૧૮૩
દઢ નિષ્ઠા ને સ્વસ્થ જ ચિત્તે રે, સંસારાર્ણવને જીતે રે,
પ્રેમપુરંસર ક્ષણ પણ જાય રે, પ્રભુ સાધ કરે તેની સહાય રે. ૧૮૪
એક હરિજન આદર કરતો રે, મુક્ત વૈષ્ણવ સંગ ઇચ્છા ધરતો રે,
આરત જાણી દેવ ઋષિરાય રે, દર્શ દેઈ થયા જુઓ સહાય રે. ૧૮૫
નારદજી પ્રતિ આદર આણી રે, ક્યારે પ્રાપ્તિ થશે ચક્ર પાણી રે,
વિનતિ પરાર્થે પ્રભુની કીધી રે, બંધારણ શીખ હરિયે દીધી રે. ૧૮૬
નારદે હરિને પૂછીને ભાખ્યું રે, સારોત્તમવર્ણ્યું દાખ્યું રે,
ધન્ય નિમ વ્રત ભક્તિનો સાર રે, પણ પ્રાપ્તિ થાતાં હજુ વાર રે. ૧૮૭
વર્ષાં વૃક્ષ પત્ર સો ગરે રે, ત્યારે મનોરથ તારા સરે રે;
સુણતાં પ્રેમ વધી પડ્યો ત્યારે રે, ફરી અતિ આદરે ઘણું પ્યારે રે. ૧૮૮
એથી તુર્ત હરિ ત્યાં આવ્યા રે, તાપ કલેશ સૌ મનના બુઝાવ્યા રે;
મર્યાદ છૂટી ગઈ જ્યારે રે, હરિ પ્રત્યક્ષ થયા સદ્ય ત્યારે રે. ૧૮૯
નારદજીને શંકા આવી રે, ઉગ્ર કેવી ભક્તિ હરિ ભાવીરે;
સ્નેહ આગળ સર્વે મંદ રે, એવું ભાખ્યું ત્યાં થાનજચંદ રે. ૧૯૦

" પદ્મપુરાણે ઉત્તરખંડે ભાગવત માહાત્મ્યે "

ભક્તિ પ્રત્યે નારદજીનું વચનરે, દઢતા આવશે વૈષ્ણવ જન રે;
થાને પ્રાણથી પણ અધિક તું પ્યારી રે, તુ બોલાવે ત્યાં જાય
ગિરિધારી રે. ૧૯૧
નહીં નીચ ઊંચનું કામ રે, જ્યાં ભક્તિ ત્યાં ભગવત્ ધામ રે;

શ્રીમદ્ ગર્ગસંહિતાયાં વિજ્ઞાનખંડે તૃતીયાધ્યાયે નિર્ગુણભક્તિ-
યોગવર્ણને ઉગ્રસેનપ્રતિ શ્રીવેદવ્યાસવચનમ્

श्रीकृष्णगोविन्दहरे ब्रुवन्तः श्लक्ष्णया गिरा ॥
अहर्निश हरौ लग्ना. स्नेहि भागवतोत्तमा. ॥ ३० ॥

કડી ૧૯૦ માટે.

"નારદપંચરાત્રે"

માહાત્મ્યજ્ઞાન પૂર્વક દૃઢ ભક્તિ રે, સેવન સ્મરણ સ્નેહાસક્તિ રે ૧૯૨
પ્રાપ્તિ પુરુષોત્તમની તેને રે, આગ્રહ ભક્તિનો હોય જ જેને રે;
નારદપંચરાત્રમાં સિધાંતરે, સુણી ટાળવી મનની ભ્રાંતરે. ૧૯૩

"પદ્મપુરાણે ઉત્તરખડે"

જ્ઞાન વૈરાગ્યે ત્રણ યુગમાં મુક્તિ રે, કલિમાં તો કેવળ ભક્તિ રે;
ભક્તિવંત છતાં કદિ પાપી રે, તદપિ તે જશે વૈકુંઠ વ્યાપી રે. ૧૯૪
સદા પ્રેમભક્તિ જ્યાં ચિત્ત વસે છે રે, સ્વપ્ને પણ યમદૂતો ખસે છે રે;
હજાર જન્મો સુકર્મ થાય જ્યારે રે, ભક્તિ ઉપજ થાય છે ત્યારે રે. ૧૯૫
ભાગવત માહાત્મ્યનો બીજો અધ્યાય રે, તેમાં આ ભક્તિનો સમુદાય રે;
ઉત્તરખંડે પદ્મપુરાણે રે, તેમાં ભક્તિ રત્નોની ભરી ખાણે રે. ૧૯૬

"શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતાયાં વચનમ"

અનન્ય ભક્તિયે જ ભગવત્ શક્ય રે, તે વિણ સાધને અશક્ય રે;
ભક્તિથી બુદ્ધિયોગ પ્રભુ આપે રે, તેથી સંશય સર્વે કાપે રે. ૧૯૭
જ્ઞાન સહ ધર્મ આસ્તિક બુદ્ધિ રે, ભક્તિ યુક્તથી સર્વ શુદ્ધિ રે,
એ વિણુ કરે જે અન્ય ઉપાય રે, તેણે જનમ મરણ નહીં જાય રે. ૧૯૮
સ્વતંત્ર ઇંદ્રાદિક યજ્ઞે સેવે રે, શ્રદ્ધાસહ આરાધે અન્ય દેવે રે;
જો કે તે પણ મારું યજન રે, વિધિવત્ ન તે પૂજન રે. ૧૯૯

माहात्म्यज्ञानपूर्वस्तु सुदृढः सर्वतोऽधिकः स्नेहो
भक्तिरिति प्रोक्तस्तया मुक्तिर्न चान्यथा ॥ (કડી. ૧૯૨-૧૯૩ માટે.)

नाहं वेदैर्न तपसा न दानेन न चेज्यया ॥
शक्य एवं विधो द्रष्टुं दृष्टवानसि मां यथा ॥५२॥
भक्त्या त्वनन्यया शक्य अहमेवं विधोऽर्जुन ॥
ज्ञातुं द्रष्टुं च तत्त्वेन प्रवेष्टुं च परंतप ॥५३॥
શ્રીમદ્ ભગવદ્‌ગીતા. અ. ૧૧ શ્લોક ૫૨-૫૩

તે તે યજ્ઞદેવનો અંતર્યામી રે, ફલ દેનાર શ્રીકૃષ્ણ સ્વામી રે,
યજ્ઞ ભોક્તા પણ કૃષ્ણ એક રે, એવી બુદ્ધિયે ધરવો વિવેક રે. ૨૦૦
અવિધિપૂર્વક તો ગણ્યું તેહ રે, શ્રીમુખ વચને ખોયો સંદેહ રે;
વેદ તપ યજ્ઞ ને દાન રે, તેણે પ્રાપ્તિ નહીં ભગવાન રે ૨૦૧
ભગવદ્‌ગીતાતણો આ સાર રે, કર્યો પૃથક્ વચન એક હાર રે;

"નારદીય પુરાણે હરિભક્તિશુદ્ધોદયગ્રંથે" અ. ૨.

હરિ ચરિત્રે પ્રીતિવંત હોય રે, અંતર શુદ્ધિમાં બાકી ન કોય રે. ૨૦૨
હરિ યશે અંકિતની વાણી રે, હરિજન તે જ અધિકારી પ્રમાણી રે;
જે વાણીમાં હરિજશ નવ હોય રે, કાળ નિર્ગમન તણો હોય રે. ૨૦૩

"તૃતીયાધ્યાયે"

સ્વરૂપ અવલંબીને ભક્તિ કરે રે, તો જ હરિપદ પ્રાપ્તિયે ઠરે રે.
ચૌદ વિદ્યા ખટ શાસ્ત્ર ચોવેદ રે, જો ભક્તિરહિત તો મિથ્યા
સૌ ભેદ રે. ૨૦૪
મહદ યાગ કરે જન કોય રે, હરિભક્ત વિણ નાસ્તિક સોય રે,
કોટિ તીર્થ કરે કોઈ સ્નાન રે, અનેક પ્રકારનાં કરે જો દાન રે. ૨૦૫
મોક્ષના ન એ એકો ઉપાય રે, હરિ સેવાયે હરિ પ્રાપ્તિ થાય રે;
દઢાશ્રય હરિનો ફલ શ્રેષ્ઠ રે, તૃતીયાધ્યાયે વર્ણ્યું યથેષ્ટ રે. ૨૦૬

"પંચમાધ્યાયે"

કર્મ બન્ધનની જે આસક્તિ રે, છૂટે કેવળ કરે હરિભક્તિ રે;

"અષ્ટમાધ્યાયે"

બહિર્મુખ જો અતિ પંડિત રે, ભક્તિરહિત તો તે ખંડિત રે. ૨૦૭
અવૈષ્ણવ પંડિત અધમ રે, વૈષ્ણવ ભક્તિવંત ઉત્તમ રે,

"નવમાધ્યાયે"

હરિસ્વરૂપે તદાત્મ જે થાય રે, તેની રક્ષા કરે યદુરાય રે. ૨૦૮

येऽप्यन्यदेवताभक्ता यजन्ते श्रद्धयान्विताः ॥
तेऽपि मामेव कौन्तेय यजन्त्यविधिपूर्वकम् ॥२३॥
શ્રીમદ્ ભગવદ્‌ગીતા અ. ૯ શ્લોક ૨૩ (કડીઓ ૧૯૭ થી ૨૦૧ માં)

"દશંમાધ્યાયે"

અલૌકિક અતિ મનોહર નામ રે, માટે જપવું આઠે જામ રે;
કોટિ જન્મનાં પાતિક જાય રે, પરિતાપ શમન સૌ થાય રે. ૨૦૯
ભવ દુઃખ મટવાનો મુખ્ય ઉપાય રે, જો હરિભજન સધાય રે;
હરિ સેવા વિણ જે ક્ષણ જાય રે, મિથ્યા કાળ તે એળે જાય રે. ૨૧૦
ત્રિલોક ભોગ અરુચિ તે ટાળે રે, પૂર્ણાનંદ ભક્તિ આનંદ જાણે રે;

"એકાદશાધ્યાયે"

હરિ ભજતાં ન કષ્ટ પ્રયાસ રે, પ્રેમનું જ પ્રયોજન દાસ રે. ૨૧૧
હરિભક્તિ વિણ સાધન કરે રે, રાજધાની મૂકી ભિક્ષાએ ફરે રે;
એકો પદાર્થ ન ભક્તિ ઉપરાંત રે, એ છે સર્વોપરી સિદ્ધાંત રે. ૨૧૨
ધ્યાન શ્રીહરિતણું કરવું રે, મન ઇંદ્રિ જોડીને હરિ વરવું રે;
નિમિષ માત્ર ન છૂટે હરિ નામ રે, હરિલીલા ચિંતન અષ્ટ યામ રે. ૨૧૩
હરિ સુખાર્થે સર્વ અર્પણ રે, અનન્ય ભાવે ગ્રહેવું હરિ શર્ણ રે;
નિષ્ઠા ભગવદ્‌નામની કરવી રે, વૈષ્ણવ કથા ઉલટે સાંભળવી રે. ૨૧૪
હરિ નામે પાપ જે કપાય રે, તેટલું પાપ ન જીવથી થાય રે;
ત્યાગી વ્યગ્રતા એ કરવું રે, ધ્યાન શ્રીહરિનું પણ ધરવું રે. ૨૧૫
વ્યાવૃત્તિ મૂકી એકાંત રે, સ્મરણ વિધિનો એવો સિદ્ધાંત રે;

न मे प्रियश्चतुर्वेदी मद्भक्तः श्वपचः प्रियः ॥
तस्मै देयं ततो ग्राह्यं स च पूज्यो यथा ह्यहम् ॥
મહાભારતે ભગવદ્ વાક્યમ્

न वेदयज्ञाध्ययनैर्न दानैर्न च क्रियाभिर्न तपोभिरुग्रैः ॥
प्राप्तिश्च मामेव किं कोटियत्नैः सर्वात्मकं प्रेमसूत्रेऽपि बद्धः ॥
છાંદોગ્યોપનિષદે ભગવદ્ વાક્યમ્

ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं क्षीणे पुण्ये मर्त्यलोकं विशन्ति ॥
एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना गतागतं कामकामा लभन्ते ॥
(ભગવદ્ગીતા અ. ૯ શ્લોક ૨૧) કડી ૨૦૪થી ૨૨૨ માટે

ઉષઃકાળે ઊઠી નિત્યકૃત્ય રે, સ્નાન કરીને સ્મરવા શ્રી ધન રે. ૨૧૬
બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં નિત્યે સાધે રે, સ્નેહે ધ્યાયનિ આરાધે રે;
દિન દિન ક્ષણે ક્ષણે વાધે રે, એ આરતે ભક્તિ સાધે રે. ૨૧૭
નામ રુંવે રુંવે વસી જાય રે, દેહ પડ્યા પછી પણ ધ્વનિ થાય રે;
અસ્થિમાંથી નીકળ્યું નામ રે, સવરી ભજન હતું નિષ્કામ રે. ૨૧૮
જનીબાઈના છાણામાં તેમ રે, વિઠ્ઠલનામે હતો અતિ પ્રેમ રે;
ગાને રાગતાને જે ચિત્ત જાય રે, સાદું ભોજન પણ શ્રેષ્ઠ ગણાય રે. ૨૧૯
પ્રેમ પુરઃસર નાચે ગાય રે, તે સમ કો ન ભક્તિ મણાય રે;
યથાર્થ જે પૂર્ણ સ્વરૂપ રે, ઓળખી તે ભજવા અનુરૂપ રે. ૨૨૦
સ્વરૂપજ્ઞાનની ખાસ જરૂર રે, સ્વયં અનાદિ સર્વેવા ભરપૂર રે;
પરાત્પર પરબ્રહ્મ જે કહાવે રે, વેદ નેતિ નેતિ કહી ગાવે રે. ૨૨૧
સુઆચાર્ય કે તાદ્રશીકાર રે, પરબ્રહ્મ ઓળખવો નિર્ધાર રે;
પૂર્ણ પુરુષોત્તમ અવ્યક્ત રે, ઈશ્વરેશ્વર પર એક વ્યક્ત રે. ૨૨૨
અતિ આરતે આદર કરવો રે, પ્રાપ્તિ થાવા સ્નેહ ઘણો ધરવો રે;
ક્ષણપણ વિસ્મરણ ન હોય રે, એવું ચિત્ત અખંડ જ પ્રોય રે. ૨૨૩
સાધનબળનો ગર્વ ન રંચ રે, અસાર જાણી ત્યાગવો પ્રપંચ રે;
હરિકૃપા એ જ પરમ રે, સમજી કૃપા મેળવવા ધર્મ રે. ૨૨૪
હરિકૃપા રંચ અપાર રે, નિજેચ્છાએ થાય તે જ સાર રે;
હરિ અનુગ્રહથી જે પ્રસાદ રે, મળે તે સમ નહિ અન્ય સ્વાદ રે. ૨૨૫
પ્રસાદ નામ કૃપાનું જાણો રે, અનુગ્રહ સમજે તે જ અતિ શાણો રે;
હરિની પ્રાપ્તિ કૃપાયે થાય રે, તદપિ હરિ રાજીના કરવા ઉપાય રે. ૨૨૬
પ્રાપ્તિ થયે પણ અધીરના ચિત્ત રે, તૃપ્તિ નાં પામી અધિક કરો પ્રીત રે;
જ્યમ પારો દરનમાં ઠરવો રે, હરિ કૃપા અધીર મન ધરવો રે. ૨૨૭
જાણે અજાણે પ્રાપ્તિ થાય રે, તદપિ અધિકતાના કરવા ઉપાય રે;
ક્ષણે ક્ષણે નવલ અધિક રે, ન થાએ તેની ધરી બીક રે. ૨૨૮
જે રીતે સ્નેહ વધતો જાય રે, એવા કરવા સદા ઉપાય રે;
શોધી એવા પુરુષોત્તમ રે, યતન શોધણી કરે ઉત્તમ રે. ૨૨૯

સર્વાંગે સેવન સદા રે, ક્ષણાર્ધ પણ પડે ન કદા રે;
જેમનો દેહ શૈયા રૂપ રે, પોઢે નારાયણ અનૂપ રે. ૨૩૦
કોમલ ભાગ તોષક સમાન રે, ફેણો સહસ્ર દીપમાળ સ્થાન રે;
સહસ્ર જીહ્વા સમરે હરિનામ રે, નેત્રે દર્શન આઠે યામ રે. ૨૩૧
શ્રીઅંગ સહ તુલસી સુગંધ રે, સદા સમીપ સેવનનો સંબંધ રે;
ફેણ ફુંફાડે શ્વસેશ્વાસ રે, વેદ સદ મંત્ર જપે અવિનાશ રે. ૨૩૨
પર્વત ભૂમિ વનસ્પતિ અઢાર રે, તેનો લાગે મુને ઘણો ભાર રે;
વિષ્ણુભક્તિ હીન થાય જ્યારે રે, સદા ભાર લાગે મુને ત્યારે રે. ૨૩૩
હરિ વરાહ થયો અવતાર રે, શ્રીઅંગ સ્પર્શ થયો તે વાર રે;
એક બ્રહ્માંડ તણો તવ ભાર રે, સામર્થ્ય આપ્યુ તેણે નિર્ધાર રે. ૨૩૪
હરિજન હરિ ચિહ્ન ધારે રે, ફરે ભૂતલ કૃતાર્થ થાઉં તે વારે રે;
ભક્તશિરોમણિ પ્રહ્‌લાદ જ્યારે રે, ભૂ પ્રકટી સંચર્યા ત્યારે રે. ૨૩૫
એ ભક્તને સ્પર્શ કરીને રે, શિર કોટિ બ્રહ્માંડ ધરીને રે;
માહેમાં હરિ ભક્તો રહે છે રે, તેણે શેષજી સૌ ભાર સહે છે રે. ૨૩૬
એવું નારદીય પુરાણે ભાખ્યુ રે, ત્રયોદશાધ્યાયનુ કહી દાખ્યુ રે;
પૂર્ણ ભક્તિ પરબ્રહ્મમાં વસી રે, તે પ્રાપ્તને બાકી ન કશી રે. ૨૩૭
ભક્તિરૂપ શ્રીરાધાનામ રે, ભક્તવત્સલ આપે ઘનશ્યામ રે;
હરિભક્તોને લાડ લડાવે રે, અપાર સ્નેહ દયા દર્શાવે રે. ૨૩૮
ગોપીજન પ્રતિ શ્રીમુખે ભાખ્યો રે, તે પ્રમાણથી અત્રે દાખ્યો રે;
પૂર્ણકામ અજિત સ્વતંત્ર રે, અજન્મા હરિ થાય પરતંત્ર રે. ૨૩૯

“अथातो भक्तिजिज्ञासा”सू–१ “सापरानुरक्तीश्वरे” सू–२
“પ્રીતિ નિરૂપણાર્થ શાંડિલ્યસૂત્રકારે ભક્તિ મીમાંસા ગ્રન્થે”

વિષ્ણુપુરાણે પ્રહ્‌લાદવાક્યાનુવાદ

या प्रीतिरविवेकानां विषयेष्वनपायिनी ॥
त्वामनुस्मरतः सा मे हृदयान्मापसर्पतु ॥
“शेष उवाच”:—न मे भूम्या पर्वतानां नैव भारो वनस्पतेः ॥-
विष्णुभक्तिविहीनस्य तस्य भारः सदा मम ॥ કડી ૨૩૩ માટે

અજ્ઞાનીનું ઉત્કટ કદિ થાય રે, વિપ્રિતે ભક્તિમાં મન ઠરમાય રે;
જ્ઞાનોત્તરની છે ભક્તિ શ્રેષ્ઠ રે, કેવું જ્ઞાન તે તો બહુ નેષ્ઠ રે. ૨૫૮

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાયાં દ્વાદશાધ્યાયે ભક્તિયોગે વચનમ્.

કયહૂં જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય ભાખો રે. કયહું ભક્તિને ઉંચી દાખો રે.
બેમાં શ્રેષ્ઠ સરલ કોણ સાર રે? કહો કૃષ્ણ, સુણે નિર્ધાર રે. ૨૫૯
અર્જુનની શંકા જાણી રે, સ્ફુટ ભાખ્યું ત્યાં સારંગપાણી રે;
યદ્યપિ જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત હું થાઉં રે, પણ ભક્તિથી હું બંધાઉં રે. ૨૬૦
જ્ઞાનમાં કષ્ટ અતિશય થાય રે, સરલ ને શ્રેષ્ઠ ભક્તિ ઉપાય રે,
નિષ્કામ ભક્તિયે જણાઉં છું જેવો રે, જ્ઞાને યથાર્થ હું નહીં તેવો રે. ૨૬૧
ભક્તિજ્ઞાનનું તારતમ્ય દાખ્યું રે, ગીતામાંનું આ સ્થળે ભાખ્યું રે;
સર્વ પ્રાણીમાં સમદૃષ્ટિ જ્ઞાન રે, હોય તે જ પ્રેમ ભક્તિવાન રે. ૨૬૨
જ્ઞાને ભક્તિની અપેક્ષા રહે છે રે, ભક્તિમાં સ્વતઃ સિદ્ધ સૌ રહે છે રે;

"બ્રહ્માંડ પુરાણે"

મુક્તિ કે જ્ઞાન કોટિ કલ્પે ન થાય રે, વિષ્ણુભક્તિ વિણ અર્થ ન સધાય રે;
બ્રહ્માંડપુરાણે કર્યો વિસ્તાર રે. તે જ અત્રે કર્યો ઉચ્ચાર રે,

"નારદીય પુરાણે"

શ્રીહરિ ભક્તિથી હળે રે, અન્ય ભાવને નવ મળે રે. ૨૬૪
જે ભક્તિથી પૂજન કરશે રે, તેના સર્વ મનોરથ ભરશે રે;
એકાંગી ભક્તિથી પૂજન રે, તેણે પળાય સૌ કષ્ટ વિઘન રે. ૨૬૫
ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષને માટે રે, કરે મનુષ્ય શ્રમ તે માટે રે;
ચારે વિષ્ણુશ્રમે પ્રાપ્તિ થાય રે, એક ભક્તિને જે સધાય રે. ૨૬૬
નારદ પુરાણે નિશ્ચય કરિયું રે, તે સિદ્ધાંત અત્રે ધરિયું રે;

"પદ્મપુરાણે"

દેવો વિનતિ પ્રભુને કરે સાર રે, તેમાં માગે ભરતખંડ અવતાર રે. ૨૬૭
કર્મભૂમિ જાણી નિર્ધાર રે, ભક્તિ કરવા માગે આ ઠાર રે;

"વૈશાખ માહાત્મ્યે"

વૈશાખ માહાત્મ્યે ભાખ્યુ જેમ રે, તે કાર પ્રાકૃતે ભાખ્યું તેમ રે. ૨૬૮
જગમાં મનુષ્ય દેહ જ દુર્લભ રે, પ્રાપ્તિ થાય તો સર્વે સુલભ રે;
ભરતખંડે જન્મ અમૂલ્ય રે, નહીં આવે કો એની તુલ્ય રે. ૨૬૯
પામ્યા પછી રહેવું સાવધ સ્વકર્મ રે, ભક્તિ પ્રાપ્તિયે પરમ ધર્મ રે;
સૌમાં કરૂણતા ભાખી ન ભક્તિ રે, માટે ભક્તિગાં કરવી આસક્તિ રે. ૨૭૦

"બૃહન્નારદીય પુરાણે"

મુક્તિ થવાનો જ્ઞાન ઉપાય રે, ભક્તિ વિણ જ્ઞાન નહી ફલદાય રે;
હજારો હયમેધ યજ્ઞ કરે જાય રે, વેદ વિહિત કર્મે પણ ધાય રે. ૨૭૧
તદપિ ભક્તિવિણ નિષ્ફલ થાય રે, બૃહન્નારદીય પુરાણે કથાય રે.

"નારદ ભક્તિસૂત્રે"

શ્રીહરિની સેવા વિશે જેની પ્રીતિ રે, ગણી તેને ભક્તિની રીતિ રે. ૨૭૨
પારાશર્ય જે વેદવ્યાસ રે, તેમણે કર્યો એમ કરી પ્રકાશ રે;
કથાકીર્તન પુરાણ ભજન રે, ભક્તિ ગણતા ગર્ગમુનિ વચન રે, ૨૭૩
આત્મચિંતને થવું એકતાર રે, શાંડિલ્ય ભક્તિ લક્ષણ નિર્ધાર રે;
પણ નારદમહર્ષિ જે કહાવે રે, ભક્તિલક્ષણ કથ્યુ એ ને ભાવે રે. ૨૭૪
તે સુણાવું દેજો ચિત્ત રે, કરજો ભક્તિ પથશુ પ્રીત રે;
સૌ કર્મ શ્રીહરિઅર્પિત થાય રે, નામ વગર ક્ષણ ખાલી ન જાય રે. ૨૭૫
જે ક્ષણમાં હરિ વિસરાય રે, પશ્ચાતાપ હૃદય અતિ થાય રે;
એ વિધિયે કરી જે કૃતિ રે, ભક્તિ ગણવા નારદ શુભ મતિ રે. ૨૭૬

"पूजादिष्वनुरागः" इतिपाराशर्यः ॥ १६ ॥ નારદ ભક્તિ સૂત્રે. (કડી. ૨૭૨ માટે.)

"कथादिष्विति गर्गः ॥ १७ ॥ કડી. ૨૭૩ માટે.

"आत्मरत्यविरोधेनेति" शाण्डिल्यः ॥ १८ ॥ કડી. ૨૭૪ માટે.

नारदस्तु मदर्पिताखिलाचारता तद्विस्मरणे परमव्याकुलतेति ॥१९॥ કડી ૨૭૫-૨૭૬ માટે.

અપ્રાકૃત છતા પ્રાકૃત થાય રે, નિર્વિકારી ધરે તે કાય રે,
પૂર્ણ સત્તાવંત હરિ ભાગે રે, ભક્તાધીન થઈને પ્રભુ હાકે રે. ૨૪૦
સ્તવે બ્રહ્મશિવાદિક સાથ રે, તે ભક્તને જોડે હાથ રે,
ઋણી સર્વે હરિને ગાય રે, ઋણી પોતે વદે મનગાય રે. ૨૪૧
અખિલ જક્તનું જે જીવન રે, પય પીવા કરે હરિ મન રે,
જે અચ્યુત આત્મારામ રે, રમણ-સ્નેહ ધર્યો વ્રજધામ રે ૨૪૨
વેદ કહે અનાદિ બ્રહ્મચારી રે, ગોપીસંગ થયા રાસ વિહારી રે,
સમાધિયે જણાય ન પાર રે, વણ તેડે આવે ગોપી દ્વાર રે. ૨૪૩

"શ્રીમદ્ ભાગવતે"

યોગી ધ્યાને હજારો વર્ષ રે, તદપિ ચૈતન્ય સ્વરૂપે ન દર્શ રે,
ભાવે ઉપાસન હરિનું કરે રે, ઝટ મનેચ્છિત અર્થ સરે રે ૨૪૪

"શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કંધ ૧૧"

ભક્તિતણી ભાખી છે રીત રે, કરે વધારો પ્રભુ શું પ્રીત રે,
એકાદશ સ્કંધે સત્તાવીશ અધ્યાય રે, ઉદ્ધવપ્રતિ ભાખ્યું શ્રીયદુરાય રે,

"બૃહન્નારદીય પુરાણે"

વૈરાગ્ય પછી જ્ઞાન પ્રાપ્ત જ થાય રે, જ્ઞાન કેરેથી ભક્તિ પમાય રે.
શ્રીહરિનો આવેશ હોય જેહ રે, હરિપરાયણ રહે છે તેહ રે. ૨૪૬
હરિ અર્થે ક્રિયા કરે જાય રે, તે તનના ધણી શ્રીહરિ થાય રે,
એવા ધામ સામગ્રી કર્મ રે, સર્વ ભગવન્મય લહો ધર્મ રે ૨૪૭
તે હરિ હરિજનમાં ન ભેદ લગાર રે, એવો નારદે કર્યો નિર્ધાર રે,

"પદ્મપુરાણે"

પ્રજ્વલિત અગ્નિ કાષ્ટ પ્રજાળે રે, ચાલુ ને પૂર્વના પાપ બાળે રે. ૨૪૮
દેવો હરિની કરે છે વિનતિ રે, માગે જન્મ કરવા ભક્તિ રે,
દેવ પ્રેત પિશાચાદિ અશક્ત રે, જ્યાં હોય છે ભગવદ્ભક્ત રે ૨૪૯
જ્ઞાનયોગાદિક શું હોય રે, ભક્તિથી બાકી નવ રહે કોય રે,
પદ્મપુરાણનો સંમત જાણી રે, ભક્તિ ઉપર શ્રદ્ધા આણી રે. ૨૫૦

“સ્કંદ પુરાણે”

બીજાં સાધન એવાં ન કોય રે, જે ભક્તિની તોલે હોય રે;
સ્કંદપુરાણે વચન અનેક રે, સંક્ષેપે સારનું લખ્યું છે એક રે. ૨૫૧

“મહાભારતે”

ચાર વેદનો પાઠી કોય રે, પણ ભક્તિથી રહિત જો હોય રે;
ભક્તિવિણ ભગવદને અકારો રે, ભક્તિવાળો તે પ્રભુને પ્યારો રે. ૨૫૨
મહાભારતે મહિમા વરણે રે, ભક્તિથી રહેવું શ્રીહરિને શરણે રે;
ઉગ્રતપ યજ્ઞ વેદાધ્યયન રે, કર્માદિ કોટિ ઉપાય ને દાન રે. ૨૫૩
મુજ પ્રાપ્તિ અન્યે નવ થાય રે, પ્રેમે શ્રીહરિ વશ થઈ જાય રે;

“બૃહન્નારદીય પુરાણે”

અશ્વમેધ સહસ્ર કરે કોય રે, વેદાનુસાર કર્મ પણ કરતો હોય રે. ૨૫૪
હરિની ભકિત વિણ તે અફલ રે, ભક્તયુક્તનુ સર્વે સફલ રે;
બૃહન્નારદીય પુરાણે આખ્યાન રે. ન આવે કોઈ ભકિત સમાન રે. ૨૫૫

બૃહન્નારદીય પુરાણે હરિભક્તિ શુદ્ધોદય ગ્રંથે અ. ૧૯.

નવધાભક્તિનું ફલ પ્રેમ ભકિત રે, તેણે હરિશું તદાત્મ આસક્તિ રે,
અજ્ઞાને કરે જે ભક્તિ રે, માહાત્મ્ય વિણ ન વૃદ્ધિ આસક્તિ રે. ૨૫૬
નિર્દોષ પૂર્ણ જ્ઞાનવાન રે, એવા જ્ઞાની લહે અનુમાન રે;
જડ અજ્ઞાની દોષિત જાણે રે, ઉભયે મુક્ત હરિરસ માણે રે. ૨૫૭

अन्यस्मात्सौलभ्यं भक्तौ ॥ ५८॥ प्रमाणान्तरस्यानपेक्ष्यत्वात्स्वयं प्रमाणाच्च ॥ ५९ ॥ નારદભક્તિ સૂત્ર.

तपस्विभ्योऽधिको योगी ज्ञानीभ्योऽपि मतोऽधिकः ॥
कर्मिभ्यश्चाधिको योगी तस्माद्योगी भवार्जुन ॥ ४६ ॥
योगिनामपि सर्वेषां मद्गतेनान्तरात्मना ॥
श्रद्धावान्भजते यो मां स मे युक्ततमो मतः ॥ ४७ ॥

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા. અ. ૭. શ્લોક ૪૬–૪૭.
(કડી–૨૪૬ થી ૨૫૫ સુધીના ભાગ માટે) સારાંશ રીત.

ભગવત્ વિસ્મરણ પણ નવ થાય રે, એમ ભક્તિમાં ગોપી ખ્યાય રે;
વિરહે પર્મ વ્યાકુળ થઈ જાય રે,
અંતર ઉલટ સ્વામીનું હિત ચહાય રે. ૨૭૭
ગોપિકા ગીતમાં ભાખ્યું જેમ રે, નહિ ગોપીને નંદ સુત એમ રે;
અખિલ દેહીના અંતરાત્મા રે,
એમ સમજતાં એ પ્રભુ પરમાત્મા રે. ૨૭૮

જુઓ ભાગવત દશમસ્કંધ રે, ગોપિકાગીત સ્તુતિ પદબંધ રે;
જેથી માહાત્મ્યજ્ઞાન સંપૂર્ણ જાણી રે,
સાક્ષાત્ વેદઋચા મને આણી રે. ૨૭૯
માહાત્મ્યજ્ઞાન વિસ્મૃતિ અપવાદ જે, ન ધરવો આ સુણી સંવાદ રે,
જારભાવારોપ નવ ધરવો રે,
શ્રીઅંગી સૃષ્ટિનો ભાવ ઉર ધરવો રે. ૨૮૦
ગોપી ઉદ્ધવ સુણો સંવાદ રે, ભ્રમરગીત સુણો આહ્લાદ રે;
પ્રભુ કુશળતા ને શ્રીહરિનું હિત રે, કૃષ્ણ ચિંતવે અખંડિત ચિત્ત રે. ૨૮૧

" પદ્મ પુરાણે ઉત્તર ખંડે ભાગવત માહાત્મ્યે "

ભક્તિ સુત જ્ઞાન વૈરાગ્ય કહાવે રે, જ્યાં જનુની ત્યાં વત્સો આવે રે;
એમ ભાગવતમાહાત્મ્ય મોઝાર રે, કરી ભક્તિ સૌમાં સરદાર રે. ૨૮૨
હરિ મંત્રથી સરે સૌ અર્થ રે, બીજા મંત્ર જાય તે વ્યર્થ રે;
હરિ નિજજનની વિનતિ સ્વીકારી રે, મૃત્યુથી પણ લે છે ઉગારી રે. ૨૮૩
મૃત જીવને પણ જીવાડે રે, ભૃત્ય અહિતમાં પણ આવે આડે રે;
"બૃહન્નારદીય પુરાણે, હરિભક્તિ સુધોદયમધ્યે ત્રયોદશાધ્યાયે"
ભક્તિ કોણ? સ્વરૂપ તેનું કેવું રે લક્ષણ ભક્તિનું સમજવું એવું રે. ૨૮૪

यथाव्रजगोपिकानाम् ॥ २१ ॥ કડી ૨૭૭ માટે,
तत्रापि न माहात्म्यज्ञानविस्मृत्यपवादः ॥२२॥ .
तद्विहीनं जाराणामिव ॥२३॥ કડી ૨૮૦ માટે.

શ્રીહરિમાં જેની પૂર્ણ પ્રીતિ રે, તેનું નામ તે સમજવું "ભક્તિ" રે;
વેદ ને સૂત્રોમાં નિશ્ચે કીધો રે, ભક્તિમાર્ગ સુગમતાનો સીધો રે, ૨૮૫
શાંડિલ્ય મુનિનું સૂત્રોમાં નિર્માણ રે, તે જ તત્ત્વ દર્શાવ્યું જાણ રે;
અખંડિત ભાગવતમાં મન લાગ્યું રે, અન્યે અરુચિ ઉપજી ને ત્યાગ્યું રે. ૨૮૬
ગંગા પ્રવાહ ધારા સતત વહે છે રે, સદા એક રસ ભક્તિ કહે છે રે,
એ ભક્તિ આચાર્ય એ બતાવે રે, માટે ભક્તિ મનને ભાવે રે. ૨૮૭
અમૃત સ્વરૂપિણી ભક્તિ જાણી રે, નારદ ભક્તિસૂત્રે પ્રમાણી રે,
પ્રથમ નવધા ભક્તિ જણાવી રે, સર્વોપરી પ્રેમભક્તિ બતાવી રે. ૨૮૮
પ્રભુ સંબંધમાં પ્રેમરૂપિણી રે, માટે નવધામાં એ અગ્રણી રે;
ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણે જણાવ્યાં રે, પૃથક્ પૃથક્ પણે જે જે ગણાવ્યાં રે. ૨૮૯
મુખ્ય તાત્પર્યનાં જે સાર રે, ભેદ પાડી ગણાવ્યાં ચાર રે;
આદ્ય ભગવાનનું સેવન રે,[1] બીજું ધ્યાન[2] ને ભજન[3] રે. ૨૯૦
એક જ પ્રભુમાં મન–ચિત્ત[4] જોડે રે, ભગવત્ વર્ણન કરતું કોડે રે;
ગીતા સમગ્ર અષ્ટાદશાધ્યાય રે, શરણભક્તિ[5] કરવા આશય રે. ૨૯૧
જે રીતે હરિ પ્રસન્ન જ થાય રે, તે ફલરૂપ ભક્તિ કહેવાય રે;

"લિંગ પુરાણે"

મન કર્મ વચને જે કરે સેવા રે, તેનું નામ ભક્તિવૃક્ષ મેવા રે. ૨૯૨
લિંગ પુરાણે એમ ભક્તિ વખાણી રે, તેથી ભક્તિ શ્રેષ્ઠ જ જાણી રે;

"આદિપુરાણે"

ભક્તિ નામ છે ભાવ જ તણું રે, શ્રેષ્ઠ સ્નેહ ભક્તિ જ ગણું રે. ૨૯૩
સર્વમાં ભાવના એ મુખ્ય જાણ રે, આદિપુરાણનું વચન પ્રમાણ રે;
વધા નારદ દેવના ઋષિ રે, ભાવનાં લક્ષણ દાખ્યાં થઈ ખુશી રે. ૨૯૪

"अमृतस्वरूपा च" (२) सा त्वस्मिन्परमप्रेमरूपा"
(१) નારદ ભક્તિસૂત્રે. કડી ૨૮૮–૨૮૯ માટે.

જે જીવ જન્મારંભથી પ્રાણાંત રે, ગંગા સ્નાન પાન કર્તાનું વૃત્તાંત રે;
ગંગામૃદાલેપી સહસ્ત્ર વાર રે, સ્નાન કરતો હોય નિર્ધાર રે. ૨૯૫
પરંતુ શ્રદ્ધા કે સ્નેહ ભાવ જો નથી તેને રે, પર્મ મોક્ષ પ્રાપ્તિ નહીં એને રે.

"યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ વચનમ્"

યાજ્ઞવાલ્ક્ય ઋષિયે સ્મૃતિ ભક્ષ્ય રે, બાધી તીર્થફલ ઉદયની હદ્ય રે; ૨૯૬
સ્નેહ વિના એ કયમ કરી તરીએ રે, તેવું જ અશ્રદ્ધાથી તીર્થદાન કરીએ રે;
વળી યથા વિધિ નહી જેહ રે, એ ફલ સૌ અસુરામઇ તેહ રે. ૨૯૭

"વાયુપુરાણે"

વાયુ પુરાણે કથા કંહી જેવી રે, સાર એની અદ્ભુત કહું તેવી રે;
જેને શ્રદ્ધા નહિ લગાર રે, તેની તે કૃતિ સર્વ અસાર રે. ૨૯૮

"શ્રીમદ્‌ભાગવતે"

એ સિદ્ધાંતનું ભાગવતમાંહે રે, પરીક્ષિત પ્રતિ શુકવચ ત્યાંહે રે,
શ્રીહરિથી વિમુખવંત જ્યારે રે, આશ્રય વિણ તેનું નહીં શિવ રે. ૨૯૯
એવા પાપીષ્ટ હોય જે જન રે, પાપ મૂકવા કરે અન્ય સાધન રે;
તીર્થમાં સ્નાન અર્થે જાય રે, તદપિ ત્યાં પણ તે કાંઈ ન મુકાય રે. ૩૦૦
તીર્થ આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ જે યુક્ત રે, અંતર્ધ્યાન અદૃશ્ય થાય ગુપ્ત રે.
મદિરા કેરો કુંભ જ્યાં ભરાયો રે, તે ગંગાજળે કદિ નહાયો રે ૩૦૧
તદપિ શુદ્ધતા તેની ન હોય રે, મદિરા સ્પર્શે અશુચિ સોય રે,
ઉત્તમ કપુર હિંગ સંગે ભળતાં રે, ઉચ્ચ સ્વભાવ જઈ નીચ થાય ફળતાં રે.
સુગંધ કપુરની તદન જ જાય રે, હિંગની ગંધ નખશીખ વ્યાપી જાય રે;
એમ ભાવભક્તિની જ્યાં ત્યાં જરૂર રે, માટે ભક્તિએ જ ભરવું ઉર રે. ૩૦૨
મહા જેનું શ્રીહરિશું લગન રે, અષ્ટ પ્રહર રહે એ રંગે મન રે,
પ્રભુચરણકમલને સતસુખ રે, ધર્મે સદા ભાગી, ન ભાખી અન્ય સુખ રે.

સર્વ ધર્મ કરતો વેદ ઉચિત રે, પણ હરિથી વિમુખ તો સૌ નિંદિત રે;
બ્રહ્માજીએ નારદ મુનિ ભાખ્યુ રે, પદ્મ પુરાણે પ્રમાણ આ દાખ્યુ રે. ૩૦૫

"તાંત્રિકાર્થ"

તંત્રશાસ્ત્રે કર્યો ભક્તિનો અર્થ રે, જાણો અમૂલ્ય અતિ એ ગર્થ રે;
"ભ" અક્ષર ભવમોચન રે, "ક" અક્ષર કલ્યાણ વચન રે. ૩૦૬
"તિ" અક્ષર જ્ઞાનને આપે રે, અજ્ઞાન તિમિર સૌ કાપે રે;
ત્રણે અક્ષરનો એ સમુદાય રે, પૂર્ણભાવ તે ભક્તિ કહેવાય રે. ૩૦૭

"સનત્કુમાર સંહિતાયામ્"

સનત્કુમાર સંહિતામાં અર્થ જણાવ્યો રે, બે પ્રકારે તેમાં ગણાવ્યો રે;
સર્વ દુઃખને દૂર જે કરે રે, સ્વામી સેવક ભાવ ઉર ધરે રે. ૩૦૮
મુખ્ય ત્રણ ગુણ ભક્તિમાં ગાય રે, વદ્યા સ્વસૂત્ર નારદ ઋષિરાય રે;
સિદ્ધ અમર ને તૃપ્તિ થાય રે, ભક્તિ પ્રાપ્ત ધન્ય તે કાર્ય રે. ૩૦૯

"વિષ્ણુ પુરાણે"

શાસ્ત્રાનુસારે કર્મ કરે રે, છોડવા યોગ્ય નાં તેથી ડરે રે,
વિહિત નહિ તે કર્મને ત્યાગે રે, કર્મ કર્યાનું ફલ નવ માગે રે. ૩૧૦
ભગવદર્થે અર્પીને કરે રે, હરિ આજ્ઞાને અનુસરે રે;
રૂપ ભક્તિનું કહ્યું એહ રે, સુણ! ભક્તિયે ઉપજે સ્નેહ રે. ૩૧૧
વિષ્ણુપુરાણે વચન અપાર રે, તત્ત્વ ખેંચી કથ્યો આ સાર રે;

"શાંડિલ્યસૂત્રે"

શાંડિલ્યસૂત્રે ભાખ્યુ જેમ રે, સંક્ષેપે કહું છું તેમ રે. ૩૧૧
થાય ભક્તિ જીજ્ઞાસા માત્ર રે, ચારે અર્થનું થાયે પાત્ર રે;
પરમપ્રીતિ પ્રભુ વિશે થાય રે, તેનું નામ તે ભક્તિ કહેવાય રે. ૩૧૨

यं लब्ध्वा पुमान्सिद्धो भवत्यमृतो भवति तृप्तो भवति ॥४॥
ફુટ. (૩૦૯ માટે) નારદ ભક્તિસૂત્ર.

સ્નેહ પર્યંત ભક્તિની સીમા રે, એવો ભક્તિનો ભાખ્યો મહિમા રે;
એ વણ અન્ય રુચે નહીં જેને રે, નિરોધ પૂર્ણ થયો કહે તેને રે. ૩૧૩
ક્ષણપણ વિયોગ નવ સહેવાય રે, વિરહાત્મક એમાં સમાય રે;

" નારદપંચરાત્રે "

અનન્યસ્નેહ પ્રભુ વિશે હોય રે, અન્ય કરવું ન રહ્યું તેને કોય રે. ૩૧૪

નારદપંચરાત્રમાં પ્રમાણ રે, સૌ સાધનમાં ભક્તિ ભાણ રે;
રૂપ સમજવા કોઈ લક્ષણ દાખું રે, પ્રેમી ભક્ત અવસ્થા ભાખું રે. ૩૧૫

આદ્ય સ્તંભ[1] દશા જે કહેવાય રે, જેની સ્થિતિયે સ્તબ્ધ થઈ જાય રે;
તદ્રૂપ મૂર્છા[2] ગતિ દશા બીજી રે, જાય ભગવદ્રસમાં ભીંજી રે. ૩૧૬
કહેતાં સુણતાં જોતાં મૂર્છા ઢળે રે, દેહ વિકળ થઈ જાય પળે પળે રે;
દેહ દશાનું ભાન ન જ્યારે રે, પ્રાણ છતાં મૃત્યુ સમ ત્યારે રે. ૩૧૭

શરીરનાં રુંવેરુંવાં ઊભાં થઈ જાય રે, રોમાંચ[3] અવસ્થા
તૃતીય કહેવાય રે;
અગણિતાનંદ સુખમાં જ્યારે મહાલે રે, પ્રસ્વેદના રેલા ચાલે રે. ૩૧૮

એ સ્વેદ[4] અવસ્થા ચોથી દાખી રે, વિવર્ણ[5] પંચમ કહું કાંઈ
ભાખી રે;
મુખાદિ આકૃતિ રંગ પલટી જાય રે, રસાત્મક રસરૂપ તે થાય રે. ૩૧૯

છઠ્ઠી અવસ્થા દેહકંપ[6] કહેવાય રે, વિપ્રયોગે ધ્રુજે થરથર કાય રે.
પ્રેમ વિરહાશ્રુ નયને ઝરે રે,[7] આ સપ્તમ ચિહ્નને સૌ અર્થ જ
સરે રે. ૩૨૦

સંકુચિત ગદ્ગદ થઈ જાય રે, ખંડિતવાણી બોલી બદલા જાય રે,
એનું નામ છે સ્વરભંગ રે[8] પ્રેમભક્તિનું એ અષ્ટમ અંગ રે. ૩૨૧

જડાકારાવત્ ગતિ થઈ જાય રે, ઉન્માદ[9] અવસ્થા એ કહેવાય રે,
વિરહપણાનું મનભાવ્યા વચન રે, શ્રીકૃષ્ણ સાહચ્ય કહ્યું નિજ તન રે. ૩૨૨

હું શ્રીકૃષ્ણ, ગતિ મુજ જુઓ રે, ભાગવત વચનથી સંદેહ ખુઓ રે;
મુખ્ય નવ બાબતો જણાવી રે, લક્ષણરૂપ સમજવા ગણાવી રે. ૩૨૩
સૌ પ્રાણીમાં સમદૃષ્ટિવાન રે, નિર્મલ મને બ્રહ્મરૂપનું જ્ઞાન રે;
તે પુરુષ પરમભક્તિને પામે રે, ગીતામાં ભાખ્યું શ્રીસુંદર શ્યામે રે. ૩૨૪
નિશ્ચિંત નિરપેક્ષિત તે જન રે, લક્ષણ ભાખ્યાં શ્રીનંદનંદન રે;
દેહાભિમાન હોયે ન લગાર રે, આત્મારામે મમ નિર્ધાર રે. ૩૨૫
તેવા મુનિજનો પણ નિષ્કામ રે, હરિની ભક્તિ કરે, આઠે પામ રે;

"તંત્રશાસ્ત્રે"

ભક્તિવંતે પાંચે વાતો તજવી રે, નિરભિમાન ગ્રહી દીનતા સજવી રે. ૩૨૬
જાતિ[૧] રૂપ[૨] ગુણ[૩] બલ[૪] અભિમાનરે,[૫] દ્રવ્યાદિક મોટાઇનું તાન રે;
સર્વે છોડી થવું નિર્માની રે, કારણ કરે એ ભક્તિમાં હાની રે. ૩૨૭
કહ્યું તંત્રશાસ્ત્ર અનુસારે રે, અભિમાનથી ડરવું ભારે રે,

"નારદ ભક્તિસૂત્રે."

તમ રજથી સાત્વિક શ્રેયસ્કર રે,
ત્રિગુણ ભક્તિમાં શ્રેષ્ઠ ઉત્તરોત્તર રે. ૩૨૮

कृष्णोऽहं पश्यत गतिं ललितामिति કડી ૩૨૩ માટે–
શ્રીમદ્‌ભાગવતે વ્રજભક્તવચનમ્.

ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न कांक्षति ॥
समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥ ગીતા૭ ॥
કડી ૩૨૪ માટે.

आत्मारामाश्च मुनयो निर्ग्रन्था अप्युरुक्रमे ॥
कुर्वंत्यहैतुकीं भक्तिमित्थंभूतगुणो हरिः ॥ ભાગવતે
કડી ૩૨૫–૩૨૬ માટે.

गौणी त्रिधा गुणभेदादार्तादि भेदाद्वा ॥ ५६ ॥
उत्तरस्मादुत्तरस्मात्पूर्वपूर्वा श्रेयाय भवति ॥ ५७ ॥

અર્થાર્થીથી જીજ્ઞાસુ ભક્તિ સારી રે,
એથી ઊંચ આર્ત કૃત ભક્તિ ભારી રે,

" ભારદ્વાજ સંહિતાયામ્. "

માટે ભક્તિ એક હરિની જ કરવી રે,
સમજાય તેને જે હોય અનુભવી રે. ૩૨૯.
અજ્ઞાની ભક્તિ ત્રણ જન્મ કરે રે, ત્યારે પ્રભુપદે મતિ તેની ઠરે રે;
સાત જન્મ લગી દૃઢ ભક્તિએ ધાય રે, વૈષ્ણવતા ત્યારે પ્રાપ્ત જ થાય રે. ૩૩૦
ભારદ્વાજ સંહિતામાં વર્ણ્યું રે, પરિશિષ્ટ પ્રકરણ સુણતાં જાણ્યું રે;
બ્રહ્મલોક પર્યંત કદિ જાય રે, અચલ તે નહીં, ને જન્મમરણ થાય રે. ૩૩૧
ફરી પડવાનો ભય નહિ જ્યાંહે રે, ઉત્તમ અભયપદ પુરુષોત્તમ ત્યાંહે રે;

"હારિત સ્મૃતિ"

જે કો મૂઢ પ્રાણી જન રે, તે અન્યનું કરશે પૂજન રે. ૩૩૨
પ્રત્યક્ષ ગાયનું સેવન મૂકી રે, ખર વંદે છે તે જન ચૂકી રે;
તદ્વત્ હરિભક્તિ ત્યાગી રે, અન્ય જાણવા તેવા અભાગી રે. ૩૩૩
હારિત સ્મૃતિમાં સ્ફુટ જે ભાખ્યું રે, મેં તે વરણી અહીં દાખ્યું રે;

"પદ્મપુરાણે ઉત્તર ખંડે

પદ્મ ઉત્તરખંડે વાણી રે, કહ્યું સતિ પ્રત્યે શૂલપાણિ રે. ૩૩૪
જે કો તદીય ભગવદીય જન રે, તેણે કરવું ન અન્ય ઉપાસન રે;

"પ્રહ્લાદ સંહિતાયામ્"

કુલટા સ્ત્રી પતિવિણ અન્ય ઇચ્છે રે, તેવા ભગવત્ તેને પ્રીછે રે. ૩૩૫

आब्रह्मभुवनाल्लोका पुनरावर्तिनोर्जुन ।
मामुपेत्य तु कौन्तेय पुनर्जन्म न विद्यते ॥१६॥
કડી ૩૩૧મી માટે શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા અ. ૮. શ્લોક ૧૬

પ્રહ્લાદ સંહિતામાં આ વાણી રે, અનન્ય ભક્તિનું સુખ લો માણી રે;

"ધ્રુવપંચરાત્રે"

સર્વેશ્વર પિતાસમ કહાવે રે, અન્યાશ્રિત વર અરુચિ આવે રે. ૩૩૬
દયા દૃષ્ટિ તેને નાં ઠરે રે, ધ્રુવપંચરાત્રે એમ ઉચ્ચરે રે;
અનન્ય ભક્તિ પ્રભાવ અપાર રે, ગીતા નવમાધ્યાયે નિર્ધાર રે. ૩૩૭
સ્વધર્મ રહિત કદા હોય રે, દુરાચારી પણ જો હોય રે;
પણ અનન્ય ભક્તિયે જ લુબ્ધ જ હોય રે, માનુ સાધુ નિશ્ચે સોય રે. ૩૩૮
નહિ છોડેલો દુરાચાર રે, નહિ શાંત સાવધાની લગાર રે;
મન શાંત થયુ નથી જેનું રે, બ્રહ્મજ્ઞાન તે હોય જ શેનું રે. ૩૩૯
ભગવત્પ્રાપ્તિ એવાને પણ થાય રે, સદ્ય ધર્માત્મા ભજન મહિમાય રે;
પૃથ્વી સમ કાગલ કરીને રે, સમુદ્ર તુલ્ય દવાત ભરીને રે. ૩૪૦
સામગ્રી ગિરિ પર્વતની ચાઈ રે, ઉદાહરણ મહિમ્ને ગાઈ રે;
કલમ વૃક્ષો સમસ્ત સ્કંધ ભૂજા રે, લખે સ્વતઃ બ્રહ્માતનુજા રે. ૩૪૧
બ્રહ્મતનયા કહાવે શારદા રે, હરિગુણ કથન કરે સદા રે;
અદ્યાપિ શ્રીશંકર વિધિ રાય રે, શેષ ને નારદ ગુણ ગાય રે. ૩૪૨
ચાર વેદ ને સર્વ પુરાણ રે, શ્રુતિ સ્મૃતિ સૌ આપે પ્રમાણ રે;
અનાદિ કાલથી વર્ણે યથેષ્ટ રે, સાર સર્વનો ભક્તિ એ શ્રેષ્ટ રે. ૩૪૩
ચો વૈષ્ણવ સાંપ્રદાયી આચાર્ય રે, કરે ભક્તિ પ્રતિપાદિન કાર્ય રે;
વેદ નેતિ નેતિ કહી ગાય રે, એ ભગવદ્ ભક્તિનો મહિમાય રે. ૩૪૪
શંકરાચાર્યની સ્માર્ત જ દીક્ષા રે, કથી ભક્તિની સ્ફુટ-શિક્ષા રે;
ચર્પટ પંજરી નામક સ્તોત્ર રે, વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને કર્યું શ્રોત્ર રે. ૩૪૫

अपिचेत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक् ॥
साधुरेव स मन्तव्यः सम्यक् व्यवसितो हि सः ॥३०॥
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા અ. ૯. શ્લોક ૩૦. કડી ૩૩૮મી માટે

नाविरतो दुश्चरितान्नाशान्तो नासमोदितः ॥
नाशांतमनसो वापि प्रज्ञानेनैनमाप्नुयात् ॥ કડી ૩૩૯ માટે.

સુણતા જ્ઞાન વૈરાગ્ય ઉદે ભક્તિ રે, છે એ મહાત્મા પુરુષની શક્તિ રે,
માટે ભક્તિ જીજ્ઞાસા ધરવી રે, કથન શ્રવણ ફલ ભક્તિ કરવી રે, ૩૪૬
ઓ 'રક્ષ' ભૂલી 'ભક્ષ' વદાયુ રે, વચનાર્થ ફલ વિઘ્ન જ પાયુ રે,
'દેહી' બદલે 'દહી' ભૂને વગન રે, શબ્દ પ્રમાણ થયુ દહન રે ૩૪૭
વિઘ્ન એવા અન્ય પજન રે, ઈંદ્રાસન નહીં નિદ્રાસન રે
તે પ્રમાણે શક્તિયે કર્યું રે, અતારણપણું કહો કયા ધર્યું રે ૩૪૮
સર્વેશ્વર સમ અન્યને ધારે રે, નારકીય સદા પકો ઉચ્ચારે રે,
છે શ્રીહરિ દીનદયાલ રે, અનન્ય ભક્તવત્સલ પ્રતિપાલ રે ૩૪૯
બ્રહ્મપુરાણે વેદવ્યાસે જણાવ્યું રે, ઉત્તરોત્તર ક્રમે ગણાયું રે,
શક્તિ ગણપતિ આદિ અન્ય દેવ રે, તેની મન કર્મ વચને અનન્ય
કરે સેવ રે. ૩૫૦
ત્યારે તે દેવો ફલ આપે જ્યારે રે, અગ્નિ ભક્તિનો અધિકારી થાય ત્યારે રે,
સૂર્ય પ્રસન્ન થાય જે વારે રે, શિવની ભક્તિ આપે તે ત્યારે રે ૩૫૧
જ્યારે શિવજી પ્રસન્નતા દાખે રે, પ્રભુભક્તિનો વર તવ ભાખે રે,

"નૃસિંહ પુરાણે"

એમ દેવોની કહી સમાપ્તિ રે, દેવોને કયમ થઈ સ્થાનની પ્રાપ્તિ રે ૩૫૨
તેની કંઈક કથાનો પ્રસંગ રે, મૂળ સુણતા ભાગવતમા ઉમંગ રે,
પૂર્વકાળે બ્રહ્માદિક દેવ રે, કર્યું હરિનું આરાધને સેવ રે ૩૫૩
તે વિનતિ ધરી પ્રભુ કાન રે, બ્રહ્મ પર્યંતના આપ્યા સ્થાન રે
મન કલ્પિત વાણી ન ભાખી રે, નૃસિંહ પુરાણ પૂરે સાખી રે. ૩૫૪

"भार्यां रक्षतु भैरवी" એને બદલે 'भार्यां भक्षतु भैरवी' એમ
અજાણે બોલાયુ
"रूपं देहि जयं देहि यशो देहि द्विषो जहि" ને બદલે
"रूपं दहि यशो दहि द्विषो देहि जय जहि"—એ બોલાયુ
એટલે એવુ વિપરીત જ થયુ કડી ૩૪૭–૩૪૮ માટે.

દેવો પણ છે પ્રભુને આધીન રે, સદા ભાવ સેવક સ્વામિન રે;
અજ શિવ શેષાદિક પણ દીન રે, પરાત્પર પુરષોત્તમ છે ભિન્ન રે. ૩૫૫
સર્વે તે નિર્વિકલ્પના દાસ રે, માટે અન્યે ન ધરવી આશ રે;
જે સ્વતંત્ર સ્વયં આદ્યના આદ્ય રે, વેદ નેતિનેતિ કહી કરે પ્રતિપાદ્ય રે. ૩૫૬
તે આદિ પુરુષને શરણ છું એમ રે, ભાવના કરવા શ્રીકૃષ્ણ વચન તેમ રે;
તેનું અનન્ય ભાવે યજન રે, પૂર્ણ ઉમંગે મન કર્મ વચન રે. ૩૫૭
અન્ય દેવનું જે કરે પૂજન રે, કહ્યું અવિધિનું તે સેવન રે;
દેવ પૂજનના પણ ફલદાતા એહ રે, વળી દેવ અંતર્યામી પણ તેહ રે. ૩૫૮
ભગવદ્‌ગીતામાં પારથ પ્રત્યે ભાખ્યું રે, કહ્યું શ્રીકૃષ્ણે તે અહીં દાખ્યું રે;
અનન્ય જનની વિનતિની પણ વાટ રે, નથી જોતા નિજ બદને
માટ રે. ૩૫૯

યોગ ને ક્ષેમ બેઉનું વહન રે, નિત્ય આપ કર્તાનું પણ વચન રે;
માટે અનન્ય ભક્તિ કરવી રે, અતુલિત મહિમા લહે અનુભવી રે, ૩૬૦
જે કહાવે વ્યભિચારિણી ભક્તિ રે. દુક લક્ષણ અન્યે આસક્તિ રે;
તે ગૌણતા ગણી બાધકરૂપ રે, શ્રીમુખે ગીતામા કહ્યું મજભૂપ રે. ૩૬૧
ફરજ ધર્મ શ્રીહરિની સેવા રે, જેમાં સદા ભક્તિરસ મેવા રે;
અર્થ હેતુ એ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ રે, એકરસ સદા એથુ આસક્તિ રે. ૩૬૨

तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये यत. प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥
ભગવદ્‌ગીતા અ. ૧૫ શ્લોક ૪. કડી ૩૫૭ માટે

येप्यन्यदेवताभक्ता यजन्ते श्रद्धयान्विताः ॥
तेऽपि मामेव कौन्तेय यजन्त्यविधिपूर्वकम् ॥
શ્રીમદ્ ભગવદ્‌ગીતા કડી ૩૫૮ માટે

अनन्याश्चितयंतो मां ये जना पर्युपासते ॥
तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥
શ્રીમદ્ ભગવદ્‌ગીતા કડી ૩૬૦ માટે.

સૌ કામના ફળ તો ત્યારે રે, ભગવદ્ ઉપયોગી દિવ્ય તનું જ્યારે રે
મોક્ષની સીમા તો તે વારે રે, આર્ત દીન વિનયે સ્વીકારે ત્યારે રે. ૩૬૩
અંગ સહિત લક્ષણે પ્રેમ દાન રે, બર્દ વિચારી કરે કૃપા નિધાન રે;
રસાત્મક સાકાર એ રૂપ રે, દિવ્ય નિર્વિકાર નિર્વિકલ્પ અનૂપ રે. ૩૬૪
તેની દૃઢ ભક્તિ વિચારી રે, તે દયાના પ્રભુ શ્રીગિરિધારી રે;
શ્રીહરિની ભક્તિ સર્વથી શ્રેષ્ટ રે, એ વિણ સર્વે સમજું નેષ્ટ રે. ૩૬૫
જ્યાં ભક્તિ ત્યાં ભગવાન રે, દયાને શ્રીનાથજી દો દાન રે;
ચંડી પુરીનો વિપ્ર દયારામ રે, તેણે ગ્રંથ રચ્યો ગુણગ્રામ રે. ૩૬૬
ગાતાં સુણતાં સજે ભક્તિ રે, દયાને શ્રીજીપદ આસક્તિ રે;
ગ્રંથ પૂરણ કર્યો પ્રેમે કરી રે, વ્યસન આસક્તિ દો ગિરિધારી રે. ૩૬૭

॥ श्रीकृष्णः ॥

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभाय नमः ॥

“ સદ્‌ગુરુસંતાખ્યાન ”

રાગઃ—ધવલ ધનાશ્રી.

શ્રી યશોદોત્સંગલાલિત વ્રજભૂષણ શ્રીનંદરાય કુમારજી;
પરમાનંદ પરબ્રહ્મ પરાત્પર, અક્ષગાતીત નિરધારજી. ૧
તેને સ્મરણ ધ્યાન ધરીને, વંદું વારંવારજી;
વેદ વેદાંત તણો નિશ્ચય છે, ભજવા દૃઢ મન ધ્યારજી. ૨
શ્રીજીમુખ મહાપ્રભુ શ્રીવલ્લભ સહ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી;
સદ્‌ગુરુ મૂલાચાર્યને નામે, સ્મરે જણાય સ્વનાથજી. ૩
શ્રીવલ્લભકુલદીપક ભૂષણ, સમગ્ર શ્રીવલ્લભ વંશજી;
શ્રીજીના જશરસના લોભી, નિશદિન કરું પ્રશંસજી. ૪
સાતે સ્વરૂપ ને સાતે બાલક, વળી તેનો પરિવારજી;
ષડ્ધર્મોના ધર્મીરૂપ છે, શ્રીવિઠ્ઠલેશકુમારજી. ૫
જેને પ્રણમે સમરે ચિંતને, આનંદ ઉર ઉભરાયજી;
મહામાંગલ્યરૂપ આનંદમય, શ્રીજી પ્રકટ દરસાયજી. ૬
શ્યામસુંદર નટવર નાગર, અતિ કમનીય રસાલજી;
સત્ય અચલ પૂરણ સુખશ્રેયદાતા, પર્મ દયાલજી. ૭
રસરૂપ રસાત્મક છેલછબીલો, સદ્‌ગુણે ભરપૂરજી;
અનંત ગુણ ધર્મો શ્રેયસ્કર, ભાસે પ્રકટ નહીં દૂરજી; ૮
દરગે ગરસે લાવણ્યામૃત, શ્રીમુખ વચન વિલાસજી;
સર્વરસે યુત રસિક રસાબ્ધિ, સ્વજનપૂરિતઅભિલાષજી. ૯

અનેક કારણમય ગંભીર વાણી, સર્વોપરતર શ્રેષ્ઠજી,
રસરત્ન કોશ નિધિ શ્રીમુખ ભાખે, ભક્તચિંતિત પ્રેષ્ઠજી ૧૦
સ્વત સિદ્ધ પ્રમાણરૂપના, વર વાક્યામૃત સારજી,
નિગૂઢ વેદ રહસ્ય જણાવે, સુણતા અતિ ઉપજે પ્યારજી ૧૧
જે સમ આનંદ અન્ય નહી ક્યાં, અધિક તો ક્યાંથી હોયજી,
ધર્મ સારતમ સૌ સિદ્ધાંતો, સ્થાપને બાધો ન કોયજી ૧૨
રસાલય રસસિંધુ સદોદિત, સર્વ રસનુ અધિષ્ઠાનજી,
સ્વાંતરંગી ભક્ત રસ ભુક્તે, શ્રવણદ્વાર કરે પાનજી ૧૩
સદ્ગુણસાગર રૂપઉજાગર, સગુણ ભિનને વાનજી,
અખિલ પરં સૌંદર્ય સીમાનુ, નખશીખ સુંદર સ્થાનજી ૧૪
ભાવુક ભક્તના ભોગને અર્થે, દે છે અદેય દાનજી,
જનશિક્ષાર્થે અનેક કારણમય, વિવિધ કરાવે પાનજી. ૧૫
નાગર નંદકિશોર સગુણો, રસનિધિ અતિ સુકુમારજી.
શ્રીમુખામૃત વિલાસ રસનું, કરે દાન અપારજી ૧૬
અખિલ સર્વોપર આનંદઉદધિ, અપાર રસનુ ધામજી,
નિજેચ્છાએ કૃપા કટાક્ષે, કરે દાન આઠે યામજી ૧૭
સકલસાર સિદ્ધાંત તત્ત્વમય, કેવળ સારનો સારજી,
અલભ્ય લાભ હોયે સુણવાથી, વધે મનમોદ અપારજી ૧૮
દુર્બોધ વેદ સુબોધ કરાવે, સિદ્ધાંતતણો અનુસારજી;
સર્વોત્તર પર આનંદકારી, અતિ ઉત્કર્ષ અપારજી, ૧૯
અપરિમિત જેમાં ચાતુરી, વળી વિવેક નિધાનજી,
સત્યામૃત રસિક રસપૂરણ, ભાગ્યવંત કરે પાનજી ૨૦
હાસ્યાદિ આનંદરસ વેષ્ટિત, રસિક રસની ખાણજી,
સ્વરૂપોત્કર્ષ ચાતુર્ય વિવેકે, પ્રકાશ કરે શા વખાણજી ૨૧
આચરણ કૃતિ ક્રિયાદિ જણાવે, ટેક ધર્મ અનન્યજી,
આશ્રય દૃઢ અન્યાશ્રય ભેદ, દૃષ્ટાંત દાખે બહુ અન્યજી ૨૨

દૃઢાશ્રય નેક નિષ્ઠા સ્થાપીને, દાખે ભાવ અનન્યજી;
અન્યાશ્રય બાધકતા ભાખે, વર્જાવે આશ્રય અન્યજી ૨૩
અન્યાશ્રય ખંડ થવાને કાજે, સૂચન કરે પ્રકારજી;
નિત્ય નિયમ મર્યાદ મર્મના, સમજાવે સૌ સારજી. ૨૪
ધર્મ ધુરંધર ધર્મપાલને, રહે છે ધર્મે પ્રીતજી;
સૌને સુખકર નિર્દોષ કરે છે, તજે ન ધર્મની રીતજી. ૨૫
અનુકૂળતા પ્રનિકૂળતા જીવની, વિચારી સકળ પ્રકારજી;
ઉપદેશ કરે દૃષ્ટાંતો આપી, અનન્ય કરાવે પ્યારજી. ૨૬
સર્વથી અધિક માર્ગ ઉત્કર્ષને સ્થાપક પ્રાબલ્ય જતાવેજી;
શ્રીમુખથી પ્રભુ પોતે સરાહિ, ઉત્તમતા બતાવેજી. ૨૭
વેદતણા ત્રય કાંડ પથ દાખી, ત્રણે કેરો યોગ જણાવેજી;
ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ કરીને, હરિ આસક્તિ અણાવેજી. ૨૮

કર્મ જ્ઞાન ભક્તિ ઉપાસન, તારતમ્યતા દાખેજી;
સૌથી શિખર છે જ્ઞાનોત્તરની પરાભક્તિ તે ભાખેજી. ૨૯
એક વાનમાં બહુ પ્રકારે, તત્વો કહે અનેકજી;
સર્વાત્મભાવ ખીલવવા કાજે, અંતે નિર્ણય કહે એકજી. ૩૦
સ્વરૂપાસક્તિ સાધનબલશક્તિ, ફલાત્મક થાવા કાજજી;
આધારંભે કહે વિસ્તારી, ગૌણ કરાવે ત્યાજજી. ૩૧
સ્વરૂપરસના પૂર્ણ સ્વાદનો, અનુભવ આપ કરાવેજી;
પરમપ્રિય લોકોત્તરનો, મહારસ ઉરમાં ઠરાવેજી. ૩૨
આપત્તિકાળ ધર્મસંકટે, ધર્મરક્ષકના પ્રકારજી;
વિલક્ષણ રીતે ધર્મરક્ષાનો, મર્મ ભાખે ધરી પ્યારજી. ૩૩
વર વાક્યામૃતના રસપાને, અહ્‌લાદિત જન થાયજી;
પરમ પ્રિય અદ્દભુત મનોહર, રસાવેશિત થઈ જાયજી. ૩૪
જનમનરંજન સકલ દુઃખભંજન, સુખ સિંધુ રત્નાકરજી;
વાક્યોપદેશો ને અક્ષરે, અલૌકિક કૃપાકરજી. ૩૫

અખિલ ધર્મ ધુરંધર શ્રીજી, સહુ વલ્લભ પ્રિયારજી,
તેનું નિશદિન સ્મરણ કરેથી, પરિ રે ઉપજે પ્યારજી, ૩૬
જદપિ શ્રીજી દુગ્ધામૃતવત્, મીઠી સુગંધી ગુરુરાયજી,
ઉભય એકાત્મ મિશ્ર થતાંને, વિશેષ સ્વાદિષ્ટ થાયજી, ૩૭
પાને જ્યાં રુચિકર અતિ લાગે, શુભ મિષ્ટ મકરંદજી,
તુષ્ટિ પુષ્ટિ સંતોષ સુખાકર, ઉર વૃદ્ધિ આનંદજી ૩૮

"उक्तं च"—भगवद्वन्दनं स्वाद्य गुरोर्वन्दनपूर्वकम् ॥
क्षीर शर्करया युक्त स्वादते हि विशेषत ॥

શ્રીગુરુ ગોવિંદને પડી પાયે, વહાલે ધરું ઉર ધ્યાનજી,
જેની કૃપાએ પ્રગટ થાયે, સદ્ગુરુ મતાધ્યાનજી ૩૯
શ્રીહરિ સદ્ગુરુ ને ભગવદીય એ ત્રિવિધ કહાવે નામજી,
તદપિ તત્ત્વે એકાત્મરૂપ છે, અભેદ મન લહું તમામજી ૪૦
બ્રહ્મનિષ્ઠ પરબ્રહ્મ જાણતા, વરિષ્ઠ સાધુ સંતજી,
પરબ્રહ્મરસે વિરમી, જેનો લહેવાય ન અંતજી ૪૧
સદ્ગુરુ મૂલાચાર્યને નામે, તેમણે કર્યો સદ્બોધજી,
નિત્ય નિરંતર લક્ષ રહે તો, સહજે સંસાર નિરોધજી. ૪૨

શ્રીગુરુદેવ રૂપ લક્ષણ ગુણ, સમ્યક શાસ્ત્રાધારજી,
પૃથક્ પૃથક્ સમયે જે ભાખ્યો, તેનો કહું કાંઈ સારજી ૪૩
વેદ વેદાંત શ્રુતિ સ્મૃતિ પુરાણ, ઇતિહાસાદિનો એક સારજી,
જન્મ મરણની સંસૃતિ ટાળી, પ્રભુ ભજવા ધરી પ્યારજી ૪૪
શ્રીહરિ સંતોના રીઝે, ત્યમ કરવા નિત્ય ઉપાયજી
સર્વ દુઃખની નિવૃત્તિ થઈ, પરમાનંદ પદ જાયજી ૪૫
દૃઢ અચલિત અનન્ય ભરોસે, એકાશ્રિત પ્રભુનો કરવોજી,
હું કોણ? ક્યાંથી આવ્યો? શા માટે? શું કરું છું?
વિચાર મને કરવોજી ૪૬

ઉત્તમોત્તમ તત્વજ્ઞાન હરિભક્તિ, જેણે કરી દરસાયજી;
પછી ત્યમ કરણી રહેણી રાખે, ભવાબ્ધિ તરાયજી. ૪૭
સંસ્કૃત પ્રાકૃત વા દેશગિરામાં, જેણે તત્ત્વ સમજાયજી;
તેવા આર્ષ ગ્રન્થ સુણવાને, મહાત્માને વિનયે ચહાયજી. ૪૮
વેદતણો ચૂડામણિ ભાગ, અંતિમ રહસ્ય જણાયજી;
મોક્ષસ્પર્શક પથ જેણે લાધે, એવા સદ્ગ્રંથ ભણાયજી. ૪૯
તેણે સુસંગે સુબુદ્ધિ થાયે, બુદ્ધિથી પ્રકટે જ્ઞાનજી;
જાણ્યા સુણ્યાવત્ વર્ણન કરવા, નિશદિન રહે ઉરશાનજી. ૫૦
જ્ઞાની હરિભક્તિપરાયણ, સત્પુરુષોનો પ્રસંગજી,
તેણે કરીને ક્રમ ક્રમ વાધે, શ્રીહરિમાં રતિરંગજી. ૫૧
કર્મ જ્ઞાન ઉપાસન એ, વેદતણા ત્રય કાંડજી;
તેનો મર્મ લહેથી જાણો, સચરાચર હરિ બ્રહ્માંડજી. ૫૨
દુર્લભ મનુષ્યતનુ સાંપડિયું, સાગર તરવા જેમ નાવજી;
તદપિ ક્ષણભંગુર જાણીને, કરવો નિત્ય હરિનો ચહાવજી. ૫૩
હંસો માનસરોવર હરખે, કરે મુક્તાનો ચારોજી;
વેશ હંસ ને કરણી બગની, તેનો ન થાય નિસ્તારોજી. ૫૪
કામધેનુ સુરદ્રુમ ચિંતામણિ, તેથી મોંઘો મળ્યો દેહજી,
જાણી વિશુદ્ધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, પ્રભુશું કરવો સ્નેહજી. ૫૫
જેપર પ્રભુનો અત્યાનુગ્રહ, તેને મળે સતસંગજી;
નારદની સંગે [illegible] માતા, હરિનો લાગે રંગજી. ૫૬
જપ ધ્યાન સમાધિ આદિ, સુકૃતિ પૂર્વ જન્મે કરી હોયજી;
પ્રબળ સંસ્કારે બાળપણાથી, દૈવીજન મતિ પ્રોયજી. ૫૭
[illegible] સદ્ગુણગ્રાહી, ધારણ કરતો [illegible];
[illegible] ધર્મે રહે નિષ્ઠા, હરિ ગુણ [illegible]. ૫૮
સત્સંગતિમાં રતિ સદા રહે, મોહ મમતાદિ ત્યાગેજી;
[illegible] રહે નહિ, નિત્ય હરિચરણે અનુરાગેજી. ૫૯

તીવ્રતર પરમ વૈરાગ્ય ચિત્ત નિર્મળ, વૈભવ માયિક ન રાચેજી;
જ્ઞાનવૈરાગ્યે પ્રેમભક્તિથી, હરિયશ ગાને નાચેજી, ૬૦
અર્થને તૃણવત્ લેખે, તે તુચ્છ લહે રોગ સમાનજી,
અંગના મેલવત્ જાણી ત્યાગે, હરિભક્તિનું એ અનુમાનજી. ૬૧
વૃત્તિ સદા રહે પરમારથમાં, બદલો ન ચાહે કો લેશજી,
બાહ્યાભ્યંતર નિર્મળ વૃત્તિ, હરિભક્તિપણાનો વેશજી. ૬૨
હરિવણ અભિલાષા નહિ કોઈ, સાચા કહિયે તે ત્યાગીજી,
વેશાડંબરે તે નહિ સંન્યાસી, હરિજશ રસે અનુરાગીજી, ૬૩
પુણ્યતીર્થ પાવનપુરી ધામે, વિચરે વિહરે ત્યાંહેજી,
નિર્વિકલ્પ ધ્યાન સમાધિવૃત્તિ નિમગ્ન, એકાંત સ્થળ માંહેજી. ૬૪
સત્પુરુષોની રહેણી કરણી વૃત્તિ કહી દર્શાવીજી,
શુભ હિતકારી સારપણાની, મુજને જે મન ભાવીજી. ૬૫
તે તે સર્વે સ્મૃતિ રહી નહી, મુખ્ય મુખ્ય કંઈ ભાખુંજી;
જે સદ્ગુરુમાં પૂર્ણ પ્રકાશિત, નજરે ભાળી કહી દાખુંજી. ૬૬
શુક સમ વિરક્ત દશા હોય તેની, દત્તાત્રેય જેવા પ્રબુદ્ધજી,
હસ્તામલક સમ યોગધારણા, કપટ રહિત વિશુદ્ધજી. ૬૭
ઉપરત સનકાદિ જેવા, સહનશીલ ધૈર્ય-ક્ષમાવંતજી,
ઋષભનાથથી જેના પ્રમાણુ, પ્રબોધે શંકર સમ સંતજી. ૬૮
મદનસદૃશ ભવ્ય રૂપાળી, લલાટ જેનું વિશાળજી,
ગૌર કાંતિ ને તન તેજસ્વી, મનોહર વદન આભાસજી. ૬૯
સાર્વભૌમ અધિપતિનું તેજ, તે ઝાંખું પડે તેની આગેજી;
અલ્પાહારી ને લઘુ નિદ્રા, ન કર્મ કદિ કો કાંક્ષેજી. ૭૦
નિતદિન શુદ્ધ કરે ખાન પાન, ને શુદ્ધાચાર વિચાર જી,
મદ્યાદિક વસ્તુ ખાય પીએ નહિ, પ્રકટ શુદ્ધ વ્યવહારજી. ૭૧
પરધન પરત્રિયને નહિ પરસે, અજાણે સ્પર્શ કદિ થાયજી,
તો શુદ્ધાર્થે સ્નાનાદિ ક્રિયા કરી, શુચિમન રહે સદાયજી. ૭૨

મ્યવાની રુચિ કરે નહિ, તેમ જ તે ન સુણે વાણીજી;
ૌનપણાનો મર્મ જાણીને વર્તે, તે મતિ શાણીજી. ૭૩
ઉદ્વેગ રહિત વાણિ આલાપે, સત્ય પ્રિય ને મિષ્ટજી;
હિતકર અનુગ્રહમય તે હોયે, અનન્ય સેવે નિજ ઇષ્ટજી. ૭૪
દીનદયાળુ ધર્મ સુહૃદ ને, વૃત્તિ સદા બહુ શાંતજી;
ચિદાત્મરૂપ પોતાને માની, સ્થાપે બ્રહ્મ સિદ્ધાંતજી. ૭૫
દેહાદિકથી ભિન્ન પોતાનું, જીવાત્મરૂપ હરિ અંશજી;
દેહે કરી દાસત્વ કરે, જેમ પુત્ર પિતાનો અંશજી. ૭૬
શુદ્ધાદ્વૈત રીતે પ્રતિપાદે, પરબ્રહ્મ મૂળ એકજી;
એ પૂર્ણાનંદ પરાત્પર, તે નામરૂપે થાય અનેકજી. ૭૭
સ્વસ્વરૂપનો લાભ થવાને, નિત્યે કરે પ્રબોધજી;
શ્રીહરિશું અનુસંધિ કરાવી, દાખે પ્રપંચ નિરોધજી. ૭૮
હરિનું ક્રીડાભાંડ જગત આ, હરિલીલાનાટ્યની બુદ્ધિજી;
શ્રીહરિબાનાનાં ચિહ્ન જોઈને, પરમાત્મ દૃષ્ટિએ શુદ્ધિજી. ૭૯
તિલક માળા મુદ્રા આદિ, હરિભક્તપણાનો વેશજી;
બાહ્યાભ્યંતર વિમલ મતિથી, હિતકર દે ઉપદેશજી. ૮૦
હરિબુદ્ધિથી પ્રાણી માત્રનો, વિહિત પણે સંતોષજી;
અંતર્યામી રમ્યા સર્વે છે, એ સુમતિ ગુણ કોષજી. ૮૧
શ્રીહરિની અંશવિભૂતિ લેખી, નમન આદર ચિત્ત આવેજી;
પ્રભુથી ભિન્ન ન કોઈ પદારથ, અંગાંગી ભાવેજી. ૮૨
દિવ્યપણું જ્યાં જ્યાં જે રીતે, ભાસે જ્યારે જેમજી;
ત્યાં ત્યાં વિપ્રયોગાનુભૂતિ પેખી, રમનારે રાચે તેમજી. ૮૩
હરિ ગુણ રૂપો મનોરથ ન રૂપે, રચના કૌતુક કૃતિ જોયજી;
અભિન્ન રચના રચનારથી વૃત્તિ, અનન્ય સદા મતિ હોયજી. ૮૪

अनुग्रहमार्गं मार्गार्थ मार्गस्य प्रियं हितं च यत् ॥
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા કી ૫૪ માટે.

પરમહંસવત્ સ્થિતિપણામાં, રહે ન દેહનું ભાનજી;
વર્ણાશ્રમ જાતિ ભેદ રહે નહિ, પરબ્રહ્મે સંલગ્ન રહે તાનજી. ૮૫
એક અચલાશ્રિત વિશુદ્ધ દષ્ટિ, સર્વાત્મ ભાવથી પ્રીતજી;
શુદ્ધાદ્વૈત પરમાત્મદર્શીની, વિલક્ષણ હોય રીતજી. ૮૬
બ્રહ્મવિદ્યાનું બીજ રોપીને, સિંચન કરતા જાયજી,
ક્રમક્રમથી અધિકારી પાત્રપણું, કરીને રાજી થાયજી. ૮૭
વિવિધ દાનમાં બ્રહ્મવિદ્યા સમ, કોઈ કદિ નહિ આવેજી;
જાણી મુમુક્ષુને તે આપે, જ્ઞાન ભક્તિ બીજને વાવેજી. ૮૮
નિત્ય પ્રતિ સિંચિ વૃદ્ધિ કરીને, દાખે પર્મ તત્ત્વ સાક્ષાતજી;
અનાયાસ પ્રાપ્ત થાય તે, હરિ અર્થે જોડતા ખ્યાતજી. ૮૯
હાડ ચર્માદિ વેષ્ટિત તનને, નમન કરે જન જેહજી;
તેને કહેતા સર્વાંતર રમતા, વંદન કરો સૌ તેહજી. ૯૦
જોવા સુણવા અનુભવવાને, યોગ્ય પદારથ એકજી;
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ સનાતન, તેનો ટેક વિવેકજી. ૯૧
રુધિરમાંસાદિ અશુદ્ધ વસ્તુથી, ભરિયો ગંદો દેહજી;
તેહ વિચારી કામદષ્ટિથી, ન જોવું, ન રાખવો નેહજી. ૯૨
કીડા કેરુ તે છે ભોજન, વળી મળ મૂત્રના કુંડજી;
તેમાં ડબકાં ખાવા ધાય છે, જેમ આળોટે ભુંડજી. ૯૩
મહાત્માના ચિત્તની વૃત્તિમાં, સહેજે રહે ચાર પ્રકારજી;
મુમુક્ષુ જનથી મિત્રતા રાખે, સુખીઆ પેખી સુખ નિરધારજી. ૯૪
દુઃખીઆ પ્રત્યે કરુણા કરતા, પાપીશું ઉપેક્ષિત વૃત્તિજી;
મૈત્રી[1] મુદિતા[2] કરુણા[3] ઉપેક્ષા[4], એ રીતે રહે પ્રવૃત્તિજી. ૯૫
સાધુજનોએ પૂજ્યમાન કર્યો, પીડાયમાન કરે દુર્જનજી;
ઉભયમાં સમબુદ્ધિ હોય તે, જીવનમુક્ત લહો જનજી. ૯૬

साधुभिः पूज्यमानोऽपि पीड्यमानोऽपि दुर्जनैः ॥
सममेव भवेद्यस्य स जीवनमुक्त उच्यते ॥ કડી ૯૬ માટે

વિષ કરતાં પણ વિષયો બુરા, ઝેર કરે તનુ તે ભંગજી;
જન્મોજન્મને એહ બગાડે, વિષયો બહુ કરે કુઢંગજી. ૯૭
જાણી સાધુ વિષય માત્રનો, સહેજે કરે છે ત્યાગજી;
ક્ષમા[1] સરલતા[2] સત્ય[3] દયા[4] સંતોષ[5], રાખે અનુરાગજી. ૯૮
અમૃતવત્ ગણી પાંચ સેવતાં, અખિલ રહે બ્રહ્મભાવજી;
તેણે રાગદ્વેષાદિ દ્વૈત પ્રપંચે, રહે કુભાવજી. ૯૯
જેનું મન સદા સ્થિરતાને, પામ્યું બ્રહ્મ વિચારજી;
તેણે ઘર બેઠાં સર્વે તીર્થે, સ્નાન કર્યું નિરધારજી. ૧૦૦
સકલ દાન તેણે કરી ચૂક્યાં, વળી કર્યા યજ્ઞ અપારજી;
સર્વે દેવોની પૂજા પણ કીધી, વળી કર્યો પિતૃ ઉદ્ધારજી. ૧૦૧
ત્રૈલોક્યે પૂજ્યરૂપ મનાએ, સિદ્ધાંતમુક્તાવલી કહે છે જી;
જ્ઞાનભાવ ભક્તિવંત, તે, મર્મ રહસ્ય લહે છે જી. ૧૦૨
જેહ પુરુષનું સદા સ્થિર મન, તેને તો બલિહારજી;
પણ જે જનની આખા દિવસમાં, સ્થિરવૃત્તિ ક્ષણવારજી. ૧૦૩
તેહતણો પ્રભાવ સમજવા, શિષ્ટ વચન કહી દાખ્યુજી;
બલિષ્ટ પ્રતાપ પ્રતીતિ થાવા, પ્રમાણ દાખીને ભાખ્યુંજી. ૧૦૪
આશકમાશુકમાંહે, જેવા રૂપગુણાદિ દેખેજી;
તત્સમ અન્ય કોઈ કદિયે, સ્વપ્ને પણ નાં પેખેજી. ૧૦૫

मुक्तिमिच्छसि चेत्तात विषयान्विषवत् त्यज ॥
क्षमार्जवदयातोषसत्यं पीयूषवद्भज ॥
જનકપ્રતિ અષ્ટાવક્રમુનિ વચનમ્. કડી ૯૮–૯૯ માટે.

स्नानं तेन समस्ततीर्थसलिले दत्तापि सर्वावनि-
र्यज्ञानां च कृतं सहस्रमखिला देवाश्च संपूजिताः ॥
संसाराच्च समुद्धृता स्वपितरस्त्रैलोक्यपूज्योप्यसौ-
यस्य ब्रह्मविचारणे क्षणमपि स्थैर्यं मनः प्राप्नुयात् ॥
કડી ૧૦૧–૧૦૨ માટે.

જલમાં મીન, નિદ્રા શીરીતે લેતાં હશે વિચારજી;
મીન જન્મવણુ નવ સમજાયે, તદ્વત્ કરો નિર્ધારજી. ૧૦૬
જેનું મન જેથી માન્યું, તેને તે રંગે સુખજી;
તેલ વિના તેથી ઉત્તમ મળે તદપિ, સુખ ન દુઃખજી. ૧૦૭
માછલડે જલજીવન માન્યું, પયામૃત તેથી ઉત્તમજી;
તદપિ તેમાં પડે ન જીવે, પાણીને ગણે સર્વોત્તમજી. ૧૦૮
એમ જાણી અન્ય આરાધીને, શ્રદ્ધા કરે ન ભંગજી;
અચલિત શ્રદ્ધા થાવા શુદ્ધિ રૂપે કહે પ્રસંગજી. ૧૦૯
જદપિ સર્વોત્તમ શ્રીજી છે, તદપિ ન દાખે તેહજી;
તેની ભાવના ન તજાવે, તેનો તેમાં વધારે સ્નેહજી. ૧૧૦
ક્રમે ક્રમે અધિકારી કરવા, તારતમ્યતા દાખેજી;
અંતે તે સત્પાત્ર થયેથી, ઉત્તમોત્તમતા ભાખેજી. ૧૧૧
પોતાની પ્રશંસા સુણે ન કર્ણે, ચિત્ત ચાહના નહીં રંચજી;
નિત્ય દોષ વિચારે નિજના, ન હોય તેમાં પ્રપંચજી. ૧૧૨
જે પર હરિની કૃપા હોય તે જાણે નિજના દોષજી;
પોતામાં અગણિત દોષ લહીને, તે પર રાખે રોષજી. ૧૧૩
વૃક્ષ સરોવર મેઘ સંત સૌ, પરમારથ કરે કાજજી.
પરોપકારે પ્રીત રહે ઝાઝી, સ્વાર્થ માત્ર પરિત્યાગજી; ૧૧૪
પરમ ઉદારપણું રહે સંતે, સૌને સુખે હોય સુખીજી.
અખિલ પ્રાણીનું હિત જ ઇચ્છે, દુઃખીઆ જોઈ થાયે દુઃખીઆજી ૧૧૫
અન્યના ભલામાં પોતાનું ભલું જાણી, કરે ઉપકારજી;
પોતાની શક્તિ પહોંચ પ્રમાણે, સૌનો કરે સતકારજી. ૧૧૬
પોતા સમ બીજાને લેખી, કરે સર્વનું ઉત્તમજી;
પરમારથને સ્વારથ માને, તે જ સંત સર્વોત્તમજી. ૧૧૭
ભાગવત મારગ પરમારથનો, નહિ કો સ્વારથ રંચજી;
સંજોગ કષ્ટ પડ્યો કોઈ, ન અહંતા મમતાનો પ્રપંચજી, ૧૧૮

પરાઈ પીડ વા દોહેલ જાણી, બીડ ભાંગવા ધાયજી;
અલાભ કષ્ટ હાનિ આપત્તે, સહાય કરવા ચિત્ત ચહાયજી. ૧૧૯
ભૂખ્યા તરસ્યા દુઃખી પ્રાણીની, જોઈને કરે બરદાસજી;
બદલો કીર્તિ ન પ્રકાશે ક્યારે, લોભ લાલચ ન કદાયજી. ૧૨૦

નિજ કુટુંબને સર્વે પોષે, તેથી રાખે પ્રીતજી;
એટલી અથવા એથી અધિકી, સંત ઉર વૃત્તિ રીતજી. ૧૨૧
પ્રત્યેક પોતાનું સરસું ઇચ્છે, નરસું થવા ન ચહાયજી;
પોતાવત્ સર્વનું ઇચ્છે, તેહ સંત કહેવાયજી. ૧૨૨

બીજાના શ્રેષ્ઠ સ્થાનને લેવા, મનની વૃત્તિ ન જાયજી;
બેઠેલાને ખેસડી દૂર કરવા, કરે ન કદિ ઉપાયજી. ૧૨૩
અશુભ અનિષ્ટ અમંગલ પરનું, કરવા ધારે જેહજી;
“ખાડો ખોદે તેહ જ પડશે”, સંત મર્મ લહે તેહજી. ૧૨૪

ભગવદીય એણી રીતે વર્તે, પ્રભુજી થાય પ્રસન્નજી:
અભિમાન તજી દાસ દાસ થઈ, રહે દીન પ્રપન્નજી. ૧૨૫
અર્ચા વિગ્રહ વિભવ રૂપે રાખે શ્રદ્ધા જેવીજી;
તેવો ભક્તિભાવ ગુરુસંતે, મતિ સદ્‌ભાવી એવીજી. ૧૨૬
હરિવત્ હરિભક્તે ન હોય તો, પ્રાકૃત કહાવે ભક્તજી;
કપિલદેવે દેવહૂતિને મર્મ કહી દાખ્યો વ્યક્તજી. ૧૨૭

વળી જનક પ્રતિ નવયોગેશ્વર, તેનો જુઓ સંવાદજી,
અખિલ અંતર્યામી લહી સેવે, પૂર્ણ લહે તે સ્વાદજી. ૧૨૮

अर्चायामेव हरये पूजां यः श्रद्धयेहते ।।
न तद्भक्तेषु चान्येषु स भक्तः प्राकृतः स्मृतः ।।४७।।

શ્રીમદ્ ભાગવત. સ્કંધ ૧૧ અ. ૨ શ્લોક ૪૭. જનક પ્રતિ નવયોગેશ્વર વાક્યમ્ (કડી ૧૨૮ માટે)

કડી ૧૨૭ માટે જુઓ શ્રીમદ્ ભાગવત—સ્કંધ ૩ કપિલદેવ વાક્ય.

સર્વ આરાધનમાં એહ કહાવે, પુરુષોત્તમ પ્રભુ આરાધનજી;
તન્મય તદ્રૂપ ભક્ત તદીયનું સમર્ચન કરે હરિજનજી. ૧૨૯
ભગવદ્રૂપ અખિલ જગ પેખે, બ્રહ્મભાવી તે હોયજી;
અખિલ પ્રકારના સર્વે ભાવો, હરિમાં સર્વાત્મક જોયજી. ૧૩૦
માતા કમલા, પિતા જનાર્દન,-બંધુ વિષ્ણુ ભક્તજી;
તેને ભુવનત્રય સ્વદેશ ભાસે, હરિશું મતિ આસક્તજી. ૧૩૧

“પંચદશી ગ્રંથે”

શ્રીહરિમૂર્તિમાં જ હરિ માને, અન્યે ન જેનો ચહાવજી:
ભક્તે ભેદ લખાથી, તેને પ્રકટ ન હરિ દરસાવજી. ૧૩૨
વ્યાપક પ્રભુથી પ્રકટ હરિભક્તે, જેનો હોય સદભાવજી;
પરમતર તાદસ્ય ભક્તના સેવનસંગે ધરે ચહાવજી. ૧૩૩
કેવળ એક જ શ્રીહરિ સેવે, ભક્ત ન સેવે જેહજી;
પ્રાકૃતભાવી લહ્યો તેહ જન, દ્વૈતભાવી કહ્યો તેહજી. ૧૩૪
હરિ સેવે હરિજન નાં સેવે, હરિજન જે તરછોડેજી;
સર્વાત્મભાવની સિદ્ધિ ન તેને, પગ પૂજે પણ મસ્તક મોડેજી. ૧૩૫

आराधनानां सर्वेषां विष्णोराराधनं परम् ॥
तस्मात्परतरं देवि तदीयानां समर्चनम् ॥ કડી ૧૨૯ માટે
પદ્મપુરાણે ઉત્તર ખંડે શ્રીપાર્વતીજી પ્રતિ શ્રીસદાશિવ વચનમ્
माता च कमलादेवी पितादेवो जनार्दनः ॥
बान्धवा विष्णुभक्ताश्च स्वदेशो भुवनत्रयम् ॥
जगन्माता च प्रकृतिः पुरुषश्च जगत्पिता ॥
गरीयसी त्रिजगतां माता शतगुणैः पितुः ॥
બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણે શ્રીકૃષ્ણ જન્મખંડે શ્રીરાધાકૃષ્ણો રથાર પ્રસંગે
वित्तात् पुत्रः प्रियः पुत्रात्पिण्डः पिण्डाच्चेन्द्रियम् ॥
इन्द्रियाच्च प्रियाः प्राणाः प्राणादात्मापरः प्रियः ॥
એકડી ૧૩૦-૧૩૧ માટે.

ભક્તનો ભક્ત તે પ્રભુનો ભક્ત છે, ભક્તે ભક્તિ નહિ જેનીજી;
જદપિ પ્રભુશું રતિ હોય પણ, બુદ્ધિ ઉંધી તેનીજી. ૧૩૬
આદિત્ય પુરાણે હરિ ને ગોપી, એકાત્મ કર્યો દર્શાવજી;
દ્વૈત ભાવ તજીને રાખે, નિશ્ચલ એક સદ્ભાવજી. ૧૩૭
હરિ ગુરુ ભક્ત નામ ત્રય તદપિ, એકાત્મરૂપથી ચહાવજી;
અંતર્યામીને નમતા રહે, હરિ બુદ્ધિથી રાખે ભાવજી. ૧૩૮
વૈષ્ણવજનને નમન નિત્ય કરવું, ભક્ત સ્મરણ સેવનજી;
અંગ આલાપસહ ભોજન કરવું, સતીને કહ્યું શિવે વચનજી. ૧૩૯
સદ્ગુરુ સંત સેવા કરે પ્રીતે, તન મન ધનથી જેહજી;
તે પર કૃપા હરિની પૂરણ, અંતરંગી હોય તેહજી. ૧૪૦
સર્વોત્કર્ષતા હરિભક્તની, ભાખી છે બહુ સ્થાનજી;
સર્વે લખતાં ગ્રંથ વધી જાયે, હરિસમ જને રાખવુ ભાનજી. ૧૪૧
તીવ્રતર ત્યાગી સૌ હરિ અર્પી, કરે વેશાતરનો વિચારજી;
ચતુર્થાશ્રમે તેહ પ્રવેશી, રાખે એક હરિશું પ્યારજી. ૧૪૨
અહંતા મમતા લેશ ન જેને, અન્યાસક્તિ ન હોયજી;
પ્રભુ પ્રીત્યર્થે સર્વે જોડે, ગૃહી વિરક્ત સમ સોયજી. ૧૪૩
ઉરમાં અંતઃકરણે અંદર, લોકવેદ ફલ ત્યાગીજી;
ઘરમાં કે વનમાં રહે તદપિ, અનાસક્તિ વૈરાગીજી. ૧૪૪
વેશમાત્ર કર્યાથી સમ્યક્, ત્યાગી ન કહેવાયજી;
વેશપણાવત્ ધર્મ લક્ષણે, અંતે મહાપદે જાયજી. ૧૪૫

ये मे भक्तजनाः पार्थ न मे भक्ताश्च ते जनाः ॥
मद्भक्तानां च ये भक्ता मम भक्तास्तु ते नराः ॥
કડી ૧૩૭ માટે. આદિ પુરાણે (બ્રહ્મ પુરાણે) અર્જુનપ્રતિ શ્રીકૃષ્ણવચનમ્.

वैष्णवं नम हे देवि वैष्णवं स्मर पार्वती ॥
वैष्णवेन सहालापं स्नेहतः कुरु हे प्रिये ॥ કડી. ૧૩૯ માટે.
હરિભક્તચન્દ્રિકા ગ્રંથે શ્રીપાર્વતીપ્રતિ સદાશિવવાક્યમ્.

લૌકિક અલૌકિક સુખો ન ચહાયે, ન રહે દેહનું ભાનજી;
પરવશતાએ રહે ન જેને, કાંઈ અનુસંધાનજી. ૧૪૬
આપોઆપ છૂટે અણધારે, સર્વ તરેહના ધર્મજી;
પરમહંસ ગતિ સ્થિતિયે, ન લહે સાધક બાધક પર્મજી. ૧૪૭
એ મતિમાં પ્રેરક પ્રભુ રહે છે નિજ ઇચ્છાવત દોરેજી;
વ્યસનાસક્તિની રટ રટ રહે, સહજે હરિને જોરેજી. ૧૪૮
વાણી સંભાષણ અન્યથા, કશું કરે ન સુણે કાંઈજી;
એહ દશા રહે તદીય ભક્તની, પડી તે પર હરિની ઝાંખીજી. ૧૪૯
અલૌકિક દૃષ્ટિ શ્રીજી કરે છે, ત્યારે થાય દર્શનજી;
આનંદરસ સાગરે પડી બૂડે, રસિક રસે રહે પ્રસન્નજી. ૧૫૦
રસિક રસે બીજી કથા કહે, તે સત્ય ગુણામૃત પાનજી.
સત્યામૃત રસસાગર શ્રીજી, તેનું કરાવે પાનજી. ૧૫૧
પાન કરાવી પોતે પણ પીતા, રસે કદી ન ધરાયજી;
તૃપ્તિ ન માને અધિક રસ ચાહે, મહારસમાં તે ઠરાયજી. ૧૫૨
સમાનશીલ પાત્રે કથા રસ ખીલે, રસાસ્વાદન હોયજી;
પ્રકટ કથા ફલાત્મકરૂપે, રસ સુચવની જોયજી. ૧૫૩
જાણુની આગળ અજાણ થઈને, તત્ત્વને લેવું તાણીજી;
તે થાય અગ્નિ ત્યારે સહી, શીતળ પોતે થાય જેમ પાણીજી. ૧૫૪
હરિહિત સુખ વાત્સલ્ય ભાવ કૃતિ વૃત્તિ રહે સદાયજી;
તેને વિધિ નિષેધ કે બાધક, દોષ ન લાગે કદાયજી. ૧૫૫
ધન મેળવવું ધર્મને કાજે, રૂડો કરવો ઉપયોગજી;
અહંતા મમતા આસક્તિ ન રાખે, હરિને અર્પી કરે ભોગજી. ૧૫૬

કડી ૧૫૬ માટે. મહાત્મા અષ્ટાવક્ર વચન સુધી જુઓ.
धन च धर्मैकफल यतो वै ज्ञान सविज्ञानमनुप्रशांति ॥
गृहेषु युंजन्ति कलेवरस्य मृत्युं न पश्यन्ति दुरंतवीर्यम् ॥
શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કંધ ૧૧ અ. ૫

પર્મ ધર્મ તો તેને જાણો, પ્રભુ પ્રસન્ન જે વાતજી;
લાજ સંકોચ મર્યાદ તજીને, અનુસરવું દિનરાતજી. ૧૫૭
સર્વ ઉપર રહે સહજે કૃપાળુ, દ્રોહ ન કરે કો કાળજી;
કદિ કો અપરાધ કરે તે સહી, ક્ષમાએ દયાળજી. ૧૫૮
કદિ કો રોપ કે ક્રોધ કરે, વા કટુ દુર્વચન આલાપેજી;
કદિ ન તેનું બૂરું ચિંતવે, પ્રત્યુત્તરે તે ન સંતાપેજી. ૧૫૯
ઉદ્વેગ રહિત મધુરી વદી વાણી, તેને શાન્તિ કરાવેજી;
સત્ય પ્રિય હિતકર દે શિક્ષા, શાંતિ પદે ઠરાવેજી. ૧૬૦
અન્યજનોને ઉપદ્રવ કરશે, તે નિજનું કરશે અહિતજી;
એવી દયા વિચારે તે પર, દુષ્ટનું પણ તાકે હિતજી. ૧૬૧
સદા સાચો રહે હરિગુરુ સંતે, નિર્મળ સૌ પ્રતિ સદ્ભાવજી;
હરિ સંબંધે સૌ પર સમદૃષ્ટિ, કદિ ન રાખે કુભાવજી. ૧૬૨
શત્રુતા રાખે તો પણ તે પર ન કરે કદિ કુભાવજી;
નિજાત્મા સમ સુહૃદ બંધુવત્, તેથી રાખે ભાવજી. ૧૬૩
અખિલ પ્રાણીમાં આત્મભાવથી, સદા રહે સમદૃષ્ટિજી;
ક્રીડાભાંડ હરિનું પેખે, જક્તમાંહેની સૃષ્ટિજી. ૧૬૪

भूतैः पञ्चभिरारब्धे देहे देह्यबुधोऽसकृत् ॥
अहं ममेत्यसद्ग्राहः करोति कुमतिर्मतिम् ॥२९॥
શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કંધ ૩ અ. ૩૧ શ્લોક ૨૯

यदा नाहं तदामोक्षो यदाहं बन्धनं तदा ॥ इति वाक्यात्
अहं कर्तेत्यहंमान महाकृष्णाहिदंशितः ॥
नाहं कर्तेऽति विश्वासामृतं पीत्वा सुखी भव ॥
મહાત્મા અષ્ટાવક્ર વચનમ્.
क्रीडार्थमात्मन इदं त्रिजगत्कृतं ते स्वाम्यं तु तत्र
कुधियोऽपर ईश कुर्युः ॥ શ્રીમદ્ભાગવત ૮ સ્કંધ, ૨૨ અ.
૨૦ શ્લોક, વિન્ધ્યાવલી વચનમ્. કડી ૧૬૪ માટે.

સર્વ આ નિશ્ચે હરિનાં રૂપ છે, દેહભાવે નાં જોયજી;
તત્વે કરી સૌ સત્ય નિત્ય છે, મિથ્યાની ભ્રાતિ ખોયજી. ૧૬૫
સ્થુલરૂપ ને સૂક્ષ્માકૃતિ એ, પ્રકટ ન ભાસે કોયજી;
તિરોધાનથી નાશ ન માને, ઉદય અસ્તવત્ હોયજી. ૧૬૬
સૂર્યચંદ્રાદિ અસ્ત થયાથી, કહાવે નહિ તે નાશજી;
આવિર્ભાવ તિરોભાવ છે, સત્ય તત્ત્વ અવિનાશજી. ૧૬૭
નાશ ન કહે અનિત્ય દેહાદિ, જાણી કરે ન આસક્તિજી;
અહંતા મમતા મોહ તજવાને, નાશરૂપ કહી વ્યક્તિજી. ૧૬૮
તત્વે કરીને સકળ પદારથ, લય થઈ હરિમાં જાયજી;
અસ્તિરૂપે સર્વે તત્ત્વો, લીન થઈ રહે સદાયજી. ૧૬૯
વિદ્યમાન સૌ હતો ઉપસ્કર, વિશ્વરૂપ હરિમાંહેજી;
તેજ પદારથ પ્રકટ કરે નહિ, તત્ત્વનાશ નહિ ક્યાંહેજી. ૧૭૦
ઉષ્ણકાળમાં વિવિધ તૃણાંકુર, સ્પષ્ટ ન દરશે કોયજી;
તદપિ સૂક્ષ્મપણે રહે ભૂમિમાં, વૃષ્ટિકાળે સૌ જોયજી. ૧૭૧
જડ મૂળ બીજ જો નાશ હોત તો, વર્ષાવે ઉગે કેમજી;
પણ સૂક્ષ્મ રૂપે રહ્યાં ધરણીમાં, વર્ષામાં પ્રકટે એમજી. ૧૭૨
તત્ત્વરૂપ હરિ કોથી ન ન્યારા, સંબંધ સદાએ હોયજી;
સત્ય નિત્ય સંબંધપણાથી, સત્યરૂપ સૌ જોયજી. ૧૭૩
અશુચિજલ ગંગામાં ભળતાં, ગંગરૂપ જણાયજી,
ગંગોદકથી ભિન્નપણાએ, અપવિત્ર ગણાયજી. ૧૭૪

सर्वभूतेषु यः पश्येद्भगवद्भावमात्मनः ।
भूतानि भगवत्यात्मन्येष भागवतोत्तमः ॥४५॥
શ્રીમદ્ભાગવત ૧૧ સ્કંધ, ૨ અ. ૪૫ શ્લોક. કડી ૧૬૫ માટે.

सदेतदक्षयं नित्यं जगन्मुनिवराखिलम् ।
आविर्भावतिरोभाव जन्मनाश विकल्पयेत् ॥
શ્રીવિષ્ણુપુરાણે. કડીઓ ૧૬૬–૧૬૭ માટે.

ब्रह्मभूत जगत्सत्यं ॥ બૃહદારણ્યકોપનિષદ્ શ્રુતિ. કડી ૧૬૮ માટે.

એમ પંચતત્ત્વ દેહ રહે તદપિ, ચૈતન્ય વગર સૌ શૂન્યજી;
આત્મતત્ત્વ ચૈતન્ય યોગથી, જીવાત્મા દેહી ન ન્યૂનજી. ૧૭૫
સત્ય પુરુષ કયમ કરે અસત્કૃતિ? જેમાંથી પ્રકટે જેહજી;
તે તદ્દ્વત્ છે રૂપ તેનું, કયમ અસત્ય કહાવે એહજી? ૧૭૬
જગ સુખાર્થ સૌ હરિ પ્રકટાવે, નિષ્ફલ કૃતિ ન કોયજી;
અનુભવિયા વિજ્ઞાની માને, બ્રહ્મથી પૃથક ન હોયજી. ૧૭૭
ભિન્ન લહેથી આવે દ્વૈતતા, શુદ્ધાદ્વૈત હોય ભંગજી;
હરિમાં જગત ને જગતમાં હરિ, સંલગ્ન લહો હરિસંગજી. ૧૭૮
આ સર્વ થયું ને થશે સર્વ તે, બ્રહ્મરૂપ નિર્ધારજી;
ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન, સૌ કાળે બ્રહ્મનાં રૂપ અપારજી. ૧૭૯
તત્ત્વે કરીને વસ્તુ નાશ નહિ, રૂપાકૃતિ બદલાયજી;
આદ્ય મધ્ય અંતે તે સાથે, ઉપનિષદમાં ગાયજી. ૧૮૦
કનક મૃદાના ભૂષણ પાત્રે, તત્ત્વ તો જેમનું તેમજી;
માટે તત્ત્વ તે નિત્ય ગણાએ, તત્ત્વે નાશ કહો કેમજી! ૧૮૧
પક્ષ ગ્રહી આગ્રહી થઈને, પોતાનું જ ગણે સાચુંજી;
અન્યનું સાચું મને ન માને, તેનું જ્ઞાન છે કાચુંજી. ૧૮૨
મારૂં જ સાચું, અન્યનું કાચું, મૃષા લહી ત્યાગે જેહજી;
તેને સત્ય હાથ નહિ આવે, રહેશે ઉર સંદેહજી. ૧૮૩
“संशयात्मा विनश्यति”, એ ભગવદ્ગીતા વાણીજી;
સાચું જ્યાં તે સૌ છે મારૂં, તેની મતિ અતિ શાણીજી. ૧૮૪
સમગ્ર વેદથી અણુ પણ વિપરિત, અર્થ કરે જન જેહજી;
વળી દ્વૈતબુદ્ધિ રાખે તો, ભયને પામશે તેહજી. ૧૮૫

प्रपञ्चो भगवत्कार्यः तद्देहः तदात्मका ॥ કડી ૧૭૬ માટે.
एकं रूपं बहुधा यः करोति ॥इति श्रुते ॥
हरिरेव जगज्जगदेवहरिः ॥ કડી ૧૭૮ માટે
पुरुष एव इदं सर्वं यत् भूतं यच्च भाव्यं ॥ કડી ૧૭૯ માટે.

દ્વિધા વચનતી એક વાક્યતા કરતાં, સાંપડે સારજી;
બાણ ત્યાગ કરી ખંડન કરતાં, નિશ્ચે પામશે હારજી. ૧૮૬
જેમ નિર્ગુણ સગુણ રૂપ બ્રહ્મ છે, તત્ત્વે ન ન્યારું કોયજી;
વેદાર્થ રહસ્યને જાણે, તે જન એકાત્મરૂપ લહે સોયજી. ૧૮૭
નિરાકાર સાકાર બ્રહ્મનો, એહજ રીતે ન્યાયજી;
માયિકવંત નહિ રૂપ બ્રહ્મનું, અપ્રાકૃત વપુ મનાયજી. ૧૮૮
અખિલરૂપને પ્રભુ ધરે છે, જ્યાં ત્યાં કાર્ય અનુસારજી;
તદ્વત્ લીલાકૃતિ દાખે તે, સૌ બ્રહ્મરૂપ નિરધારજી. ૧૮૯
વેશધારી[1] નટવા[2] બહુરૂપી[3] રામધારી[4] ભવૈયાજી[5];
વિવિધ નામ રૂપકૃતિ દાખે, જાણુભેદુ લહે પરખૈયાજી. ૧૯૦
કો સમે નર[1] વા નારી[2] થાયે, કો સમે તે બ્રહ્મચારીજી;[3]
બટુક[4] ત્રિવિક્રમ ગૃહી[5] ત્યાગી,[6], ઇત્યાદિ સ્વેચ્છાચારીજી. ૧૯૧
મચ્છ કચ્છ વરાહ મોહની, આદિ ધરે અવતારજી;
સૌમાં તત્ત્વે રૂપ બ્રહ્મનું, વિજ્ઞાને જણાય અપારજી. ૧૯૨
કો વેળ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ અપવાં, ત્રિદંડી રૂપજી;
કો સમે કુમારિકાદિરૂપ ને વિવિધ ધરે અકળ અનૂપજી. ૧૯૩

अपाणिपादो जवनो ग्रहीता पश्यत्यचक्षुः स शृणोत्यकर्णः ॥
શ્વેતાશ્વેતરો પનિષદ્ અ. ૩ મં ૧૯
"आनन्दमात्र करपादमुखोदरादिः" इतिश्रुते.
કડીઓ ૧૮૭-૧૮૮ માટે
त्वं स्त्री त्वं पुमानसि त्वं कुमारो उत वा कुमारी ॥
त्वं जीर्णो दण्डेन वञ्चसि त्वं जातो भवसि विश्वतोमुखः ॥
અથર્વકાંડ ૧૦ અ. ૪, ૨૭ કડી ૧૯૧થી ૧૯૩ માટે
मल्लानामशनिर्नृणां नरवरः स्त्रीणां स्मरो मूर्तिमान् ।
गोपानां स्वजनोऽसतां क्षितिभुजां शास्ता स्वपित्रोः शिशुः ॥
मृत्युर्भोजपतेर्विराडविदुषां तत्त्वं परं योगिनाम् ।

કંસ રંગ ભૂમિને અખાડે, તેમ જ મંડલીક સભાયજી;
એક જ સમયે વિવિધ ભાવવત્, દર્શ્યા વિવિધ રાયજી. ૧૯૪
એક જ તત્ત્વે વિવિધ પ્રકારે, દર્શન બહુવિધ આપીજી;
સર્વોપનિષદ કે ભાગવત પેખી, ભ્રાંત બુદ્ધિને કાપીજી. ૧૯૫
શ્રેષ્ઠાધિકારી વિજ્ઞાનીજન, સૌ રૂપમાં જુએ એમજી;
સૌના કારણરૂપ પુરુષોત્તમ, જાણી ભજે હોય ક્ષેમજી. ૧૯૬
એણે પુણ્યપાપથી રહિત થવાયે, બ્રહ્મભાવને પામેજી;
તૃતીય મુંડકોપનિષદ્ શ્રુતિપેખે, બ્રહ્મમય થયે વિરામેજી. ૧૯૭
અક્ષરાતીત સ્વયં પુરુષોત્તમ, અક્ષર તેનું ધામજી,
અક્ષરથી ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય, વિશ્વની સૃષ્ટિ તમામજી. ૧૯૮
પર્મપુરુષ પરબ્રહ્મ પરાત્પર, તે લહે બ્રહ્મવિદ જનજી;
બ્રહ્મમય થાતાં બ્રહ્મરૂપ, તે વિમુક્ત સંલગ્ન પ્રપન્નજી. ૧૯૯
શોક પાપાદિ રહે ન તેને, ગુહા ગ્રંથી હોય છેદજી;
સત્યામૃતરૂપપણાને પામે, રહે ન કોઈ ખેદજી. ૨૦૦
દૈવી મુમુક્ષુ બ્રાહ્મણાદિ, શ્રેષ્ઠનો કરે ઉદ્ધારજી,
મોટમતા તેણે નહિ હોય, શ્રેષ્ઠ આ થઈ નિસ્તારજી. ૨૦૧

वृष्णीनां परदेवतेऽति विदितो रंग गत साग्रज. ॥
શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કંધ ૧૦ અ. ૪૩. કડી ૧૯૪ માટે

यदापश्यः पश्यतेरुक्मवर्णं कर्तारमीशं पुरुषं ब्रह्मयोनिं ॥ तदा विद्वान्पुण्यपापे विधूय निरञ्जनः परमं साम्यमुपैति ॥३॥
તૃતીય મુંડકોપનિષદે ખંડ ૧. કડી. ૧૯૫ થી ૧૯૭ માટે.

यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते, येन जातानि जीवन्ति यत्प्रयन्त्यभिसंविशन्ति ॥ ઇત્યાદિ શ્રુતો. કડી ૧૯૮ માટે.

स यो ह वै तत्परमं ब्रह्मविद् ब्रह्मैव भवति ॥ तरति शोकं तरति पाप्मानं गुहाग्रन्थिभ्यो विमुक्तोऽमृतो भवति ॥९॥
અથર્વ વેદોક્ત મુંડકોપનિષદે તૃતીયમુંડકે દ્વિતીયખંડે કડી. ૧૯૯ ને ૨૦૦ માટે.

હીરા કંચનને ગ્રહણ કરે સૌ, પત્થરનો ન કરે સ્વીકારજી;
પત્થરને હીરા સમ કરતા, વિરલ ગુરુ સંસારજી. ૨૦૨
ઉત્તમને શ્રેષ્ઠોત્તમ કરવો, એમાં શું આશ્ચર્યજી;
પણ અધમાધમને ઉત્તમ કરવા, એ જ શ્રેષ્ઠ સુકાર્યજી. ૨૦૩
પંકે ખુંત્યો નિજ બલ કળથી, નીકળી નવ શકાયજી;
તેનો હાથ ધરી ઉપર કાઢે, એણે ઉત્તમ પંકાયજી. ૨૦૪
લોહ કંચન પારસ મણિ યોગે, સદ્ય સ્પર્શતા માત્રજી;
ત્યમ ચર્ણ સ્પર્શથી વિમલ કરે છે, નખશીખ સર્વ ગાત્રજી. ૨૦૫
સ્પર્શમણિના સંગે કરીને, કંચન થાય તરવારજી;
તદપિ ત્રણ પલટાયે નાં, માર[1] ધાર[2] આકારજી[3]. ૨૦૬
વળી પોતા સમ તેહ કરે નહિ, ન્યૂનતા એ દેખાયજી,
હરિજન સદ્ગુરુ નિજથી પણ અધિકાપણું લેખાયજી. ૨૦૭
જ્ઞાન રહિત સદ્ભાવ ન જાણે, ન ભાવ વિના વિજ્ઞાનજી,
પરા ભક્તિ ભાવ ગમ્ય છે, રહે અનુભવી તે રસનાનજી. ૨૦૮
સ્વામિ સેવક ભાવે ભક્તિ, રતિ યુક્ત હરિ સેવાજી;
અંશાશી સંબંધ લહીને કરતાં, રીઝે હરિ દેવાજી. ૨૦૯
ભક્તિની મુક્તિ છે દાસી, વિજ્ઞાને મળે છે મુક્તિજી;
હરિ સેવા તજી ભક્ત ન ઇચ્છે, ઇતર રહે ત્યાં આસક્તિજી. ૨૧૦

सालोक्य (सायुज्य) सार्टिसामीप्य सारूप्यैकत्वमप्युत ॥
दीयमानं न गृह्णन्ति विनामत्सेवनं जनाः ॥१॥
स्वामित्वेन हरिश्च तु सेवकत्वेन भावयेत् ॥
लौकिक वैदिकं वा(चा)पि विदध्याद्भक्तिसिद्धये ॥
मत्सेवायां प्रतीतं च सालोक्यादि चतुष्टयम् ॥
नेच्छन्ति सेवया पूर्णा· कुतोऽन्यत्काल विप्लुतम् ॥
શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કંધ ૩
मुक्तिर्दासी ददौ तुभ्यम्—પાદ્મોત્તરખંડે ભાગવત મહાત્મ્યે.
धर्मार्थकामैः किं तस्य मुक्तिस्तस्य करे स्थिता ॥
समस्तजगतां मूले यस्य भक्तिः स्थिरात्वयि ॥
૨ કડીઓ ૨૦૯ ને ૨૧૦ માટે

હરિ સંબંધ અર્થ ઉપયોગી જાણી, સ્ત્રી પુત્રાદિ પ્રતિ ભાવજી,
હરિ સેનામા સહાય ન હોયે, તેશુ નહિ મનથી ચહાયજી ૨૧૧
સમગ્ર પ્રાણીને હિતે તત્પર, સૌ પર કરે ઉપકારજી,
માયિક રસ વિષયે ન કૃતિ જેની, હરિવણ નહિ કયૌ પ્યારજી. ૨૧૨
ઇન્દ્રિ જીતી મન મૃદુ રાખે, જુએ ન કોના દોષજી,
પોતાના અવગુણો પેખે, તે જન છે ગુણ કોષજી. ૨૧૩
એમ ભાવના કુતર્ક બુદ્ધિ, વિપરીતની ના રાખેજી,
સત્ય સ્પષ્ટ હિતકર મૃદુ વાણી, ઉદ્વેગ રહિતની ભાખેજી ૨૧૪
અન્યાશ્રય ત્યાગે અસમર્પિત છોડે, પ્રસાદનો કરે અંગીકારજી,
આળસ નિદ્રા પ્રમાદ રોગાદિ ન થાય, માટે કરે મિતાહારજી ૨૧૫
મહાપ્રસાદ લે ભાગ્ય માનીને, ઘણો લીધે બાધક થાયજી,
જાણી ક્ષુધા રુચિ અનુસારે લીધે ન થાય અંતરાયજી ૨૧૬
વિના વિચારે જ્યા ત્યાનુ કરે, ન ખાન પાનજી,
ધર્મ વિચારી વિહિત લેવાને, રાખે સદા ઉર ભાનજી ૨૧૭
ઇન્દ્રિ મનવૃત્તિ જીતી લે, સદા રહે સાવધાનજી,
સૌ કારજમા મન હરિ ચરણે, રાખે હોય ન હાનજી. ૨૧૮
બહિર્મુખથી બીહીતા રહીને, ન કરે કદિ કુસંગજી,
સમાગમ સમ ઉત્તમ ભાવીનો, નિત્ય કરે સત્સંગજી ૨૧૯
કામાદિ ષડ્ રિપુને જીતી, ચિત્ત ચિંતન હરિમાહે
જેણે અવિદ્યા ઉર ના પેસે, તો બાધક રહે ન ક્યાહેજી ૨૨૦
મહદ ભક્તના ચરણરેણુને, વંદે વારંવારજી,
ભગવદીયની અવગણના ન કરે, ન કરે દ્રોહ અપરાધજી,
દ્વેષ ઈર્ષ્યા કે નિંદાદિ કરતા, જાણો મોટો બાધજી ૨૨૧
ઉત્તમ ભગવદીય જ્યા ત્યા કદિયે લેશ ન રાખે દષ્ટજી;
ભગવદીયની કહાણી વિચારી, કરે અંગીકૃત પ્રભુ સ્પષ્ટજી ૨૨૨
હરિ અર્થ સંબંધ વિનાની, કરે ઉપેક્ષા જેહજી,
હરિ ઉપયોગમાહે અપક્ષિત સંત શિરોમણી તેહજી ૨૨૩
નિજાત્મા સંગ રમણ કરીને, તેથી જ રાખે પ્રીતજી,
દેહતણી સ્ફુરણા કદિ ન રહે, બિત સ્થાનવત્ લહે તનુ રીતજી ૨૨૪

લીંપે ધોળે રંગે, અથવા છાપાદિ પાડે કોયજી;
તદપિ ફૂલે ફૂલે નહિ તે, ભક્ત સૌ સમર્પણું જોયજી. ૨૨૫
ચંદન અક્ષત કહિ કો કરતા, અથવા અમૂલ લગાવેજી;
માનાપમાને રીઝે ન ખીજે, રાખે ચિત્ત સમભાવેજી. ૨૨૬
આત્મારામી નિજાનંદમાં મગ્ન, મહાત્મે રહેછેજી;
હાનિલાભ સુખદુઃખ સમ માને, અમાન મર્મ લહેછેજી. ૨૨૭
ઇત્યાદિ સુલક્ષણો કરીને, ભગવદીય જન પ્રીછાયજી;
સુસંગ કરી નિત્ય નિત્યવાણી, હરિરસરંગે ભીંજાયજી. ૨૨૮
વિવિધ અનેક રસોની વૃષ્ટિ, સંતસમાગમ જ્યાંહિજી;
બહુવિધ ભાવ રહે હરિજનમાં, પ્રકટે સુસંગની માંહિજી. ૨૨૯
ઉત્તમ ભગવદીય સંગ સમાજે, નિત્યે હરિ પધારેજી;
સકલ ભગવદીય સહિત બિરાજી, દેઈ કૃપાદાન સધારેજી. ૨૩૦
પુરુષોત્તમને રીઝવે પ્રેમે, રહે દિન વાત્સલ્ય વિચારજી;
કેવળ શ્રીહરિનું સુખ ચાહે, નહિ સ્વાર્થ લગારજી. ૨૩૧
પ્રીતમ પ્રીત થકી જ પમાયે, સાધનનું ન રાખે ગુમાનજી,
રૂપ ગુણ શીલ સ્વભાવ કેરું, રાખે નહિ અભિમાનજી. ૨૩૨
દૈન્યભાવ અંતરમાં પૂરો, હરિ સેવે પૂરી પ્રીતજી;
હરિ ગુરુ વૈષ્ણવ સંગ સેવને, લહે પ્રીતની રીતજી. ૨૩૩
સર્વાત્મભાવ એણે ઉપજે છે, પ્રપન્ન હરિ પરાયણજી;
જીવ સમુહનું અયન સ્થાન છે, એ જ એક નારાયણજી. ૨૩૪
પૂરણ ભૂખો ઉભય ધરાયેલો, ભોજન કરીને કોયજી;
તેને ભોજન શ્રેષ્ઠ લેવાનું, આગ્રહ કો કરતો હોયજી; ૨૩૫
તદપિ કાંઈ રુચિ નાં ઉપજે, ક્ષુધા—તૃષા વણ લેશજી;
આપ્તકામી જે હરિજન હોયે, તેનો હોય એમ વેશજી. ૨૩૬

“आपो नारा इति प्रोक्ता आपो वै नर सुनव”
શ્રીમદ્ભાગવત કડી ૨૩૪, માટે.

એવા જનને ઉદ્દેશીને કોઈ કહે છે એમજી;
એવાને ભોજન શું કરાવો? તોડે ખેદ કરે તે તેમજી. ૨૩૭
કૃતઘ્નીપણું નહિ કોથી કહિયે, કરે પ્રત્યુપકારજી;
અહંમમતા કોપર નહિ ક્યારે, સર્વાત્મભાવથી પ્યારજી. ૨૩૮
શુભ ઇચ્છે તે અખિલ પ્રાણીનું, તો દ્રોહી દ્વેષી હોય કેમજી?;
અખિલ અંતર્યામિ પેંખીને, ઇચ્છે સૌનું ક્ષેમજી. ૨૩૯
હરિ ભોગાર્થે નિજ સુખ સ્વાર્થ, સર્વ કરે છે ત્યાગજી;
હરિ સંબંધવણ કોઈ પદાર્થે, કદા નહિ અનુરાગજી. ૨૪૦
શ્રીહરિની પ્રાપ્તિ હોય જેણે, એવા અર્થને કાજજી;
જે જે કૃતિયો થાય સર્વ તે, હેતુ સકામિક સાજજી. ૨૪૧
શ્રીપ્રાણનાથનું સુખ હિત થાવા, રાખે સદા ઉમંગજી;
શ્રીહરિના પુરુષાર્થ સાધવા, જેને ઉર રતિરંગજી. ૨૪૨
પ્રીતમે લોભાય લુબ્ધપણાથી, ભૃંગ કમલમાં જેમજી;
પ્રાણાધિકપ્રિય સ્નેહ પદાર્થ, અનન્ય તાન રહે એમજી. ૨૪૩
પ્રેમ પ્રેમ કહીને, ભૂંગળ ફૂંકે દિનને રાતજી;
તેણે કરી કાંઈ પ્રેમી ન કહાવે, પડે ન અન્યપર ભાતજી. ૨૪૪
લૌકિક રીત તો છાયામાત્ર છે, અલૌકિકનું અનુમાનજી;
આવેશિત થઈ પ્રેમ પ્રવેશે ત્યારે, ન પ્રકટ ગુણગાનજી ૨૪૫
મુગા ગુંગાવત્ કહે શી રીતે, ભુક્ત્યો સુખ્યો ન વદાયજી;
વિશુદ્ધ સ્નેહી વિરલી ભક્તો, લાજે વદતાં કદાયજી. ૨૪૬
ધનવંત ધન પોતાનું ન કહે, ઓછાપણું ત્યાં ભાખેજી;
નવ વાતો ગુપ્ત રહેવી શોભા, એ ગતિયે પ્રેમરસ ચાખેજી. ૨૪૭
કામકેલિલીલા રમણરસ, શુકે વર્ણ્યો જેહજી;
જયદેવે કહ્યો અષ્ટપદીમાં, વળી મહેતે ગાયો તેહજી. ૨૪૮

आत्मचित्तं गृहच्छिद्रं मान मंत्रं च भेषजम् ॥
दान मानं अपमानं च नव गुप्तानि कारयेत् ॥ કડી ૨૪૭ માટે.

તન્મય તદ્રૂપ રસાવેશથી, અષ્ટસખાએ એમજી;
નજરે દીઠી લીધા માર્ગ, એ જ વિશુદ્ધ છે પ્રેમજી. ૨૪૯
અન્ય વર્ણ્યો તે રસાભાસ છે, રસાવેશી નહિ એહજી;
અનિર્વચનીય રસ લોકોત્તરનો, અનુભવથી લહે તેહજી. ૨૫૦
ગ્રંથે કથી સુણી મથીને, કલ્પે છાયમાત્રજી;
રસાવેશ નહિ, રસાભાસ ત્યાં, નહિ વિશુદ્ધ તે પાત્રજી. ૨૫૧
પાત્રાનુસારે પ્રેમરસ જામે, ક્યૌં ઉચ્છલિત દરસાયજી;
સ્થિર સ્થાયી ઠરી રહ્યા વત, પૂર્ણ નહિ સરસાયજી. ૨૫૨
મહાશિવ શુકજી આદિ મોટા જાણે માણે જેવુંજી;
તેઓથી પણ નાં પૂર્ણ વદાયે, યથાર્થ માણ્યું તેવુંજી. ૨૫૩
બ્રહ્માનંદ રસ અનુભવીઆ, સૌ દાન પ્રમાણે માણીજી;
માટે મહેતે તારતમ્યથી કાવ્યે કથ્યું પ્રમાણીજી. ૨૫૪

"એ રસનો સ્વાદ શંકર જાણે, કે જાણે શુકદેવ યોગી રે;
કાંઈ એક જાણે વ્રજની વનિતા, શું જાણે નરસૈંયો ભોગી રે". *

મર્યાદામાર્ગે બ્રહ્મભાવ, ને પુષ્ટિ સર્વાત્મભાવજી;
ભજનાનંદી કૃપાનંદી થયે, અંતે એઈ સ્વભાવજી. ૨૫૫
નેત્રે સાત્ત્વિક ભાવ ઉપજે, તે પણ નાં કહેવાયજી;
વદતાં લજ્જા ઉપજે છે મન, કહેતાં કહ્યું ન જાયજી. ૨૫૬
ધૈર્યવાન ધીરજથી રાખે, અધૈર્યે સહ્યો ન જાયજી;
કો સમે આપો આપ પ્રકાશે, બહાર પ્રકટ દરસાયજી. ૨૫૭
માહાત્મ્ય જ્ઞાને સુદૃઢ રતિથી, ઉપજે અધિભાવાત્મકજી;
સર્વાત્મભાવની સિદ્ધિ ત્યારે, માનસી સેવા વ્યસનાત્મકજી. ૨૫૮

माहात्म्यज्ञानपूर्वस्तु सुदृढः सर्वतोऽधिकः स्नेहो भक्तिरिति प्रोक्तस्तया मुक्तिर्नचान्यथा ॥ કડી ૨૫૮ માટે

કાંઈએક=સર્વસ્વ (પાઠાન્તર) શું જાણે=તે માણે. (પાઠાંતર)
વનિતા=ગોપી (પાઠાન્તર)

ભાવવૃદ્ધિ એ રસ જામેથી, પ્રકટ થાય રસાત્મકજી
અચલ અટલ ધ્રુવ પુતલીવતની ગતિયે, થાય ફલાત્મકજી. ૨૫૯
જે જેને સર્વસ્વ કરી માને તેની પૂઠળ તે થાયજી;
તેથી મન ન્યારું ન કદાયે, અનન્ય સ્નેહ ઝલકાયજી. ૨૬૦
જેથી વપૂડું પડ્યું સહેવાયે, તે નહિ સાચી પ્રીતજી;
જ્યાં મન ત્યાં જ તનડું, એ તાદાત્મ્યક રીતજી. ૨૬૧
રસસાગર રસિકેશ્વર શ્રીજી, રસમય આનંદકંદજી;
પ્રેમ ભક્તિયે પ્રકટ જણાયે, પૂર્ણાનંદ ગોવિંદજી ૨૬૨
પ્રેમભક્તિ હ્રદમાં રસરૂપે, પરમાનંદ વિરાજેજી;
ભાવાત્મક પ્રકટે છે રસાત્મક, રસિક ભક્તમાં રાજેજી. ૨૬૩
પ્રિયતમ પ્રેમથકીજ પમાયે, પ્રીતની અદ્ભુત રીતજી;
વેદપણ પાર લહે નાં તેનો, અલૌકિક મહારસ પ્રીતજી. ૨૬૪
તન-મન-ધન ખરચ્યું નાં ખટકે, વળી ફૂલ થઈ જાયજી;
તદપિ સ્વપ્ને નેહ ઘટે નહિ, સાચી પ્રીત લહાયજી. ૨૬૫
રસિક રસે નિમગ્ન થએલા, પરમાનંદી ભક્તજી;
સર્વાત્મભાવથી પ્રેમે ભજતા, નહિ કદિ અન્યાસક્તજી. ૨૬૬
પોતાની રુચિ હોય જેહ પદાર્થ, તે પ્રિય માનીને સમર્પેજી;
સર્વોત્તમ સ્વાદિષ્ટ લહીને, પ્રેમે નિત્યે તે અર્પેજી. ૨૬૭
ભક્તપ્રેમ લહી પ્રભુ આરોગે, પણ હરિરુચિ શ્રેષ્ઠ હોયજી;
તેહ મર્મ જાણીને ધરતાં, હરિ સંતોષિત જોયજી. ૨૬૮
પ્રેમોદ્ભવિ પ્રેમ અધિકારી, રીના ન તેની જાણેજી;
તદપિ પ્રેમતણી મિષ્ટતા, અનુભવિયા ઉર આણેજી. ૨૬૯
પોતાની રુચિ હોય નહોયે, તેથી નાં રાખે વિચારજી;
કેવળ હરિહિત સુખદાયી કરે, ઉપજે હરિનો પ્યારજી. ૨૭૦
પ્રેમનું રહસ્ય એજ એક છે, તદાત્મ્યરૂપ તે હોયજી;
તન્મયતા તદ્રૂપતા થાતાં, પૂર્ણાનંદ રસ જોયજી. ૨૭૧

બાહ્યાભ્યંતર ભભક પ્રેમની, સર્વાંગ રતિએ ઝગેજી,
પ્રેમના વિવિધ લહેર-તરંગો, દિવ્યપણાના રંગેજી. ૨
લગની એક પાવકની જ્વાળા, પ્રેમીજનને લાગેજી,
પ્રેમમાહે જાદુ અજાયબ, ક્ષણ ક્ષણ અધિકો જાગેજી. ૨૭
પ્રબળ સુદૃઢ પ્રેમની ગ્રથી, નહિ છોડી છોડાયજી,
પ્રેમનો પાશ પ્રેમીજનથી નહિ તોડ્યો તોડાયજી ૨૭
પ્રેમમાહે અવગુણ ના આવે, પક્ષપાત કરે પ્રેમીજી,
પ્રેમી વિટંબણ બહુ વેઠે ને 'પણ' ના મુકે રહે નેમીજી ૨૭
તન સાથે મન જોડ્યુ રહે, તો તેહજ સાચી પ્રીતજી,
મન ભિન્ન થઈ તનથી, છૂટે, એ હોય વિપરીતજી. ૨૭
પ્રીતતણા વિરોધી હોયે, તેને દુશ્મન સમ જાણોજી,
પ્રેમપોષકમા હિત-ભાવ રહે, સુહૃદસખા મન આણોજી. ૨૭
પ્રેમપદાર્થ માહિ, દેખો મધુરી રીત મીઠાશજી,
સ્વાર્થ, અજુક્ત કે અન્યે થાતા, સઘળુજ થાય ખટાશજી. ૨૭
જેમ દૂધમા ખટાઈ ભળતા, તત્ક્ષણ ફાટી જાયજી,
નીરસ સ્વાદ રહિત થયાથી, સ્વાદ પડે ફીકાશજી ૨૭
નીતિ મર્યાદા ન પૂર્ણ પ્રેમમા, અપૂર્ણ રહે છે નેમજી,
ફાલ્યો ફૂલ્યો ઉમગ્યો રહે, તે કહાવે પૂર્ણ પ્રેમજી. ૨૮૦
પ્રેમ પતગ દોરી કર, પ્રેમી ઉડાડે આકાશજી,
વધતો ઝુલતો ગોથા ખાતો, આધિન રહે પ્રેમને પાશજી ૨૮૧
ખેચતાણ પ્રેમની જેવી, તેવી કૃતિ દર્શાવેજી,
અદ્ધર રહી તે ગગને ઝુલે, પ્રેમી પ્રીત નિભાવેજી ૨૮૨
કો સમે પોતા પાસે રાખે, કો સમે રાખે દૂરજી
દોરી હસ્તમા તો તે પાસે, પ્રફુલિત રહે છે ઉરજી ૨૮૩
પ્રેમનુ બિન્દુ સ્વલ્પજ હોયે, પણ વધીને ઉભરાયજી,
પૂર્ણ પ્રેમની સીમા ત્યારે, જ્યારે સ્થિર હૃદયે થાયજી. ૨૮૪

છેદે છેદે તોડે તોડે, પ્રેમપાશ ન છૂટેજી;
પ્રેમગ્રંથી છોડી નાં છૂટે, પ્રેમનું બળ નાં ખૂટેજી. ૨૮૫
જ્યારે *પરબ્રહ્મ પુરષોત્તમનાં, દર્શન પ્રકટ જ થાયજી;
તે જ સમે હૃદયની ગ્રંથી, સંશય તૂટી જાયજી. ૨૮૬
કર્મ બંધનનું મૂળ કપાયે, સર્વાનંદી થાયજી;
જ્ઞાનોત્તરની પરાભક્તિથી, પરાત્પર પ્રભુ દરસાયજી. ૨૮૭
પ્રેમબંધનમાં બહુ વિટંબણુ, સહુ તોડે ન તજવા ચહાયજી;
સ્નેહીનો ક્ષણાર્ધ વિયોગ, તે પ્રેમે નવ સહેવાયજી. ૨૮૮
તીખી આગ રહે પ્રેમી મળવાને, તેની પ્રતિક્ષણ આશજી;
ઉમંગ આરત અધિક થાયે, અંતરમાં અભિલાશજી. ૨૮૯
લયલા મજનુની લહે પેખી, પ્રેમનું લહો સ્વરૂપજી;
પ્રેમતણું રૂપ ચિત્રાયે નાં, રૂપરેખા અકળ અનૂપજી. ૨૯૦
પ્રેમીજનની પ્રેમની કીર્તિ, અચલ અટલ ન ભૂસાયજી;
પ્રેમરસપાન ન કેવળ મુખથી, અંતરથી ચૂસાયજી. ૨૯૧
પર્મ પ્રેમીજન સંગાતિ, તેનો ચહાયે સંગજી;
જાદુરૂપી પ્રેમ અસરથી, પલટાયે તેના રંગજી. ૨૯૨
પંચ વિષયનો તુચ્છ પ્રેમ તે, બંધનરૂપ જણાયજી;
હાનિ મરણ ને અશ્રેયકારી, અધમ અસાર ગણાયજી. ૨૯૩
નૈસર્ગિક કુદરતી પ્રેમ તે, પ્રભુ પ્રત્યે જોડાયજી;
એક વાર વળગ્યો ના છૂટે, તોઓ નાં મોડાયજી. ૨૯૪
એક જ પ્રેમનાં રૂપ વિવિધ બહુ, લૌકિકનો છે બાધકજી;
અલૌકિક પ્રેમ ભવબંધન છોડે, શ્રેયસ્કર છે સાધકજી. ૨૯૫

भिद्यते हृदयग्रन्थि छिद्यन्ते सर्वसंशया ॥
क्षीयन्ते सर्वकर्माणि तस्मिन्दृष्टे परावरे ॥
ઋગ્વેદ ઋચા. કડીઓ ૨૮૬–૨૮૭ માટે.* પરાવાર (પાઠાંતર)

વિહિન પ્રેમ આધે મર્યાદિત, પૂર્ણ હોય છે અંતજી;
પ્રેમીનું હૃદય પ્રેમીજન પરખે, એહ વિરલા કો સંતજી. ૨૯૬
જારપણાની અઘટિત પ્રીતિ, સ્વાર્થરૂપની હોયજી;
સ્વાર્થ સધાય ત્યાં લગી રહે તે, અસ્થિર ચલિત સૌ જોયજી. ૨૯૭
માહાત્મ્ય જ્ઞાનપૂર્વક ભક્તિથી, સુદૃઢ રતિ ઉર જામેજી;
અજ્ઞાને પૂર્ણ પ્રેમ ન વ્યાપે, વિશુદ્ધ રસે ન વિરામેજી. ૨૯૮
રુચિ ભાવ વહાલ મનોરથે, તૃષ્ણાવંત જે થાયજી,
તેને ક્રમક્રમ પ્રેમપયોધિ, અંતર રસ ઉભરાયજી. ૨૯૯
ઉચ્છલિત ભાવ તે સદા રહે નહિ, શીતલ તાતી થાયજી;
સદા એકરસ પૂર્ણ અખંડિત, સ્થિર ભાવે ઠરી જાયજી. ૩૦૦
ઉછલિત ભાવી વળખાં મારે, ન વિરહતાપ ખમાયજી;
સ્થાપી ભાવી થાયે ત્યારે, અંતર સર્વ સમાયજી. ૩૦૧
વિવેક ધીરજ અને આશ્રય, એ ત્રણ સાધ્યાં પહેલા હોયજી;
તે જન પ્રેમની પરાકાષ્ઠા, અનુભવી અંતર જોયજી. ૩૦૨
કેવળ મહિમા જાણીને, જેને ઉપજે રુચિ કે વહાલજી;
મર્યાદિત તે ભાવ હોય છે, સાધનમયના હાલજી. ૩૦૩
માહાત્મ્યપણામાં મોક્ષાદિનો, ભાવ રહે છે સકામજી,
ગાઢ સ્નેહે મહિમા નાં સ્ફુરે, હિત વાત્સલ્ય અકામજી. ૩૦૪
ચતુર્ધા મુક્તિ મોક્ષ ના ઇચ્છે, હરિહિત સેવા સાધેજી;
તે નિષ્કામી પ્રીત કહાવે, સ્નેહે હરિ આરાધેજી. ૩૦૫
એકાંગી પ્રીતમાં એક પક્ષના, અધિક જણાયે નેહજી;
સામાને હોયે, હોયે નહિ તેવો, એક ન જણાયે તેહજી. ૩૦૬
મુકુંદ સર્વને આપે છે, મોક્ષપણાનું દાનજી;
પણ ભક્તિ નહિ સૌને આપે, અધિક ભાગવતે મહાનજી, ૩૦૭

अस्त्येवमङ्ग भगवान् भजतां मुकुन्दो मुक्ति ददाति कर्हिचित्
न तु भक्तियोगम् ॥ શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કંધ ૯ કડી ૩૦૭ માટે.

ઉભયાંગી પ્રીતની ધન્યતા, પરસ્પર પૂરી હોયજી;
નિર્હેતુકની સુખ શ્રેયસ્કર, બાકી રહે ન કોયજી. ૩૦૮
ગાઢ પ્રેમ નિશદિન રહે જામ્યો, મસ્ત પ્રેમી તે થાયજી;
પવિત્ર પ્રેમ એ રૂપ પ્રભુનું, સર્વ શાસ્ત્રમાં ગાયજી. ૩૦૯
જેને સાચો સ્નેહ શ્યામશું, તે અન્યે ન મહોવાયજી;
ક્ષણાર્ધ માત્ર જો અન્યે રહે તો, જારવત્ તે કહેવાયજી. ૩૧૦
પ્રેમરસપાનીને બીજી કો વાત, ન લાગે મીઠીજી:
પ્રેમામૃત વિણુ અન્ય ચાખતાં, પ્રીતિ થાય અજીઠીજી. ૩૧૧
મીટડી મીઠી મોહન કેરી, મીઠડામાં મીઠડી એહજી;
મુખડું મીઠું શ્યામ સુંદરનું, સર્વાંગ મિષ્ટ છે જેહજી. ૩૧૨
મનમંદિરમાં મોહન મહાલે, રસરંગે રહે જામીજી;
મનગમતું સુખ સૌ વહાલામાં, નહીં કાંઈ જેમાં ખામીજી. ૩૧૩
રસિયાનો રંગ લાગ્યો જેને, તેને ફીકા સહુ રંગજી;
બાહ્યાભ્યંતર એક રસ વ્યાપે, મોહન રહે તેને સંગજી. ૩૧૪
રસાળી રસિલી રસભર વાતે, પ્રભુજી દે રસદાનજી;
તેની આગળ તુચ્છ સૌ લાગે, યોગ વૈરાગ્ય ને જ્ઞાનજી. ૩૧૫
પરસ્પર નયણે નયણાં મળતાં, ઉભરી આવે વહાલજી;
મહારસપીતાં કદિ ન ધરાયે, રસનિધિ દીનદયાલજી. ૩૧૬
ચુચુવાતો ભરરસ વાહાલાનો, સભર કદિ નાં ખૂટેજો;
પ્રેમરસ પાગી ફાગી અનુરાગે, અખંડ એ રસ લૂટેજો. ૩૧૭
મહારસ ઝીલી જેરવે ઠેરવે, તે પૂર્ણ રસપાત્રજી;
શૃંગારસાર રસ સર્વ રસપાને, પૂર્ણ હોય ઉર માત્રજી. ૩૧૮
રસનિધિ ગુણનિધિ સુખસાગર, પૂર્ણ પરમાનંદજી.
અદ્વિતીય અનુપમ મનોહર, એ સામ્યે સર્વ પડે મંદજી. ૩૧૯

રઢિયાળી રમત રળિયામણી, સરસ નવલ રસરીતજી,
રસભર રંગતણા રસિયાશું, માણે જેની પ્રીતજી ૩૨૦

શોભાસાગર રૂપ ઉજાગર, રંગરાતો મદમાતોજી,
છેલ છબીલો નટવર નાગર, દીસે મુરલી વાતોજી. ૩૨૧

રતિરસ સાગર નટવર નાગર, પૂર્ણ નંદાનંદજી,
દાસ દયાને મસ્તક રાજે, આનંદકંદ ગોવિંદજી. ૩૨૨

॥ श्रीहरिः ॥

॥ श्रीवल्लभ ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजन वल्लभायनमः ॥

"સારનિરૂપણ"

શ્રીગુરુગોવિંદ સ્મરણ કરીને, સકલ મનોરથ સિદ્ધજી;
કલ્પનું કામ પલકમાં થાશે, મળે દિવ્ય ગુણનિધજી. ૧
સકલ પાપ સંતાપ પ્રજાળે આપે સત્યાનંદજી,
અજ્ઞાનનું મૂળ છેદીને, ટાળે માયિક દ્વંદ્વજી ૨
[illegible] કિંચિત રહે ન કોઈ, [illegible] [illegible] મર્મજી,
આત્મવિદ્યાનું જ્ઞાન મળે ને, ટળે મોહ ને ગર્વજી ૩
એવા શ્રીમદ્ગુરુને નમી, કરું મંગલાચરણજી,
[illegible] [illegible] ધ્યાવું, જે છે અશરણ શરણજી ૪
[illegible] કરતાં [illegible] માને, એવો [illegible] [illegible],
[illegible] પુરાતન નિત્ય, સુખદાયક ગુણધામજી. ૫
આવું સુખ [illegible] જે [illegible], તેને [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] અનિત્ય [illegible], [illegible] [illegible]. ૬
[illegible] [illegible] જ્ઞાનથી, [illegible] [illegible] [illegible].
એમ સાર [illegible] તેને, [illegible] [illegible] [illegible] ૭
[illegible] પણ આમાં ન [illegible], તેને [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] તેહ નિરધારજી. ૮

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥
[illegible] [illegible] [illegible] ॥
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥
[illegible] [illegible] ११ [illegible] [illegible] [illegible] ॥

નિજ સ્વાર્થને ધક્કો ન લાગે, એવો જ્યાં ઉપકારજી;
મધ્યમરૂપનો તેહ કહાવે, એમ ભર્તૃહરિ વિચારજી. ૯
પોતાના સ્વાર્થને કાજે, બીજાનો શ્રેય કરે નાશજી;
વગર કારણે વ્યર્થ ભાગતાં, અધમતા હોય પ્રકાશજી. ૧૦
મનુષ્ય છતાં મનુષ્યત્વ નહિ, તો નિંદિત રાક્ષસરૂપજી;
પરહિત કરવા જે ન પ્રવર્તે, પશુવત્ તેનું સ્વરૂપજી. ૧૧
સૂર્ય[૧] ચંદ્ર[૨] મેઘ[૩] સજ્જનનો[૪], પ્રાર્થના વણ ઉપકારજી;
કમલ[૧] કુમુદનિ[૨] પ્રફુલ્લિત કરતા, જલ[૩] સંતોષ[૪] દેનારજી. ૧૨
સહજ સ્વાભાવિક ગુણ એઓમાં, કમલે રહે રતાશજી;
પરોપકાર પરાયણ સાધુ, દુષ્ટે નિર્દયતા પ્રકાશજી. ૧૩
વૃક્ષો ફલફૂલ ફાલે છે, છાયા ભિક્ષા વિશ્રામજી;
પરોપકારે કરે સૌ રીતે, સદા આઠે યામજી. ૧૪
સરિતા સદા વહન કરે છે, જલ પરમાર્થ હિતજી;
સંત દેહ પરમાર્થ કારણ, સૌનું કરે છે હિતજી. ૧૫
પરોપકારે ગાયો સવે છે, પયામૃતનું દે દાનજી;
ઇત્યાદિ દૃષ્ટાંતો સમજો, પરોપકાર મહાનજી. ૧૬

पद्माकर दिनकरो विकसीकरोति ।
चन्द्रो विकासयति कैरवचक्रवालम् ॥
नाभ्यर्थितो जलधरोऽपि जलं ददाति ।
सन्तः स्वयं परहितेषु कृताभियोगा ॥
ભર્તૃહરિ શતકે વચનમ્ કડી ૧૨ મી માટે.

रक्तत्वं कमलानां सत्पुरुषाणां परोपकारित्वम् ॥
असतां च निर्दयत्वं स्वभावसिद्धः त्रिषु त्रयम् ॥
કડી ૧૩ મી માટે.

परोपकाराय फलन्ति वृक्षाः परोपकाराय वहन्ति नद्य ॥
परोपकाराय दुहन्ति गावः परोपकारार्थमिदं शरीरम् ॥१॥
કડી ૧૪-૧૫-૧૬ માટે.

સ્વાર્થ સાધવા પ્રીતિ રાખે, એવા વિશ્વે અનેકજી;
નિસ્સ્વાર્થ હોયે છે હરિજન, વિરલ રત્ન કો એકજી. ૧૭
લોભાંધ બનેલો સાર હિતનો, સમજી શકે ન લેશજી;
ધર્મ જાય, નહિ સ્વાર્થ સધાયે, મર્મી લહે ઉદ્દેશજી. ૧૮
પાપકર્મે તે સદા મચ્યો રહે, નિશદિન મલિન વિચારજી;
પ્રસન્નતા નહિ કોની સધાયે, અબુધ લહે નહિ સારજી. ૧૯
માત તાત સુત ભ્રાત સહોદર, આશ્રયદાતા આદિજી;
ગુરુજનનું પણ અનિષ્ટ ઇચ્છે, સદા રહે ઉન્માદીજી. ૨૦
ન્યાય અન્યાય ન કાંઈ વિચારે, ધર્માધર્મ ન જાણેજી;
ગરજ સાધવા નિત્યાતુર જન, લાજ ન મનમાં આણેજી. ૨૧
દગોં દેઈ ને કપટ કરીને, સૌનું કરે છે હરણજી;
અપજશનો તે વિભાગી થાયે, રાખે કોઈ ન શરણજી. ૨૨
જન્મ જરા વિપત્તિ પામે, મરણ પણ વારંવારજી;
અસહ્ય કષ્ટ સહે તદપિ તે, મનની ન માને હારજી. ૨૩
જગકર્તાનો ભય નવ રાખે, તે સહે ક્લેશ ને ત્રાસજી;
પ્રાણ ખોય કે પ્રેત બને કદિ, અંતે નરક નિવાસજી. ૨૪
સુખની આશા સૌ કો રાખે, પણ તે પ્રાપ્તિ ધર્મેજી;
કર્મનીતિ ભક્તિ ને જ્ઞાને, આદર રાખે મર્મેજી. ૨૫
ધર્મ ન્યાય નીતિ દ્રવ્યોપાર્જને, જેહ તજે ન કદાયજી;
ધર્મ કારણે ધનને રાખે, સુખી રહે તે સદાયજી. ૨૬
નિજ કુટુંબને પોષે તેમાં, લેશ નહિ ઉપકારજી;
જ્ઞાતિ ભોજન અર્થે ખર્ચે, તે પણ વટ વ્યવહારજી. ૨૭
માન મોટમતા યશ મેળવવા, ખર્ચે દ્રવ્ય ઉદારજી;
તે પણ સદ્વ્યય કદિ ન કહાવે, લેશ ન તે ઉપકારજી. ૨૮

मातरं पितरं पुत्रं भ्रातरं च गुरूंस्तथा ॥
लोभाविष्टो नरो हन्ति स्वामिन वा सहोदरम् ॥
ભોજ સુબોધરત્નાકરે કડી ૧૮–૧૯–૨૦ માટે.

દૈવી દ્રવ્ય સન્માર્ગે ખર્ચે, હરિઅર્થે વિનિયોગજી;
લક્ષ્મી લક્ષ્મીવરને અર્પે, સુપાત્રનો સંયોગજી. ૨૯
સદ્ગુરુ સંતો અભ્યાગત, ને અન્નાર્થી જે હોયજી,
બ્રહ્માર્પણ મતિથી સંતોષે, હરિ બુદ્ધિથી જોયજી. ૩૦
બ્રહ્મચારી વાનપ્રસ્થી ને સંન્યાસી કહેવાયજી;
આતિથ્ય પૂજન કરી સંતોષે, ગૃહસ્થાશ્રમી લહેવાયજી. ૩૧
મણિકુંદનમાં જડિત થયાથી, શોભા અધિકી થાયજી;
જેનું તેને અર્પણ થાતાં નિર્બંધન થઈ જાયજી. ૩૨
બલિરાજાએ સર્વ સમર્પ્યું, અંબરીષે કર્યો વિનિયોગજી;
દ્રવ્ય સાફલ્યતા ત્યારે કહાવે, જ્યારે શ્રીપતિનો સંયોગજી. ૩૩
સત્પાત્રનો સંજોગ મળેથી, દેવું સદ્ય તે દાનજી,
અક્ષયતાની સિદ્ધિ ત્યારે, યોજે શ્રીભગવાનજી. ૩૪
સર્વે શ્રીપતિયે ઉપજાવ્યું, વળી આપે છે તેહજી;
જેણે રચ્યું તે તેનો સ્વામિ, ન્યાય એ નિસ્સંદેહજી. ૩૫
પરવસ્તુ પર સત્તા માની, જેહ ધરે છે ગુમાનજી,
અવિદ્યા પિંડર વળગે છે, માટે તજવું અભિમાનજી. ૩૬
દ્રવ્યે પંદર અનર્થ ભાખ્યા, શ્રીમદ્ભાગવત માંહેજી,
યથાલાભસંતુષ્ટ વૃત્તિથી, બાધક હોય ન ક્યાંહેજી. ૩૭
ચોરી[૧] હિંસા[૨] અસત્ય[૩] દંભ[૪], ને કામ[૫] ક્રોધ[૬] ને ગર્વજી,[૭]
અવિશ્વાસ[૮] મદ[૯] ભેદ[૧૦] વૈર[૧૧] ને અવિદ્યા વશે સર્વજી. ૩૮
સ્પર્ધા[૧૨] ને ત્રણ દુર્વ્યસનો રહે, સ્ત્રી[૧૩] દ્યુત[૧૪] ને મદ્યજી[૧૫]
સર્વાત્મ નિવેદન પ્રભુને કરતા, બંધન છૂટે સદ્યજી. ૩૯

स्तेय हिंसा नृत दम्भः कामक्रोधस्मयो मद ॥
भेदो वैरमविश्वासः संस्पर्धा व्यसनानि च ॥
एते पञ्चदशानर्था ह्यर्थमूला मता नृणाम् ॥
तस्मादनर्थमर्थाख्यं श्रेयोर्थी दूरतस्त्यजेत् ॥
શ્રીમદ્ભાગવતે (કડી-૩૭-૩૮ ને ૩૯ માટે)

મેળવતાં દુઃખ, દુઃખ રક્ષણમાં, હાનિ નાશે બહુ દુઃખજી;
હરિ ભજવા પણ વારો ન રહે, શ્રીહરિથી ચિત્ત વિમુખજી. ૪૦
નિરંતર ચિત્ત ફર્યે રહે છે, ખર્ચ થાતાં રહે ક્લેશજી;
આયાસ ત્રાસ ચિંતા ભ્રમગતિ રહે, સુખ રહે નરેશજી. ૪૧
કામ ક્રોધ ને લોભ ત્રય, એ સર્વે નરકનાં દ્વારજી;
માટે એનો ત્યાગ જ કરવા, ગીતામાં નિર્ધારજી. ૪૨
જેટલો અર્થ આવશ્યક હોય, તેટલું કરવું પ્રાપ્તજી;
અધિકની અપેક્ષા ન રહે, સંતોષમાં સર્વ સમાપ્તજી. ૪૩
હરિ અર્થે ઉપયોગી આવે, તેટલું સફલિત જાણોજી;
અથવા પરમાર્થે ખર્ચીયે, એ મતિ જન તે શાણોજી. ૪૪
વિશેષ અથવા વિપરીત રીતે, જે મેળવવા ચહાયજી;
અર્પે નહિ તો ચોર ગણાયે, યમસદને સિધાયજી. ૪૫
શિક્ષા દંડને યોગ્ય થાય છે, માટે અપેક્ષા ન રાખેજી;
વૈરાગ્ય ત્યાગ સમર્પણ કરવા, સદ્ગ્રંથોમાં ભાખેજી. ૪૬

अर्थस्य साधने सिद्धे उत्कर्षे रक्षणे व्यये ॥
नाशोपभोगआयासत्रासचिन्ता भ्रमो नृणाम ॥
શ્રીમદ્ભાગવતે (કડી–૪૦–૪૧ માટે)

त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ॥
काम क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्त्रयं त्यजेत् ॥
શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા અ. ૧૬. શ્લોક ૨૧ તથા મહાભારતે ઉદ્યોગપર્વ
અ. ૩૨. શ્લોક ૭૦ (કડી ૪૨ માટે.)

यावदर्थमुपासीनो देहे गेहे च पण्डितः ॥
विरक्तो रक्तवत्तत्र नृलोके नरतां न्यसेत् ॥ કડી ૪૫ માટે
શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કંધ ૭ અ. ૧૪

यावद्भ्रियेत जठरं तावत्स्वत्वं हि देहिनाम् ॥
अधिकं योऽभिमन्येत-स स्तेनो दण्डमर्हति ॥ કડી ૪૬ માટે

નદીમાં નાવે પાણી ભરાયે, તેમ સદને ધન આવેજી;
જેનું તેને અર્પણ કરતાં, નિર્ભયતા દર્શાવેજી. ૪૭
તૃષ્ણા દુષ્કર અપાર કહાવે, જેમ જેમ મળતું જાયજી;
તેમ તેમ અધિક મેળવવા ઇચ્છે, તૃપ્તિ કદિ ન થાયજી. ૪૮
કામના રૂપી આશાતૃષ્ણા, મૂળ સહિત જે છેદેજી;
તે સંતોષી સુખી સદા રહે, અભિલાષને ભેદેજી. ૪૯
ઐહિક સુખ છે દિન ચારનું, જાણી જ્ઞાની ન રાચેજી;
વળી અસાર ને અલ્પ કહાવે. અનિત્ય લહી નવ જાચેજી. ૫૦
વળી તેમાં રહે ક્લેશ બહુ વિધ, નહિ તે સાચું સુખજી;
સૌ દુઃખનાં મૂળીઆં તૃષ્ણામાં, સંસારે બહુ દુઃખજી. ૫૧
શ્રીહરિ શરણમાં સહુ સુખ જાણો, અવિચલ નિત્યે પ્રાસજી;
આત્મા પરમાત્મા સુખાશ્રયે, સૌ સુખ હોય સમાસજી. ૫૨
જૈગિષવ્ય ઋષિ સમર્થ મોટા, દશ મહાકલ્પના જ્ઞાનીજી;
પરમાત્મતત્ત્વ તણા અનુભવિયા, જેહ હતા વિજ્ઞાનીજી. ૫૩
ઉપનિષદે કથા વિસ્તૃત છે, ભાખ્યો છે સિદ્ધાંતજી;
શ્રુતિ વચન ધરું સાખને અર્થે જેણે ન રહે ભ્રાંતજી. ૫૪

नि स्वो वष्टि शतं शती दशशतं लक्षं सहस्राधिपः
लक्षेशः क्षितिपालतां क्षितिपतिश्चक्रेश्वरत्वं पुनः ॥
चक्रेश्वरः पुनरिन्द्रतां सुरपतिर्ब्राह्मपदं वांछति ॥
ब्रह्मा विष्णुपदं पुनः पुनरहो आशावधि को गतः ॥

કડી ૪૭ થી ૫૨

तमात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति धीरास्तेषां शान्तिः शाश्वती
नेतरेषाम् ॥ કનિ શ્રુતે. કડી. ૫૩–૫૪ માટે.

અશન વસન સુત નારી ઘર સૌ, પાપીને પણ હોયજી,
સંત સમાગમ હરિ ભજન સુખી, દુર્લભ વિરલા કોયજી. ૫૫
સંગ પ્રમાણે બુદ્ધિ થાયે, તેવી કામના થાયજી;
કામનામાં વિઘ્ને ક્રોધ ઉપજે, ભગવદ્‌ગીતે ગાયજી. ૫૬
દ્રવ્ય દારા બન્ધુ ને ગૃહાદિ, વૈભવ કલત્ર સમસ્તજી;
કાળે કરી સૌ ચલિત થાય છે, ઉદય માત્રનો અસ્તજી. ૫૭
જાણી હું કર્તા ને મારું, એ બે ત્યાગે આદ્યજી;
અહંતા મમતા મિથ્યા જાણો, એ નિર્ણય પ્રતિપાદ્યજી. ૫૮
અચલિત સંપૂર્ણ સુખ સાચું, પરમાનંદ પદ જેહજી;
તેની ઇચ્છા જેને હોયે, તેને શીખ કહું એહજી, ૫૯
સર્વાશાને સમ્યક્ ત્યાગે, હરિ રચિમા રહે રાજીજી;
હરિ આજ્ઞાને આધિનવર્તે, તેની સુબુદ્ધિ ઝાઝીજી, ૬૦
સત્ય ધર્મ કદિ નવ મૂકે એકાંત સ્થાન પ્રિય હોગજી;
સંયમ મન વૃત્તિ રહે હરિમાં, બંધ ન લાગે કોયજી. ૬૧
આશા દાસપણું કરાવે, આશાએ રહે આધિનજી;
ધનવંતોની સ્તુતિ કરાવે, આશાવંત રહે દીનજી. ૬૨
લોભાધીન પરકીય વસ્તુને, લેવાનું મન ધારેજી;
પરધન પરત્રિય પરવસ્તુને, હરવા મન વિચારેજી. ૬૩
પરધન સ્વધન કરવા ને માટે, ફંદના શોધે ઉપાયજી;
નીચપણાની અધમ કૃતિ કરે, મોહ કદિ ન કપાયજી. ૬૪
લોભી કદિ વિરક્ત ન હોયે, માટે તજવો લોભજી;
વિરક્તિ વણ સંસાર ન છૂટે, લાગે નહિ સુબોધજી. ૬૫

संगात्संजायते कामः कामात्क्रोधोऽभिजायते ॥
क्रोधाद्भवति संमोहः संमोहात्स्मृतिविभ्रमः ॥
स्मृतिभ्रंशाद् बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥
કડી. ૫૫-૫૬ માટે.

લોભરૂપી અજગરમુખમાં, જેનો થયો પ્રવેશજી,
જરૂર આખો ગળાયે તે જન, કુશળ આશ ન લેશજી ૬૬
લોભે અપેયપાની હોયે, ભક્ષ્યા-ભક્ષ્ય ન જાણેજી
અગમ્યાગમ્યની પણ હોયે શાનિ, રમ કૃપાથી માણેજી ! ૬૭
ઈંદ્રિ મન બુદ્ધિ ચિત્ત ચંચલ, લોભે કરીને હોયજી,
વિષયવૃત્તિએ તે વહવાયે, ક્ષેમપથ કદિ ન જાયજી ૬૮
ક્ષમા સહનશીલતાદિક સદ્ગુણો, લોભીમાં ન જણાયજી,
લોભી અસંતોષી આતુર રહે, અતૃપ્ત કદી ન ધરાયજી ૬૯
વિવિધ આપદા સદા ભોગવે, આશા ઉંડી ખાઈજી,
તૃષ્ણા પ્રવાહમાંહિ તણાતા, પાર પાડે નહિ ક્યાંઈજી ૭૦
સંતોષરૂપી મહાધન મળે, ત્યારે લોભ તજાયજી,
અથવા હરિ ચરણે લુબ્ધાતા, ચોર વગાવા થાયજી ૭૧
લોભ વસે છે મનની માંહે, મન વશ હોય જેનુંજી,
મનને વશ વર્તે સૌ ઇંદ્રિ, બળ ચાલે નહિ તેનુંજી, ૭૨
બંધન મોક્ષનું મુખ્ય કારણ, એમ મનને જાણોજી,
મૈત્રાયણિ ઉપનિષદ ભાખે, સિદ્ધાંત વચન મન આણોજી ૭૩
મનોરાજ પર વિજય મેળવે ઇંદ્રિજિત થાયજી,
લોભતણી ફાંસીનીમાંહે તેહ કદિ ન ફસાયજી ૭૪
રાગદ્વેષ ને માન બડાઈ, ઈર્ષાદિ દુર્ગુણ જેનેજી
બાહ્યાભ્યંતર શત્રુ ઉરમાં, વૈર થાય નહિ તેનેજી ૭૫
ક્રોધાગ્નિની પ્રચંડ જ્વાળા, તપાદિ થાયે નાશજી,
ક્રોધાનલને શાંત કર્યો વિણ, શાંતિની નહિ આશજી ૭૬
ક્રોધાનલ વ્યાપ્યાથી મોટા, કોટિ વર્ષના તપસીજી,
સૌ સુકૃતની હાનિ કરીને, ક્ષણમાં તે ગયા લપસીજી ૭૭

मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयो ॥
येन आलिङ्गिता कान्ता तेन आलिङ्गिता सुता ॥ કડી ૭૩ માં

આત્મશત્રુઓ ષડરિપુ જીતી, તજે ક્રોધ ને માનજી;
લોભાદિકનો ત્યાગ કર્યાથી, સદ્‌વિદ્યાનું રહે ભાનજી. ૭૮
સમલ નેત્ર નિર્મળ ભાસ્કરનો, કદિ ન થાયે બોધજી;
વિમલ નેત્ર કરવાને કાજે, મુખ્ય ગુરુનો પ્રબોધજી. ૭૯
સદ્‌વિદ્યાનું અમૃત અંજન, આંજે નિર્મળ જ્ઞાનજી;
શ્રીસદ્‌ગુરુના સદ્‌બોધથી, પ્રકટે છે વિજ્ઞાનજી. ૮૦
સ્વ પર બોધક જાણી સંગ્રહે, નિત્યે જ્ઞાન પ્રકારજી;
પરબ્રહ્મમાં જઈ તે વિરમે, સત્ય જ્ઞાન નિર્ધારજી. ૮૧
નમ્રતાદિ ગુણગણો કરીને, સંતો સેવે જેહજી;
ગુણીજન વિદ્યાવંતને વંદે, જ્ઞાનિ કહિયે તેહજી. ૮૨
દત્તાત્રયની રીતિ રાખે, ગુણગ્રાહી મતિ રાખેજી;
સારાસાર વિચાર વૃત્તિથી, ઉત્તમ સારને ચાખેજી. ૮૩
સારગ્રાહી જનને લાધે, સર્વ સ્થળેથી સારજી;
સાચું તેટલું ગ્રહણ કરેથી, સાર મળે છે અપારજી. ૮૪
અનિષ્ટ ત્યાગી ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ, જેણે કરીને થાયજી;
સેવાં હિતકારી વચનોને, આદરપૂર્વક ચહાયજી. ૮૫
ચિંતન તેનું નિશદિન કરતાં, આચરણમાં તે આવેજી;
મુમુક્ષુપણાના ગુણ સાપડે, સદા રહે સદ્‌ભાવેજી. ૮૬
કર્તવ્ય કર્મ કદા ના ચૂકે, ધર્મ મર્મને જાણેજી;
કહેણી રહેણી રહે વર્તનમાં, તેથી મહાપદ માણેજી. ૮૭
નિર્પેક્ષ વૃત્તિએ હરિ આરાધે, સદા રહે નિષ્કામજી;
બ્રહ્માર્પણ વૃત્તિથી સ્નેહે ચાતાં, પદ ઘનસ્યામજી. ૮૮
ધર્મપરાયણ જે જન હોયે, તે કદિ ધર્મ ન છોડેજી;
વિશ્વમાનમાં હરિ લહીને, કોથી વૈર ન જોડેજી. ૮૯
આત્મવત્ સૌ ભૂતને લેખી, અહિત કરે નહિ ક્યાંહેજી;
સમદર્શી ને દ્વંદપણું નહિ, હરિ ભાસે જ્યાં ત્યાંહેજી. ૯૦

નિત્ય નિયમે સાદરપૂર્વક, સુણતાં વધે ઉમંગજી;
ક્રમક્રમથી નિર્મલાંતર વૃત્તિ, વધે પરમ અભંગજી. ૧૦૩

જાતિ રૂપ ગુણ કુળ વિદ્યા, ને દ્રવ્યાદિ મદ થાયજી;
તેણેકરી મહત્તા માનેથી, અહંતા મમતા નાં જાયજી. ૧૦૪

પ્રપંચ વિસ્મૃતિ પૂર્વક આસક્તિ, જેણે કરીને થાયજી;
સદા પ્રભુમાં મન વિલગ્યું રહે, એવા સાધે ઉપાયજી. ૧૦૫

ચંચલ મનવૃત્તિ સ્થિર કરવા, વૈરાગ્યાભ્યાસને રાખેજી,
નિરોધલક્ષણ ને ગીતામાં, સ્પષ્ટાશયથી ભાખેજી. ૧૦૬

ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ કરતાં, યોગાભ્યાસ સધાયજી;
પ્રપંચની વિસ્મૃતિ થયેથી, ક્રમે ક્રમે વધાયજી. ૧૦૭

અહંતા મમતા સમૂળ ટળે, પ્રપંચનું મૂળ જાયજી;
હું કર્તા ને મારું છૂટે, હરિ આસક્તિ થાયજી. ૧૦૮

નિત્યાનિત્ય વસ્તુના જ્ઞાને, મોહ સમૂળ તજાયજી;
જ્ઞાનાચાર વિચાર થવા, એ વિવેકે સમજાયજી. ૧૦૯

મતિજ્ઞાન ને શ્રુતિજ્ઞાન, તે અવધિનું છે જ્ઞાનજી;
અનંત જ્ઞાન સંપન્ન થયેથી, અંતે હોય વિજ્ઞાનજી. ૧૧૦

દેહાધ્યાસ ટળેથી હોયે, નિર્મલ આત્મજ્ઞાનજી;
અખિલ બ્રહ્મના અનુસંધાને, પ્રકટે છે વિજ્ઞાનજી. ૧૧૧

સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી પરમાત્મા, વિશુદ્ધ નિર્વિકારજી;
નિર્મોહિ નિરપેક્ષ નિરંતર, પૂર્ણકામ નિર્ધારજી. ૧૧૨

प्रपञ्चविस्मृतिपूर्वक भगवदासक्तिः કડી ૧૦૫ માટે

चंचलं हि मनः कृष्ण प्रमाथी बलवद् दृढम् ॥
तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् ॥
अभ्यासेन हि कौन्तेय वैराग्येण च गृह्यते ॥ કડી ૧૦૬ માટે.

પ્રાણીમાત્રતણા હિતકારી, પરોપકારી પૂર્ણજી;
નિર્દોષ પૂર્ણગુણવિગ્રહ શ્રીજી, નહિ કો વાતે અપૂર્ણજી. ૧૧
આત્મા નિત્ય વિભુ ચેતન છે, દિવ્ય વપુ સાકારજી;
આનંદમય, રસરૂપ નિરંતર, અપાસિક સાકારજી. ૧૧
સર્વ શક્તિપતિ સૌના સ્વામી, પરબ્રહ્મ છે એકજી;
એકજ વિવિધ નામ રૂપ ધરી, દાખે ગુણો અનેકજી. ૧૧
પરમ કૃપાળુ પરમ મનોહર, રચના અતિ અદ્‌ભુતજી;
"कर्तुमकर्तुमन्यथाकर्तुम", અનંત મહિમા યુતજી. ૧૧૬
જેની સમોવડ નહિ કો જગમાં, અતુલિત જેનો પ્રભાવજી;
એક રસરૂપ નિત્ય પરિપૂર્ણ, ક્યાં નહિ તેનો અભાવજી. ૧૧૭
નિર્દોષ પૂર્ણગુણ વિગ્રહશ્રીજી, નિત્ય છે આત્મારામજી;
ભક્તભાવને ગ્રહણ કરે છે, આપ્ત ને પૂર્ણકામજી. ૧૧૮
વિષમ બુદ્ધિ નહિ કદા ક્યાં, તેમજ નહિ કદિ ક્રૂરજી;
કર્મફલદાતા સ્વતંત્ર ઈશ્વર, પરમ ન્યાયી ભરપૂરજી. ૧૧૯
કર્તા દાતા ભોક્તા હર્તા, સર્વે સત્તાધીશજી;
ત્રિગુણ કાલ અજ અક્ષરના સ્વામી જગદીશજી. ૧૨૦

निर्दोषपूर्णगुणविग्रहमात्मतंत्र इति निश्चयः ॥
(નારદ પંચરાત્રે)
आत्मारामः पूर्णकामो निर्दोषो नित्य एव च ॥
(બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણે)
तस्मै नमो भगवते कृष्णायाद्भुतकर्मणे ॥
रूपनामविभेदेन जगत्क्रीडति यो यतः ॥१॥
(निबन्ध. श्रीमद्वल्लभाचार्यजी).
आनन्दमात्रकरपादमुखोदरादिः ॥ इति श्रुतेः
अपाणिपादो जवनो ग्रहीता पश्यत्यचक्षुः स शृणोत्यकर्णः ॥
ટીકા ૧૧૬ થી ૧૧૮ માટે.

કર્મ માયા જડ જાતિમાં, તદપિ ફલે છે તેહજી;
કર્મફલ પ્રદાતા પ્રભુની સત્તાથી ફળી છે એહજી. ૧૨૧
દેવ મનુષ્ય નારક તિર્યંચની, ગતિ કર્મ પ્રમાણેજી;
કૃતિ અનુસારે ભાવિ બને છે, કર્મ તણું ફલ માણેજી. ૧૨૨
વિવિધ વિદ્યમાન ઉપકાર, સદા સર્વ અનંતજી;
અખિલ શક્તિ રહે નિરંતર, ષડૈશ્વર્ય ભગવંતજી. ૧૨૩
વિદ્યા અવિદ્યાદિ સૌ શક્તિ, શ્રીપતિને આધીનજી;
શક્તિપતિથી શક્તિ કહિએ, કો કાળે નહિ ભિન્નજી. ૧૨૪
જે કાળે જેવી હરિ ઇચ્છા, જેને માટે હોયજી;
તે કાળે તેવું તે હોયે, ફેર પડે નહિ કોયજી. ૧૨૫
હરિસતાને સૌ વશ વર્તે, માટે તે પરતંત્રજી;
કર્મ કાળ માયા ફલ કારણ, પ્રેરક પ્રભુ સ્વતંત્રજી. ૧૨૬
પૂર્વ કર્મ સંસ્કાર પ્રમાણે, ફલ આપે ભગવાનજી;
પર્મ ન્યાયી કર્મ પ્રમાણે, ફલનું આપે દાનજી ૧૨૭
કર્માનુસારે બુદ્ધિ હોયે, હરિને શિર નહિ દોષજી;
જગહિત અર્થે ઈશ કરે છે, હરિ સદા નિર્દોષજી. ૧૨૮
કર્મ સંચિત પ્રમાણે સુખદુઃખ, ભાવીરૂપ તે હોયજી;
સુકૃતિ દુષ્કૃતિ પુણ્યપાપનું ફલ, ભુક્તે સૌ કોયજી. ૧૨૯
કર્મની ગહન ગતિ છે, વિલક્ષણ કર્મ તે કરવુંજી;
નિર્ગુણ કર્મ હરિ પ્રીત્યર્થે, કરવા મન ધરવુંજી. ૧૩૦
દૈવી આસુરી સંપત્તિ દ્વય, શ્રેયાશ્રેયના પંથજી;
શ્રીજીયે ઉપજાવ્યા ભાખ્યું, જુઓ ગીતા સદ્ગ્રંથજી. ૧૩૧
સત્કર્મો સંશુદ્ધ થવાથી, નિર્મલ ધિયે સુગતિજી;
અસત્કર્મે દુઃખ સાંપડે, વળી થાયે દુર્ગતિજી. ૧૩૨
અચિંત્ય અતર્ક્ય અદ્ભુત હરિશક્તિ, પામે નહિ કો પારજી;
નિજ મહિમામાં સદા રહે છે, પ્રભાવ અતુલ અપારજી. ૧૩૩

શૂરવીર સ્વામીનાં શસ્ત્રોથી, શત્રુને કરે પરાસ્તજી;
તદ્વત જીવ ઈશ્વર સત્તાથી, કાર્ય કરે અહોરાતજી.
હું કર્તાનો ગર્વ ટાળવા, ભાખ્યું છે દૃષ્ટાંતજી;
અહંતા મમતા ત્યાગી, કરવાં એ કર્મ સિદ્ધાંતજી. ૧
નિજકૃતિ માને બાધક હોયે, હરિ જ કરે ને કરાવેજી;
સ્મૃતિ વચનની સંગતિ કરીને, સિદ્ધાંતને ઉર ઠરાવેજી. ૧
વિષયે બુદ્ધિ નવ લેપાયે, અહંકારભાવ ન હોયજી;
હું કર્તાની વૃત્તિ ટળતાં, બાધક ન રહે કોયજી. ૧
બાફેલું કે શેકેલું જેમ ધાન્ય, બીજે નહિ કામજી;
કર્મબીજ નિર્ગુણ કર્યાથી, ન કર્મ ન બંધ તમામજી. ૧
હરિ આશ્રય અવલંબન રાખે, પડે ભવાબ્ધિ પારજી;
ઝાઝ વિના ન સમુદ્ર તરાયે, ન બાહુ બળે નિસ્તારજી. ૧
મૂળે જીવ હરિઅંશરૂપ છે, જીવાત્મા સંબંધજી;
સ્વભાવ કર્મ દુષ્ટાદુષ્ટ છે, હોય મુક્ત કે બંધજી. ૧
શુભાશુભ કર્મો સુખદુઃખના હેતુ, જાણે સૌ કોયજી;
તદપિ ભાવિ બળે પ્રેરાઈ, ભાગ્ય પ્રમાણે હોયજી. ૧૪
સારા માઠાને સૌ સમજે, તદપિ અનિષ્ટે ધાયજી;
કર્મ પ્રમાણે ભાવી બનીને, અંતે ગોથું ખાયજી. ૧૪
ઈષ્ટ સ્થાને પહોંચવાના, સૌ કો કરે ઉપાયજી;
પણ શીઘ્ર પહોંચવાનુ મન ધારી, અસત્ પંથે જાયજી. ૧૪
તસ્કર જાર જુગારી જાણે, અનિષ્ટ કર્તા કર્મજી;

वैषम्यनैर्घृण्ये न सापेक्षत्वात् ॥ બ્રહ્મસૂ. કડી ૧૩૪ માટે.

कर्ता कारयिता हरिः ॥ ઇતિ સ્મૃતે. કડી ૧૩૬ માટે.

यस्य नाहंकृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ॥
हत्वापि स इमाँल्लोकान्न हन्ति न निबध्यते ॥१७॥
શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા અ. ૧૮. શ્લોક ૧૭, કડી ૧૩૭ માટે

તદપિ મોહાસક્તિ ન છૂટે, ભાવિરૂપ લહો મર્મજી. ૧૪૪
રોગી રોગની શાંતિ ઇચ્છી, ઔષધ સેવે તેહજી;
રોગે પરવશ કંટાળીને, કુપથ્ય કરે છે એહજી. ૧૪૫
તેમ કાલ કર્મ સ્વભાવથી, પ્રેરાઈ કૃતિ કરે જાયજી;
યથાકાળે પ્રારબ્ધ પ્રમાણે, સહજે વૃત્તિ થાયજી. ૧૪૬
જે કાળે જે થાવાનું તે, શ્રમે ન મિથ્યા થાયજી;
ભાવીબળે કર્માનુસારે, બુદ્ધિ હોયે સૌ ગાયજી. ૧૪૭
પુરુષાર્થપણું મિથ્યા નહિ લહેવું, ભાવિવશ ફલ હોયજી;
જગ અપવાદ ટળવાને માટે, કર્મ કરો સૌ કોયજી. ૧૪૮
જે કર્મ બંધન નવ હોયે, એવાં કરવાં કર્મજી;
ફલેચ્છાને સમ્યક્ ત્યાગે, બ્રહ્માર્પણ કર્મનો મર્મજી. ૧૪૯
યથાવર્ણ આશ્રમ અધિકારે, કરવાં ધાર્મિક કર્મજી;
શ્રીહરિ જેણે પ્રસન્ન હોયે, તે કરવાનો મર્મજી. ૧૫૦
અરણી મધ્યે અગ્નિ તદપિ, સઘર્ષણે સમજાયજી;
આરંભે ધૂમાડો પ્રકટે, અંતે વહ્નિ દેખાયજી. ૧૫૧
ધૂમ્ર જાણી અગ્નિ ન તજાયે, અગ્નિમાં ગુણો અનેકજી;
કર્મ માત્રમાં પણ ત્યમ લહેવું, જ્ઞાની લહે વિવેકજી. ૧૫૨
સારગુણગ્રાહી બુદ્ધિ જેની, દોષ જુએ નહિ એકજી;
દોષ કરતાં ગુણ છે ઝાઝેરા, ગ્રહેતાં લાભ અનેકજી. ૧૫૩
કેવલ કર્મનો ત્યાગ કરતાં, લાભ લેશ ન પામોજી;
કર્માકર્મ વિકર્મ મર્મથી, નિર્ગુણ કર્મે વિરામોજી. ૧૫૪
હાથપગ જોડી બેસી રહેતાં, આલસુ કહે સૌ જનજી;
દુઃખ દારિદ્ર સદા તે ભોગે, કાયર કલેશી મનજી. ૧૫૫
કર્તવ્ય કર્મનો ત્યાગ કરેથી, વિશ્વ કરે ઉપહાસજી;
વિહિત કર્મ કર્યાવણ, કોની કદિયે ફલિત ન આશજી. ૧૫૬

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ॥
શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા. કડી ૧૪૯.

દૈહિક કર્મો દેહ લગી છે, આત્મધર્મ છે નિત્યજી;
વ્યાવહારિક કર્મે નહિ આસક્તિ, કારણ તેહ અનિત્યજી. ૧૫૭
નિષિદ્ધ ત્યાગી વિહિત આચરતાં, ઇચ્છિત જો નાં થાયજી;
તદપિ પસ્તાવો નાં ઉપજે, મિથ્યા કાંઈ નાં જાયજી. ૧૫૮
ફળાશા રાખી કરવાથી, આવ્યું આ પરિણામજી;
એમ ધારી નિષ્કામ મતિથી, કર્મો કરે તમામજી. ૧૫૯
આશા સફલ થવાને માટે, કર્મ કરે જે સકામજી;
આશા પૂર્ણ થતા લગી તે રહે, પણ ન થાય નિષ્કામજી. ૧૬૦
એક સરતાં હોય અનેક તૃષ્ણા, તૃષ્ણા દુષ્કર જાણોજી;
વિતૃષ્ણ થઈને હરિ ભજવાથી, સંતોષ થયે સુખ માણોજી. ૧૬૧
વળી સકામતા બાધક ભારે, અર્થ કદિ નાં સારેજી;
તો તે અંતે નાસ્તિક હોયે, અહિત હોય બહુ ભારેજી. ૧૬૨
પૂર્વે અનેક જનોને થઈ છે, કર્મે કરી સંસિદ્ધિજી;
નહીં કરવાથી કરવું સારૂં, ગીતામાં શીખ દીધીજી. ૧૬૩
જે કરતાં પરિણામે હાનિ, તેવું કાંઈ ન કરીયેજી;
પ્રથમ વિચાર કરી શુભ કરતાં, સુખ થયે જઈ ઠરીયેજી. ૧૬૪
બુદ્ધિ પૂર્વક મનરુચિ જેમાં, ત્યાંજ પ્રવૃત્તિ થાયજી,
ઇન્દ્રિ સર્વે બુદ્ધિ આત્મા, સહજ પ્રેરાઈ જાયજી. ૧૬૫
માટે મનની પ્રીતિ સ્વાભાવિક, જો શ્રીજીમાં લાગેજી;
તો હરિને અર્થે સૌ હોયે, એહ મતિ ઉર જાગેજી. ૧૬૬
સુખની આશા સૌ કો રાખે, સુખનું મૂળ હરિ ધર્મજી;
ધર્મ પરાયણતાનાં કર્મો કરવાં, એહજ શુભ મર્મજી ૧૬૭
વિશ્રામમાં વિશ્વંભર રહે છે, લોભ ત્યાં રહે પાપજી;
સંતોષમાં સુખનિધિ રહે છે, તૃષ્ણા ત્યા રહે તાપજી. ૧૬૮
ધર્મ ધર્મતો તેજ જાણવો, પ્રભુ પ્રસન્ન જે રીતજી;
તેવાં ધર્મ કર્મ કરવાને, સદા રાખવી પ્રીતજી. ૧૬૯

સત્ય અખંડ અચલ અનાદિ, એવો ભગવદ્ધર્મજી;
તેણે સદા પરાયણ રહેવું, એ જ કર્મ છે પર્મજી. ૧૭૦
અખિલ કર્મનો મર્મ એક છે, હરિ આરાધન એહજી;
પુરુષોત્તમનું નિત્ય ઉપાસન, કરવો પૂર્ણ સ્નેહજી. ૧૭૧
જ્ઞાન ભક્તિ યુક્ત કર્મથી, હરિ સેવા જો હોયજી;
એમાં સર્વ ધર્મ સમાયા, હરિ પ્રસન્નતા જોયજી. ૧૭૨
હરિસેવન કૃતિનું રૂપ એ છે, શ્રીજીને હોય સુખજી;
હિતવાત્સલ્ય કૃતિને સાધે, હરિજનની એ રુખજી. ૧૭૩
જેહ કૃતિયે શ્રીજી સંતોષે, તેહ જ મુખ્ય ગણાયજી;
તેવા ધર્મ કર્મ આચરવા, એહ સાર સમુદાયજી. ૧૭૪
દિવ્ય દૃષ્ટિ નિસ્પૃહ ઉપકારી, ભટ્ટજી સંત સુજાણજી;
તેણે જ્ઞાન ઉપદેશ્યું સુજને, ભજવા પુરુષ પુરાણજી. ૧૭૫
સંત સમાગમે સાર સાંપળો, સાર શીખ ધરી મનજી;
ગુરુ કૃપાએ આગળ વધતાં, હૈયું થયું પ્રસન્નજી. ૧૭૬
સ્વસ્થ ચિત્તથી તત્ત્વ દૃષ્ટિયે, મનથી કર્યો વિચારજી;
અનુભવિ જ્ઞાન વસ્યું અંતરમાં, ત્યારે થયો નિર્ધારજી. ૧૭૭
પૂર્વે જે જે શ્રવણ કરેલું, પ્રિય હિતકર મુને લાગ્યુંજી;
તે તે પણ સિદ્ધાંત રૂપનું, મનને મન અનુરાગ્યુંજી. ૧૭૮
હૃદય કોરાઇ છાપ પડ્યાથી, તેનો કર્યો ચિતારજી;
સુણતાં ભણતાં આનંદ ઉપન્યો, લાગ્યો પ્રભુમાં તારજી. ૧૭૯
ભિન્ન ભિન્ન સૌ વાક્યની માંહે, નિર્ણય વચન વિલાસજી;
દયા સાર શોધીને નિરૂપ્યાં, હોય બુદ્ધિ પ્રકાશજી. ૧૮૦

॥श्रीकृष्णः॥

॥श्रीवल्लभः॥

॥श्रीगुरुगोपीजनवल्लभायनमः॥

"રસિકભક્ત"

રાગ ધવલ ધનાશ્રી

રસિકભક્ત રસનિધિને વાહાલા, અગણિત અદ્‌ભુત પ્રીતેજી;
રસિકરાયના લોભી સ્વાદી, અનુભવીયા બહુ રીતેજી. ૧
સ્વકીયનું કૃત્ય ગુણ હરિ ન ભૂલે, અલ્પ મહત્ કરી જાણેજી;
અવગુણ સાગર સમ હોયે, તોહે બિંદુ સમ ન પ્રમાણેજી ૨
વહાલથી વાંક વસે નહિ સુતનો, જનનીને જગ રીતિજી;
દોષને બદલે સદ્‌ગુણ લેખે, વિદુર ત્રિયાની પ્રીતિજી. ૩
પરમ એકાંતિક રહસ્ય રસ, તે અંગઅંગ અનુભવેજી;
અદ્‌ભુત અસાધારણ અનુપમ, તે કાંઇએક કહું છુ હવેજી. ૪
પ્રભુને રંચ જો શ્રમ પડે તો, પ્રભુ કોમલ લહી કરમાયજી;
હિત વાત્સલ્ય સુખ વાંછે નિરંતર, હરિ હરખે હરખાયજી. ૫
રસાભિલાષી દિનદિન ક્ષણક્ષણ, એવા શુભ મતિવંતજી;
વિલસિત અંતઃકરણે એવા, અપરિમિત ભાવી તે સંતજી. ૬
રસિક રસ સુજાણ સર્વોપરિ, પ્રભુરસે રસવંતજી;
અષ્ટ પ્રહર અને બત્રીસે ઘડી, રસે ભરીત અનંતજી ૭
અન્ય વાસના ગંધ ન ક્યારે, અભિનવ અભિલાષે યુક્તજી;
નવનવા મનોહર મનોરથે, સદા રસે અનુરક્તજી. ૮
વિવિધ વ્યંજન પાત્ર સુધા છે, ગાઢ વહાલે રસયુક્તેજી;
શ્રીઅંગ માનસરોવરના એ, સહજ સેવી હંસ મુક્તા ભુક્તેજી. ૯
જીવન મુક્ત હરિ પ્રસન્નતાથી, ભોગ ધરાવે જેમ હંસજી;
સ્વરૂપતણી જે પ્રસન્નતા રૂપ, તે મુક્તામાં અવતંસજી. ૧૦

કીર શુક પોપટ ત્રિવિધ નામે, વસ્તુ એક નિર્ધારજી;
એ શઠો ચાંચ ભરે છે તેમાં, જે પકવ સાક* રસ સારજી. ૨૪
સારસ નામ પ્રમાણે ગુણ છે, અતિશય રસ આસક્તજી;
મધુરી વાણી રૂપ રસાળું, અનન્ય દૃઢ અનુરક્તજી. ૨૫
સૂક્ષ્મદૃષ્ટે વિલોકે એક ટકે, પ્રિય પદાર્થે પળપળજી;
પણ પળેક મળે નહિ તેને, એ આદરરૂપ લહો ફળજી. ૨૬
કમલના મકરંદની સાથે, મધુપનું ધૂમનજી;
ત્યાં ઉત્તમ અલિ સર્વ સમર્પી, રહ્યો લહી જીવન ધનજી. ૨૭
અરવિંદ બેસી પાન કરે નહિ, મધુવ્રત દે તનમન સોંપીજી;
ષટપદ દંશ સામર્થ્ય બહુ પણ, સ્નેહી આગળ દે ઢાપીજી. ૨૮
પ્રાણ તજે પણ સુકોમલ પુષ્પને, રંચ ન કરે પદ પ્રહારજી;
બીડ્યુ સીડ્યું કમલ શશિમાં, શ્વાસ ન નીકળે બાહારજી. ૨૯
પ્રાણ રુંધન હોયે તદપિ, નીકળવા ન કરે મન્નજી;
પીરસ્યુ ભાણું ભોજન ન કરે, પ્રીતમ પરાગે પ્રસન્નજી. ૩૦
આત્મરમણ ને આત્મમિથુન, ગતિ અલૌકિક કૃષ્ણ કીધુંજી;
ઉર્ધ્વરેત નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી, યોગેશ્વર થઈને રસદાન દીધુંજી. ૩૧
કેટલીક ગોપી કામભાવથી, કૃષ્ણોપાસના કરતીજી;
તેને ભાવ સમ દાન થવાને, કાન્તભાવ મન ધરતીજી. ૩૨
હરિજશ રસગુણ ગાન કરનારી, હરિની વાણી શ્રુતિ આપજી;
તેને કામમુક્ત થવાનો, બ્રહ્માએ દીધો થાપજી. ૩૩

---

*સાક—વૃક્ષ ઉપર પાકેલું ફળ.

"वरं नेत्रे मुद्रा" इति वचनात् શ્રીગુસાંઈજીની વિજ્ઞપ્તિ.

करावित्र शरीरस्य नेत्रयोरिव पक्ष्मणी ॥
अविचार्य प्रियं कुर्यात् तन्मित्रं मित्रमुच्यते ॥ કડી ૨૬ માટે.
आत्मरतिरात्मक्रीड आत्ममिथुन आत्मानन्दः स स्वराड् भवत्यथ ॥
सामवेदीय छांदोग्योपनिषदे ॥ પ્રપાઠક, ૭, ખંડ ૨૫. કડી ૨૭ માટે

તેણે કામનાયુક્ત થઈ તે, કામે પીડાવા લાગીજી;
સર્વકામને સર્વ રસેયુત, પરબ્રહ્મે કામના જાગીજી. ૩૪

બ્રહ્મકોટિ બ્રહ્માનો શાપ, તે મિથ્યા થાયે કેમજી?
તે શ્રુતિરૂપા ગોપીજન, તેણે કર્યો કૃષ્ણશું પ્રેમજી. ૩૫

વાણીરૂપ શ્રુતિયે, બ્રહ્માને સામો આપ્યો શાપજી;
બ્રહ્માને અપાતી આહુતિ વેળા, વેદનો ઉચ્ચાર ન થાય અવાપજી. ૩૬
તેથી બ્રહ્માને હોમ આહુતિ, મુખ મંત્ર વદી ન અપાયજી;
સ્પષ્ટ મંત્રોચ્ચારણ વદને, હોમ આહુતિ ન અર્પીયજી. ૩૭

મયૂર સદા રહે મોરની સંગે, તદપિ ન કરે સંગજી;
ક્રીડા કરી નિજ અંગ પ્રસારે, નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી અંગજી· ૩૮

કો પક્ષી નર માદા દિવસે, અખંડ સંગે વિચરેજી;
શુદ્ધ બ્રહ્મચારી જીવત લગી રહે, સંગે રહી ચારો ચરેજી. ૩૯

પાક મહોબતે શુદ્ધ સદા રહે, રયણી રહે સામી તીરજી;
સામાસામી વૃક્ષે વિશ્રામે, ટહુકો કરી સહે મેહે ધીરજી. ૪૦

બ્રહ્મનિષ્ટ જીવિત બ્રહ્મચર્યે, શ્રેષ્ઠ બ્રહ્મચારી રીતજી;
ઉર્ધ્વરેત નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી, ન રાખે માયિક પ્રીતજી. ૪૧

ગૃહસ્થાશ્રમી સ્ત્રી પુરુષ ઉભયને, સમ્યક્ ઉપજે વૈરાગ્યજી;
વાનપ્રસ્થાશ્રમી થાય, તે કાળે છૂટે અનુરાગજી. ૪૨

પંચવિષય સમ્યક્ પરહરીને, સમૂલ હોય રાગ વિકારજી;
ત્યારે ગ્રહાંતર ત્યાગ કરીને, વૈરાગ્ય ગ્રહે તે સારજી, ૪૩
દંપતી જોડું અરણ્ય વાસે, નિર્જન વનમાં રહેતુંજી;
સુખદુઃખાદિ દ્વંદ્વ પદાર્થ તેને મનથી નાં ગ્રહેતુંજી. ૪૪

धाप् च मनधातीयेताम् ॥ ઉપાખ્યાને વચનમ્ તથા શતપથકાંડે ચતુર્થોધ્યાયે પંચમ બ્રાહ્મણે નિરૂપણમ. (કડી ૩૬ ૩૭ માટે.)

વસ્ત્રાચ્છાદન રહિતપણાથી, સદા વસે એકાંતજી;
દંડ માત્ર મધ્યે રાખીને, રહે વૃત્તિ રાખી શાંતજી. ૪૫
વિષયવાસના સ્વપ્ને ન ઉઠે, એવા નિર્વાસનિક થાયજી,
તેહ રીતે પંખી પણ વર્તે, એ જ્ઞાને મર્મ સમજાયજી. ૪૬
રાસલીલાનું તાત્પર્ય જો સમજે, તો નિર્દોષતા ભાસેજી;
અલૌકિક રસરાજ શૃંગાર, તે ગાતાં કામ સહુ નાસેજી. ૪૭
શુક પરીક્ષિત સંવાદે સૂચન. સંક્ષેપે દર્શાવ્યોજી;
શ્રીશંકર શુકાચાર્યને, એ રસ ઉરમાં આવ્યોજી. ૪૮
શ્રીહરિ સહુના અંતર્યામિ, તેનો સ્પર્શ નિત્ય નિરંતરજી;
વ્યાપક બ્રહ્મ તે સચરાચરમાં, વ્યાપ્યા બહાર ને અંતરજી. ૪૯
અંતર્યામિ અંતર પણ પરસે, તે સર્વ રીતે નિર્દોષજી;
તો તે બહાર ગોપીના પ્રેમથી સ્પર્શે, ત્યાં ક્યાંથી દોષજી? ૫૦
બાધક નિષેધાદિક નિગમ પ્રમાણે, પૂર્ણગુણવિગ્રહ શ્રીજીજી,
દિવ્ય નિર્દોષ મદન હરિલીલા, જાણી રહે અંતર રીઝીજી. ૫૧

उत्पाद्यपुत्राननृणांश्च कृत्वा वृत्तिं च तेभ्योऽनुविधाय काचित् ॥
स्थाने कुमारी प्रतिपाद्य सर्वा अरण्यसंस्थोऽथ मुनिर्बुभूषेत् ॥
મહાભારતે ધૃતરાષ્ટ્રપ્રતિ વિદુરવચનમ્. અ. ૩૬ શ્લોક ૩૯. કડી ૪૨ થી ૪૬ માટે.

विक्रीडितं व्रजवधूभिरिदं च विष्णोः ।
श्रद्धान्वितोऽनुशृणुयादथ वर्णयेद्यः ॥
भक्तिं परां भगवति प्रतिलभ्य कामं ।
हृद्रोगमाश्वपहिनोत्यचिरेण धीरः ॥४०॥

શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કંધ ૧૦, અ. ૩૩. શ્લોક ૪૦. કડી ૪૭, ૪૮ માટે.
निर्दोषपूर्णगुणविग्रहआत्मतंत्र इति निबंध ॥ કડી ૫૧ માટે.

હીન કર્મ કદિ ઈશ્વર ન કરે, દિવ્ય ગુણલીલા ચરિત્રજી;
ગાતાં સુણતાં મનન કરતાં, થાયે સર્વ પવિત્રજી. ૫૨
શ્રીમહાપ્રભુએ શ્રીસુબોધિનીમાં, કારિકાએ મર્મ જણાવ્યોજી;
શ્રીગુરુદેવે કૃપા કરીને, મુજને તેહ ભણાવ્યોજી. ૫૩
આત્મ રમણ ને આત્મરતિ, વળી આત્મમિથુન શ્રુતિ ભાખેજી;
મહાઅલૌકિક રસના જ્ઞાતા, રસિક ભક્ત કહી દાખેજી. ૫૪
ગોપીગીતમાં નિશ્ચે કહ્યું છે, અમો ન ગોપની કન્યાજી;
બૃહત્ વામન પુરાણથી સંગતિ, શ્રુતિ જાણે નિજ ધન્યજી. ૫૫
અખિલ દેહીના અંતરાત્મા આપ છો, તમો ન નંદકુમારજી;
પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ જ્ઞાનનો, મર્મ કહ્યો તે હારજી. ૫૬
અન્વેષણ લીલા પ્રસંગમાં, ભક્તની સર્વજ્ઞતા ભાખીજી;
પ્રકટ સંગીને સ્વરૂપ હૃદયારૂઢ, તાદૃશ અનુભવની સાખીજી. ૫૭

ईश्वरोहि हीनकर्म न करोति ।। इतिवचनात्
एवं सर्वान्समुद्धृत्य क्रीडत्यस्माकमीश्वरः ।।
શ્રીમદ્ ભાગવતે દશમસ્કંધે શ્રીસુબોધિનીજી ગ્રંથે.
नहि स्वस्य स्पर्शः स्वस्य क्वापि निषिद्धः ।।
શ્રીમદ્ ભાગવતે સ્કંધ ૧૦. અ. ૩૩. શ્લોક ૩૬નાં શ્રીસુબોધિનીજી,
ટીકામાં કારિકા વચનમ્.
मनसि तु भगवति समारामे मनो भगवद्धर्मान्गृह्णाति ।।
(तत्त्वदीपनिबन्धे ।।)
एवंनिष्कामतया गोप्यो मुख्याः भक्ता जाताः का निर्वाणाश्च
ज्ञानोपदेश इति निरूपितम् ।।
શ્રીમદ્ ભાગવતે દશમસ્કંધે. કડી ૫૨ ૫૩ માટે.
न खलु गोपिकानंदनो भवान् । अखिलदेहिनामंतरात्मदृक् ।।
શ્રીમદ્ભાગવત સ્કંધ-૧૦, અ-૩૧. કડી ૫૫-૫૬ માટે.
(ગોપિકાગીત)

અંતરગતિને અંતરંગ સમજે, તે ન વિષયે વહવાયજી;
મર્મ રસિક અપ્રાકૃત લહેશે, જે વિરહ તાપે તપાયજી. ૫૮
મતચિત્ત બુદ્ધિ વાણી અહંકૃતિ, સર્વે હરિમય થાયજી,
શબ્દ[૧] સ્પર્શ[૨] રૂપ[૩] રસ[૪] ગંધ[૫] પણ, સર્વેશ્વરનો સહાયજી. ૫૯
રસવસ્તુ રસનિધિ હરિ જાણી, તેનો અનુભવી થાયજી;
તેની ગતિ કહિ અન્યે ન રહે, ત્યાજ મતિ પ્રેરાયજી. ૬૦
એ પદકમલ મધુવ્રત ટેકે, લહેશે પરમ અનૂપજી,
આનંદકર સુખદ અતિ અદ્ભુત, મહાદિવ્ય નિત્યસિદ્ધ એ રૂપજી. ૬૧
આમોદ[૧] પરાગ[૨] ને મકરંદ[૩], ત્રણે રસ ભાવના પ્રકારજી;
ત્રણે પદાર્થે બેસવાનો, રસિક ઉર અતિશે વિચારજી. ૬૨
પદપદ્મમા એહ વસ્તુ, તે કેવલ હિત નિજ સ્વકીયનેજી,
ઉપભોગ આપે એવાને, જે સદા પ્રિય છે પ્રિયનેજી. ૬૩
એ મધ્યે આમોદ છે તે ત્યાં, અનેક સૌરભ રાજનોજી;
સોહાગમદ નેહ રતે હવો, આમોદ સ્વકીયના કાન્તનોજી. ૬૪
તે પોતાને મહેકતે આમોદે, આમોદ અતિ ઉપજાવેજી;
આમોદ છે તે ભક્ત ભોગી, ભ્રમરરૂપને ભાવેજી. ૬૫
અતિ સુખદ તે પરાગ ધર્યો છે, ભૃંગરૂપ જે ભક્તજી;
પરમ વિધિ શોભા કરવા, પોષણ અનુગ્રહ જક્તજી. ૬૬
એ મકરંદ તે ભક્તમધુપને, સર્વરસ વિસ્મારકજી;
ભજનાનંદ રસ તે જ ભજનાનંદ, મકરંદ તે ધારકજી. ૬૭
મકરંદ રસનું પાન કરાવવાને, મહાન કાર્ય છે જેહજી;
મકરંદ અતિ મોદે ભર્યો, તે વિસ્તાર્યો કારણ એહજી. ૬૮
પ્રભુને ચરણારવિંદે, આમોદ આસ્વાદે રતજી;
ભ્રમર ભરરમને તે આસ્વાદે, અહનિંશ તેમા ઉન્મત્તજી. ૬૯
ઉદાહરણ ક્યાં રીત જાણવા, રસિક ને રસરીતજી;
સદ્ગુણ ધર્મશીલ સ્વભાવ મહ, સુણજો કરજો પ્રીતજી ૭૦

વાત્સ્યાયનાદિ ઋષિ જે ભાવે, સૂત્રાદિકમાં વર્ણેંજી;
તે રહસ્ય સ્ફુટ સમજવા, એકાગ્રથી ધરજો કર્ણેંજી. ૭૧

સ્ત્રીભાવ પુંભાવ સર્વ ઓવારી, શ્રીવલ્લભકિંકરી થાયજી;
દયો કહે શ્રીગુરુકૃપાથી, રસિકવરને પમાયજી. ૭૨

॥ श्रीकृष्ण. ॥

॥ श्रीवल्लभ ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभायनम ॥

"સ્વરૂપાપાર પ્રભાવ"

રાગ ધવલ ધનાશ્રી

શ્રીવલ્લભસહ શ્રીજી વિઠ્ઠલસહ શ્રીવલ્લભબાલજી,
ચરણુવંદી વિનયે પ્રણુમું છું, જેણે થવાયે ન્યાહાલજી. ૧
દાન¹ દાની² શ્રીજી¹ સદ્ગુરુ², ધર્મ પદાર્થ રૂપજી;
ધ્યાન ધરીને યુગલ કર જોડે, થાઉં પાવન પરમ અનૂપજી. ૨
પરમાનન્દ મહામંગલરૂપ, પુરુષોત્તમ કરુણાનિધાનજી;
તેનુ ચિંતન ચિત્ત રહેવાથી, ટળે ઉર અજ્ઞાનજી. ૩

અખિલ અમંગલ વિઘ્ન પળાયે, થાય કલેશ સૌ નાશજી;
ત્રિવિધ તાપ ને ચોવિધ પાપો, સદ્ય સૌ હોય વિનાશજી. ૪
અમિત પ્રભાવ રહ્યો એ નામે, હરણ વિપત અણમાપજી,
"यस्य नाम महद्यशः", શ્રુતિ કહે અપ્રતિમ પ્રતાપજી. ૫
અખિલ અવિદ્યા એથી પળાયે, અજ્ઞાન થાય સૌ નાશજી,
સરસ રસિક 'धि' વાણી સ્થાપી, કરે વિમલમતિ અવિનાશજી. ૬
સૌ આવર્ણ સદ્ય ટળે જેમ, સૂર્યનો થાતાં પ્રકાશજી;
બાહ્યાભ્યંતર કરે અજવાળુ, તિમિરાંધનો કરે વિનાશજી. ૭

આનંદનિધિ પરબ્રહ્મ પરાત્પર, સ્વમહિમામાંહે નિવાસજી,
સૌ રસ પૂરણ રહે સર્વાંગે, સત્યામૃત રસરાસજી. ૮
ધર્મ ઉદાર ચતુર શિરોમણિ, નટવર નંદકુમારજી,
રસાત્મક શ્રીગોપીજન વલ્લભ, નિગમ પણ ન લહે પારજી. ૯

स्वे महिम्नि प्रतिष्ठितः ॥ इति श्रुते (કડી ૮ [illegible])

અખિલને વંદન સૌ મનરંજન, દિવ્ય વિગ્રહ શ્રીનાથજી;
તે પ્રેમી ભક્તોને ભેટે, સ્નેહે ભુજ ભીડી બાથજી. ૧૦
પ્રસન્નવદન કમલદલલોચન, રસાનંદમય રમ્યજી;
વિજ્ઞાની ભક્તોને ભાવે, અનુભવથી હોય ગમ્યજી. ૧૧

રઢિયાળુ મનોહર સુખદાયી, દિવ્ય સદા સાકારજી;
મન વાણી બુદ્ધિને તર્કે, નિગમ ન પામે પારજી. ૧૨
નેતિ નેતિ કહી વેદ વિરામ્યા, અતુલિત જેનો પ્રતાપજી;
જેની સમ નહીં કોઈ કદિયે, જેનું સર્વ અમાપજી. ૧૩

કોટિ રવિ શશી તડિત વહ્નિમાં, આપ્યું તેજ પ્રકાશજી;
સૌનું આધિદૈવિક પર્મ રૂપ, પુરુષોત્તમ સ્વયં પ્રકાશજી. ૧૪
અત્યદ્‌ભુત પરાક્રમ જેનાં, ક્ષણ ક્ષણ નૂતન હરિ રૂપજી;
ઉપમા સમ ન અન્ય વસ્તુ કો, આનંદમય અકલ અનૂપજી. ૧૫
આનંદમય સર્વાંગ સલુણું, રૂપ અનુપમ સારજી;
અનંત મહિમા ભરપૂર રસાત્મક, ન પહોંચે મન વાણી વિચારજી. ૧૬
અક્ષરસદન ગોલોકની મધ્યે, તેજ પુંજ અપારજી;
સર્વ અલૌકિક સૌ સુખરાશી, બ્રહ્મરૂપ નિર્ધારજી. ૧૭
ગૌરવર્ણ મૂળ રૂપ હરિનું, પર્મ દિવ્ય અતિ શ્વેતજી;
કંદર્પ કોટિ લાવણ્ય કલાનિધિ, રસમય રૂપ નિકેતજી. ૧૮
વ્યાપિવૈકુંઠ બ્રહ્મપુરને કહે અમૃત મહાધામજી;
પરમપદ ઇત્યાદિ શબ્દે, કહાવે વિવિધ નામજી. ૧૯
બ્રહ્મ ચિદાકાશ કહે છે, તેહ હરિનો લોકજી;
માયિક રૂપ ગુણ કે ધર્મો, નહિ ત્યાં, ગત શોકજી. ૨૦
ત્રિગુણ અક્ષર કાલ અજાદિ, સૌ જેને આધિનજી;
સ્વયં પ્રકાશિત રૂપરાશી બહુ, હોય સૌ જેમાં લીનજી. ૨૧
પરાત્પર પુરુષોત્તમ શ્રીજી, પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણજી;
પરમાત્મા પરમેશ્વર તે છે, ભજતાં ન રહે કો તૃષ્ણજી. ૨૨

સર્વ કર્તા સર્વ નિયંતા, સર્વ ભૂતાધિવાસજી;
કાર્યકારણ, ને કાર્યાતીત છે, અનંત કલાના વિકાસજી. ૨૩
સાક્ષી ચૈતન્ય અંતર્યામિ, સર્વેશ્વર અધિરાયજી;
પર્મ પુરુષ *જ્યાયાન કહાવે, જેનો સઘળે મહિમાયજી. ૨૪
અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના સ્વામિ, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય કરનારજી;
માયા પુરુષ કૃતાંત અનાદિ, પ્રધાન પુરુષાદિને સૃજનારજી. ૨૫
મહત્તત્વ આદિ સૌમાં સત્તા મૂકી તે પ્રભુ ઈશજી;
અનંત શક્તિપતિ સર્વાધાર, તે સૌના સદા અધીશજી. ૨૬
નવીન મેઘશ્યામ સુંદરતા,' લાવણ્યામૃતનું ધામજી;
કૃપાસુધાદૃષ્ટિ લોચન છે. નટવર છબિ ઘનશ્યામજી. ૨૭
મંદસ્મિત મધુર શ્રીમુખ છે, અખિલાંગ રસાલજી;
ભક્તજન-મનરંજન કારક, અતિ ઉદાર કૃપાલજી. ૨૮
નવરસસાગર પૂર્ણ ભરિત છે, સજલજલદ વપુ શ્યામજી;
અખિલ સુંદર સર્વાંગ મનોહર, સર્વાનંદનું ધામજી. ૨૯
અમિત શોભા અંગઅંગમાં, રસરૂપ ગુણાકર સર્વજી;
કોટિ મન્મથ મન્મથ સુંદર, કંદર્પ લાજી તજે ગર્વજી. ૩૦
અતિ રમણીય જેની સૌ લીલા, દિવ્ય ચરિત્ર અપારજી;
ક્ષણે ક્ષણે નિત્ય નવ્ય જણાયે, ન ઉપમા યોગ્ય અલંકારજી. ૩૧
હરિ સમ નહિ કો વિશ્વે પદાર્થ, અદ્વિતીય અનુપમ તેહજી;
જ્યાયાન પર્મ પુરુષ સનાતન, અજોડ નિઃસંદેહજી. ૩૨
દિવ્ય વિગ્રહ રૂપ બહુ ધારે, શું વર્ણું રસના એકજી;
શેષ સહસ્રજીહ્વા ગુણ વર્ણે, અપાર રૂપ અનેકજી. ૩૩
સદા સ્વતંત્ર સ્વરાટ વિરાજે, સૌ કરવાને સમર્થજી;
"कर्तुमकर्तुमन्यथाकर्तुम्", નહિ કો વાતે અસમર્થજી. ૩૪
પર્મ એકાંતિક ભક્તજનોને, અખંડ દે રસ દાનજી;
શ્રીહરિ સ્વરૂપ સુંદર લુબ્ધકને, ન રહે અન્ય કો ભાનજી. ૩૫

---

*જ્યાયાન = શ્રેષ્ઠ.

નિત્ય મુક્ત અનાદિ કાળથી, નિરખે હરિ તૃપ્તિ ન થાયજી;
પલક માત્ર જો નાં નિરખાયે, તો અધીરા બની જાયજી;
કોટિ કલ્પ સમીપ જ લાગે, એવું મહામોહક રૂપજી;
રતિપતિ રૂપ જોઈ હોય મૂર્છિત, શોભાસદન અનૂપજી. ૩૭
અનંતકોટિ કલ્યાણ ગુણે યુત, પૂર્ણૈશ્વર્ય અપારજી;
મૂર્તિમાન ચોવેદ ગુણ વર્ણે, હરિ કીર્તિ ચરિત્ર વિસ્તારજી. ૩૮
ષડૈશ્વર્ય પરિપૂર્ણ સદા છે, સુઘડ શિરોમણિ સારજી;
અમિત માધુરી સર્વ શ્રીઅંગે, સહજે ઉપજે અતિ પ્યારજી. ૩૯

શ્રીઅંગી સૃષ્ટિ હરિલીલા માંહે, અનેક ભક્ત સમાજજી;
ભક્તભાવાનુસારે, શ્રીજી કરે ભક્ત મનોરથ કાજજી. ૪૦
હરિ ગુરુ સંત સેવ્યાથી, આવે પ્રકટ બ્રહ્મ મંજોગજી;
ત્યારે સૌ પ્રતિબંધ ટળે છે, ટળે સંસૃતિ રોગજી. ૪૧
સંગ સંબંધ કે સ્પર્શ થયાથી, અયોગ્ય યોગ્ય થઈ જાયજી;
માયિક પણ અમાયિક હોયે, ગુણમય ગુણાતીત થાયજી. ૪૨

પ્રકટમાં કૃપા વરસતી હોયે, ખપ નહિ સાધન પડે કોયજી;
કેવળ કૃપાકટાક્ષ માત્રથી, સૌ સાધન ફલ જોયજી. ૪૩
જ્યારે જ્યારે હરિ પ્રકટે છે, ત્યારે ત્યારે નિજ સાજજી;
પૂર્વે હરિ પ્રકટાવે તેને, નિત્ય મુક્ત સમાજજી. ૪૪

તેના સંગે સેવને સહજે, મળે પ્રકટ પ્રભુ સંગજી;
અશુચિ જલ ગંગામાં ભળતાં, કહાવે શુદ્ધ તે ગંગજી. ૪૫
સંગ સંબંધ પ્રસંગ પડયાથી, વિશુદ્ધતા હોય અંગજી;
ભવબંધનથી તેહ મૂકાયે, પ્રતિબંધ થાય સૌ ભંગજી. ૪૬
ગંગા પાપ ને તાપ ચંદ્રમા, દૈન્યતા કલ્પતરુ ટાળેજી;
એક એક કાર્ય હોય છે તેથી, સંત તો સર્વે પ્રજાળેજી. ૪૭
તીર્થ સેવને કાળે કરીને, અશુચિ સર્વે જાયજી;
સંત દર્શને સહજ સઘળાં, વિશુદ્ધ મનડું થાયજી. ૪૮

ગંગાદિ તીર્થો સ્થાવરવત્ છે, એક જ સ્થળ કરે વાસજી;
જંગમ તીર્થરૂપ સંતોનો વિશ્વમાં સઘળે પ્રકાશજી. ૪૯
તીર્થાદિથી અધિકો મહિમા, વિજ્ઞાની જન જાણેજી;
તીર્થોને પુનિત કરનારા સંતો, ઉર હરિ બુદ્ધિ આણેજી. ૫૦
હરિ ગુરુ સંત ત્રણ નામરૂપ, પણ તત્ત્વે જાણવાં એકજી;
ત્રિલોકે ગંગા નામ ગુણવાં, તત્ત્વે નહિ તે અનેકજી. ૫૧
ભાગીરથી ભોગવતી અને, મંદાકિની ત્રય નામજી;
વિષ્ણુપાદોદકીરૂપ જાણવું, સઘળે એક તમામજી. ૫૨
એક જ બ્રહ્મ અનેક રૂપથી, ટાળે તિમિર આવર્ણજી;
હરિ ગુરુ સંતે પ્રીત ધરીને, સેવવાં તેમનાં ચર્ણજી ૫૩
હરિ ગુરુ સંતે દ્વૈત મતિથી, અજ્ઞાન વધે છે ઉરજી;
સદ્ગુરુ સંતે હરિ વસે છે, પ્રકટપણે ભરપૂરજી. ૫૪
પ્રકાશ તાપનું કાર્ય કરે રવિ, શશી અમિથી કરે શીતળજી;
મેઘ વૃષ્ટિ કરી ભૂમિ ભીંજવે, વરસાવી મિષ્ટ જળજી. ૫૫
વહ્નિ જ્વાળા સર્વ પ્રજાળે, શુદ્ધાશુદ્ધ તમામજી;
શુદ્ધાશુદ્ધ સૌ મેઘ પખાળે, વાયુ વેગે વૃદ્ધિ કામજી. ૫૬
પારસમણિના સંસ્પર્શથી, કંચન થાય તરવારજી;
તદપિ મૂળ ગુણ તેના ન ટળે, માર[૧] ધાર[૨] બંધ આકારજી.[૩] ૫૭
સાખી— પારસમણિકે સંગતે, કંચન ભઈ તલવાર;
તુલસી તિનું નાં ગયે માર[૧] ધાર[૨] આકાર[૩]. ૧
સત્તા મળ્યા પ્રમાણે સર્વે, કાર્ય કરે એક એકજી;
અનેક રીતે સંત કરે બહુ, જ્ઞાની હૃદે વિવેકજી. ૫૮
દુર્ગુણ ટાળી સદ્ગુણ સ્થાપી, હરિરુચિ મર્મ જણાવેજી;
હરિપ્રસન્નતા રીત શીખીને, મહદ્વિદ્યા ફરી ભણાવેજી. ૫૯
આત્યંતિક ક્ષેમ થવાનાં, હરિ ગુરુ સંત વિચારજી;
સાચી પ્રીત એવું રહેતાં, સહજે થાય ભવ પારજી. ૬૦

પગે પડીને હાથ જોડતાં, સહજે થઈ જવાય સનાથજી;
તનમનધનથી સેવા કરતાં, રીઝી હરિ બીડે બાથજી. ૬૧
હરિગુરુસંતે સદા સ્મૃતિથી, કુશ્ચિત કૃતિ ન થાયજી;
સન્નિધાનપણું ભાખ્યાથી, અસત્ કરતાં લજવાયજી. ૬૨
હરિગુરુસંતે, અકથ રહ્યો છે, સદા પ્રૌઢ પ્રતાપજી;
અજ્ઞાનતણી જડ કાપી નાખે, ટાળે ત્રિવિધ તાપજી. ૬૩
અખંડ સાચું સુખ જણાવે, સેવે થઈ શ્રદ્ધાવાનજી;
પ્રકટ પ્રભુ સંજોગ કરાવે, આપે સત્યામૃત દાનજી. ૬૪
પરમાર્થ કાજે તે પ્રગટે, નહિ સ્વાર્થ લવલેશજી;
હરિ આજ્ઞાએ જગ વિચરીને, દે હિતકર ઉપદેશજી. ૬૫
હિતકારી સૌના સ્નેહી, તે પરોપકારી પૂરાજી;
હરિપ્રાપ્તિની રીત સૌ જાણે, નહિ કો વાતે અધૂરાજી. ૬૬
પ્રકટ પ્રભુને મળેલ હજુરીઆ, પ્રકટ પ્રભુને મળાવેજી;
હરિ અરુચિકર સ્વભાવાદિ, દોષ માત્ર ટળાવેજી. ૬૭
સાચા સંત સગા સૌ જનના, ધર્મ હિતકારી અપારજી;
ચોવિધ પાપ, તાપ ત્રય ફેડે, શ્રેય પથ દાખે ઉદારજી. ૬૮
જ્ઞાનદાન દેઈ હરિ રતિ થાવા, સારાસાર જણાવેજી;
નિત્યાનિત્યનો મર્મ દાખીને ભગવદ્ધર્મ ભણાવેજી. ૬૯
હાનિવૃદ્ધિ સમવિષમ ને શત્રુમિત્ર સમતોલેજી;
માનઅપમાન સુખદુઃખ સમ જાણે, મતિ કદી નાં ડોલેજી. ૭૦
અહંતા મમતા લેશ ન હોયે, માનાપમાને સમચિત્તજી;
સુખે ન ફૂલે, દુઃખે ન ડૂલે, સમ માને હાર ને જીતજી. ૭૧
હર્ષ શોકથી સદા રહિત તે, ઈંદ્રિજિત સદાયજી;
આપત્ત કાળે નિજ ધર્મ સાચવે, હરમડે ન ક્હાયજી. ૭૨
બાહ્યાભ્યંતર વિમલ સદા રહે, સૌને કરે પવિત્રજી;
ઇત્યાદિ બહુ શુભ લક્ષણે, ભરંપૂર સંત ચરિત્રજી. ૭૩

માત તાત ને સગાં સંબંધી, હિતકારી સ્વજનજી;
તેથી અધિકું હિત કરે સંતો, નિજ સમ કરવા મનજી. ૭૪
વિઘ્ન અમંગલ સર્વ ટાળીને, નિર્ભય પદનું કરાવે ભાનજી;
કાન માયાથી નાશ ન થાયે, એવું સંત કરે દાનજી. ૭૫
જન્મ-મરણનો ભય મુકાવી, શાંતિ કરે સર્વ પ્રકારજી;
એવા સંત ગુરુ હરિરૂપ લહી, જેનો હોય પ્યારજી. ૭૬
તેને પ્રભુ નિજ વચન માની, નિશ્ચે કરે સ્વીકારજી;
તે કદી સંસૃતિમાં નાં ભટકે, મહારાજને કર્યો નિર્ધારજી. ૭૭
સદ્ગુરુ સંત ઉભય કર્યાં છે, હરિ પ્રાપ્તિનાં દ્વારજી;
હરિસંગીના સંગ તણો છે, અપ્રતિમ પ્રભાવ અપારજી. ૭૮
જડ બીજ મૂળ સ્થાપીને, પોતે વળી વૃદ્ધિને પમાડેજી;
એવી સુસંગતિ જાણી, ભાગવત કહી બહુ વાર દેખાડેજી. ૭૯
સદ્ગુરુ સંતના ગુણ ગાવાથી, શ્રીહરિ રાજી થાયજી;
ગુણગ્રાહક સુબુદ્ધિવંતની, શ્રીજી કરે સહાયજી. ૮૦
સંગસંબંધ શ્રીજીનો જેમાં, ત્યાં સ્વલ્પાપાર પ્રભાવજી;
દાસ દયાની બુદ્ધિ પ્રેરક, તેથી કર્યો દર્શાવજી. ૮૧

भगवत्संगिसंगस्य मर्त्यानां किमुताशिषः ॥ ભાગવતે કહી ૭૮ માટે.

॥ श्रीकृष्णः ॥

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभायनमः ॥

"અલૌકિક નાયક-નાયિકા હાવભાવ સ્વરૂપલક્ષણ ભેદ વર્ણન"

રાગ ધવલ ધનાશ્રી

મહામાંગલ્ય પૂર્ણપરમાનંદ, રસાત્મક મહારસરૂપજી;
સર્વાંગસુંદર નટવર મનમોહન, મન્મથ મન્મથ મજભૂપજી. ૧
શ્રીગોપીજનવલ્લભ રસનિધિ, મૂલાચાર્ય સર્વાધીશજી;
તેને પરમવલ્લભ શ્રીવલ્લભ, મહાપ્રભો શ્રીવાગધીશજી. ૨
ત્યાંથી આરંભી ગુરુવલ્લભ લગી, સૌ પરિકરને નમી પાયજી;
સદ્ગુણ સાગરનુ મનમોહે, મુખ્ય સ્વામિનીની ચહુ સહાયજી ૩
જેણે કરીને શ્રીવલ્લભાના, લક્ષણ વર્ણન ભેદજી;
મુખ્ય ચિહ્નસૂચક કાંઈ વરણું, નેતિ નેતિ કહી થાક્યા વેદજી. ૪
વિવિધ અનેક દિવ્ય રસો છે, તેમાં વર્ય શૃંગારજી;
તે રસભાવનો રસિક ભક્તમાં, પ્રવેશ થાય નિર્ધારજી. ૫
વાત્સ્યાયનાદિ શિષ્ટ પુરુષો, સમ્યક્ કહેવા સમર્થજી;
મહદનુભવિ એ રસ ભુક્તે, અન્ય લહેવાને અસમર્થજી. ૬
તદપિ ભાવિક જનં અવલંબે, સમજે રસના ભાવજી;
છાયામાત્ર દૃષ્ટાંતે બોધે, સૂક્ષ્મ કરુ દર્શાવજી. ૭
કેવળ મારું ગાયુ જ ગાશે, ઘણાં ગોથાં તે ખાશેજી;
અલૌકિક ભાવને સમજી ગાશે, પરમપદે તે જાશેજી. ૮
અંગી ધર્મ મૂલ રસાત્મક, પૂર્ણ પરમાનંદજી;
તેનાં કૃપાપાત્ર પરમ તે, પ્રિયવલ્લભા ગોવિંદજી. ૯
અંગરૂપ સૌ મજભક્તો છે, ઉભયનાં પરમ ચરિત્રજી;
શ્રીજીની પરમૈકાંતિક લીલા, અત્યદ્ભુત મહાપવિત્રજી. ૧૦

પરમપુરુષની પરમકૃપાને, મેળવવા જે ચહાયજી;
તે વ્રજભક્તના પરમભાવને, શીખવાને લે સહાયજી. ૧૧
પરમૈકાંતિક વ્રજભક્ત સર્વ તે, શ્રીજીની કૃપાનાં પાત્રજી;
જે રીતે શ્રીજીની પ્રસન્નતા મેળવી, એવાં કર્યાં દિવ્ય સૌ ગાત્રજી. ૧૨
રસરૂપ સર્વ સામગ્રી વ્રજની, વૃંદાવન રસધામજી;
તેમાં મહારસ દાન કર્યો છે, રસિક શ્યામ અભિરામજી. ૧૩
નિત્યલીલા નિત્યે નૂતન, ક્ષણક્ષણ અધિકાધિકજી;
અનુપમ તે અપ્રાકૃત સર્વે, નહીં ત્યાં માયિક ગંધજી. ૧૪
તેનું રૂપક કહેવું સમજવુ, કરવું અતિ અગમ્યજી,
તદપિ તેના રસિક ભક્તને, મનમાં લાગે અતિ રમ્યજી. ૧૫
સ્વયં વેદ સરસ્વતી જ્યાં થાકે, તો કવિજન કેમ ન હારેજી[1];
તદપિ મહાનુભવીના આશ્રય લેઈ, કથવા મન ધારેજી. ૧૬
દૃષ્ટાંતિક ચિહ્ન લક્ષણે કરીને, સિદ્ધાંત રહસ્ય વિચારીજી;
મૂળ રસનો કાંઈ બોધ થવાને, ગુરુકૃપા ઉર ધારીજી. ૧૭
કલ્પદ્રુમ સમ નિગમ વૃક્ષમાં, મૂળ બીજ નિર્ધારજી,
"रसो वै सः" શ્રુતિ જડમૂળથી ફેલી, રસોત્પત્તિ સારજી. ૧૮
તે વૃક્ષનાં ડાળાં ડાળીવત્, અંગાદિ સૌ શાસ્ત્રજી,
તેણે પુષ્ટિ થઈ તે ફાલ્યો, અંકુરિત પલ્લવિત માત્રજી. ૧૯
ફૂલ થયા પછી ફલરૂપ, પક્વ જે શ્રીમદ્ભાગવત સારજી;
દશમસ્કંધે પ્રકટ જણાવ્યો, પાત્ર શુકજી નિર્ધારજી. ૨૦
શુકમુખચંચુ પ્રવેશી ત્યારે, બહાર પ્રકટ્યો રસ સારજી;
સારામૃત સત્ય રસ પાવાને, ત્યારે કર્યો ઉદ્ગારજી. ૨૧
શ્રીજયદેવે અષ્ટપદીમાં, જગદીશ કૃપાયે દાખ્યોજી;
રસિકભક્ત નરસિંહ મહેતાએ, ચાખ્યો તે રસ ભાખ્યોજી. ૨૨
પરમભક્ત બ્રહ્મકોટિના, શ્રી શંભુ વિખ્યાતજી,
તેનો પરમાનુગ્રહ થાતા, દિવ્ય લીલા પેખી સાક્ષાતજી. ૨૩

---

[1] નિગમ 'નેતિ નેતિ ગાય. (વલ્લભાખ્યાન)

પરમવલ્લભા શ્રીવ્રજભક્તમાં, મુખ્ય સ્વામિની જેહજી;
દ્વિદલ રસાત્મક તત્ત્વ પરમ ફલ, તેથી પ્રકટે સ્નેહજી. ૨૪
તે હેતુ ઉરમાં આણીને, દયો રચે પદ બંધજી;
જેણે કરી પ્રાકૃત દ્વંદના, સકળ નિવર્તે ફંદજી. ૨૫

"નાયકાભેદ"

ત્રિવિધ નાયકા ભેદ લહેવાને, કહું છું કાંઈ પ્રકારજી;
મુગ્ધા[૧] મધ્યા[૨] પ્રગલ્ભા[૩] ત્રણ, તેનો પૃથક્ વિચારજી. ૧
વય ક્રમ ભેદે ત્રિવિધ પ્રકારે, દિન દિન જુદી જાતિજી;
પ્રહર ઘડી પળપળ નૂતન, નિત્ય પલટાયે છે કાતિજી. ૨

"મુગ્ધાલક્ષણ."

મુગ્ધામાં અજ્ઞાન મમાયે, વળી નહીં જોબનનો લેશજી;
રસ પ્રકારમાં જ્ઞાત નહીં એ, નિપટ મુગ્ધાનો વેશજી. ૧
સખિ પ્રિય લહી તેની સંગે, વિચરે રમવા તેહજી,
યુક્ત અયુક્ત બોલ નાં પરખે, ભેદ ફંદ ન જાણે એહજી. ૨
લાજ મર્યાદનું ભાન ન જેને, પ્રવીણ ન વસનાલંકારજી;
સુવસ્ત્રાભરણની પરવા નાં તેને, રસ નહીં જાણે લગારજી. ૩
શિશુપણામાં ન કલિ અંકુર કો, દેખાદેખી કૃતિ હોયજી;
મુગ્ધામાં એ ચિહ્ન રહે છે, મર્મ લહે નહીં કોયજી. ૪

"વયસંધી મુગ્ધા વર્ણન"

મુગ્ધાના પણ ભેદ બહુ છે, ક્યાં લગી તે વખાણુંજી,
યુવાવસ્થા આવેશ થાય તે, વયસંધી વર્ણીં જાણુંજી; ૧

"વયસંધી મુગ્ધા."

તરુણાઈ એ તનતેજ પ્રકાશે, નખશિખ સુંદર રૂપજી,
દગ ચંચલ થઈ જોવા હરખે, એવું મુગ્ધ સ્વરૂપ અનૂપજી. ૨
કાંઈક કૃશ કટિ, ગયંદ ચાલ ગતિ, ભારે હોય કો કો અંગજી,
સમવય પ્રચ્છિત સંગ સહાયે, રહે મસ્ત નિજ રંગજી. ૩

રતિ સૂચક કો રક્ત ગૌર ને કોઈ હોય છે શ્યામજી,
યદ્યપિ બાહ્યચેષ્ટાદિ દાખે, કેલિ ખેલ તમામજી. ૪

"અજ્ઞાત યૌવન લક્ષણ"

યૌવન ખીલ્યું પ્રકટ ન જાણે, નિજનાં અવયવ અંગજી,
અજ્ઞાત જોબન તે કહેવાયે, નહીં ઉમંગી રતિ રંગજી. ૧
નિજ તન રંગ સખીને પૂછે, હોય ચપલ દગ ભોળીજી,
ચટકી પોતાની નાં પરખે, અન્ય સખીને ન્યાહાળીજી. ૨
સુરત વ્યથાને લહેવા કારણ, વિવિધ સખી પ્રતિ ભાખેજી,
ઉરસ્થલ ભારે કયમ લાગે ? કહી નિજ અંગને દાખેજી. ૩

"લજ્જાપ્રાય મુગ્ધા વર્ણન."

લાજુ લાડલિ વેલ પત્ર સમ, અન્ય પરસે સકુચાયજી,
લાજ પ્રાધાન્ય વસી રહે ઉરમાં, અધિક વધી સખી ચહાયજી. ૧
લજ્જા સહિત જ્યાં ત્યા પગ મૂકે, લજ્જા રૂપ સમાનજી;
આલમે અંગ મરોડતી જ્યાં ત્યાં, સંકોચે સર્વે વાનજી, ૨
અંગ અંગ સૌ જોડી મંકેલે, સ્પષ્ટ ગતિ કહી ન જાયજી;
ગુરૂજન દેખી અંગ સૌ ઢાંકે, મનથી કરે તન સંકોચજી. ૩
શિશુ તરુણાઈ તનની જાણે, પિયુ જોઈ આવે લાજજી,
તનને પ્રિય વલ્લભ પતિ તદપિ, ગ્રહે લાજનું ઝાજજી. ૪
ચસ્મપોશીવત્ પ્રકટ તે ગુપ્તે, આડી દૃષ્ટિથી જોયજી,
તદપિ દક્ષથી તે સંતાડે, અંતરવૃત્તિ પ્રોયજી. ૫

"લજ્જા પ્રાધાન્ય મુગ્ધા પ્રકારાંતર,"

તન મન વાણી પ્રીતિ પૂરણ, સખીથી પણ સંતાડેજી,
ઉલટ સુલટ યુક્તિ પ્રયુક્તિએ, હિય ભાવ ન ખોલી દેખાડેજી. ૧
નયણે નયણ મળે દંપતીનાં, પ્રકટ સખી કહિ દેખેજી,
તદપિ લાજે મેં ન ભળાયું, એમ વદી તે ઉવેખેજી. ૨
જરરમ અંતર ઢળી જાય તો, મુગ્ધા ન તે કહેવાયજી,
રસ દશાનાં નવોઢા તરુણાઈ, નાગરીની લહેવાયજી. ૩

“અનૂઢા ઉઢા ભેદ.”

વાગ્દાની અવિવાહિત અનૂઢા તેનું નામજી;
લગ્ન થયે ઉઢા કહેવાયે, નવોઢા યુવાનું ધામજી. ૧

“મધ્યા લક્ષણ.”

મધ્યા તે જોબનને જાણે, યૌવન હદે વખાણેજી,
મનોદ્‌ભવ પ્રાદુર્ભુત થાયે, સુરત વિચિત્ર રસ જાણેજી. ૧

“જ્ઞાત યૌવન મધ્યાવર્ણન.”

યૌવન પૂરને મનથી પરખે, જ્ઞાત યૌવના તેહજી,
નિત્યપ્રતિ અધિકાધિક ગતિ વાધે, પતિચિંતની પૂર નેહજી. ૧
ભ્રકુટી નિકટ ગળી મળીને, જાણે કરતી વાતજી,
અંગ અંગ નવનવાંશું હોયે, નિત્ય ભાસે એમ ગાતજી. ૨
નેત્રગોલક આનંદિત ભાસે, કીકીમાંવસે શ્યામજી; (વચે—પાઠાંતર)
વપુ ગૌરમાં તેમ અધરરગે, લાલી દરસે તમામજી. ૩
સ્તન ઉચ્ચાં ને નિતંબ ભારે, કટિ કૃશ, વપુ હોય ભારેજી,
સર્વાંગ ક્ષણ ક્ષણ વૃદ્ધિ દીસે, ફરી ફરી વપુ નિહારેજી. ૪

“આરૂઢયૌવના વર્ણન ”

મધ્યા અરૂઢજોબનાને, જોબન ચઢે સૌ અંગજી,
પિય પેખે શરમાઈ બોલે, વચન મર્મસુ વ્યંગજી. ૧
જોબન ચઢિયુ તેના તનમાં, વીરરસ ખણમે સ્વાદજી;
આડાં ટેડાં વાંકાં વચને, સખીશું કહી આહ્લાદજી. ૨
અતિ અલબેલી એ નવેલી, વાણી મધુરી ઉચ્ચારેજી;
અંતરમાં પ્રવીણ સખિ, તે શીખવે વિવિધ વિચારેજી. ૩
નાયક પતિની ભેટ કદી થાતાં, ભરપૂર રસ સર્વાંગજી;
નેણ જોડી મૃદુ હસી મુખ મરડી, ચિત્ત ચોરે ભ્રૂભંગજી. ૪
નાના વિધ સુરતક્રીડાના, નિશદિન કરતી ઢંગજી;
ક્ષણ ક્ષણ અધિકાધિક મન ધારે, ભોગવવા નૂતન રંગજી. ૫

"પ્રાદુર્ભુત મનોભવા મધ્યા વર્ણન"

સર્વ યુથની મધ્ય બિરાજે, મનોભવા નવકામિનીજી;
અંગ અંગમાં પ્રભા દ્યુતિ ઝગકે, ચાલ ગતિ ગજગામિનીજી. ૧
તન કાંતિ ઝળાહળ ઝગમગતી, જાણે શું હોયે દામિનીજી;
સૌ વામામાં અધિક ચિત્તચોરક, મુખ મરકે રૂપ સ્વામિનીજી. ૨
નિજ પિયુ સુખ સેજમાં પ્રીછે, વ્યર્થ ન ક્ષણ જાય જામિનીજી.
રસની લૂંટાલૂંટ શીઘ્રગતિ, પ્રાદુર્ભુત મનોભવા ભામિનીજી; ૩
પ્રાદુર્ભુત મનોભવા મધ્યામાં, કામ વસે સૌ અંગજી;
ઠૉર ઠૉર તે દિવ્ય ઝગમગતો, અખંડિત પ્રીછે સંગજી. ૪
દર્પણમાં વપુ સર્વ જણાયે, જેમ શશી દરસે રંગજી;
એમ પ્રાદુર્ભુત મનોભવામાં, કામ વસે તે પ્રકટ દીસે સૌ અંગજી. ૫

"સુરતિ વિચિત્ર મધ્યા"

મધ્યા—સુરતિ વિચિત્ર હોય છે, કામકેલિરસપૂરજી;
સુપતિ નાયકને અનુભવ એ, ઉભય અંગ જે સૂરજી. ૧
મદને માતી લપટે પતિ છાતી, દ્વિરૂપ ન ભાસે અંગજી;
ઉભય સુરત સંગ્રામી સુભટવત, નહીં અર્ધાંગ સર્વાંગજી. ૨
બાહ્ય રમણમાં ભેદ અભેદવત, મનમાં હર્ષ તરંગજી;
અનેક શબ્દો વિવિધ પ્રકારે. સુસ્વરે મધુરા અંગજી. ૩
એ રસરમણ સુખસ્વાદ દંપતી, પરસ્પરને થાયજી;
તે વાણીમાં નાં વર્ણાયે, અનુભવી મન સમાયજી. ૪

"નાયક નાયકાનાં સુરતાંત ચિહ્ન વર્ણન"

રસિક ઉભયે કર્યું રતિરમણ, તે ચિહ્નને દર્શન અન્યજી;
સુરત ક્રીડારસ બેઉનાં ગાત્રે, જુએ અંતરંગ અનન્યજી. ૧
આરક્તતા દીસે છે નયનમાં, લાલી ડાગ સોહેજી;
મુખ પ્રભા ઉંઘે ઘેરાણાં, જોતાં મનડું મોહેજી. ૨

લટપટી વસ્ત્રાભરણ જણાયે, નખ ક્ષત દીસે ગાતજી;
અલંકાર પરસ્પર ગડિયા, દંતક્ષતની ધાતજી. ૩
ક્યહું ચંદન વંદનની રેખા ક્યાઁ કાજલ ક્યાઁ પીકજી;
ગૌર સ્યામ અંગમાં ચિહ્નો, પ્રકટ દરસે લીકજી. ૪

ચરણ ડગમગતા અલબલ બોલે, સ્યામ રેખ સોહે છે ગાલજી;
ક્યાઁ પીક લીક અંજનની રેખા, ઉલટા દીસે ખ્યાલજી. ૫
વિથુરી અલક લટ શિથિલ રાજે, વસન ચોળાયા તનજી;
ચટક મટક ગતિ ચાલ પલટી છે, ઝલકે વદન પ્રસન્નજી. ૬
તિલક ચાંદલો આડ ખંડિત થઈ, મુક્તામાલ ગઈ તૂટીજી;
ઠોર ઠોર સુવાસ રહી ફેલી, કામકેલિ રસ લૂટીજી. ૭
રતિરસ મદન વિલાસ રસ ઘૂંટ્યા, ચિત્ર છાપવત્ દરસેજી;
નાગરી નાગર કામકેલિ રસ, સંભારી મન હરમેજી. ૮

“પ્રૌઢા વર્ણન”

પ્રૌઢા સમસ્ત રસ નિપુણ, તે સૌ જાણે રસની રીતજી;
જે જે રસ પિયુને રુચિકર, તે આપે ધરી પ્રીતજી. ૧
સમસ્ત રસ કુશલ પ્રૌઢા, તે કામકેલી રતિ પૂરજી;
પ્રવીણપણાથી રસ સૌ જાણે, ભોગવવા રતિ ઉરજી. ૨
વિવિધ રસોમાં સાર શૃંગાર એક, રસિક છેલમાં જાણેજી;
હાવભાવાદિ કરી કૃષ્ણ–પિયુને, રીઝવવા મન આણેજી. ૩
કામ કલાનિધિ પરબ્રહ્મ લહી, રસાત્મકે ઉર આનંદેજી;
સિદ્ધ કામિની સૌ અભિરામિની, લુબ્ધે પરમાનંદેજી. ૪
રસિક રસરાજ શૃંગાર કુમારવર, સારસ્વત કલ્પી કૃષ્ણજી;
તે પૂર્ણાનંદનો રસ ભોગે, બાકી ન રહે કો તૃષ્ણજી. ૫
અગમ્ય ગતિ અતિ, નિગમ ગતિ નહીં, રૂપરસસાગર મગનજી;
પૂર્ણ ભાગ્યનિધિ શ્રુતિરૂપાદિ, સર્વે પરમ રતિ લગનજી. ૬

" વિચિત્ર વિભ્રમા પ્રૌઢા વર્ણન "

પંચબાણ રહે સાથ કામનાં, પતિનાયક પ્રતિ નાખેજી;
તેની મંદ ગતિ જોઈ મનમાં, જ્યમ લાગે ત્યમ રમ ચાખેજી. ૧
ભ્રૂકુટી કટાક્ષે પિયુ ચિત્ત ચોરી, પતિ કરે આધીનજી;
મંદ મધુર મુખ હાસ્ય વિલાસે, પતિથી ન રહે ભિન્નજી. ૨
વિવિધ રસતરંગ ભીની રહે, ફેરે નયન કટાક્ષજી;
વિચિત્ર વિભ્રમ પ્રૌઢા નાયકા, પ્રીતરીતમા હરિની સાક્ષજી. ૩
વિવિધ કૃતિ રતિ મતિ ગતિ તેની, બાહ્યાભ્યંતર વિચિત્રજી;
કાષ્ટ પુતળી યંત્ર ગતિ પલટે, ત્યમ વિલક્ષણ ચિત્રજી. ૪
જલ માછલડી ડૂબી રહે તગ્ગી, ત્યમ પ્રૌઢા ગતિ મીનજી;
દમસરે લોટપોટ કરી નાખે, પતિરસ રંગે લીનજી. ૫
વિવિધ વિલાસ વિલસિત પણ લલસે, પતિરસમા પૂર મસ્તજી,
નયન નોંક મંદહાસ્ય મિશ્રિત, મધુરવાણી બાણના ત્રસ્તજી. ૬
પતિવિયોગ ક્ષણ કલ્પસમ લાગે, પ્રકટ સંયોગે અધીરજી;
સાચું પણ સ્વપ્ન સમ લાગે, નાયકા વિભ્રમ વીરજી. ૭

" આક્રામિતા પ્રૌઢા વર્ણન "

પ્રૌઢા આક્રામિતા તે લહિયે, આકર્ષણ ગુણવંતજી;
અન્ય સ્થળેથી સમૂલ તજાવી, નિજ મનવશ કરે કંતજી. ૧
રસભરી અન્ય ત્રિયે નહીં બોલે, ત્યમ નહીં હાંગી પ્રસંગજી;
નેણ ન જોડે અન્ય કો સાથે, છબિલાનું ચિત્ત ચોરેજી;
સ્વાધીનપતિકા નાયકવત્ કૃતિ, રસિક મન ઝૂલે હિંડોરેજી. ૨
ચાતક ટેક રસિક રસિકની, એકાંગી નહીં પ્રીતજી;
ઉભયાંગી વારિ પય સમ એ, ભળે મિશ્રી સુગંધી ગીતજી ૩

" પ્રૌઢા લુબ્ધા વર્ણન "

પ્રૌઢા લુબ્ધા અતિ કલ્યાણી, પ્રભુતા પતિ પ્રભુ મનાપજી;
નખશીખ સુંદરી સુંદર નાયક, ચિંતવે પરસ્પર આપજી. ૧

પ્રભુતા પ્રભુસંગ રસસુધાને, રસમય તે રસરૂપજી;
બાહ્યાભ્યંતર રસાત્મક ઝલકે, ન ગુણના કો અનૂપજી ૨
અન્ય સર્વત્ર નિર્પેક્ષ સદા, ને નિષ્કામી સદા રહે પૂર્ણજી;
આપ્તકામ ને પૂર્ણ કામવત્, આત્મારામી ન હોય અપૂર્ણજી. ૩

" ધીરાધીરા પ્રકરણ "

" ધીરાધીરા ભેદવર્ણન "

રોક વ્યંગોક્તિ અન્યોક્તિએ, ધીરા કહે વચનજી;
યુક્તિ પ્રયુક્તિ રસચાતુર્યે, પિયુમન હરે પ્રસન્નજી. ૧
મર્મગિરા ધીરાની મધુરી, અધીરાની વિધ પ્રકારજી;
ધીરા વચન સુણવા પતિ આતુર, અધીરાની કઠોર અપારજી ૨
યદ્યપિ ઠપકો ધીરા દે તે, અમૃત સમ હોય મિષ્ટજી;
મંદ મધુર વાણી હાસ્યામૃત, શિખ જયમ દે કો શિષ્ટજી. ૩
સેજ સમીપ પિય તિષ્ઠ રહીને, વિનય નમને કર જોરેજી;
પાલવમાં સિદ્ધ બીડું ઢાંક્યું, પતિ લેવા કર ઓરેજી. ૪
પ્રીતમ નિજ કરેથી લે કાઢી, પિયુને અધીર કરાવેજી;
ઉભય હસે સરસે હરસે પરસે, કર નયન ઠરાવેજી. ૫
પરસ્પર રસમસ્ત અધીરતા, કર ચાંપી કર રહાયજી;
ત્યારે પતિશું આતુર વચને, નિજ હેતુ પ્રકટ કહે વેણજી.
મારા હિયમાં આજ નવિન છે, અધ્યાહાર દર્શાવે નેણજી. ૬
પરમ પ્રેમ ઉત્કંઠિત અભિલાષિત, ધૈર્યતા ન રહે લેશજી.
તેવો અધીરા નાયકાનો, બાહ્યાભ્યંતર વેશજી. ૭
અધીરામાં ન વિવેક નીતિકો, સ્વાભાવિક લક્ષણ એહજી.
ચતુરા ચિત્તચોરક નાં થાયે, ન લહે વૃદ્ધિનો સ્નેહજી. ૮
નાગર શ્રીનવરંગપતિ તે, અધીરા રસવૃદ્ધિ કાજજી;
રસરીતિનો પ્રેમ પ્રકાશી, ત્યારે આવે લાજજી. ૯

પતિને રમની વાતો પૂછી, પ્રવીણ થાય તે જ્યારેજી;
અધીરા ધીરાની ગતિ જાણી, ધીરા થવા વિચારેજી. ૧૦
ધીરા ધીરપણે રસ ભરીને, પૂર્ણ લહે રસ પ્રીતજી;
અંતર આતુરતા વધતી રહે, એવી ધીરાની રીતજી. ૧૧
અધીરાનો ઉરાહનો પિયુને નિત્યે, અધીરપણાથી આપેજી;
અન્ય નાયકા વશ થઈ બેઠો, તે મુજ મસ્તક કાપેજી. ૧૨
તેથી તવ સંગે નહીં બોલું, ઉપરથી એમ ભાખેજી;
પિયુ છાતી સરગી ચાંપીને, વહાલ નિગૂઢતા દાખેજી, ૧૩
મન મનાવી અધરામૃત આપી, રોષ રીસ મુકાવેજી;
રતિરસ વશ તે ક્ષણ ત્યાં થાયે, અધીરાને અતિભાવેજી. ૧૪
પતિ પાસે આવી પિયુને નીરખી, સંગ વસી આનંદેજી;
નિત્ય નિત્ય ક્ષણ પ્રતિક્ષણ, અધિકાધિક અભિલષિત નંદાનંદેજી. ૧૫
હાસ્ય પરસ્પર વિવિધ રસરંગે, નિત્ય નૂતનતા ભાસેજી;
અપ્રાકૃત મહારસ મહાલે, પણ રહે નિત્ય નવનવી આશેજી. ૧૬
સત્યામૃત રસપાન સદોદિત, તદપિ ધરાય ન ક્યારેજી;
ક્ષણું શાંતિ ક્ષણું તાતી થાયે, રહે અષ્ટ પ્રહર વિચારેજી. ૧૭
સંયોગ ત્યાં લગી સુખ શાંતિ રહે, ફરી ઇચ્છે અતિ પ્યારેજી;
વિપ્રયોગે વિફળ વિહ્વળ થઈ, ઉત્કટ તાપ હોય ત્યારેજી. ૧૮
ત્રિવિધ નાયકા સર્વ સુભગ છે, એક પતિને સુખદાનીજી;
સર્વાભીષ્ટ ફલદાતા રસિકેશ્વર, તેના રસની તાનીજી. ૧૯

“ચોંવિશ ત્રિયા નામ”

પદ્મનિ ચિત્રની હસ્તની શંખની, ચોરીતની પ્રાકૃત નારજી;
લોક પ્રસિદ્ધ લક્ષણ જગ જાણે, સુણે લૌકિક ઉપજે વિચારજી. ૧
તેથી માયિકનું તે વર્ણન, અન-ઉપયોગી જાણીજી;
શુદ્ધ અમાયિક નાયક નાયકા, તે લીધું હ્યાં તાણીજી. ૨

"દર્શન ભેદ વર્ણન"

દર્શન પરમ પુરૂષ પતિ કેરાં, થાયે ચાર પ્રકારજી;
ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિ દાખવવા, વરણું કરી વિસ્તારજી, ૧
પ્રકટ ધ્યાને સ્વપ્ને ચિત્રે, અનુભવ ભાવ અનુસારજી;
પરોક્ષ શ્રવણુ સુપ્પાવત્ દર્શન, તે ભાવ પ્રમાણે અપારજી. ૨
અનૂઢા ઊઢા પ્રકટ દર્શન, તે રતિરમંયુત દર્શનજી;
મુગ્ધા મધ્યા પ્રૌઢાદિ, તે નિરખે પતિ પ્રસન્નજી. ૩

"અનૂઢા બાલા દર્શન"

અનૂઢા બાલા દર્શનાતુરથી, ન લહે લજ્જા કાનીજી;
અતિ આનંદ ભરી રહે ઉરમાં, ન જાણે હિત વા હાનિજી; ૧
આગળ આવી ઉભી રહીને, કરે દરસ ધરી પ્રીતજી;
દર્શન રસમાં લુબ્ધ તલ્લીનતા, ચોટયું ન છૂટે ચિત્તજી. ૨
અતિ ઉમંગ ભરી શ્રીમુખ નીરખે, ન માને ક્રોધ કે રોધજી;
દર્શનમાં પ્રતિબંધ ન માને, નહિ વૃદ્ધિતણો પ્રતિબોધજી. ૩

"અથ ઓઢા દર્શન વર્ણન"

ઊઢા તે તરત વિવાહિત દારા, દર્શન કરે શુભ બાનજી;
તેના સંગે સખી પણ કરતી. સૌ દર્શન કરે ખાતજી ૧
નવોઢા ને નવીન અનુપમ, દર્શનનો હોય રંગજી;
શુદ્ધ પરમ અનુરાગી ઉરમાં, ન લહે રીત અનંગજી. ૨
પતિ ને પતિના સંબંધી સૌનુ, દેખી આદર માનજી;
નવલ પ્રીત કરવા રહે આતુર, તે ઊઢા ગુણવાનજી. ૩

"મુગ્ધાદર્શન વર્ણન"

મુગ્ધા જદપિ પ્રવીણ ન રસમાં, પણ દર્શને રતિ અતિ ચાહજી;
પતિનું સર્વે નાનું મોટું, સૌ મીઠું ઉત્સાહજી. ૧
સખી મિલાપ અહર્નિશ ચાહે, શયને પણ સખી સંગજી;
પ્રવીણ થવાને વાંકાં ચૂકાં, બોલે વચન રતિરંગજી. ૨

પુરશોત્તમનું અંગ અંગ તે, વારંવાર અવિલોકેજી;
ગતિ મતિ ભેદ ભાવ નાં લહેતી, પણ ચિત્ત ન અંન્યે રોકેજી. ૩
જેની સાથે દર્શન કરવા, મુગ્ધાજી ગયાં હોયજી;
ભરકૃચ્ય આરતે મોહન નીરખે, સાથ ન પરવા કોયજી. ૪
આગળ ધગી ધસી જઈને, પુરશોત્તમને પડે પાયજી;
અંગ અંગ પ્રતિ અમિત માધુરી, નીરખી લુબ્ધ થઈ જાયજી. ૫

"મુગ્ધાદર્શન વર્ણન"

ઉભય લોચને રસયુત નીરખે, એક ટેક ચાહ વિશેષજી;
ઉભી રહીને પલક પસારે, ખુલ્લાં દગથી નિહાળે, પડે પગ ન નિમેષજી. ૧
રસભર નયને પળપળ ભરીને, નેત્ર કરે રસપાનજી;
અતિ સાદરનું તે અવલોકન, સદા એક રસતાનજી. ૨
ચકોર ચંદ્રને નીરખે તેણે, સુધારસનું જેમ પાનજી;
સત્યામૃત અનુપમ આ પીતાં, ભૂલી જાય નિજ ભાનજી. ૩

"પ્રૌઢા-દર્શન વર્ણન"

મૃગનયની પ્રૌઢાનું દર્શન, સૌથી શિખરનું હોયજી;
દૃઢ દગકરણી અણિયાળી કટાક્ષે, અતિ રસમસ્તે જોયજી. ૧
લક્ષબિંદુ રસનાયકમાં, પ્રૌઢા સમ નહીં અન્યજી;
મહાધર સુભટ રણમાં જેમ પેખે, ત્યમ એ સુદ્દઢ અનન્યજી. ૨
રસપુંજ રસે રસનાયકમાં જઈ, દગની ચોટ ત્યાં લાગેજી;
આનંદકંદ ઉરે ઘુમે તે, દગશરે ગનિરસ ફાગેજી. ૩
નયન કટાક્ષ લાગતાં સામા, પ્રીતમને દગ હાસ્યજી;
અંચર ઓટનો કોઈ કરે તે, ભાસે દીપ જેમ લાસ્યજી. ૪
ધીર નિશાનનો ફેકે વાટો, દર્શને દગની ચોટજી;
પ્રૌઢા વિવાહિતામાં જ વગે તે, દગશરે ઘાવ લોટપોટજી ૫

"અથ સમુદાય દર્શન વર્ણન"

મનવૃત્તિ ચિત્ત પ્રાણ ને વૃત્તિ, એકમેક અતિ મગ્નજી;
શુદ્ધ રસાત્મક રસવૃષ્ટિ ત્યાં, ઉભયાંગી પ્રીતિ લગ્નજી. ૧
પરસ્પર વહાલના ઉભરા આવે, ઉભય રસવેષ્ટિત દરસેજી;
ઉભય રસ દરસે, સુમન મન હરસે, રસપ્રચુર ત્યાં વરસેજી. ૨
ઉમડી ઘુમડી રસની ધારાનો, ચુચવાતો રસનેહજી;
અપાર રસસમુદ્ર નિમગ્ની, પ્રૌઢા દર્શન રતિ એહજી. ૩
રસસિંધુ રસાલ રસિક નિધિ, શુદ્ધ દિવ્યરસ ધામજી;
એ રસ લુબ્ધિને જ લભ્ય એ, આનંદી આઠે યામજી. ૪
જેને એ મહારસ લાધે તેં, માણે રસની રીતેજી;
એ અખૂટરસ અખંડ પીતાં, દરાય ન કો, નિત્ય ચિંતેજી. ૫
ક્ષણ ક્ષણ નિત્ય નવલ પ્રકારે, અધિકાધિક અભિલાષીજી;
નિત્ય લીલા વિનોદ વિવિધનો, અગણિત આનંદ રાસીજી. ૬

"નાયકા—ચેષ્ટા વર્ણન"

નાયક મિલાપ હિત હોય જેણે, તે ભાવ કરી પ્રકટ દેખાડેજી;
નિજ પતિ તન નખશિખ ચિંતતી, વિજાતિ પ્રતિ તે સંતાડેજી. ૧

અંગ અંગ પ્રતિ અમિત માધુરી, તે દેખી મન મોહેજી;
સામું તન નાયક ચિતવે તવ, નિજ તન દેતાં અતિ સોહેજી. ૨

અનુપમ અંક ભરે નિજ પતિને, ગાઢ વહાલ દર્શાવેજી;
પોતાને પ્રીતમ ઉચ્છંગે, બેસાડે બહુ ભાવેજી. ૩

કદિ આલસથી અંગ મરોડે, અતિ ઝૂંભા ને મૃદુ વાણીજી;
રસ ભરી જોવું, પ્રીતમ મન મહોવું, એ ચિહ્નને ગતિ જાણીજી. ૪

પ્રીતમને મળવાની ચેષ્ટા, લક્ષણથી સમજાયજી;
ભણકારા પિયુના પડે કર્ણે, અન્ય સર્વ વર્જાયજી. ૫

"નાયક–ચેષ્ટા વર્ણન"

નિજવલ્લભા વસી રહે ઉરમાં, વારે વારે ચિત્ત ચાહજી;
પ્રિયારૂપનું ચિંતન નિશદિન, નિત્યમિલન ઉત્સાહજી. ૧
જો જો સમે મનથી મન હરખે, ક્ષણ ક્ષણ નવલ વિચારજી;
નખશિખ મૂર્તિ દષ્ટે પડતાં, ધીર ન રહે લગારજી. ૨
જેમ વેલી તરુવરને લપટે, ત્યમ છાતીશુ લેઈ ચાંપેજી;
મહાશૂર સુભટ વીર વશ પ્રિયને, તનમનધન અર્પી સોંપેજી. ૩
પોતાવત્ ગતિ પ્રિયાની પેખી, ઉર આનંદ ન માયજી;
કંઠે કર બહાંડી નાખીને, ઉભય વપુ એક થઈ જાયજી. ૪
કથન માત્રે તનુ જુજવાં ભાસે, પ્રાણ બુદ્ધિ સૌ એકજી;
સુરતરસમિલન સંગ્રામે, ન રહે લાજ વિવેકજી. ૫

"નાયકા ચિત્રદર્શન વર્ણન"

જે સમે પ્રકટ દર્શનનાં થાયે, ત્યારે વિરહે અકળાયજી;
ક્ષણ વિયોગ તે યુગસમ મોટો, દર્શનાતુરથી થાયજી. ૧
સ્નેહી પ્રાણ વલ્લભ પતિની છબી, તે ચિત્ર હૃદયે રહિયાણુંજી,
ચિત્ર સ્વરૂપ તેવું ટાંકીને, વારે વારે નિહાળુંજી. ૨

તેણે કરી તે રૂપ સાદૃશ્યવત્, ચિતરવાને હરખેજી,
મનના ભાવો ચિત્ર સ્વરૂપે, કરીને ફરીફરી નીરખેજી. ૩
ચિત્ર પ્રાણપ્રિયનું દર્શન કરી, ઉમંગે અધિકાધિકજી,
પ્રતિ અંગઅંગની અમિત માધુરી, વિરહીને સાદસ્ય લાગેજી.
પ્રકટ સુરતરસ વિહાર થાવા, કામાતુરતા જાગેજી. ૪
રતિ રસરંગ પ્રત્યક્ષ થવાનો, ઉપજે અતિ અભિલાષજી;
વિવિધ ભાવ વિચાર રતિની, પૂરવા રાખે આશજી. ૫
વિરહ વધતો રહે સર્વાંગે. તરંગ અંગ અનંગજી;
દઢ રતિ ધ્યાન ભાવે, માનસી સિદ્ધ પ્રકટ પ્રભુ સંગજી. ૬

દર્શન રસ પ્રચુરતા અંગે, હાવભાવાદિ પૂર્ણજી;
વિવિધ અનેક રંગ રસે, તે આનંદિત સંપૂર્ણજી. ૭
તે સમે દૂતિને જોવાને મોકલે, પ્રભુની પાસજી;
દર્શન સમય પ્રકટ પેખવા, થાય તે આનંદ રાસજી. ૮
એટલામાં સખી આવી કહે છે, દર્શન વેળા અઘજી;
મનભાવની મૂર્તિને મળવા, દોડી ચાલો સઘજી, ૯
જ્યાં લગી સલુણી સ્યામલી મૂરત, પ્રિયતમ છેલ છબીલોજી.
ત્યાં લગી તનનો તાપ નહીં જાયે, પ્રકટ ન દેખું રસીલોજી. ૧૦
પ્રકટ દરસ પરસ સંભાષણ, રસભરી રીતે થાયજી;
ત્યાં લગી અનવસરે પ્રિયાજી, ચિત્ર દર્શને ચહાયજી. ૧૧
ચિત્ર દર્શનની રીન વિધિ કહી, અતિ ગતિ મતિ હિન મૂળજી;
જે દર્શનવિયોગ ન સહી શકે, તે ચિત્ર દર્શને અનુકૂળજી. ૧૨
જાગૃત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ તૂર્યા, સર્વ અવસ્થા માંહિજી;
પ્રભુ દર્શનમાં આસક્તિ ભર, ક્ષણ ન વિરામે ક્યાંહિજી. ૧૩

“નાયકા સ્વપ્નદર્શન વર્ણન.”

ઉષાને થયાં સ્વપ્ને દર્શન, દૃઢ મને અનિરુદ્ધ રૂપજી;
અન્યે તેનું મન ન માન્યું, ચિત્રે પેખ્યું સ્વરૂપજી. ૧
ચિત્રલેહાએ ચીતરી દાખ્યો, વળી તે વરણી બતાવ્યોજી;
એક અનિરુદ્ધ વણ તે નાં મોહી, દ્વારિકાંથી લાવી બતાવ્યોજી. ૨
જેને હૃદયે લગની જેની, દૃઢ વસી રહે છે મનજી;
સદા સર્વદા જેનું ચિંતન, તે દેખાયે સ્વપનજી. ૩
પૂર્વે દીઠા સુણ્યા હોય તેનો, સદા રહે અભ્યાસજી;
આસક્તિથી અવલોક્યા સુણ્યાનો, સ્વપ્ને થાય ભાસજી. ૪
લૌકિક સ્વપ્ન પણ ભાવિક સૂચક, સ્વપ્નાધ્યાયમાં કહે છે જી;
ત્યારે અલૌકિક સૌના પતિ, પ્રભુનું દર્શન ભક્ત લહે છે જી. ૫

તેથી શંકા ન રહે ઉરમાં, અપ્રાકૃત સૌ સત્યજી;
વળી ક્યાં ક્યાં પરોક્ષ જણાવી, પ્રતીતિ દે પ્રભુ અત્યજી. ૬
સ્નેહી ભક્ત સ્નેહકેરી લહે છે, નિજાનુભવ પ્રમાણજી;
બાલ વૃદ્ધ તરુણ નરનારી, સૌને મન છે જાણજી. ૭
સ્નેહીની ગતિ સ્નેહી જાણે, અણ અનુભવીને શંકજી;
રૂપ રંગ નહીં જાત ભાત પર, કાં રાજા કાં રંકજી. ૮
નિદ્રા જાગૃતિ બેની મધ્યે, સ્વપ્ને થાય દેખાવજી;
સ્વપ્ન દર્શન એહ પ્રકારે, થાય હોય જેવો ભાવજી. ૯

"નાયક સ્વપ્નદર્શન વર્ણન."

નાયકાવત્ નાયક સ્વપ્ને, દેખે રસની રીતિજી;
પ્રાણપ્રિયાની પ્રાણપતિને, દર્શને થાય પ્રતીતિજી. ૧

"શ્રવણ દર્શન વર્ણન."

ભાવાનુસાર દર્શન રીત કહી, તે ક્યું ભણકારા વાગેજી;
હૃદય ચક્ષુથી સ્વપ્ને પેખે, કામાતુરતા જાગેજી. ૧
પ્રાણપતિનાં શ્રીમુખ વચનો, પ્રકટ સુણ્યાં હોય જેહજી
ગુણલીલા જે નયણે નીરખી, તદ્વત્ સ્વપ્ને તેહજી ૨
દર્શન શ્રવણ સુણતા માત્રમાં, સદા થાય સાક્ષાતજી;
મનન નિદિધ્યાસન આસક્તિ રૂપ, હોય છે વિવિધ ભાતજી. ૩
અંતરંગ સાહેલી સંગે, નિજ વલ્લભની વાતજી,
સદા અનેક મિસ કરી કરી કાઢે, વર્ણે સુણે દિનરાતજી. ૪
અખંડરૂપ તે ઉર વસી રહે, સાંભરી આવે ગુણ રૂપજી;
જેમ દમયંતીએ નિજ પતિ નલનું, સદા ગડાવ્યું સ્વરૂપજી. ૫
શ્રીપાર્વતીને સદાશિવનો, અવગુણ ન આવ્યો એકજી;
જન્મ ધર્યો પણ રદતે રૂપે, એ અનન્યની ટેકજી. ૬
જદપિ તપે કષ્ટ બહુ વેઠ્યું, પણ નહીં ઇચ્છા અન્યજી;
સ્વપતિના રંગે સદા રંગ્યા રહ્યા, અનન્ય સ્નેહે એ ધન્યજી. ૭

નિજના દોષ સતીએ શોધ્યા, પતિનો પણ આગ્રહ જાણીજી;
પતિને પ્રિયનું સેવન કરતાં, પતિ રીઝવવા મતિ શાણીજી. ૮
સદાશિવની રુખ જાણીને, ત્યમ કરવા મતિ આણીજી;
અનન્ય ભાવે વિષ્ણુ રીઝ્યા, પ્રસન્ન થયા ત્રિશુલ પાણીજી. ૯
મહર્ષિઓએ પ્રભુ ગુણ વર્ણ્યા, તદપિ ન જોડ્યું (ચળ્યું) સતિ મનજી;
ત્યારે વિષ્ણુએ કરી ભલામણ, ત્યારે શિવ થયા પ્રસન્નજી. ૧૦
ઇત્યાદિ દૃષ્ટાંત બહુ છે, કથતાં ગ્રંથ વિસ્તારજી;
શ્રવણ દર્શન અનન્ય ઉપયોગી, કિંચિત્ વર્ણ્યો સારજી. ૧૧

“મિલાપ સ્થાન વર્ણન”

પિય પ્રિયાનું મલવું સુગમ હોય, તેનાં છે દશ સ્થાનજી;
સાહેલીઘર[૧] માતસદન[૨] ને સૂનું ઘર[૩] વનરાનજી[૪]. ૧
રાત્રિમાં **સંકેત સ્થળે[૫]**, વળી. **વિવાહ[૬] ઉત્સવ[૭]** ઠામજી;
બાગબગીચા[૮] પનઘટ[૯] યાત્રા[૧૦], એ આદિ બહુ નામજી. ૨
માતુ અવાસે મળવું સુગમ છે, જગપ્રસિદ્ધ સંસારજી;
ખેલવાને મિસ બહુ વિધિયે એ બને, નિઃશંક કાંઈ વિચારજી. ૩
ખાલી ઘરમાં રમવું સહેલું એકલી મનભર ચાહજી;
સહેજે પ્રાણવલ્લભ ત્યાં આવે, મનઇચ્છિત નિજ નાહજી. ૪
વિવાહ પ્રસંગે જમવા કારણ, ધરાય પૂર્ણ શૃંગારજી;
પ્રેમ ભરી પૂરણ નીરખાયે, ન લાગે કોને વિકારજી. ૫
પ્રસ્તાવ પ્રસંગની માંહે, મળવું અતિ અનુકૂળજી;
સુખે વિચરે નિઃશંક સખી સંગે, નહીં કો પ્રતિકૂળજી. ૬
બાગ ફૂલ લેવાને કાજે, સહજે થાય પ્રયાણજી;
પુષ્પે કરી સંકેત અગાડી, સૂચન હોય એંધાણજી. ૭
વ્યાધિ મિસે સૌ જોવા આવે, વિવિધ કહે સૌ રીતજી;
તે કારણ નિજ પિયુ પણ આવે, વચન કહે રસરીતજી. ૮

અંગે સ્પર્શ કરવાને સુહૃદ સહ, વૈદ્યાદિ અધિકારજી;
સ્વરૂપ સૂચનિકા ચિહ્ન કર્યાં છે, મિશ્રાપના બહુ પ્રકારજી. ૯

"સ્વયં દૂતત્વ વર્ણન"

મધ્યે જ્યાં અન્ય ન કોઈ, ત્યાં પોતે મેળવે સુતજી,
પુત્ર મિષે કહી વેણ ઉચ્ચરે, રીત એ સ્વયં દુતજી. ૧

"નાયકાનું સ્વયં દૂતત્વ વર્ણન"

પિયુથી હસી સખીને કહે વાતો, આજે મારે બહુ કામજી;
ગૃહ પરિકર પરગામ ગયો છે, તેથી સહેચો ઠામજી. ૧
તેને ઘેર પડોશી કો નહીં, શયન કરવું થશે તેહ આવાસજી;
નિદ્રા આવવા સૂઈશ એકલી, અંધારી નિશિ ન પ્રકાશજી. ૨
મોટા મહેલે એકલું સૂવું, તેનો પણ ડર ભારેજી;
એ વાત મહેતે પિયુ સમજાવવા, સમસ્યાથી ઉચ્ચારજી. ૩

"નાયકનું સ્વયં દૂતત્વ વર્ણન"

"મંદ હાસ્ય લક્ષણ"

ભ્રુવભંગથી નેંણ કટાક્ષયુત, મધુર હસે મંદમંદજી;
રસે કરી ભાવભર હુલસી, સ્મિત હાસ્ય તે મોહનો ફંદજી. ૧

"કલહાસ્ય લક્ષણ"

પહોળું મુખ કરી હસવું થાયે, તેણે દરસે દંતજી;
ઉભય ગાલ ઢગલી (ઢગલા) વત્ ચીતે, ભાસે મહા રસવંતજી ૧

"અટ્ટાટ હાસ્ય લક્ષણ"

પેટ ભરીને ખૂબ હસે તે, હાસ્ય ઉરમાં ન સમાયજી;
લોટપોટ થઈ છાતી દાબે, પડી ઉઠે ફરી ત્યમ થાયજી. ૧
જેમ ભોડવાં પેટમાં હાલે, ત્યમ તે હર્ષે ઉભરાયજી;
ફૂંટીથી રસ ઉછળે ફરી ફરી, અતિહાસ્ય કહેવાયજી. ૨

"પરિહાસ્ય લક્ષણ"

પ્રિયને પ્રિયા બેઠાં આનંદે, એકાંત રસને સ્થાનજી;
પરમાનંદ રસમસ્ત ખેલતાં, હોયે વિનોદવાનજી. ૧
વાર્તાલાપ મર્મ રહસ્યનો, ચાલી રહ્યો આનંદજી;
ત્યારે હાંસીમા વ્યંગોક્તિ, કહી લાગે શરવત્ ફંદજી. ૨
જ્યમ શ્રીકૃષ્ણ રુકિમણી દંપતી, પૂર્ણ યુગ્મતા એકજી;
પૂર્ણચંદ્ર સમ સંગ વિરાજે, વ્હાલ વધ્યુ, તુ વિશેકજી. ૩
વાણી વિનોદે હસે પરસ્પર, તેમાં કહી માર્મિક વાણીજી;
હસવું ખસવું જેવું થયુ ત્યાં, એ દૃષ્ટાંત ઉર આણીજી. ૪
સાર સિદ્ધાત ગતિ સમજાયે, દૃષ્ટાંત તો આભાસજી;
રસિક નિધિ રસસુંદરતા લહી, ગતિ પેખો પરિહાસજી. ૫
હાસ વચન સુણી, નેત્રે નીર વહી. મૂર્છાગત થયાં પ્યારીજી;
પ્રાણવલ્લભે આશ્વાસન દઈ, નિજકર વેણી સુધારીજી. ૬
પ્રિયાને કંઠ વળગાડી, પ્રીતમ થયા આધીનજી;
એમ હાસ્યના ભેદ વિવિધ છે, ઉભય હોય રસલીનજી. ૭

અંગે સ્પર્શ કરવાને સુહૃદ સખ, વૈદ્યાદિ અધિકારજી;
સ્વલ્પ સૂચનિકા ચિહ્ન કહ્યાં છે, મિલાપના બહુ પ્રકારજી. ૯

"સ્વયં દૂતત્વ વર્ણન"

ગમ્યે જ્યાં અન્ય ન કોઈ, ત્યાં પોતે મેળવે સુતજી;
પુન મિષે કહી વેણ ઉચ્ચરે, રીત એ સ્વયં દૂતજી. ૧

"નાયકાનું સ્વયં દૂતત્વ વર્ણન"

પિયુથી હરી સખીને કહે વાતો, આજે મારે બહુ કામજી;
ગૃહ પરિકર પરગામ ગયો છે, તેથી સહેલી ઠામજી. ૧
તેને ઘેર પડોશી કો નહીં, શયન કરવું થશે તેહ આવાસજી;
નિદ્રા આવવા મુશ્કેલ એકલી, અંધારી નિશિ ન પ્રકાશજી. ૨
મોટા મહેલે એકલું સૂવું, તેનો પણ ડર ભારેજી;
એ વાત સંકેતે પિયુ સમજાવવા, સમસ્યાથી ઉચ્ચારજી. ૩

"નાયંકનું સ્વયં દૂતત્વ વર્ણન"

નાયકા સ્વયં દૂતીત્વતણા, જે ભાખ્યા પૂર્વે પ્રકારજી;
તેને મળતી રીત નાયકની, વિશેષ કહું તે વિચારજી. ૧
પ્રિય અંતરંગને વાત કહે, ને કહેતાં પણ હરખાયજી;
પ્રિયા અંગ થોડું બહુ પ્રીતે, સકુચાઈ નિરખાયજી. ૨
સમસ્યામાં સૌને સમજાવ્યું, આજ ત્રીજ છે ગોરીજી;
સૌ છોડી એકલી મંદિરમાં જાગી, રાખું ઉગાડી પોરીજી. ૩
નિદ્રા આજ મુને બહુ આવે, તેથી જોકું ન સંગ સમાજજી;
નાગર ચતુર રાય તે ભાખે, નિઃશંક થઈ તજી લાજજી. ૪

"હાસ્ય પ્રકાર વર્ણન"

સ્મિત મંદ મધુર હાસ્ય ને, કલહાસ્યનું ભિન્ન સ્વરૂપજી;
અટ્ટાટ હસવું અતિ હાસ્યનું, પરિહાસ એ ચોથું રૂપજી. ૧

"મંદ હાસ્ય લક્ષણ"

ભ્રુવભંગથી નેણ કટાક્ષયુત, મધુર હસે મંદમંદજી;
રસે ફરી ભાવભર હુલસી, સ્મિત હાસ્ય તે મોહનો ફંદજી. ૧

"કલહાસ્ય લક્ષણ"

પહોળું મુખ કરી હસવું થાયે, તેણે દરસે દંતજી;
ઉભય ગાલ ઢગલી (ઢગલા) વત્ ઘોતે, ભાસે મહા રસવંતજી ૧

"અટ્ટાટ હાસ્ય લક્ષણ"

પેટ ભરીને ખૂબ હસે તે, હાસ્ય ઉરમાં ન સમાયજી;
લોટપોટ થઈ છાતી દાબે, પડી ઉઠે ફરી ત્યમ થાયજી. ૧
જેમ ભોડવાં પેટમાં હાલે, ત્યમ તે હર્ષે ઉભરાયજી;
ડૂંટીથી રસ ઉછળે ફરી ફરી, અતિહાસ્ય કહેવાયજી. ૨

"પરિહાસ્ય લક્ષણ"

પ્રિયને પ્રિયા બેઠાં આનંદે, એકાંત રસને સ્થાનજી;
પરમાનંદ રસમસ્ત ખેલતાં, હોયે વિનોદવાનજી. ૧
વાર્તાલાપ મર્મ રહસ્યનો, ચાલી રહ્યો આનંદજી;
ત્યારે હાંસીમાં વ્યંગોક્તિ, કહી લાગે શરવત્ ફંદજી. ૨
જ્યમ શ્રીકૃષ્ણ રુકિમણી દંપતી, પૂર્ણ યુગ્મતા એકજી;
પૂર્ણચંદ્ર સમ સંગ વિરાજે, બ્હાલ વધ્યું, તું વિશેકજી. ૩
વાણી વિનોદે હસે પરસ્પર, તેમાં કહી માર્મિક વાણીજી;
હસવું ખસવું જેવું થયુ ત્યા, એ દ્રષ્ટાંત ઉર આણીજી. ૪
સાર સિદ્ધાત ગતિ સમજાયે, દ્રષ્ટાંત તો આભાસજી;
રસિક નિધિ રસસુંદરતા લહી, ગતિ પેખો પરિહાસજી. ૫
હાસ વચન સુણી, નેત્ર નીર વહી, મૂર્છાગત થયાં પ્યારીજી;
પ્રાણવલ્લભે આશ્વાસન દઈ, નિજકર વેણી સુધારીજી. ૬
પ્રિયાને કંઠ વળગાડી, પ્રીતમ થયા આધીનજી;
એમ હાસ્યના ભેદ વિવિધ છે, ઉભય હોય રસલીનજી. ૭

"ભાવ લક્ષણ"

ભાવ તે મનનો ધર્મ જાણવો, મેડે પ્રકટ દેખાડે પ્રીતજી;
નયણ વેણ ભ્રૂભંગે કરીને, વધાય સ્નેહાદિ પ્રનીતજી. ૧
મન વિભાવ અનુભાવ ને સ્થાયી, સાત્વિકાદિ ગુણ ભાવજી;
ભાવવૃદ્ધિ મન રતિ રમણ, એ રૂપ કહેવાય વિભાવજી. ૨
વિભાવ રસથી બે પ્રકારે છે, આલંબન ઉદ્દીપન ભાવજી;
કામકેલિ રસનું અવલંબન, તેનો કરું સ્પષ્ટ દર્શાવજી. ૩
જેણે ઘોતે દિપ્તે વાધે, ઉદ્દીપન કામ વિભાવજી.

"અવલંબન લક્ષણ"

જળમાં મીન કમલે ભ્રમર, મેઘે વિદ્યુત જેમજી;
વળી મેઘે ચાતક, કુમુદ હોયે ચંદ્રે, આલંબન લહો તેમજી. ૧
સુખશય્યા પુષ્પ સોધો સુગંધી, હાવભાવ રસરીતજી;
સદા સજાઈ રાખે પ્રિયકાજે, આલંબી કરે પ્રિયનું હિતજી. ૨

"ઉદ્દીપન લક્ષણ"

પ્રિયને પેખી હસીને બોલે, ઉમંગ રતિરસ પૂર્ણજી;
ઉદય થવા કરે પરિરંભણ, અન્યભાવ કરે ચૂર્ણજી. ૧
અતિ મન્મથભર ઉદ્દીપન થઈ, કરે અધરામૃત પાનજી;
અંગોઅંગનું સમ્યક્ રીતે, મર્દન ને રસદાનજી. ૨
ગાઢ પ્રીતે પરસ્પર નખ રુચિ, વધે દિનદિન અપારજી;
વિગાઢ ભાવે દસન કપોલે, દરસે ચિહ્ન સુસારજી. ૩

"અનુભાવ લક્ષણ"

આલંબન ને ઉદ્દીપનનું, અનુકરણ કરે સૌ કોયજી;
અનુભાવ એ નામ છે તેનું, ભાવિક ચિત્ત ત્યાં પ્રોયજી. ૪

"સ્થાયીભાવનાં આઠ લક્ષણ"

રતિ હાસ્યમાં શોક રોષ ને કોઈ સમય કરે ક્રોધજી;
ભર ઉત્સાહી. નિરંતર વૃત્તિ, કુશલ દેવા પ્રબોધજી. ૧

શયન કરવું રુડું લાગે, પ્રવીણ રસભર કહે વાણીજી;
જે સુણતાં અતિ વિસ્મય લાગે, **સ્થાયીભાવ** લો જાણીજી. ૨

“સાત્વિકભાવ લક્ષણ”

શુભ અંગેથી સ્વેદ ઝરે, રોમાંચિત અતિ સુર ભંગજી;
કંપિત તનુ લાવણ્ય શીલતા, એ સાત્વિક ભાવનાં અંગજી. ૧

“વ્યભિચારી ભાવ લક્ષણ”

રસમય રસયુત ભાવમાં ઉપજે જ્યારે વિપરીત ભાવજી;
તે વ્યભિચારી ભાવ ગણાયે, કોવિદ કવિ કરે દર્શાવજી. ૧
શંકા સહિત નિર્બન્ધ ને ગ્લાનિ, મોહ દૈન્ય આલસ્યજી;
ધૃતપીડા સ્મૃતિ ને, ચપલતા, મદ શ્રમ ચિંતાવસ્યજી. ૨
હર્ષ ગર્વ નિંદા અવજ્ઞા નિદ્રા, જડ શતિ લીનજી;
ઉત્કંઠા પ્રબોધ વિવાદે, એક રસમાં કરે ભીનજી. ૩
નિદ્રા ફગવી મીઠી લાગે, અપસ્માર ઉગ્ર ગતિવંતજી;
તર્ક ત્રાસ વ્યાધિ અતિ ઉન્મત્ત, મર્ણ પ્રાય ભય અંતજી. ૪
મન વિભાવ વ્યભિચારી ચિહ્ન, એ સર્વે ભાવના ભેદજી;
વ્યભિચારીને વિસ્તાર્યો છે સાત્વિક, સ્થિર સ્થાયી નિર્વેદજી. ૫

‘इति भावभेद पूर्ण’

‘अथ हावभेद’

નાયક નાયકા પ્રીતિવશ ઉપજે, શૃંગારરસ બહુ ભાવજી;
ક્રમક્રમથી તે કહું છું, પ્રકટ હાવ પ્રભાવજી. ૨
હેલા[1] લીલા[2] લલિત[3] મદ[4], વિભ્રમ[5] વિદ્રુમ[6] સુવિલાસજી[7];
હસે[8] હસાવે[9] ચિત્ત આકર્ષે,[10] વિક્ષિપ્ત[11] કુંદપ[12] બોધક[13]
પ્રકાશજી. ૩

"હેલાભાવોક્ત હાવલક્ષણ"

જ્યમ કોઈ જેથી જેહ હળેલું, તે ફરી ફરી તે પાસજી;
હળીમળીને લીલા કરે તે, હેલા કહે દયો દાસજી. ૧
આદ્યે હળતું પછીથી મળવું, હળ્યા વિના મળાયજી;
હેલા નામક હાવ ચિહ્ન એ, જ્યમ બાળકાદિ પળાયજી. ૨
કાલે હસી હસી વિનોદ વાણી, પિયાએ કહી દિનરાતજી;
રસિક રસાલયે, રસભરી રીતે, પ્રકટ વધા જે વાતજી. ૩
તેણે પ્રિયા રસમસ્ત થઈ છે, તેથી આજ રહેવું નહીં જાયજી;
અબલ અશક્ય ત્રિયા ઉર ધીરતા, રહે ક્યમ? મળવું ચહાયજી. ૪
પ્રિયાનું સુખ રહે પ્રીતમ આધીન, લહે રસિક રસિકેશજી;
અંતરજ્ઞ ચતુર શિરોમણિ, તેણાં પ્રિયા લહી આદેશજી. ૫
પર્યંકે લેઈને બેસાડી, કંઠે ચાંપી શ્યામાજી;
હિયે સરસ રસભર લપટીને, કેલિ અદ્ભુતભર કામાજી. ૬
અધર કપોલે રેખા ભાસે, દસન નખ ક્ષત દરમેજી;
હેલા હાવ સંપૂર્ણ હળેલા, સર્વાંગે પિય પરસેજી. ૭

"લીલાહાવ લક્ષણ"

રજની તણી લીલા ચિત્ત વસી રહે, વિચારે ફરી ફરી મનજી;
તેવું અનુકરણ કરે નિત્યે, એ લીલા હાવે પ્રસન્નજી. ૧
ધીરે ધીરે લટકે ચાલે, લટકમટક પગ ધારેજી;
ચોદિશ જુએ, ઠમકો ન ઠબકે, અંગ આભૂષણ સંભારેજી. ૨
રજનીમાં જ્યાં ગાઢ અંધારું, તે પંથે એ સધારેજી;
મૃગનયનીવત્ સૌ દિશ ભાળે, રાખે સૌ દિશ કાનજી;
સહજ સ્વર સુણીને તે ચમકે, શબ્દ સુણે સાવધાનજી. ૩
પાયલ નેપુર આદિ આભણ, તેનો રવ નહિ થાયજી;
પાણીના રેલાવત્ ડગલાં, તનમન વલ્લભ ચહાયજી. ૪

સ્વાભાવિક સમિરાદિ યોગે, ખડખડાટ સુણી કર્ણજી;
અતિ શીઘ્રગતિ દોડતી ચાલે, જ્યાં ત્યાં મૂકે ચર્ણજી. ૫
સંકેતિક સ્થળ પહોંચવા સત્વર, ત્યાં જેનું ચિત્ત પ્રાણજી;
પહોંચી મળે સદ્ય પ્રાણપતિને, ન ગણે જોખમ હાણજી. ૬
મન હરખે, સૌ સ્થલ પતિ નિરખે, અનન્યપિય ચિત્ત પ્રોવજી;
જાગૃત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ તુર્યા, અન્ય ન આવે કોયજી. ૭

"ત્રિયાનાં લલિતહાવ લક્ષણ"

સૌ વાતે જ્યાં મન હરાગે, મનોહર રૂપ પતિ એકજી;
રૂપ ગુણ સુંદર લાવણ્યાદિ, લલિત હાવની ટેકજી. ૧
મુખે હાસ્યયુત અમૃત ઝરતી, વાણી મધુર મહામીષ્ટજી;
ચિંતન કરતાં ચિત્ત ચોરાયે, સદા પ્રિયકારી અભીષ્ટજી. ૨
કુચ યુગ વર પીન જોઈ, પિયારસ લુબ્ધ થાય રસ લીનજી;
અખંડ રતિરસ રંગે નિમગ્ને, જ્યમ જલમાં રહે મીનજી. ૩
સુંદર કટિ લંક લચી લચી, નિતંબ ભાર અપારજી;
કેસરિવત્ કૃશ કટિ, ગયંદની ચાલ સર્વાંગ સારજી. ૪
મોહિત મેન વિશેષ થઈને, ત્રિયા લલિત ગતિ હાવજી;
આતુરતા અતિ, ધીર રહે નહિ, તે નહિ ચિતાર દર્શાવજી. ૫

"નાયકનાં લલિતહાવ ચિહ્ન"

પ્રાણાધિક વલ્લભા પ્રિયાનું, શ્રીમુખ સુંદર અવલોકીજી;
રસિક નિધિ સુંદર નટવર, તે શીઘ્ર ઉઠે છે ચોંકીજી. ૧
મહામોહિની આકર્ષે પિયુને, ચિત્તની કરે ઝટ ચોરીજી;
નાયકાને રસપુંજ ભરી જોઈ, નિરખે મનભર ગોરીજી. ૨
મંદ મધુરૂં હાસ્ય સ્મિતથી, ફેંકે શરનયણ બહુ તીરજી;
અવલોકન માગે કરે ચટપટી, રહે વિવેક ન ધીરજી. ૩
વિહ્વળ વિકળ રસરાસ રસેયુત, મહાનાયક હોય વીરજી;
- પ્રિયા મૂરત વસી રહે પ્રિય ઉરમાં, જોતાં રતિરંગ વધારેજી. ૪

અતિ આતુર થાય માધુરી મુરત, મળવા સામાં પધારેજી;

"મંદહાવ લક્ષણ"

રૂપગુણ રસ મદમાતી રામા, સોહાગ મદ ભરપૂરજી;
રતિ રસરંગે અતિ નિઃશંકિત, સદા રહે પિવ ઊરજી. ૧
પ્રાણપતિ વણ નહિ કો પરવા, અન્ય તુચ્છ સમ લેખેજી;
શાહ રાવ રાણા ગુરુ જનને, રંક પરાધીન પેખેજી. ૨
અન્ય સર્વ નાયકા સખીની, ન ગણે કહાણી લેશજી;
એવાં ચિહ્નને ફરી પરખાવો, મંદહાવનો વેશજી. ૩

"વિભ્રમહાવ લક્ષણ"

પિયા દર્શને આકુળતા વધી, ભ્રમે હોય વિભ્રમ શૃંગારજી;
જેમ રાસરમણ કાજે વ્રજબાળો, ઉલટા ભૂષણ સારજી. ૧
કિંકણી કંઠે, હાર કટિ બાંધે, દક્ષિણ આભૂષણ વામજી;
એક જ નયને અંજન, ઉલટાં વસ્ત્રો, વિભ્રમ હાવ તે આમજી. ૨

"વિકુમ-વિહૃતહાવ લક્ષણ"

યથોચિત વદવા યોગ્ય તે, લાજે ના બોલાયજી;
સમયોચિત કહેવા પ્રવીણ, પણ સ્પષ્ટ ન કિંય બોલાયજી. ૧
અન્યે હાજરજવાબી કુશળ, તદપિ પતિ આગળ બાલજી;
મૌન મુખ રાખે વિધુનવત્, વિહૃતના એ ખ્યાલજી. ૨
નિશ્ચે ક્રમ કોથી નહીં બોલે, વિહૃતનો નહીં ઉચ્ચારજી;
નિજ વપુ સુંદર દિવ્ય પ્રકારે, વિકુમ ગતિ એક તારજી. ૩
પોતા પ્રતિ જેનો હર્ષ ઉમંગે, તેથી સદા ઉમંગીજી,
શી રીતે જલદી જઈ ભેટું, એવી સદા દીલરંગીજી. ૪
ક્યારે સમય મળે મળું નિજ પિયુને, આતુર મનનો વેગજી;
અતિ વિરહાતુર લાગ મળે નહીં, તેનો ઉર ઉદ્વેગજી. ૫
ક્રમ ક્રમ ફરીફરી જતન કરે બહુ, ઇચ્છે રતિરસ યોગજી;
દાવ સાધી પતિ નિકટે પહોંચી, કરે ભોગ સંયોગજી. ૬

શ્રીમુખ સૂચન અરવિંદ પામે ત્યારે ભરે છે અંકજી;
વાર્તાલાપ કેમ કર્યો નહિ, જવાબ ન, કેલિ ખેલે નિઃશંકજી. ૭

“ વિલાસ હાવલક્ષણ ”

બોલે ચાલે ખેલે સર્વમાં, હાસ્યયુત કરે વિલાસજી;
જલ સ્થલ જાતાં પ્રકટ પતિ ચિતવે, કામ કેલિ રસ આશજી. ૧
વારેવારે મનથી હસવું, બોલતાં નહીં સંકોચજી;
અણીઆળાં દગ ફેરે દૂરથી, નેણ કટાક્ષની ઉરમાં થાય ઘોચજી. ૨
હસતાં રમતાં પંથે ચાલે, રસભર ઉન્નત અંગજી;
અંગો અંગ રતિરસ ઝળકે, ભરી ભરી આવે અનંગજી. ૩
જલ સ્થલ કેલિ કરવા માત્રે, બુઝાય તનના તાપજી;
રંચક દૂર ઉભય રસ લંપટ આપજી. ૪
દૂર છેટે રહી કરી કેલિ, આરામનુ તે ધામજી;
નિઃશંક એકલાં પરસ્પર ભાવે, બહુ વિલાસહાવ રૂપ આમજી. ૫

“કીલકીચિત્ત હાવલક્ષણ”

હાસ્ય^{1} રીસ^{2} ભય^{3} હર્ષ^{4} અભિલાષ^{5}, ગુણ^{6} રૂપ^{7} અભિમાનજી;
એક જ સમયે વિરુદ્ધ ભાવપન, રતિરસ તાને ન રહે ભાનજી. ૧
કોઈની સાથે હસવા માત્રે, ક્યારે ચઢે છે રીસજી;
રીસ જણાવે ન ભય કો આણે, જુવે નહી ચોદિશજી. ૨
સમર્થ રાવ રંક થાઉ ગુરુજન, કોને ગણે નહિ મનજી;
કદિ કદિ અભિમાન રહે ઉર, કદિ ભય હર્ષ પ્રસનજી. ૩
મનમાં વિવિધ અભિલાષા ઉઠે, તેના રસે તરંગજી;
કીલકીચિત્તહાવે સદા રહે, અભંગ ઉર અનંગજી. ૪

“ અથવબ્બોક (બ્બોધક) હાવલક્ષણ ”

છિપનાર ભાવ અંતરમાં રાખી, પ્રકટ ન દાખે પ્રીતજી;
કપટે ઉપરથી દાખે અનાદર, ગાઢ પ્રેમરસ રીતજી; ૧

નિજ રૂપ સમતા કોમાં નહિ, પેખી રૂપ સુઘડ અભિમાનજી;
સોહાગાદિ મદે કરીને, અન્યે રહે નહિ ભાનજી; ૨

શુક્લ પક્ષનો ચંદ્ર બીજથી, દિનદિન અધિકાધિકજી;
ત્યમ રૂપ કલા દિનદિન અતિ ખીલે, તારામણુની નાં બીકજી. ૩

"વિક્ષિપ્ત હાવલક્ષણ"

રૂપ લાવણ્ય સુઘડતા આદિ, નિરાવણું સૌ અંગજી;
શૃંગાર વસ્ત્રાલંકાર તે, મણિકુંદન જડયું નંગજી. ૧
આદર સાગે કરે અનાદર, સદ્ગુણ ચિહ્ન જે ભૂષણજી;
તે સર્વેને ભૂસવા રૂપનાં ભામે, જ્યમ હોય દૂષણજી, ૨
સુંદર શ્રીઅંગ આચ્છાદન કરીને, કરે અંગ શૃંગારજી;
નિજાંગની સુવાસ છુપાવી, તૈલાભ્યંગ કરે સારજી. ૩

નિજાંગ રાગ આરક્તતા પ્રીતિ, શુભ થવા મુખપાનજી;
બીડી સુગંધી અધરપુટ રંગી, અન્ય કરાવે ભાનજી. ૪

"મોદાપીત હાવલક્ષણ"

હેલા લીલા હાવ તે સાત્વિક, ઉપજે દેહે રંગજી;
તે ચાતુર્યતાશું વેષ્ટિત કરે, મોદ થાય સર્વાંગજી. ૧
દર્શન કરતાં નિમેષ પલક પણ, કદિ ન નેત્રે થાયજી;
ભરદષ્ટિએ સ્વરૂપ ન્યાળે, નિરવધિ નેહ સુખદાયજી. ૨

વારંવાર રહે દર્શને આતુર, અન્ય ન કાંઈ સોહાયજી;
ભર પ્રીતિના નેણ કટાક્ષે, બાણ સમ તે વિંધાયજી. ૩
મિલન પરસ દરસાદિ માંહે, રંચ પડે પ્રતિબંધજી;
હૃદય અકળાઈ મૂર્છિત ગતિ થાયે, રહે ન દેહાનુસંધજી. ૪

જય જય મંગલ આદિ શબ્દો, શ્રવણે અંતર જાયજી;
મૂર્છા સદ્ય ટળે તે સુણતાં, મોદ હિયે ન સમાયજી. ૫

"કુંદ મિષ સ્મિત હાસ્યભાવ લક્ષણ"

નિપટ કપટ યુત કેલિએ કરી, સુખ શોભા બેઉ લેયજી;
અંતર બાહાર હૈયું હુલસે, વિજ્ઞતિ પરખે ન કોયજી. ૧
કામિની જામિની દ્વિતીય પ્રહરમાં, અતિ આતુર થઈ ધાયજી;
નિજ વલ્લભ રસમસ્ત મગ્ન થઈ, દોડી વેગે ત્યાં જાયજી. ૨
પ્રાણાધિક પતિની અતિ નિકટે, જઈ મળે સુખ સેલજી;
અંચર ખેંચી હસ્ત ગ્રહે વલ્લભ, તેણે રંગની રેલજી. ૩
નવોઢા નારી પિયુ કૃતિ દેખી, લાજુ લાડીવત્ થાયજી;
સમ તે લજ્જાથી છૂટવા કરે બળ, અંતરમાંહે રિઝાયજી. ૪
નિર્દય નખ એ દંત ક્ષતાદિ, તેણે હોય પ્રસનજી;
તદપિ ઉર અરુચિ દાખે, રુચિ અંતર બહુ મન્નજી. ૫

"બોધક હાવલક્ષણ"

બોધક હાવ કહે છે તેને, સંકોચ શોચયુત બોધજી;
બીજી સખી સમસ્યા મિસ જણાવે, તે સમજે ભાવ પ્રબોધજી. ૧

"સ્ફુટ બોધક હાવ નિરૂપણ"

સખી એક બોલી રસરીત પ્રીતશું, નાયકાની જણાવી પ્રીતિજી;
તેણે મોકલી પ્રીત ભરેલી વાણી, સુગમ રીતજી.
પિયુએ પુષ્પગેંદ બે આપી, વૃદ્ધિ કીધી પ્રીતજી; ૧
અંચરામાં આચ્છાદન કરીને, લેઈ ગઈ તે શ્યામાજી.
આદર બોલી ખોલી ઓલી, અર્પી કિશોરી બામાજી; ૨
પ્રાણનાથ સ્વહસ્ત રચીતની ગેંદ જોઈ, મન હરખીજી.
નેણ મન ભાવી સ્નેહ રસેથી, ફરી ફરી તે નીરખીજી; ૩
હાવભાવના રૂપ લક્ષણ કાંઈ, વરણ્યા રસમય રીતજી.
આગળ અષ્ટવિધ નાયકા, કહું છું અધિકાધિક અતિ પ્રીતજી. ૪

"અથ અષ્ટવિધ નાયકા નામ"

સ્વાધીનપતિકા[૧] ને ઉત્કંઠા[૨] અવસર ભેદે હોયજી;
વાસકસજ્જા[૩] ખંડિત[૪] સંધિકા[૫] પાંચ પ્રકારે જોયજી. ૧

પ્રોષિત ભર્તૃકા૬ પ્રેયગી વિપ્રલંભા૭ અભિસારિકા૮ અભિરા
સમયભેદ આતુર ચાતુરના, આઠ પ્રકારે નારજી. ૨
ચિહ્ન લક્ષણે રૂપ સમજાવા, કહું છું તેના ભેદજી,
વાત્સ્યાયન સૂત્ર રસશાસ્ત્ર કહે છે, સૌનું મૂળ છે વેદજી ૩
આત્મરતિ ને આત્મમિથુન ને આત્મક્રીડન શ્રુતિ સારજી,
મૂળ બીજના વૃક્ષ તણા, સૌ અંગ નિરધારજી. ૪

"અથ સ્વાધીનપતિકા લક્ષણ"

જે પ્રિયના ગુણ પ્રેમપાશથી, પતિ ક્ષણ ન્યારો ન હોયજી,
સુગુણ ચીને પતિવશ કરી લે, સ્વાધિન પતિકા સોયજી. ૧
ધામ ધામ બાગ ગલી આદિ, જ્યાં જ્યાં પ્રિયાજી જાયજી,
ત્યાં ત્યાં પતિ સંગ પધારે, પાછળ પાછળ ધાયજી. ૨
પ્રિયાને પ્રિય થાવા કારણ, વિવિધ નિત્ય કરે પ્રકારજી,
પ્રાણનાથ વચનાશ્રિત થાવા, સદા રહે તૈયારજી ૩
મહા મદોન્મત્ત હસ્તિ વશ રહેવા, અંકુશ જદપિ છોટુંજી,
સ્નેહાંકુશ અમતા પામે, નહિ અમન તે મોટુંજી ૪
હસ્તિ કદાવર રૂપ બહુ મોટું, સિંહનું નાનું રૂપજી,
તદપિ પરાક્રમ હરિથી અધિકું, શાર્દૂલ કરિમાં ભૂપજી. ૫

"અથ ઉત્કંઠિતા લક્ષણ"

નિત્ય પ્રિયાસદને પિયુ આવે, તદપિ કો દિન કદિ વારજી,
અધીરપણે મળવા ઉત્કંઠિત, કરે શોચ વિતર્ક વિચારજી ૧
ક્ષણ ક્ષણ આરત અધિકી વાધે, પેખે પિયુનો પથજી,
મેહે વિકળ થઈ વેદના વ્યાપે, કયમ ન પધાર્યા કંથજી, ૨
શોચ પરિતાપ ચિંતાતુરતા, કુતર્ક વિપરીત થાયજી,
મુજમાં ગુમાન જોઈ પ્રભુ અટક્યા, વૃદ્ધિગત હોય સહાયજી. ૩
શું કોણે ભરમાવ્યા? પ્રજાપતિ, કે મુજથી થયો કો દોષજી,
કોણ અવગુણ પેખી પતિએ, મુજ પર કીધો રોષજી ૪

વિયોગે વિરહ વ્યાકુળ થઈ જાયે, રહે ન દેહનું ભાનજી;
ઉત્કંઠિતા ત્રિય મનથી એકે, થાય ન એક નિદાનજી. ૫

‘‘અથ વાસક સજજા લક્ષણ’’

બીડાં અરગજા આદિ ઉપસ્કર સિદ્ધ કરી રાખે જેહજી;
સુખશય્યા રચી રાખી, પતિની વાટ જુએ છે તેહજી. ૧
એક ટેક દગથી પિયુપંથ નિહાળે, ભણકારા પિયુના થાયજી;
સહજ ખડખડાટ કર્ણે પડતાં, આતુર થઈ જોવા જાયજી. ૨
સુગંધ બહેકી રહે સર્વાંગે, સેજ રચના પણ તેવીજી;
ચંદન અંજન મજ્જન આદિ, પતિ પ્રિય લાગે એવીજી. ૩
પુષ્પમાલા વિચિત્ર કંઠમાં, સોળે ધરે શૃંગારજી;
વિવિધ ભાતે પતિ મોદ વધે તેમ, સર્વે સિદ્ધ ઉપચારજી. ૪
વાસકસજજા લક્ષણ એ છે, કિંચિત્ કર્યો દરસાવજી;
આગળ અભિસંધીને લહેવા, વરણું તે રૂપક ભાવજી. ૫

“અથ અભિસંધી લક્ષણ”

માન મનાવે તવ ના છોડે, પછી પિય વણ નાં ભાવેજી;
અભિસંધીતા કહિયે તેને, પતિમા મન ઉભરાવેજી. ૧
પિયા પધારી મનુહાર કરીને, માનુનીનુ માન છોડાવેજી;
કાલાવાલા કરી મનાવે, નીચા થઈ માન તોડાવેજી. ૨
માન મનાવતાં હારી થાકે, તદપિ નાં ઉંચું ઝાખેજી;
ઉભયનાં ચો નયન મેળવવા, યત્ને પણ ભાળે ન આંખેજી. ૩
ઘૂંઘટડો ઢાંક્યો નાં ખોલે, બોલ સુણવા પતિ અભિલાષજી;
હાસ્યરસનાં વ્યંગોક્તિ વચનો, કહે પતિ ધરી મન આશજી. ૪
તદપિ ઉત્તર માનવતી તે, આપે નહિ કાંઈ જ્યારેજી;
પ્રયત્ન પરિશ્રમ અફલ ગયો લહિ, પતિ થાકીને હારેજી. ૫
પિયુજી જ્યારે નિરાશ થઈને, પછીથી કરે પ્રયાણજી;
ત્યારે પૂંઠળથી તે પસ્તાયે, થાય છોડવા પ્રાણજી. ૬

વસન વિચિત્ર ઢૂંબા આવે, આરક્ત તિલક લલાટજી,
પેખી હૈડું વસ્તુ પણ, રેખ ભુમાઈ કરમાઈજી ૫
તેણે કરીને અંતર દાઝે, જઈ ગ્રહ્યો વમો તે સાથજી,
પરવસ્તુ બારે માસ રહો ત્યાં, નિશંક ભરો ગતિ બાથજી. ૬
એવા તામસ ભરિયા, વાંકા વચન ઉચ્ચરે ભામાજી,
એવે લક્ષણથી સમજાયે, ખંડિતા તામસી સ્યાગજી, ૭

"અથ ખંડિતા સાત્વિકી વચન લક્ષણ"

પ્રભુને પાયે નમીને કહું છું, સુભાગ્ય પ્રાણપતિ આવોજી,
અતિ ઉપકારી પ્રાત હિત કરવા, શ્રીમુખ દાખો મનભાવોજી. ૧
સ્નેહે ભરિયું પિતાંબર મ છે, અનુરાગ લહું મર્વો મજી
તેની રેખા ઝળકે સૌ નેનમા અનુરાગના દીસે ભાગજી ૨
ચંદન ચિત્રિત ભાલ કપોલે કુમકુમ બિંદી છાપાજી
પીકલીક લાલ શ્યામ અંજન સોહે દામી છે કર્યાં માપાજી ૩
ક્યાં ક્યાં ચિહ્ન હાડે પગ્ના છે કંકણ અંગમા ગડિયાજી,
પુષ્પહાર ચોળાઈ કરમાયો ઉરોજ ચિહ્ન ઉપડિયાજી ૪
પરોપકાર ઉદારવૃત્તિ આજે સ્પષ્ટ દરસાયજી
વરના છોરું ભૂખે મરે, ને ઉપાધ્યાયો ભાગે અપાયજી ૫
વિવિધ જનોને દાન આપતા, સૌ ન પૂર્ણ તોષાયજી
એમને પેટ ભરી જમાડતા આત્માની તૃપ્તિ થાયજી ૬
ગાન કર્યો નેતા મ્યો, ત્યા ન રખાય કનકુન આજી
આવી શ્રીઅંગ પણ ચિત્ત અભાગા તો વસ્તુ તે પાસજી ૭

"અથ પ્રોષિતભર્તૃકા પ્રેમલક્ષણ વર્ણન

એક નિપાને આશા દેઈને, અન્યે જાયે કર્યો કામજી
પ્રીતમ પરોક્ષ અતિ દુખિત તે પ્રોષિતપ્રેયસી એવું નામજી ૧
પ્રીતિ રીતિ રંગ બહુ વધાને, પણ પરવશ થૈ જવાયજી,
દીન વલ્લભમા તન કર્યો જાયે, ચ ન મને સોહાયજી ૨

ત્યાંના મહારસ વિવિધ ભોગના, પણ ન પડે ત્યાં ચેનજી.
વિરસવત્ તે કૂડા લાગે, એ પ્રોષિતભર્તૃકાનો ગેનજી. ૩

"અથ વિપ્રલબ્ધા વર્ણન"

તનમાં નખશિખ વિયોગ વિરહનો, વહ્નિ ઉરે તે આગજી;
વિરહ વેદના ક્ષણ ન ખમાયે, મેળવનારને પડે છે પાગજી. ૧
ઉર અંતર ધુંધવાતી અગ્નિ પ્રજ્વલિત અંતર થાય ભડકોજી;
કામ સતાવે રક્તમાંસ બાળે, જેમ ગ્રીષ્મ ઋતુનો તડકોજી. ૨
મદનની ઘાતે છાતી તાતી, ઉર ધડકતું હોયજી;
નયણાં રીસભર્યાં આરક્ત છે, વક્ર દૃષ્ટિ કરી જોયજી. ૩
પિયુ સંયોગે સુખકર લાગે, તેવી વસ્તુ તમામજી;
ઉલટી દુઃખકર લાગે વિયોગે, અતિ કષ્ટનાં ધામજી. ૪
જેમ સેજ પલંગ શય્યાને ફરતો, સોંધો અતિ સુવાસજી;
શીતલ ચંદ્ર કિરણો ઉષ્ણતા, સુગંધી લાગે કુવાસજી. ૫
મહામૂલ્યનાં દિવ્ય અંગરાદિ, તે પણ લાગે નઠારાંજી;
સખીનાં ધીરજ હિતકર વેણો, તે પણ લાગે અકારાંજી. ૬
સખીનાં વચને પણ તે રિસાયે, અધીર આતુરતા ઉરજી;
પતિ પાસે શું ઉડીને જાઉં, સહેવાય વિયોગ ન ક્રૂરજી. ૭

"અથ અભિસારિકા લક્ષણ"

સ્વકીયા પરકીયા ભેદ મળીને, અભિસારિકા એકત્રીસ ભાંતજી;
મહાન શિષ્ટ જન સંમત ભાખું, ઉક્ત રીતિ કરી ખાંતજી. ૧
સ્વીયા[1] અભિસાર તો એક પ્રકારે, ત્રીસ પરકીયા રીતજી;
વ્યક્ત સહિત હવે સર્વ કહું છું, વિવિધ ભાંત યુત પ્રીતજી. ૨
પરકીયા અભિસારિકા સુણી છે, પ્રથમ પ્રેમ[2] મદ[3] કામજી;[4]
કોઈ કહ્યો સુણી ગર્વ તે કોઈ, મન કરે અભિરામજી. ૩
તમાભિસારિકા[5] અને જ્યોત્સ્ના[6] વળી દિવાભિસારિકા[7] નામજી;
નવલસંગમા[8] અને સકુમારી[9] અભિલાષાસહિત રહે કામજી. ૪

મુગ્ધા[10] મધ્યા[11] પ્રૌઢા[12] ધીરા[13] અધીરા[14] ધીરાધીરા[15] નામજી;
સાત્વિક[16] રાજસ[17] તામસ[18], ગુણગમ અભિસારિકા
છે આમજી. ૫
મુખ્ય કામને અંગત્વે સ્નેહ તે, જારાભિસારિકા[19] કહિયેજી;
કુબ્જા કુભંગા જાર વિનતા, એવું લક્ષણ લહિયેજી. ૬
ત્રિગુણ મિશ્રિત શુદ્ધ નિર્ગુણી[20] સૌના પૃથક પ્રકારજી;
પ્રેમાભિસારિકા મહાભિસારિકા[21] દક્ષ લહે એ વિચારજી. ૭

"સ્વીયા અભિસાર વર્ણન"[1]

સ્વીયા[1] (સ્વકીયા) પધારે પ્રકટપણામાં, ખવાસણી લે સંગજી;
શૃંગાર વસ્ત્ર આભૂષણ ધરીને, સુગંધ ચિત્ર બહુ અંગજી. ૧

"પરકીયા ભેદે પ્રેમાભિસારિકા[2] લક્ષણોક્ત વર્ણન"

પૂર્ણ પ્રેમ તેહ તે અભિસારિકા, સ્ફુટ દર્શાવે વલ્લભ પાસજી;
પરમ સ્નેહે રસવશ કરે શ્યામા, ત્યા પરમાનંદ પ્રકાશજી. ૧
પ્રેમાભિસારિકા[2] તે કહેવાયે, નહીં મહેંબુબ વણ કો આશજી;
સ્નેહ ઉમગે ત્યાં જશ અજશ ન ઇચ્છે, નેહી વણ રહે ઉદાસજી. ૨
પુરષોત્તમ પ્રેમાધીન થાયે. નહીં ચતુરાઈ કે ગાનેજી;
સ્નેહ સાગરે રસવશ પોતે, મન માછનકું હોયજી. ૩
ડૂબી જલ માછલડી તરસે, અન્ય વિરસ વિષ જોયજી.
બોધ જ્ઞાન હિતકરણી વાણી, માનતી ન ગુરુજન નેહજી;
મનની સદા સુધી ગતિ પ્રિયમાં, નિડર થઈ જાય ત્યાં તેહજી. ૪

"મહાભિસારિકા વર્ણન રૂપક લક્ષણ"[3]

પ્રેમ પ્રિયાનો જાણી વળી, નિજનુ યૌવન રૂપજી;
આતુરતા ગુણ આકર, તે મહ અભિસાર અનૂપજી. ૧
ગયંદ-ચાલ, કર્યાં તુરી ચાલ, એમ ચતુરા ચાલી જાયજી;
વસન અંચળ છેડા ફરફરતા, વાળની સુગંધી વાયજી. ૨

અત્તર સોંધા ઉબટનો ચંદન, વળી પુષ્પના હારજી;
મદભરી જાની રાણી જોબન તન, સ્વરૂપ તેજ અંબારજી. ૩
સંગીત ગાન તાન માનમાં, પ્રવીણ પૂરણ સોયજી;
મોહબાણ ભ્રુવ કટાક્ષે, હાવભાવાદિ યુત હોયજી. ૪

"અથ કામાભિસારિકા વર્ણન"[૪]

કામવશ કામા અભિસરણ કરે, તે કામાભિસારિકા નામજી,
સંકોચ લાજ તજી નિર્ભય થઈને, રચિવત્ જાય સૌ ધામજી. ૧
કામકટક તે કામની માંહે, હોય કામનાં પાંચે બાણજી;
તે હથિયાર સાજી અર્ધ રાત્રિ, પ્રિય મન તન ધન પ્રાણજી. ૨
કામાંધાતુર ને નહીં ભામે, સ્વજન ગુરુ હિતકારીજી;
અંધારી રાતે વીજળીસમ ગતિથી, તીવ્ર ચાલતી નારીજી. ૩

ગર્વાભિસારિકા[૫]

બહુ પ્રકારે ગર્વ રહે મન, નિજ સમ લહે ન કોયજી;
સદા સર્વદા ગર્વભરી રહે, ગર્વાભિસારિકા[૫] સોયજી. ૧
ગજગતિ સરખી ચાલે ચાલતી, રૂપ સુઘડ ચતુરાઈજી;
સુગુણ નાગરી આદિ ગર્વે કરી, પ્રિય પાસે જાય ધાઈજી. ૨
જગમોહક માને પોતાને, અન્ય કો ન માને સમાનજી;
સુખસેજ પાસ જઈ આશ પિયુ પૂરી, નિજ મદમાં મસ્તાનજી. ૩

" અથ માનુની અભિસરણ વર્ણન "

ગર્વ સહિત અભિમાનથી ઉપજે, અંતરમાં નિજ માનજી;
મધ્યાજી સખી મનાવી લેઈ જાયે, અભિસરણનું એહ નિદાનજી. ૧

" અથ માનમોચન વર્ણન "

માનુની હઠીલી થઈ છે માને, ઉરમાં ધરી ગર્વ વધારીજી;
નીચું મુખ કરી મૌન વ્રતધારી, માન ટકાવે પ્રમારીજી. ૧

અલ્પ[1] મધ્યમ[2] અને ગાઢ[3] માનના, સુણીઆ ત્રિવિધ પ્રકારજી;
સામ[1] દામ[2] ભેદ[3] દંભાદિ[4], માનમોચનાદિ વિધિ સારજી. ૨
છલ[1] બલ[2] કલ[3] લાલચાદિ, લોભાવા કરે યત્નજી;
બાઢ (ગાઢ) માન છોડવવું દુર્લભ, વ્યર્થ સૌ જાય પ્રયત્નજી. ૩
ચર્વિત ચર્વણ નિજ વલ્લભનું, અથવા બીડું આપેજી;
માખ્યાજી હરી હાસ્યરસ વેણો, કહેતી સુણી સંતાપેજી. ૪
અંતર હેત પણ ચર્વણ તાંબુલ, તેનો કરે નહીં સ્પર્શજી;
અંતર્લાપિકા ગુપ્તભેદની વાણી, સુણીને મનમાં રાખે હર્ષજી. ૫
લઘુ વા મધ્યમ માન છૂટવા, પ્રિય દૂતિની ચતુરાઈજી;
તેણે માન પારાધે છૂટે, ગાઢમાં તો પૂર્ણ અધીરાઈજી. ૬

“ અથ નવસંગમાભિસાકા ”[6]

નવિન નવલ નાયકા ન જાણે, કોઈ રીતના ફંદજી;
દૂતિકારૂપ સખી સંગ લેઈ જાયે, ન જાણે પાખંડના છંદજી. ૧
અતિરૂપવતી સરસ સુંદરી, ન જાણે રતિરસ રંગજી;
લાજ સંકોચે રસ દુરાવે, નહિ સ્પર્શ તો ક્યાંથી સંગજી. ૨
તદપિ અદ્ભુતિ લાડસયેલી, તે લાગે સુખદાઈજી;
વિનય વચન કરી પ્રેમ હાસ્યયુત, બોલે પ્રીતમ ફરી ફરી સહાઈજી. ૩
રસક્રીડા કેલિ અતિ સારી, તેની જણાવે રીતજી;
ત્યમ ત્યમ ડરથી દૂર જઈ નાસે, નહિ દે તેમાં ચિત્તજી. ૪

“અથ સુકુમારિકા અભિસરણ વર્ણન”[7]

સુકુમારિ કહો સાંભળો, તેનો શ્રમ સહ્યો ન જાયજી;
જેમ તેમ કરી સખી આણે પિય પ્રતિ, તો પિયુને હોય સુખદાયજી. ૧
અંગોઅંગ ભૂષણના ભારથી, હારી થાકી નાખે ઉતારીજી;
નિતંબ કુચ કુચ ફૂલહારના ભાર, તે સુકુમારિકા[7] કહે ભારીજી. ૨
શુદ્ધ સાત્વિક પ્રીતિ ચિહ્નો, તેણે સલુણો દેહજી;
સખીએ સોંપી પ્રિય કંથને, તવ નાહ ઉર અતિશય નેહજી. ૩

"અભિગરણ અભિલાષ વર્ણન"૮

અભિલાષા સહ અભિસારિકા, એ લક્ષણ લો જોઈજી;
નિશદિન મનમાં યાદ કરે અતિ, આશે આતુરતા હોઈજી. ૧
ચંદ્રમુખી નિજ વદનસમ શુદ્ધના, ન ગણે ચંદ્રની કાંઈજી;
સદોષી કલંકી ચંદ્રને માને, ફરી ફરી જુએ નિજ છાંયજી. ૨
ચંદ્રે શીતલતા સર્વ કહે છે, પણ મુજને કરે એ દાહજી;
ગ્રીષ્મની ગરમી મુજ વિરહાગ્નિથી, શીતલ વિયોગે નાહજી. ૩
શું ઉડીને જાઉં કે આંખમાં ઘાલું, પત્રી પણ જઈ કોણ આપેજી;
પૂર્ણ અભિલાષા શી પેરે થાયે, તીવ્ર આરતે સંતાપેજી. ૪
નિજ વલ્લભના સંગી મિલાપી, તેને કહાવે વાતજી;
ક્ષણે ઘરમાં ને ક્ષણ જઈ બાહેર, વિયોગ ઉર ન સમાતજી. ૫
પિયુ સંદેશ પત્રિકા કેરી, વાટ જુએ વળી વળીનેજી;
ભણકાર પડે કાને વલ્લભના, કહે સખી સંગ મળીનેજી. ૬

"અથ તમાભિસારિકા લક્ષણ વર્ણન"૯

ગાઢ તિમિરમાં ચાલી નીકળે, શ્યામ રંગ અંગ સૌ સાજજી;
ગાઢ અંધકારે, અભિસરણ કરે, એ રીતે સર્વ સમાજજી. ૧
કાળી કસ્તુરી વાટી તેનું મર્દન, કરે સૌ અંગજી;
આભૂષણ રંગ સ્યામ તને, ધારે નીલપટ વસનનો રંગજી. ૨
નીલપટ સાડી પહેરી ઓઢી, પિયુ ભણી ઉમંગી સિધારેજી,
અર્ધ નિશાકે પાછલી ન વિચારે, રંચ ન ડર મન ધારેજી. ૩
સખી દૂતી નહિ પાસ તે સમે, વહાલ વિશેષ ચિત્ત આવજી,
કંથ નિકટ ધસી વેગે જાતી, ભર ઉમંગી અભિલાષજી. ૪,
ઘન માંહે જેમ વીજળી ચમકે, તેમ દાખે હસી કંથજી;
રૂપ દેખાડી પતિ હર્ષિત કરી, જુએ કામકેલીનો પંથજી. ૫

"અથ જ્યોત્સ્નાભિસારિકા વર્ણન"૧૦

નહાઈ ધોઈ વપુ શુદ્ધ સ્વચ્છ થઈ, રંગરાતી ઉજ્વળ અંગજી;
સોહે શૃંગાર ધરી આરતપુતના, વિવિધ તરંગી ઉમંગજી. ૧

શ્વેત સાડી અંગે ધારે, ચંદન ચિત્રિત વાનજી;
સુવર્ણ મણિ મોની ધરી આભણ, રૂપ ગુણ ફૂલ મનમાનજી. ૨
તે ફૂલ મનમાં ન સમાયે, અતિ ઉમંગી જાય પતિ પાસેજી;
સુખ સેજ પાસ જઈ પડછાયો દાખી, જયોતિ જયોતિ મળી પ્રકારોજી. ૩
પરસ્પર નીરખા હર્ષાતુર થઈ, આલિંગન ભરે બાથજી;
લાજ તજીને કંઠે વળગે, સ્કંધે ધરે પતિ હાથજી. ૪

"અથ દિવાભિસારિકા વર્ણન"૧૧

ત્રિયા પુરુષનાં વસન ધરીને, બાનિક બની ચાલે ચાલજી;
પુરુષરૂપ અતિ સાર બનીને, નાનાવિધ કરતી ખ્યાલજી. ૧
માથે પાઘ પટકો ઉર ધારી, જમણો ધરે પહેલો પાયજી;
જેણે કરી ત્રિયા નાં પરખાયે, દિવાભિસારિકા૧૧ એમ જાયજી. ૨

"અથ મુગ્ધાભિસારિકા વર્ણન"૧૨

મુગ્ધાજી અભિસાર કરે નહિ, જે અજાણ રસરીતજી;
જેમ તેમ કરી સખી લેઈ જાએ, પેરે પેરે કરાવે પ્રીતજી. ૧
હાવભાવાદિ ભેદ ન સમજે, ભેદે કરી જણાવે વાતજી;
ત્યારે ચિત્ત ચોકી ઉઠી ચાલે. મુગ્ધાભિસાર૧૨ ગતિ ભાતજી. ૨

"અથ મધ્યાભિસાર વર્ણન"૧૩

પોતે થઈ અભિસરે તે મધ્યા, સુરતિ વિચિત્રજી;
જેણે કરી અતિ સુખ પામે, પ્રિય પિય જે નિજ મિત્રજી. ૧
મનગમતાં પ્રિય વસ્ત્રાભૂષણ, વિવિધ ધરી શૃંગારજી;
ચાલે કામ કેલિ ધામ, રસ રીતિ પ્રીતિ પ્યારજી. ૨
મનના માન્યા, અંતર ભાવ્યા, પ્રિયશું કરે હાસ્ય વિલાસજી;
સદા સુખદાઈ નિત્ય મહા રમે, પિયની પૂરે આશજી. ૬

"અથ પ્રૌઢાભિસાર વર્ણન"૧૪

પ્રૌઢાનું અભિસરણ હોય છે, જ્યમ ધમે સરિતા પૂરજી;
સુરત સંગ્રામે કેલિરસદાને, પતિને અતિ વાધે શૂરજી. ૧

અનંત રીત અભિલાષ કરે મન, પતિને પ્રિય એવી ન અન્યજી;
નિત્ય રતિરંગ અંગે ઝળકે, અધિકાધિક હોયે ધન્યજી. ૨

સુખસાગર ગુણાકર પતિ અબ્ધિ, તેમાં નિધિનાં રત્નજી;
તે લેવા સરિતા અતિ વેગે મળી, લેઈ કરતી જત્નજી. ૩

“અથ ધીરાભિસારિકા વર્ણન”૧૫

ગિરા ધીર ધરી કરે અભિસાર, અનુપમ રીતજી;
નગરજનો કે માર્ગજનોની, નહિ પરવા કે ભીતજી. ૧
મેઘ સંયુત અંધારી રજની, તસ્કરને જેમ પ્યારીજી;
ત્યમ ચૂપચાપ રહી ગતિ કરતી, પ્રિયથી રહે ન ન્યારીજી, ૨
ચોર દુર્જન ખલ પ્રપંચી, લાગતિ નહિ શોચજી;
નિર્ભયતા પુર ડર સૌ ત્યાગી, પતિ મિલને નહિ સંકોચજી. ૩

“અથ અધીરાભિસારિકા વર્ણન”૧૬

નિરાશ અધીરતા અતિ વિષમ કામ કરતા, અભિસાર કરે રસે ભીતિજી;
સાહસ કરવા પડતું નાખે, અધીરાભિસારની૧૬ રીતિજી. ૧
સૂર્યાસ્ત થતા જ આરત અતિ વાધે, જેમ જેમ રજની જાયજી,
ત્યમ ત્યમ ઉલટે આતુર તન મનથી, અધીરાભિસાર કહેવાયજી. ૨
ઘરથી નીકળી જતાં મારગમાં, ચોદિશ ભાળે અધીરાઈજી;
તગચર ગુરૂજનનો ડર ધરતી, હીંડે શીઘ્રગતિ ધાઈજી. ૩
પ્રભાત થાશે, રજની વહી જાશે, તેનો ધરતી શોચજી;
આરત અધિકી તેણે અધીરતા, માટે તજી લાજ સંકોચજી. ૪
‘પ્રિયા મુખે તારું’ રસ શાસ્ત્રે, કથન કર્યું છે આમજી;
તદપિ તે મર્યાદાને તજી, સ્પષ્ટ કરે અભિરામજી. ૫

“અથ ધીરાધીરાભિસારિકા વર્ણન”૧૭

ધીરાધીરા૧૭ અભિસરણ કરે છે, કાંઈક ગાઢ કાંઈક પોચજી;
ઉભય પ્રકાર વર્તે છે ઉરમાં, ધીરાધીરનો શોચજી. ૧

"અથ નવસંગમાભિસારિકા વર્ણન"૧૮

સંગમ પ્રસંગ પૂર્વે કહિયે, સુણ્યો ન દીઠો હોયજી;
નવીન નવ નાયકા ન જાણે, નિજ રૂપ સુંદરતા જોયજી. ૧
રૂપ અતિ સરસ સુંદરતા, રસપ્રકાર નહિ લેશજી;
તેણે કરી રસ પ્રસંગ વાતે, દુરાવ કરે એ વેશજી. ૨
પ્રવીણ દૂતી સખી સંગમા, જણવે સંગમ રીતજી;
ઉત્કર્ષતા અતિ ભાખે, સુણીને લજ્જાયુત રહે ચિત્તજી. ૩
ભેદ ફંદ છંદ બોધ કરીને, સખી લાવે પિયુ પાસજી;
કોટિ કમનીય સરસ સુંદરતા, દૃષ્ટ પડે પિયુ અવાસજી. ૪
તદપિ રસ દુરાવ કરે છે, અપર રસમાં નિજ મોદજી;
મુરઝાઈ ભડકીને દોડે, પરખે નહિ વિનોદજી. ૫

"સુકુમારિકા અભિસરણ વર્ણન"૧૯

નવસંગમ અભિસારિકાનો, પૂર્વોક્ત કહ્યો જે પ્રકારજી;
તેવાં ચિહ્નો ભરપૂર એમાં, અધિકનો કરજો વિચારજી. ૧
જે કૃતિ કરતાં પડે પરિશ્રમ, અથવા કષ્ટિત થાયજી;
તેવી રીતપર અરુચિ રહે નિત્ય, શ્રમ દુઃખ સહ્યું ન જાયજી. ૨
નિતંબ કચ કુચ ફૂલ ઘરેણાં, તેનો પણ લાગે ભારજી;
સુકુમારિકા અંગ સુકોમલ, કારણે, કરતી તિરસ્કારજી. ૩
ભાર બોજ સહ્યો નહિ જાયે, માટે લાગે અકારાંજી;
નિરાવરણું શ્રીઅંગ નિત્ય પેખી, ફૂલ મન ધરી લહે સારાંજી. ૪
પિયુનું મન આકર્ષી લુભ્યે, એવો સલુણો દેહજી;
સખી આણે નેહીને અર્થે, ત્યારે ઝળકે નેહજી. ૫

"અથ અભિસરણ અભિલાપ વર્ણન"૨૦

પિયુ મિલન અભિલાષ નિરંતર, તનમનથી ચિત્ત ચહાયજી;
ચંદ્રમુખી ચંદ્રને નિજ સમ નાં જાણે, અખંડ મનવૃત્તિ નાહજી. ૧

ક્ષણ વિયોગ યુગ કલ્પસમ લાગે, તીવ્ર વિરહાગ્નિ ઉરજી;
નિત્ય ક્ષણ ક્ષણ નવલ અભિલાષ, રહ્યું જાય ન પતિથી દૂરજી. ૨
દિવસ કરતાં જામિનીમાં અધિકું, જ્યમ જ્યમ રાત્રિ જાયજી;
ઉગ્ર ગ્રીષ્મની ગરમી તનમાં, એવે વહ્નિ નાં સહેવાયજી. ૩
નિજ ગતિ સમ પિયુની ગતિ જાણી, પ્રિય સમાગમે તરમેજી;
મુજ વહાલાને મુજ વિણ લાડો, કોણ લડાવી ભરગેજી. ૪
સઘળું પૂરણ સત્યામૃત તો, ભરિયું છે મુજ પાસજી;
મહાતૃષાતુર ક્ષુધિત નાથની, અન્ય પૂરે કો આશજી. ૫
ઘરથી બહાર, બહારથી ઘરમાં, આવે જાય અતિ આતુરજી;
તદપિ વાહલમ દૃષ્ટે નાં પડે, અધીરી રસીલી આતુરજી. ૬
જ્યમ ફણિધર નાગ નીરખે મણિને, પૂર્વ વિનોદ પ્રકારી ભારોજી;
આ દગ આગળથી એક પળ પણ, વહાલો રહે ન ન્યારોજી. ૭

“અથ તમાભિસારિકા વર્ણન”[૨૧]

ગાઢ તમમાં અભિસરણ કરે, શ્યામરંગ અંગ સાજજી;
તમાભિસારિકા[૨૧] તેને કહે છે, સૌ કોવિદ કવિરાજજી. ૧
મૃગમદ કસ્તૂરી વાટીને, લેપન ભૂપિન કરે સર્વાંગજી;
નીલમણિનાં આભ્રણ ઉર ધરી, નીલપટ સાડી અંગજી. ૨
નિજ પ્રિય પતિ પ્રયાણ ધાઈને, નીડર રહી કરી સૌ ત્યાજજી;
જાતિકુલ મહત્તા પરિજન ગુહ, વડીલની ન ધારે લાજજી. ૩
દિવાભિસારિકા લક્ષણ છાયા, તેના કાંઈ કાંઈ ચિહ્નજી;
મિલન આશ તીવ્રાતુર, તેનું વિયોગે તપિત ઉર ખિન્નજી. ૪

“અથ સાત્વિકી અભિસારિકા લક્ષણ વર્ણન”[૨૨]

સાત્વિકી અભિસરણ મહાત્મ્યયુત, રસઘટ પામે ત્યાંહાંજી;
પણ વરણ કર્યાની પીડિકા, પિયે બાત મહી છે જ્યાંહાંજી. ૧
સખીએ શીખવી ત્યારે ન ચિત્ત આપ્યું, પછી દેખાદેખી મલચાયજી;
લાજ મર્યાદ સંકોચ ક્યમ છૂટે, અંતર લાલસા લોભાયજી. ૨

“અથ રાજસી અભિસારિકા લક્ષણ વર્ણન” ૨૩

રાજસી અભિસરણ સુખદાયક, જયમ કરે રાણા રાવજી;
ભૂષણ વસ્ત્ર સુગંધ બહુ બીડાં, કુસુમ હારાદિ સ્વભાવજી. ૧

“અથ તામસી અભિસારિકા લક્ષણ વર્ણન” ૨૪

તામસી અભિસરણ કરે તવ, ચિત્ત રહે પિય પાસજી;
નિજ સમ અન્ય કોઈ નાં પેખે નિજને ધન્ય સદા માનીને
પિય સંગમ અભિલાશજી. ૧
તામસ ગુણ બળે ગણે ન કોઈને, ચિત્ત ચપલ ને ગતિ ચાલજી;
છલ બલ સામે ભેદાદિ પૂરણ, અન્ય ત્રિયા ઉર સાલજી. ૨
શૃગાર સાદાઈ ઉપર ભાગે, ભીની અંતર પિયરંગજી;
કાંઈ ભૂલે કાંઈ ધારે ચિત્તમાં, પિયુરસ ગતિએ ઉમંગજી. ૩
સર્વોપરિ પરકીયા એમ તામસ, જયમ મહારાણી ધરે ઉર માનજી;
સોહાગમદ ત્રિય પતિનો રાખે, તેવુ નિર્દોષી અનુમાનજી. ૪
નાયકા વિવિધ ભાતની હોયે, એકરીશ કહે અભિમારજી;
મહાનાયકને વિવિધ રસ વ્યંજને, સુસ્વાદ રુચિકર પ્યારજી. ૫
દિવ્ય મહારસ અદ્ભુત રીતે, અત્યદ્ભુત અપ્રાકૃતજી;
“રસો વૈ સઃ” શ્રુતિ રીતે લહેવી, મહાનાયક કૃતિ સાકૃતજી. ૧
સુણતાં મહારસ પુજ સર્વોતમ, ખાંત કરી જે ચાખેજી;
મહા નાયક તે અમાયિક રસનુ, પાન કરવા એ ગુણ ભાખેજી. ૨
ક્ષણે ક્ષણે જ્યા નવલી લીલા, નિત્ય લીલા વિનોદજી;
અખંડ સ્મૃતિ ત્યાં ચાલુ રહે, ને દિવ્ય ઉપજે મન મોદજી. ૩
અતિ પ્રવીણ પરમાવધિ રસના, રસિક જન લહે સંકેતજી;
અભિસાર હિત નાયકા ભેખ, તે કથ્યા હર્ષ સમેતજી. ૪

“અથ સ્નેહરૂપનાં લક્ષણ”

જેને જેમાં પૂર્ણ પ્રેમ, તે સર્વે લાગે મિષ્ટજી;
અજીઠું મીઠું તો સાર રૂપનુ, તે કદિ ન લાગે કનિષ્ટજી. ૧

જેનો જેમાં સ્નેહ પરિપૂર્ણ, તેહ જ તેનો ઇષ્ટજી;
તે સમ અન્ય કોઈ નાં લાગે, કહે છે કોવિદ શિષ્ટજી. ૨
સ્નેહી જનનું સહેજ ઘસાતું, સુણતા લાગે ક્લિષ્ટજી;
સ્નેહીમાં રોધ પ્રતિબંધ કરે તો, મને માને કનિષ્ટજી. ૩
તન મન ધન લજ્જા કુળ મહત્તા, વળી પ્રાણાદિ અભીષ્ટજી;
તે સર્વેને રચી ઘસાતાં, કદિ ન ભાસે રીષ્ટજી. ૪
કુરૂપ કુઢંગ કુજાતિ આદિ દૂષણ, રંચ ન ભાસેજી;
અભીષ્ટ પ્રિય ઉત્તમ તે માની, સદા રહે પ્રિય પાસેજી. ૫

“સ્નેહાંતર–અથ આસક્તિ લક્ષણ વર્ણન”

આજ પરમ પ્રિયના શ્રીમુખની, ઝાંખી ન સ્વમે થાયજી;
દિવસ વીત્યો ને રાત પડી ગઈ, શો કરું મિલન ઉપાયજી. ૧
આખા દિવસમાં એક વાર પણ, દૃષ્ટે પડ્યા નહિ નાથજી;
તેણે આકુળ વ્યાકુળતા મન, કાંઈ કામે ન લાગે હાથજી. ૨
પ્રાણાધિક પ્રિય જુએ એક મીટ, અમીદૃષ્ટિ મિષ્ટ વિશ્રામજી;
નિશદિન કળ કર્યાં રંચ પડે નહિ, અભિલષિત રૂપક આમજી. ૩
વહાલે મિલન સ્નેહ ભરી વાતો, પ્રિય પતિશું જ્યારે ન થાયજી;
ત્યારે કામકાજે કાંઈ ચિત્ત ન લાગે, ઘર આંગણું ન સોહાયજી ૪
પ્રેમ ભુજંગ ડસ્યો હોય જેને, તેને સ્નેહી વણ મંત્ર ન કોયજી;
પતિવિયોગી મરણપ્રાય ગતિ, જીવત મરણ જવાતરો હોયજી. ૫

“અથ વ્યસનાસક્તિ સ્થિતિ લક્ષણ વર્ણન”

અમલનો વ્યસની વેળાની વેળા, અફીણ જે નાં ખાયજી;
તો મન તેનું તેમાં રહે લાગ્યું, વ્યસનરૂપ કહેવાયજી. ૧
જેને જે વણ ઉભું ન રહેવાયે, એ જાણો વ્યસનાત્મક સ્નેહજી;
ક્ષણ પળ વિયોગ પણ નાં સહેવાયે, વ્યસનરૂપ લહો તેહજી. ૨
એકાંગી વ્યસનાસક્તિ હોય તો, તે લહેવી એ નેષ્ટજી;
રેશમગ્રંથીવત્ ન પ્રાણાત્મા ભિન્ન, ઉભયાંગી ગ્રંથી શ્રેષ્ટજી. ૩

મન હળીમળી કાળજે કાળજ, બાંધ્યું ન છૂટે જેહજી;
ક્ષણાર્ધ દૂર જલથી માછલડું, પડતાં પ્રાણ જાય, ધન્ય:સ્નેહજી. ૪
મનમાં વસે તે તનમાં વહાલું, મનમાં સમાયે જેહજી;
તેહ જ તનમનધનમાં ભાળે, કયમ ન સમાય ગૃહે તેહજી. ૫
આશક માશુક ઉભયતણી ગતિ, સરખી પરસ્પર હોયજી;
તે ઉભયાંગી પ્રીતિ અધિકતર, ઉત્તમોત્તમની સોયજી. ૬
એકને સ્નેહ તેવો નહીં સામો, તે એકાંગી પ્રીતજી;
દાદુર સ્નેહી જલ આસક્ત પણ, નહીં જલની તે રીતજી. ૭
ડૂબી જલ માછલડી તૃષાતુર, તૃષાક્રાન્ત અતિ પૂરજી;
તદપિ વારિ રંચ પીએ નહીં, ગતિ વાનપ્રસ્થીસમ ઉરજી. ૮
દેડકાંની પ્રીતિ જલે પણ, શુદ્ધ જલ વણ રાખે દેહજી;
કાદવ પંકે પડી પ્રાણ રાખે, કનિષ્ટ પ્રકારનો સ્નેહજી. ૯
દાદુર મીન ઉભય જલપ્રેમી, તદપિ પ્રેમમાં ભેદજી;
પરમ સ્નેહી એક રસ અચલિત, પુરુષોત્તમે કહે વેદજી. ૧૦
અખંડિત ભાવ સદા સર્વદા, નિભાવનવાળા એ એકજી;
તદપિ ભક્તભાવાપન થાયે, ભક્તસમ જણાવે વિવેકજી. ૧૧
પુરુષોત્તમના નિરવધિ પ્રેમનો અનુભવીઆ રસ માણેજી;
ભાવૈકગમ્ય પુરુષોત્તમ અચલિત, હરે રસ પાત્ર પ્રમાણેજી. ૧૨
મત્સ્ય જલમાં હોય નહીં તો, સદ્ય વણસી જાય પાણીજી;
જલથી વિછરતાં મચ્છ તનુહાનિ, ઉભયાંગી પ્રીત એમ જાણીજી. ૧૩
અધમજલ પયામૃત ભળતાં, સદ્ય કરે નિજરૂપજી;
દૂધ ઉકળતાં જલ પહેલું બળે, એ જલ પ્રીતિ અનૂપમજી. ૧૪
સ્નેહી જલને અગ્નિ પ્રજાળે, જોઈ દૂધ ઝટ ઉભરાયજી;
વહ્નિ ઉપર પડી પોતે બળી, કરે સ્નેહી શીતલના ઉપાયજી. ૧૫
એમ વહાલાને વિરહે કરીને, રહે પ્રાણ ન શુદ્ધ લગારજી;
કેઈ પેરે જઈ વહાલાને મળું, તેના જ કરે ઉપચારજી. ૧૬

ગત ગઈ રતિ વિસરી સઘળે, સ્નેહી વણ દેખે રાનજી;
ક્ષુધા તૃષા નિદ્રા વિદાય થઈ, લાજ સુખ અભિમાનજી. ૧૭
પંજરથી પ્રકટે રોમરોમમાં, નખશિખ મેહેની ઝાળજી;
નયણે દેખે શ્રીનાથ તો, હોલાય તે તતકાળજી. ૧૮
મંદ મંદ મૃદુ હાસ્યથી, વણ મૂલે વેચાણીજી;
ગઈ ગતિ અભિમાન લોભ મદ, પતિ પરિજને પહેચાણીજી. ૧૯
અવધ આશ પણ વીતી ગઈ, હવે પ્રાણ પ્રયાણ સમો અંતજી;
મરણ સમે પણ ઝાંખી નહીં, એ વરતું દેખાય શ્રીકંતજી. ૨૦

“અથ નવ રસ નામકથન”

શૃંગાર[૧] હાસ્ય[૨] ને કરુણામય[૩], રુદ્ર[૪] રસ[૪] વીર[૫] વખાણીજી;
બિભત્સ[૬] ભયાનક[૭] અદ્‌ભુત[૮] શાંત[૯], નવ પ્રકાર લો જાણીજી. ૧
નામ પ્રમાણે ગુણ રહે તેમાં, નાયક નાયકા રસરીતજી;
દંપતી રતિરસમાંહિ રમે છે, નવ નવરસ અતિ પ્રીતજી. ૨
લીલાસિંધુ તરંગ રતિરસમય, વિવિધ રસરાસ વિલાસજી;
અત્યદ્‌ભુત રસ જાગે તેમાં, ઉભય પૂર્ણ ઉલ્લાસજી. ૩
રસસાગરજર નાગરી નાગર, પરમ ઉભય રસપ્રીતજી;
નિયમ રીત વિધિ કશી ન જાગે, મહોદધિ રસ વિપરીતજી. ૪
જ્ઞાનોત્તરની પરાભક્તિ તે, ફલાત્મકપણું નિરધારજી;
તે પૂર્વે સાધનવત્ ભક્તિ, વિજ્ઞાની લહે અતિ સારજી. ૫
પ્રેમલક્ષણા વળી દગરુચિ[૧], સ્મૃતિ[૨] અભિલાષ[૩] ઉદ્વેગ[૪] સારજી;
વ્યાધિ[૧] પ્રલાપ[૨] ઉન્માદ[૩], એ ત્રણે આસક્તિના પ્રકારજી. ૬
વ્યસનાત્મકપણાની ભક્તિ, બેપણે કહેવાયજી;
જડતા[૧] અને મૂર્છના[૨] નામથી, એ સ્થિતિ થાતાં લહેવાયજી. ૭
તન્મયતાની મૂર્તિ અતિ ભારે, પ્રભુવત્ દેહ જણાયજી;
પ્રભુવત્ ચેષ્ટા તાદાત્મ્યપણાથી, પ્રકટે આપોઆપજી. ૮

કહેવું સમજવું સાધન કરવું, તેથી કઠિણ છે વિવેકજી;
ઘુણાક્ષર ન્યાયે કૃષ્ણ કૃપાથી, પ્રકટે સત્સ્ત્રીવત્ ટેકજી, ૯
કેવળ કૃષ્ણકૃપાથી લભ્ય એ, સાધને સાધ્ય ન થાયજી;
અસાધન સાધન હોય ત્યારે, નિસ્સાધન થઈ જાયજી. ૧૦
નિમિત્તમાત્ર આદ્યે કરે સાધન, સાધનબળ નાં રાખેજી;
અહંતા મમતા ગર્વ ટળી જાતાં, પ્રિયા પ્રીતમ રસ ચાખેજી. ૧૧
સંક્ષેપે સાર કથ્યો છે એમાં, જે સૌ રસનું મૂળજી;
જડ મૂળ બીજથી તરુ શાખા વધી, પલ્લવિત મો'ર ને ફૂલજી. ૧૨
શુદ્ધ અમાયિક દિવ્ય મહારસ, જે છે અગણિતાનંદજી;
મહાભાગ્ય રાસ તે એ રસ અનુભવીઆ, જેનું મૂળ પરમાનંદજી. ૧૩
એ રસનો વિસ્તાર ઘણો છે, પૂર્ણ પમાય ન પારજી;
ગેહેર ગંભીરમાં જ્યમ જ્યમ ચાલે, ત્યમ ત્યમ માને હારજી. ૧૪
સ્વરૂપ સમ લીલા રસ પૂરણ, તેના રસ સૌ તેહજી;
લુબ્ધ થાય તે મહારસ માણે, સ્વરૂપાત્મક સૌ એહજી. ૧૫
જ્યાં ખાનપાન પરિધાન સર્વ તે, અન્ય વિવિધ રસસ્વાદજી.
સુણતામાત્રે લૌકિક સૌ ભૂલે, પ્રાકૃત રસ વિસ્વાદજી. ૧૬
અપ્રાકૃત પૂરણ રસ માંહે, નહી કો પ્રાકૃત ગંધજી;
અલૌકિક ભાન થવાને રચીઓ, પ્રાકૃત લહે તે અંધજી. ૧૭
નિત્ય દિવ્ય રસ પૂર્ણ મહારસ, કવિજન કયમ કરી વરણેજી;
રસિક છોગા નિધિ સ્વરૂપના રસિયા, તેને નમી રહ્યો ચરણેજી. ૧૮
ક્ષણ ક્ષણ નવનવી અખંડ લીલા, નિત્યરાસમાં હોયજી;
દાસદયો ગુરજનની મહેરે, નિત્ય મહાપદે જોયજી. ૧૯

॥ श्रीकृष्ण: ॥

॥ श्रीवल्लभ: ॥

श्रीगुरुगोपीजनवल्लभायनम:

"રાસપંચાધ્યાયીનો ગરબો"

ગરબો:—

આદ્ય વંદું પાય, શ્રીવલ્લભનાથના રે લોલ;
કૃપાસિંધુ બંધુ છો, પ્રભુ! અનાથના રે લોલ. ૧
લહી દીન વાસ હૃદયા, મુજ થાપીએ રે લોલ;
રહિત દોષ ગિરા ગાવા, ગુણ આપીએ રે લોલ. ૨
અતિ રૂપ છે અનૂપ, એવા શ્રીહરિ રે લોલ;
જેને રાખે છે મહેશ, ધ્યાનમાં ધરી રે લોલ. ૩
શું કહું સ્વરૂપ શ્યામનું, વખાણીને રે લોલ;
વેદ ભેદ નવ લહે, ન ગતિ વાણીને રે લોલ. ૪
અવર ઉપમા, તે કોણ સમોવડ કહું રે લોલ;
તીને વરણવાની વિધિ, હું કશી લહું રે લોલ. ૫
અંબરઅંત કોઈ પક્ષી, પામે નહીં રે લોલ;
વીર્ય નિજ સમાન, ઊડી વિરામે સહી રે લોલ. ૬
નિધીનીર પિયે પક્ષી, ચંચુને ભરી રે લોલ;
ગાઉં ગુણ ગોવિંદના. તે હું વિધે કરી રે લોલ. ૭
ઋતુ સરવથી સરસ, શરદની કહું રે લોલ;
ખટવિધે નાં એહ, એ સમોવડે લહું રે લોલ. ૮
તેમાં સુખતણો સમૂહ, રાકાશર્વરી રે લોલ;
જિમાં રસશૃંગાર, પૂરણ રહ્યો છે ઠરી રે લોલ. ૯
કલા મોલ સહિત પ્રકટ છે, પૂરણ શશી રે લોલ;
સવિતાસુતાપુલિન, શોભા બહુ વસી રે લોલ. ૧૦

થઈ રહી હેત હેલી, અતિ આનંદની રે લોલ;
તેવાં રાજે છે, અરવિંદબંધુનંદની રે લોલ. ૧૧
આસપાસથી સુવાસ આવે, ફૂલની રે લોલ;
તે સમાની એક પલક છે, અમૂલની રે લોલ. ૧૨
ત્યાંહાં તે સમે, કદંબ દ્રુમની તળે રે લોલ;
વાઈ વાંસલી વિચિત્ર, સુંદર શ્યામળે રે લોલ. ૧૩

સપ્તસ્વર સંયુક્ત, ગ્રામ ત્રણ ભેળીને રે લોલ;
એકવીસ મૂર્છનાને, માંહે મેળીને રે લોલ. ૧૪
માનુ મંત્ર મોહનીતણો, ભણી ફરી રે લોલ;
વાઈ વેણુ, લીધું ચિત્ત, વિશ્વનું હરી રે લોલ. ૧૫
સુણી ધૂન, મુનિ ધ્યાન થકી, ચૂકિયા રે લોલ;
પ્રેમદાયે પતિવ્રતા ધર્મ, મૂકિયા રે લોલ. ૧૬

સુણી સકલ પક્ષી પશુ, ચકિત થઈ રહ્યાં રે લોલ;
અતિ નીર સ્થિર, તરણિજાતણાં થયાં રે લોલ. ૧૭
થયાં જંગમ સ્થાવર, સ્થાવર જંગમાકૃતિ રે લોલ;
સુણી શ્યામ વેણુ, થઈ રહી વિપ્રિત ગતિ રે લોલ. ૧૮
સુણી પ્રેહે વિહ્વળ થઈ છે, વામા વ્રજતણી રે લોલ;
તેનું વર્ણન* નથી આવતું, હુંથી ભણી રે લોલ. ૧૯

ગમ નિગમને નહીં, તો હું તે શું કહું રે લોલ;
કિંચિત કથું છું, જે હરિકૃપાથી લહું રે લોલ. ૨૦
બાળા મહુ એક, સુણતામા શુદ્ધ વીસરી રે લોલ;
ઓઢી અંબર ઉલટું, ને શીઘ્ર નીસરી રે લોલ. ૨૧
કોઈ અંજન કીધું છે, નેત્ર એકમાં રે લોલ;
થઈ વ્યાકુળ નાર, નાં લહે વિવેકમાં રે લોલ. ૨૨

---

*વર્ણન=વર્ણવ (પાઠાંતર)

કોઈ ચાલી, પહેરી એક ભુજા કંચુકી રે લોલ;
કોઈ ચાલી, રુદન કરતાં બાળને મૂકી રે લોલ. ૨૩
કોઈએક કંઠનાં આભૂષણ, ધર્યાં કર્ણમાં રે લોલ;
કોણે કરતણાં ઘરેણાં, ઘાલ્યાં ચર્ણમાં રે લોલ. ૨૪
કોણે લવણ મેળવ્યું છે, પયપાકમાં રે લોલ;
કોઈએ શર્કરા નાખી છે, સરવ શાકમાં રે લોલ. ૨૫
પ્રીસે કચોળામાં, દૂર, કોઈ કામની રે લોલ;
થાળ માહે પૂર્યું શાક, ભૂલી ભામની રે લોલ. ૨૬
ઊઠી મજ્જન કરતાં, તે કો ઉચાટમાં રે લોલ;
કોણે વસન પરિધાન કીધાં, વાટમાં રે લોલ. ૨૭
મૂકી દ્વાર ઉઘાડાં, કો ધાઈ-ધમકમાં રે લોલ;
વેણુ સાંભળી, ચાલી ચતુરા ચમકમાં રે લોલ. ૨૮
વચન કેનું, કોઈ ધરતી નથી કાનમાં રે લોલ;
એકે વિહ્વળ થઈ છે, વેણુગાનમાં રે લોલ. ૨૯

કેટલીક તો ઘેરાઈ, શ્યામા સદનમાં રે લોલ;
જેનો જાર ભાવ હુતો, મોહનમદનમાં રે લોલ. ૩૦
રોમરોમ પ્રેમ વહ્નિ, તો વ્યાપી ગયો રે લોલ;
પ્રતિબંધ પાપપુંજ, સદ્ય પ્રલે થયો રે લોલ. ૩૧
અમલ અંતર થતા, શુદ્ધ સ્નેહ ઉપનો રે લોલ;
થયો સંગ અધિકાર, રસિકરૂપનો રે લોલ. ૩૨
પ્રાકૃત મદન ભાવથી, વપુને ત્યાગીને રે લોલ;
શીઘ્ર મળી પ્રભુને, શુદ્ધ શરીર પામીને રે લોલ. ૩૩
એમ જે જ્યમ, તે ત્યમ, આવી સુંદરી રે લોલ;
આવી જમુનાજીને તીર, જ્યાંહાં છે શ્રીહરિ રે લોલ. ૩૪
સુંદર શ્યામને સમીપ, ઊભી સહુ મળી રે લોલ;
જોઈ રૂપ, ચકિત થઈ, શું ચિત્રમાં લખી રે લોલ. ૩૫

નવલ નાર છે, વિહારે કરી લોભણી રે લોલ;
વિના કૃષ્ણ, નાં વિલોકે, પલક ટોભણી રે લોલ. ૩૬
તે સમેનું સુખ શું વખાણું, રૂપ સ્યામનું રે લોલ;
માન મર્દન કરે તે, કોટિ કામનું રે લોલ. ૩૭
મદનમોહન નાગર નટવર, શોભે અતિ રે લોલ;
વાય વાંસલી, ત્રિભંગ લલિતાકૃતિ રે લોલ. ૩૮
મોર મુકુટ શીશ શોભતો, અતિ ઘણું રે લોલ;
તેજ શું કહું?, જડિતમણિ તેતણું રે લોલ. ૩૯
નહિ સમાન કોટિ શશી સહિત દિનમણિ રે લોલ;
કીર્તિ કૃષ્ણ તાજની છે, તે થકી ઘણી રે લોલ. ૪૦
રાજે ભાલમાં વિશાલ તિલક કેસરી રે લોલ;
બિંદી મૃગમદતણી, તે તેતળે ઠરી રે લોલ. ૪૧
જાણું ભૃકુટી છે ધનુંષ, મદન હાથનું રે લોલ;
નેત્ર છે જાણું બાણ, રતિનાથનુ રે લોલ. ૪૨
ચપલતા તો ખંજન મીનથી, અપાર છે રે લોલ;
હદે રસિક જનનાં જોમા, શિકાર છે રે લોલ. ૪૩
નાસિકા તે કીર-ચંચુ. સમતુલ્ય છે રે લોલ;
મટરે મુક્તાફલ લળકતુ, અમૂલ્ય છે રે લોલ. ૪૪
તેની શોભા નવ જાય, વદનથી કહી રે લોલ;
જાણે હંસકેરું ભક્ષ, લે છે શુક ગ્રહી રે લોલ. ૪૫
બિંબવરણ અરુણ અધર, ઓપતા અતિ રે લોલ;
વદનકમલ શોભા શું કહુ, અલ્પ મતિ રે લોલ. ૪૬
કોટિ કામનું સ્વરૂપ, કોણ માત્ર છે રે લોલ;
જાણે વિધુ રવિ દ્યુતિનુ, ભર્યું પાત્ર છે રે લોલ. ૪૭
હસતા દસન દીપે, દાડમના બીજશા રે લોલ;
જાણે શોભાના સમૂહ, આવી ત્યાંહાં વસ્યા રે લોલ. ૪૮

હીરા ચળકે છે, ચળક ચળક, ચિબુકતણો રે લોલ;
મોહ વામાને વિલોકી, ઉપજે ઘણો રે લોલ. ૪૯
મકર કુંડલ શ્રવણ ઉભય, રહ્યાં ઝળહળી રે લોલ;
જાણે કોટિ દામિનિ, આવી તેમાં ભળી રે લોલ. ૫૦
અલક લટ ઝુકી રહી છે, ગાલ ઉપરે રે લોલ;
જાણે અહિઅર્ભક મોચ્યો, મોરલી થકી રે લોલ. ૫૧
ગ્રીવા રહી કપોતના સમાન, સોહીને રે લોલ;
સ્કંધ પર રહી નમી, લે મન મોહીને રે લોલ. ૫૨
ગલુબંધની શોભા, ગલે બની અતિ રે લોલ;
વરણવે શું કવિ! મોહ પામે છે મતિ રે લોલ. ૫૩
શોભે કૌસ્તુભ ભૃગુલાંછન, વક્ષઃસ્થલે રે લોલ;
કનકકંઠી દીપે દુગદુગી, મણિ મળે રે લોલ. ૫૪
ગળે મળચુઆ હીરાકડી, હસી રહી રે લોલ;
મુક્તામાલની શોભા ન જાય, મેં કહી રે લોલ. ૫૫
વૈજયંતી વિરાજે છે, ઉર ઉપરે રે લોલ;
ચંદનહાર તો અડ્યો જઈ, પીતામ્બરે રે લોલ. ૫૬
કનક કંકણ કર માંહે, ભજ છે ભલાં રે લોલ;
તિની ઉપરે અનુપમ સોના સાંકળાં રે લોલ. ૫૭
બાજુબંધ બેરખા બિરાજે, ભુજમાં રે લોલ;
શું સરાહના કરું?, ન મેધા, મુજમાં રે લોલ. ૫૮
આજાનું ભુજની છે કોમલ અતિ અંગુલી રે લોલ;
કોઈ એક આવે અનુમાન, ચંપકની કલી રે લોલ. ૫૯
તેશું મુદ્રિકા અનૂપ ઓપતી ઘણી રે લોલ;
મધ્ય જટિત મૂલ્ય-રહિત, છે હીરાકણી રે લોલ. ૬૦
ક્ષુધાવંત સિંહના સમાન, છે કટિ રે લોલ;
અવિલોકતાં અનંગ આવે ઉલટી રે લોલ. ૬૧

પરિધાન કીધું પીતાંબર, વિઠ્ઠલે રે લોલ;
સુવર્ણ સરિખડો છે રંગ ઝળકતી ઝલે રે લોલ. ૬૨
ઉભય પાય અનૂપ, જરકશીની કોર છે રે લોલ;
કટિ ક્ષુદ્રઘંટિકા તો, ચિત્ત ચોર છે રે લોલ. ૬૩
ચારૂ ચરણમાં નૂપુર શોભે, શ્રીહરિ રે લોલ;
ઘુઘરી ઘચૂમલે તે નાદની ભરી રે લોલ. ૬૪
કોમલતાતણો સમૂહ, પંકજપાય છે રે લોલ;
મારું મન–મધુકર, ત્યાંહાં લોભાય છે રે લોલ. ૬૫
અંઘ્રી ઉભયમાં થઈને, સોળ ચિહ્ન છે રે લોલ;
જિમાં ચિત્ત યોગીજન કેરાં લીન છે રે લોલ. ૬૬
સ્વરિત[૧] અષ્ટકોણ[૨] યવ[૩], ને જંબુફલ[૪] પવિ[૫] રે લોલ;
ધ્વજા[૬] ઉર્ધ્વરેખા[૭] અંકુશ[૮], અબ્જ[૯] કહે કવિ રે લોલ. ૬૭
મચ્છ[૧૦] ને ત્રિકોણ[૧૧] કલશ[૧૨] ધનુષ[૧૩] ઇંદ્રનું રે લોલ;
વ્યોમ[૧૪] ગોચરણ[૧૫] ને અર્ધબિંબ[૧૬] ચંદ્રનુ રે લોલ. ૬૮
નવ રહ્યાં છે દક્ષિણે, ને સપ્ત વામ છે રે લોલ;
ધરે ધ્યાન તિને, શ્રેયતણું ધામછે રે લોલ. ૬૯
હાર ગજરા તોરા કુસુમના, શ્રીરંગને રે લોલ;
જોતાં મોહ ઉપજે અતિ, અનંગને રે લોલ. ૭૦
એવી નખશિખ શોભા, પ્રભુની જોઈને રે લોલ;
શ્યામા સરવનું રહ્યું છે મન, મોહીને રે લોલ. ૭૧
કોઈ કામની શકે ન વેણ ઉચરી રે લોલ;
ચિત્ર–પૂતલી સદૃશ, સર્વ રહી ઠરી રે લોલ. ૭૨
પછે વેણુ ધરી પાણ, વદે શ્રીહરિ રે લોલ;
તમો કહોજી, કેમ આવ્યાં છો ? સરવ સુંદરી રે લોલ. ૭૩
નિશા અર્ધને સમે, કહો કાર્ય છે કશું રે લોલ;
રાત્રિને સમે કો માનશે, વિપ્રિત જ શું રે લોલ. ૭૪

પતિવ્રતાનો ના ધર્મ, શાસ્ત્ર સહુ ભણે રે લોલ;
માટે જાઓ સર્વ ધામ, આપ આપણે રે લોલ. ૭૫
પાછાં પરવરો, પ્રભુએ કહ્યું, તે સુણી રે લોલ;
ગ્લાની પામી શ્યામા સર્વ, ચિંતા થઇ ઘણી રે લોલ. ૭૬
નયણે નીર વહે, બાલા બહુ કાંપતી રે લોલ;
પછી વાળ્યો પ્રતિ ઉત્તર, સ્થિર કરી મતિ રે લોલ. ૭૭
પ્રભુ પ્રત્યે પછી બોલી, વામા વ્રજતણી રે લોલ;
એ શું બોલો છો તમો ! ચતુર શિરોમણિ રે લોલ. ૭૮
આશાભર્યાં અમો આવીઆ, સરવ સુંદરી રે લોલ;
કરી નિવાસ, વોલાવો ઘટે ન, શ્રીહરિ રે લોલ. ૭૯
તમો પતિવ્રતા ધર્મ કહ્યો, તે ખરો રે લોલ;
વિમાસી જૂઓ, અમો નથી કર્યો પરો રે લોલ. ૮૦

પુરુષ પરહરે જે પ્રેમદા, પોતાતણો રે લોલ;
તિહિને સત્ય કહે શાસ્ત્ર, ગુન્હો છે ઘણો રે લોલ. ૮૧
તેવું કાર્ય અમો કોઈ કરતાં નથી રે લોલ;
ચતુર છો તમો ઘણું, તો શું કહીએ કથી રે લોલ. ૮૨
પુરુષ પુરુષોત્તમ એક સાંભળ્યા અમો રે લોલ;
તે તો પ્રાણના આધાર, ઊભા છો તમો રે લોલ. ૮૩
તમો અખિલના છો ઈશ, વેદ ગાય છે રે લોલ;
ત્યારે ધર્મ ખંડિન અમારો, ક્યાં થાય છે રે લોલ. ૮૪
વર આપ્યો છે તે ગયા છો કેમ વીસરી રે લોલ;
બોલ્યું અબોલ્યું કરો, ઘટે ન શ્રીહરિ રે લોલ. ૮૫
કીધું કાત્યાયની વ્રત, તે સફલ કરો રે લોલ;
આજ્ઞા અબળા ઉપર મેહેર, માથા મન ધરો રે લોલ. ૮૬
કેમ બોલતા નકાર, નાથજી ! તમો રે લોલ;
પાતલ પાથરી કરીને, કહું છું અમો રે લોલ. ૮૭

છેલ્લી વિનતિ કહીએ તે, માનજો ખરી રે લોલ;
હાવાં ‘‘નાં’’ કહેશો તો, પ્રાણ જાશે નીસરી રે લોલ. ૮૮
રાસ રમવાનું છે કોડ ઘણું, મનમાં રે લોલ;
તે માટે અમો આવ્યાં, આ વૃન્દાવનમાં રે લોલ. ૮૯
તમો તેડીને તરછોડો, તે ઘટે નહીં રે લોલ;
સમર્થ શરણાંગત નાં છોડે, સુણ્યુ નહીં કહીં રે લોલ. ૯૦
તમો તેડવા અમોને, વાઈ વાંસળી રે લોલ;
વિધિ વાહાલાજી ! અમો તમારી સહુ કળી રે લોલ. ૯૧
એવું કહીને પછી પાય લાગી, પ્રેમદા રે લોલ;
અમો તો તમારી દાસીઓ છીએ સદા રે લોલ. ૯૨
અતિ આતુરતા વિલોકી, હસ્યા શ્રીહરિ રે લોલ;
એકએકને આલિંગન દીધુ, ભુજ ભરી રે લોલ. ૯૩
કહ્યું સરવ ઇચ્છા, પૂરણ થાશે તમતણી રે લોલ;
જોયું કરી કટાક્ષ સર્વ વિરહણી ભણી રે લોલ. ૯૪
એવું વચન સુણી, હરખી સરવ સુદરી રે લોલ.
પાય લાગે પ્રભુને, સહુ ફરીફરી રે લોલ; ૯૫
રમવા રાસનો હુલ્લાસ થયો મનમાં રે લોલ;
સહિત શ્યામ સરવ ઊભાં, વૃંદાવનમાં રે લોલ. ૯૬
રચ્યું રાસમંડલ મદનમોહને, ત્યાંહાં રે લોલ;
તરણીતનયાને સમીપ, બંસીબટ જ્યાંહાં રે લોલ. ૯૭
ઇન્દુ પૂરણ, તજી ગતિ, ઠર્યો ગગનમાં રે લોલ;
જોવા જુગપતિને જુવતી સહિત મગનમાં રે લોલ. ૯૮
રામારૂપનો અંબાર, બની છે સહુ રે લોલ;
વર્ણવું શું ? નથી પાર, વાન્ચક છે બહુ રે લોલ. ૯૯
કીધો ક્રીડાનો આરંભ, કૃષ્ણે તે સમે રે લોલ;
પરસ્પરે આલિંગનાદિક, કરી રમે રે લોલ. ૧૦૦

નેહ નેણુની કટાક્ષમાં, જણાવતા રે લોલ;
વિવિધભાવના વિલાસ, કરે ભાવતા રે લોલ. ૧૦૧
જોટે ભામની ભરી અંક, શ્યામને રે લોલ;
નેહેનું પીડ્યું મન, પમાડતી વિરામને રે લોલ. ૧૦૨
પીએ અધરામૃત પરસ્પર, પ્રેમશું રે લોલ;
મદનરસ લૂંટતાં, નાં રહે કો નેમશું રે લોલ. ૧૦૩
રંગે ઝુમે, મુખ ચુમે, દશન વસન ડમે રે લોલ;
નાં નાં કહે તોડે, હરિ 'નિ' આઘેરા ખસે રે લોલ. ૧૦૪
છુટે મરદન કરે ને મદનમદ ઝરે રે લોલ;
કુસુમ માલથી મરદાઇને હેઠાં ખરે રે લોલ. ૧૦૫
દંપતી કરે છે ચર્વણ તંબોળને રે લોલ;
લાલી વદનની લજાવે, રંગચોળને રે લોલ. ૧૦૬
બહેકે મૃગમદ ચુવા ચંદન, સુવાસમાં રે લોલ;
નિધિ આનંદનો પ્રકટ્યો, છે અતિ રાસમાં રે લોલ. ૧૦૭
વહાલે રજની કીધી છે, ખટ માસની રે લોલ;
આંચ પૂરતા વિલાસ કીધી, દાસની રે લોલ. ૧૦૮
આવ્યું ગોપીને ગુમાન, વિઠ્ઠલ મેં વર્યો રે લોલ;
શૃંગારરસનું સુખ આપી, મેં વહાલો વશ કર્યો રે લોલ. ૧૦૯
ભોળા મોહનજી, નાં પાર મારા રૂપનો રે લોલ;
ચતુર હું ઘણી, અહંમેવ એવો ગોપનો રે લોલ. ૧૧૦
પ્રેમદા તણા વિચાર, પ્રભુએ લહ્યા રે લોલ;
અંતરધ્યાન મધ્યમંડળથી, હરિ થયા રે લોલ. ૧૧૧
સખી શ્યામ નાં દીઠા, ને ધરણી ઢળી રે લોલ;
મુખ ગરવની ગઇ, ને ચેનના ટળી રે લોલ. ૧૧૨
ગઈ મૂકી ઠગી અબળા, બેહે બાપડી રે લોલ;
પ્રાણપતિને પોકારે, અતિ આકળી રે લોલ. ૧૧૩

આવો આવો, શાને સંતાઓ છો, શ્રીહરિ રે લોલ;
મારા સમ, જો માનો, કહું છું ફરી ફરી રે લોલ. ૧૧૪
અન્યોઅન્યે પૂછે, કહેની? પ્રભુ ક્યાં ગયા રે લોલ?;
હવડાં આંહીં હતા, તે જાતાં મેં તો નાં લહ્યા રે લોલ. ૧૧૫
એક સખીરૂપે, શ્રીહરિ મંડલમાં રહ્યા રે લોલ;
નથી દૃષ્ટિગોચર, પણ ક્યહું નથી ગયા રે લોલ. ૧૧૬
એક રૂપે વળી, સહચરી લેઈ સંગમાં રે લોલ;
અળગા પધાર્યા રમાડવાને, રંગમાં રે લોલ. ૧૧૭
નથી લહેતી કો લલના, એ ભેદમાં રે લોલ;
વિકલ થઈ ગઈ છે સરવ, પ્રેહે–વેદમાં રે લોલ. ૧૧૮
પૂછે વૃક્ષને પિયુની ભાળ, છેલડી રે લોલ;
તેં ક્યહું દીઠા દીનોનાથ, વદે ઘેલડી રે લોલ. ૧૧૯
પૂછે પિપ્પલને પ્રેમદા, પ્રેમે કરી રે લોલ;
નંદકુંવર ક્યાંહાં હશે, તે વાત કહો ખરી રે લોલ. ૧૨૦
એક કહે સખી! એ નહીં કહે, અશ્વત્થ છે રે લોલ;
પૂજ્યપણાના ગુમાન માંહે, મસ્ત છે રે લોલ. ૧૨૧
માટે વટને પૂછો વાત, શિવસ્વરૂપ છે રે લોલ;
વૈષ્ણવનું હૃદે તો કેવળ, દયારૂપછે રે લોલ. ૧૨૨
એક કહે, એ શું કહે? એમા બહુ ક્રોધ છે રે લોલ;
ઉર્ધ્વ જઇ અધોગતિ કરે, ન્યગ્રોધ છે રે લોલ. ૧૨૩
બંક મંદાર મલ્લિકા, ચંપો ને કેતકી રે લોલ;
જાઈ જુઇ કહો, નંદકુંવરની વકી રે લોલ. ૧૨૪
પ્રિયે પ્રભુને છો ઘણા, તુલસીજી તમો રે લોલ;
કહો પ્રભુજીની ભાળ, આતુર છીએ અમો રે લોલ. ૧૨૫
એક કહે સખી સપત્ની છે, એ ક્યમ કહે રે લોલ;
સાધુ હોય તો પણ, અંતર ઈર્ષ્યા રહે રે લોલ. ૧૨૬

તે કહે મારે કેણે, સુખ શાડં, ગયું ટળી રે લોલ. ૧૩૮
તમોને થયું ગુમાન, તે મુને થયું રે લોલ;
વચન નાથને અયુક્ત, એક મેં કહ્યું રે લોલ. ૧૩૯
એવી સંતાડો[1], તે શોધી જડું નહીં, કયમો રે લોલ;
પેલાં શોધે છે તેમ, મુને શોધો તમો રે લોલ. ૧૪૦
કર્યું કથે, કહો છો ત્યમ થયું નથી ક્યહીં રે લોલ;
પોતે પોતાને સ્કંધે તે ચડાયે નહીં રે લોલ. ૧૪૧
એવું કહીને અંતર્ધ્યાન, થઈ ગયા હરિ રે લોલ;
ક્લેશ બહુ કર્યો, પણ દૃષ્ટિ નાં આવ્યા ફરી રે લોલ. ૧૪૨
એવું સાંભળી ત્યાંથી, સહુ પાછાં ફર્યાં રે લોલ;
આગળ દીઠો અંધકાર, ચરણ નવ ધર્યાં રે લોલ. ૧૪૩
વૃંદાવન કુંજ કુંજ, સહુ શોધી વળી રે લોલ;
નાથ નાં મળ્યા, નિરાશ થઈ ટોળે મળી રે લોલ. ૧૪૪
વારિના વિયોગથી, તલખે જ્યમ **મીના** રે લોલ;
તાલાવેલી લાગી ત્યમ સ્ત્રીને, હરિ વિના રે લોલ. ૧૪૫
પ્રભુ-પ્રેમ અતિશે, દેહે વ્યાપો બહુ રે લોલ;
કૃષ્ણ! કૃષ્ણ! કહેતાં, કૃષ્ણમય થઈ સહુ રે લોલ. ૧૪૬
ભૃંગી ભયથી ભૃંગ થાય, કીટ પણ સહી રે લોલ;
કૃષ્ણ-પ્રેમી કૃષ્ણ થાય, ત્યાંહાં આશ્ચર્ય નહીં રે લોલ. ૧૪૭
તેમાં એક સ્ત્રી કહે, શું શોધો છો? સખી રે લોલ;
આવો! કૃષ્ણ હું છું, શીદ! થાઓ છો દુઃખી રે લોલ. ૧૪૮
આવો રાસરમણ કરો, માહારા સંગમાં રે લોલ;
એક કહે છે, આવો! હું રમાડું રંગમાં રે લોલ. ૧૪૯
વ્રજમાં જે જે બાળલીલા કીધી છે, હરિ રે લોલ;
તદાકાર થઈ છે માટે, દાખે છે કરી રે લોલ. ૧૫૦

---

[1] સંતાડો=સંતાઇ (પાઠાંતર)

એક કહે, મેં જુઓ શકટાસુર તાડિયો રે લોલ;
સખીને સુવાડીને કહે, જાણો! આ પાડિયો રે લોલ. ૧૫
પૂતના મેં હણી, કહે છે એક કામની રે લોલ;
તૃણાવર્ત મેં માર્યો, કહે છે એક ભામની રે લોલ. ૧૫
એક યશોદા થઈને, મથે છે મહી રે લોલ;
ભાજી ગોળી કૃષ્ણ થઈ એક, વહ્યું મહી રે લોલ. ૧૫
યશોદાએ કૃષ્ણરૂપ બાધી અનુખળે રે લોલ,
તેણે યમલાર્જુન રૂપી બે, પાડી બળે રે લોલ. ૧૫

એક વત્સાસુર માર્યો મેં, દેખાડતી રે લોલ,
એક બકાસુર કરી કો ચંચુ ફાડતી રે લોલ. ૧૫
ગોપીરૂપે કેટલીક અહિ–વદન, ધરી રે લોલ;
એક હરિ થઈ, હણી અજગર, કહાડી પ્રસી રે લોલ. ૧૫
કરી કાલિ કૃષ્ણ નાચે શીર ચડી રે લોલ;
પીએ અગ્નિ એક, મીંચાવી સહુ આંખડી રે લોલ. ૧૫
દુકૂલ હરી કદંબ ચઢી, એક હરિ થઈ રે લોલ;
વસ્ત્ર માગે કેટલીક, યમુનાજળ રહી રે લોલ. ૧૫
એક કહે ન બીશો કોઈ, ઇંદ્ર વૃષ્ટિથી રે લોલ;
ગોવર્ધન ધર્યો મેં, આવો રાખું કષ્ટિથી રે લોલ. ૧૫૯
એક નંદલાલ થઈને, વાયે વાંસળી રે લોલ;
કેટલીક સાભળીને, આવે છે ચલી રે લોલ. ૧૬૦
ઇત્યાદિક ચરિત્ર કીધાં બહુ, સહુ મળી રે લોલ.
તોહે હરિ મળ્યા નાં, વિલાપવા માંડ્યું વળી રે લોલ. ૧૬૧
આ દશા અમારી કરવી હતી જો હરિ રે લોલ;
ત્યારે શીદ જીવાડ્યા ' બહુ રક્ષા કરી રે લોલ. ૧૬૨
ઇંદ્ર ભયથી રાખ્યાં, વિષ વારિથી રાખિયાં રે લોલ;
દાવાનળથી રાખી, વિરહાનળમાં નાખિયાં રે લોલ. ૧૬૩

નાથ! નો ધરે પોપાંને મારો જો નગે રે લોલ;
દાખો વદન, નહીં તો, પ્રાણ જશે આ સમે રે લોલ. ૧૬૪
શીશ પાણ ધરો, કંથજી! કરુણા કરી રે લોલ;
હસ્ત અહો છે રમાનો, જે કરે હરિ રે લોલ. ૧૬૫
ફણી-ફેણ ધર્યા ચરણ, તે કુચે ધરો રે લોલ;
વિરહ-મદનનો સંતાપ, તે થકી હરો રે લોલ. ૧૬૬
વિના મૂલની અમો તમારી કિંકરી રે લોલ;
નાથ! નેહ માં હણો, કહું ફરી ફરી રે લોલ. ૧૬૭
મધુરી વાણીએ કરીને મન પોષીએ રે લોલ;
અધરપાન કરાવી, બહુ સંતોષીએ રે લોલ. ૧૬૮
પાપપુંજ તે, પ્રણામ કરે કાપીએ રે લોલ;
આલિંગનાદિકે અતિ સુખ આપીએ રે લોલ. ૧૬૯
નાથ! નથી રહેવાતુ, હાવાં માનો સહી રે લોલ;
ત્રુટિ કાલ એક જુગ સમાન, જાય વહી રે લોલ. ૧૭૦
કુટિલ કુંતલે આવર્ત વદન, રમ્યમયું રે લોલ;
નીરખતાં ન તૃપ્ત થાય મન, કયમો કર્યું રે લોલ. ૧૭૧

અંતરેય નિમિષનો પણ સહેવાતો નથી રે લોલ;
નેત્ર નિમિષ કર્યાં વિધિ, જડ કહું કથી રે લોલ. ૧૭૨
તમો પામવાને પતિપુત્રાદિક, બહુ રે લોલ;
છોડી આવી, ગાન મોરલીથી મોહી બહુ રે લોલ. ૧૭૩
વેણુનાદે પહેલાં મોહ્યાં, પંખી ને પશુ રે લોલ;
મહિલા મોહી એ રૂપ-ગાને, ત્યાહાં આશ્ચર્ય કશું રે લોલ. ૧૭૪
આપ વિના જીવન અમારું, કો છે નહીં રે લોલ;
માટે કૃપા કરો કંથ!, મૂકવાં નહીં રે લોલ. ૧૭૫
એવાં વચન વડે નાથને, પ્રબોધની રે લોલ;
જ્યાંહાંથી ગયા જે ત્યાંહાં આવી, ફરી શોધની રે લોલ. ૧૭૬

આવી જમુનાજીને તીર, ત્યાંહાં પણ ના જડ્યા રે લોલ;
ત્યાંહાં નિરાશ થઈ નાર, ભૂમિ કર પડ્યા રે લોલ ૧૭૭
હાંક મારે હરિને, આકુપકે જૂએ રે લોલ;
મૂકી ગયા જાણી, હૈડે ફાટતી રવે રે લોલ. ૧૭૮
નયણે નીર વહે ધારા, પેખે પંથને રે લોલ;
રુદન કરતી કાલાવાલા કરે, કંથને રે લોલ. ૧૭૯
નાથ! ના ઘટે, મૂકી ગયા વનમાં રે લોલ;
અમારું શું ગજુ? વિચારોની મનમાં રે લોલ. ૧૮૦
ટાળવા ગુમાન માટે આવડું કર્યું રે લોલ;
વાંકી દષ્ટે કરી જોયતું, હુતું હસ્યું રે લોલ. ૧૮૧
સ્ત્રીએ બહુ કર્યો વિલાપ, ત્યાંહાં અશક્તના રે લોલ;
ત્યારે સહી ન શક્યા તાપ, પ્રભુ ભક્તના રે લોલ. ૧૮૨
ઘણા છે દયાળુ, દાસદુઃખ ના સહે રે લોલ;
કિંચિત્ કઠિણતા, ગુમાન ટાળવા ગ્રહે રે લોલ. ૧૮૩
ગોપી બહુ મન ભંગ થઈ, ઊભી જ્યાંહાં રે લોલ;
દર્શન આપ્યું આવીને, ઊભા રહ્યા ત્યાંહાં રે લોલ. ૧૮૪
પીતવસન વનમાળ ધરીને, ગોકુલ-વિભુ રે લોલ;
દર્શન મન્મથ મન્મથ, થઈને દીધુ રે લોલ; ૧૮૫
દીઠા પ્રાણના પતિ ને પ્રેમદા સથી રે લોલ;
અહો અહો ઘેરો કહેતી, સહુ આવી મળી રે લોલ. ૧૮૬
ધાઈ બેઠી ભૂધરને, વિધિ શું કહું કથી રે લોલ;
હૈડે ભરસા લીધા નાથ, મૂકતી નથી રે લોલ ૧૮૭
ના, ના, નહીં મૂકું, મૂકું તો જાઓ નાસીને રે લોલ;
કહોની?! ક્યાંહાં ગયા હતા?! મૂકી દાસીને રે લોલ. ૧૮૮
એવાં પ્રેમનાં વચન, પ્રેમદા કહે રે લોલ;
હરિ હસી કટાક્ષ કરી, છેડલો ગ્રહે રે લોલ. ૧૮૯

કેટલીક તો કટાક્ષ બાણ, મારતી રે લોલ;
કેટલીક નીરખી હૃદેમાં ઉતારતી રે લોલ. ૧૯૦
કેટલીક કુટિલ વચન, પણ કહે સહી રે લોલ;
અંજલિ ધરી ઓગાળ, કોઈ એક લે ગ્રહી રે લોલ. ૧૯૧
પરિરંભણ કેટલીક તો કરે ઘણું રે લોલ;
પાલવ પટંતરે કો અધર પીએ, પ્રભુતણું રે લોલ. ૧૯૨
દાસી છું કહી કો વિનતી ઘણી કરે રે લોલ;
કેટલીક હરિહસ્ત-ચરણ, ઉર ધરે રે લોલ. ૧૯૩
કોઈ એક લપટી અંગે, જેમ વૃક્ષે વેલડી રે લોલ;
કોઈ એક હાવભાવ દેખાડે, સાહેલડી રે લોલ. ૧૯૪
જે જે લીલા કરી, કૃષ્ણ-કામની ત્યહીં રે લોલ;
તે કાંઈ પ્રકટ મુખેથી, મેં કહેવાય નહીં રે લોલ. ૧૯૫
પછે ઉત્તરીય વસન આસન, સુંદરી રે લોલ;
રચી કરીને તે ઉપર, બેસાર્યા હરિ રે લોલ. ૧૯૬
જોગીહૃદે સુખાસને બેસતા નથી રે લોલ;
તે તો અબલાના બેસાડ્યા બેઠા કહું કથી રે લોલ. ૧૯૭
પછે પ્રશ્ન પૂછ્યાં ત્રણ, ત્રિયાગણે મળી રે લોલ;
એનો ઉત્તર આપો, જાય સંધે સહુ ટળી રે લોલ. ૧૯૮
એક ભજતાને ભજે છે[1], નાથજી! સુણો રે લોલ;
વિના ભજતાને ભજવામાં[2], કો આદર ઘણો રે લોલ. ૧૯૯
ભજે છે તેને પણ નાં ભજે[3], નિશ્ચે લહો રે લોલ;
તે કીયા કીયા? પૃથક્ કરી તમો કહો રે લોલ. ૨૦૦
એવું સાંભળી શ્રીકૃષ્ણ કહે, સુણો તમો રે લોલ;
ભજતાને ભજે છે તે વ્યવહારી[1], કહું અમો રે લોલ. ૨૦૧
અભજતાને ભજવા માતતાત[2] પ્યાર છે રે લોલ;
ભજે છે તેને નાં ભજે, એવા ચાર[3] છે રે લોલ. ૨૦૨

આત્મારામ[1], પૂર્ણકામ[2], અકૃતજ્ઞ[3] જે રે લોલ;
ચોથા મિત્રદ્રોહી[4], ભજતાને ના ભજે રે લોલ. ૨૦૩
એવું કહેતા શાંત, સખી પરસ્પર કરી રે લોલ;
આ ભિધા તે ચોથા, વાત એ નિશ્ચે ઠરી રે લોલ. ૨૦૪
એવું જાણીને શ્રીકૃષ્ણ હાવાં કહે કથી રે લોલ;
આ જે કહ્યા, તેમાંનો તો હું એકો નથી રે લોલ. ૨૦૫
જાણીનું તો ભજન અમો, કદા નવ કરું રે લોલ;
અમો તો પરોક્ષ ભજું, માનજો ખરું રે લોલ. ૨૦૬
તો પણ તમે કર્યું તે તો, કોથી નાં બને રે લોલ;
તમારો તો હું ઋણી સદા, હરિ ભણે રે લોલ. ૨૦૭
વરસ દેવના સહસ, જો સેવું તમો રે લોલ;
તો પણ તમોથી અઋણી, થાશું નહીં અમો રે લોલ. ૨૦૮
એવું સુણી પ્રસન્ન પ્રેમદા થઈ સહુ રે લોલ;
પ્રાણજીવન સંગે, બેલડી બાઝી બહુ રે લોલ. ૨૦૯
હાવા રમવા માંડ્યો રાસ, આનંદનો નિધિ રે લોલ;
રામા રાગને આલાપે, જાણે સહુ વિધિ રે લોલ. ૨૧૦
કૃષ્ણથી કો પૂરે સ્વર, અતિ સોહામણો રે લોલ;
સાધુ! સાધુ! પ્રશંસે, પિયુ, અતિ ઘણો રે લોલ. ૨૧૧
ષોડશ ગોપિકાની મધ્યે, કૃષ્ણ અષ્ટ છે રે લોલ;
એ પ્રમાણે મંડલ રચના રચી, સ્પષ્ટ છે રે લોલ. ૨૧૨
કમલદલ આકાર, મંડલ ગીત જાણીએ રે લોલ;
એક એકને આવણુ છે, પ્રમાણીએ રે લોલ. ૨૧૩
મધ્યે મુકુલ રૂપ તો, યુગલકિશોર છે રે લોલ,
પુષ્પ વર્તુલાકાર મંડલ જોર છે રે લોલ. ૨૧૪
ધર્યાં છે સ્વરૂપ શ્યામે ઘણાં તે સમે રે લોલ;
બબ્બે બાળા મધ્યે કૃષ્ણ, સર્વજ્ઞ રમે રે લોલ. ૨૧૫

વિધિવિધિતણાં વાજિંત્ર, ગ્રહ્યાં ગોરીએ રે લોલ;
સમજી નાં સંભાળ્યાં છે, નવલ કિશોરીએ રે લોલ. ૨૧૬
કોઈએ ગ્રહી મૃદંગ[1], વિધભેદ જાણતી રે લોલ;
નનંક કરી ટંકારવ, વાહવાં વખાણતી રે લોલ. ૨૧૭
ગ્રહી તાલ ઝાંઝ[2], કોણે લીધો જંત્રને[3] રે લોલ;
સરવ સ્વરને મેળવે છે, એક તંત્રને રે લોલ. ૨૧૮
તંબૂરો[4] રવાબ[5] ને સનાર[6] વાંસળી[7] રે લોલ;
સારંગી[8] સરોદા[9] વાજે છે, સ્વરે મળી રે લોલ. ૨૧૯
ઢોલ[10] ખંજરી[11] ને કાંહાંનું[12], ડફ[13] ઉપંગ[14] છે રે લોલ;
મૌહ્વર[15] જવરી[16] અલગોજા[17] પણવ[18] ચંગ છે રે લોલ. ૨૨૦
નાદસિંધુ[20] જલતરંગ[21] ને કરતાલ[22] છે રે લોલ;
સંખ મોરચંગ[23] સ્વર અતિ રસાલ છે રે લોલ. ૨૨૧
સરવે સ્યામાએ શણગાર સજ્યા છે ફરી રે લોલ;
રાસરંગ રીતિ શીખવે છે, શ્રીહરિ રે લોલ. ૨૨૨
સપ્ત સ્વર, ત્રીનગ્રામ, એકવીસ મૂર્છના રે લોલ,
તે મંડિત કરે ગાન, મૃગલોચના રે લોલ. ૨૨૩
ચપલતાએ ચાલે ચરણ, ઠમક દેઈને રે લોલ;
ચારૂ નૃત્ય કરે નાર, ગત્ય લેઈને રે લોલ ૨૨૪
હાવભાવ ને કટાક્ષ કરે કામની રે લોલ;
ચતુરતા ઘણી જણાવે, ગજગામની રે લોલ. ૨૨૫
નાચે છે મદનગોપાલ, મધ્ય મંડલે રે લોલ;
શેષ ને મહેશથી ના જાય, ગત્ય કળે રે લોલ. ૨૨૬
તાતા થેઈ થેઈ, સ્યામા સહુ ઉચ્ચરે રે લોલ;
તે પ્રમાણે પ્રભુ, ઠમક ઠમક, ડગ ભરે રે લોલ. ૨૨૭
હાવભાવ હરિ હસ્તથી, ઘણા કરે રે લોલ;
નેનના કટાક્ષથી તે ચિત્તને હરે રે લોલ. ૨૨૮

સામાસામી શ્યામા શ્યામ, ગ્રહ ચાલતે રે લોલ;
વળી ડમક ઠેક દેઈ, એકઠાં મળે રે લોલ. ૨૨૯
ગાન¹ માન² નૃત્ય³ વાદ્ય,⁴ એક સ્વર મળે રે લોલ;
નૃત્ય-ભેદ ચો વિધે, નાં ગુપ્તી કો કળે રે લોલ. ૨૩૦
મદનમોહન વાહાલો, મધુરં મધુરં ગાય છે રે લોલ;
ચરણ ચાલતાં મધુરી વેણુ વાય છે રે લોલ. ૨૩૧
ગોપી ને ગોવિંદ મળી, કુંડળી ફરે રે લોલ;
હાર્યો, હારી, શબ્દ પરસ્પરે, ઉચરે રે લોલ. ૨૩૨
અન્યોઅન્યે રિસાવે, કરે મનામણાં રે લોલ;
યુગલ સ્વરૂપતણા, લેઉં હું તો ભામણાં રે લોલ. ૨૩૩
રાધા રિસાવ્યાં, મનાવે મોહનલાલજીરે લોલ;
વળી રાધા મનાવે, મદનગોપાલજી રે લોલ. ૨૩૪

અમર અંતરિક્ષે ચકિત થયા જોઈને રે લોલ;
જોઈ રૂપ, રતી દેવદારા મોહીને રે લોલ. ૨૩૫
ત્રિલોકી સરવના મન થયાં, મદનમઈ રે લોલ;
કટિવસ્ત્ર ગ્રંથિકાઓ, તે શિથિલ થઈ રે લોલ. ૨૩૬
સજલમેઘ સંગ ઝબકે, જેવી દામની રે લોલ;
દરસે દેવને તે વિધે, કૃષ્ણ–કામની રે લોલ. ૨૩૭
બ્રહ્માદિક ધન્યભાગ્ય કહે છે, ગોપીને રે લોલ;
વિહ્વલશું કરે વિહાર, લાજ લોપીને રે લોલ. ૨૩૮
ગાય ગરબો ગોરી ને ફરે ફેરણી રે લોલ;
સહુની સંગે સુંદર શ્યામ, શોભા બહુ બણી રે લોલ. ૨૩૯
જાણે સહુ મારી પાસે ઉભા છે, શ્રીહરિ રે લોલ,
એવી અવળેલે વાહાલાજીએ, વિધિ કરી રે લોલ. ૨૪૦
વળી બહુ વિહાર, વિધિવિધિતણા રે લોલ,
રમી ઝુમીને પ્રસ્વેદ થયા છે ઘણા રે લોલ. ૨૪૧

વાહાલે વિચાર્યું જે સ્થલ-ક્રીડા, થઈ ઘણી રે લોલ;
હાવાં કરીએ કાંઈ એક ક્રીડા, વળી જલતણી રે લોલ. ૨૪૨
કૃષ્ણ કામનીને કહે છે, ચાલોની સહુ રે લોલ;
આપણ જમુનાજીમેં ઝીલીએ, સુખે બહુ રે લોલ. ૨૪૩
એવી વાત સાંભળી તે સર્વને, ગમી રે લોલ;
ઘણાં થયાં અમિત સરવકો, રંગે રમી રે લોલ. ૨૪૪
આવી જમુનાજીને તીર, વસ્ત્ર મૂકીઆં રે લોલ;
અંબર એકેકું પહેરીને, જલમાં ઝૂકીઆં રે લોલ. ૨૪૫
હરિસંગે હરિવદની, સહુ હસે રમે રે લોલ;
રંગરસિયાને વિનોદ હાસ્ય બહુ ગમે રે લોલ. ૨૪૬
પડ બીજુ બે થયાં છે, શ્યામ સ્વામની રે લોલ;
બીજુઆ જોડી વહેંચી, સમાન કામની રે લોલ. ૨૪૭
જૂથ બે થયાં ને પઠણ એ વિધે કરી રે લોલ;
મીલ આપઆપણી વિગે, રહેવું કરી રે લોલ. ૨૪૮
વઢ્યું સામાસામી, નીર કેરી ઝાલકે રે લોલ;
મીલ જીતવી તે, મારી છલક છાલકે રે લોલ. ૨૪૯
હદ મેહેલી પોતાની, હઠી પાછું ફરે રે લોલ;
આપણે વિહાર એહ, તે હાર્યું ઠરે રે લોલ. ૨૫૦
એમ સામસામી સરવ, જલક્રીડા કરે રે લોલ;
આ, મીલ મહેલીને, નાં કોઈ પાછેરું ફરે રે લોલ. ૨૫૧
એમ બહુ વિધે કરી, હરિ જલમાં રમ્યા રે લોલ;
રંગજોગ કરે શ્રમ થયા, તે શમ્યા રે લોલ. ૨૫૨
એમ સ્થલ ક્રીડા ને જલક્રીડા, કીધી બહુ રે લોલ
શ્યામ સંગે રમી, સખી સુખી થઈ સહુ રે લોલ. ૨૫૩
જલથી નિસરીને, પહેર્યાં વસ્ત્ર આપણાં રે લોલ;
વિધિવિધિ તણાં વળી ચરિત્ર કીધાં ત્યાંહાં ઘણાં રે લોલ. ૨૫૪

એવું સાંભળીને સંદેહ થયો ભૂપને રે લોલ;
પર ત્રિયાશું શો વિહાર?! બ્રહ્મરૂપને રે લોલ. ૨૫૫
પછે શુકજી કહે, એ મત્ય તુંને થઈ કશી રે લોલ;
પૂરણબ્રહ્મ મધ્યે, દોષ બુદ્ધિ કયમ વસી રે લોલ? ૨૫૬
જેણે રચ્યું સર્વ વિશ્વ, સર્વમાં વસો રે લોલ;
ભોગી ભોગ ઉભય આપ, દોષ છે કશો રે લોલ. ૨૫૭
જેમાં અણુ આવેશ જેનો, તે નિર્દોષ છે રે લોલ;
એતો પૂરણ અમલ, અખિલ ઓજકોશ છે રે લોલ. ૨૫૮
ચંદ્ર છે વિભુતિ, તે ગુરુસ્ત્રીથી રમ્યો રે લોલ;
અગ્નિ સર્વ ભક્ષી તોહે, દોષ*નાં દમ્યો રે લોલ. ૨૫૯
બાજે જક્ત શિવ, અનઘ, જેના પ્રતાપથી રે લોલ;
બ્રહ્મા અધમ ઉત્તમ સર્જે, અળગો પાપથી રે લોલ. ૨૬૦
અમર અન્યને કરે છે, ઓજ જેનું રે લોલ;
કયમ ભાખ્યું છિદ્ર?! ભૂપ! તુંને તેનું રે લોલ. ૨૬૧
ગોપી સંગે રમ્યા ગોપ, તીહીમાં કોણ છે રે લોલ?;
વિમાસી વિલોક ભૂપ! તૂ! સુજાણ છે રે લોલ. ૨૬૨
નથી ઉપમા દેવા કશું એ સુખને રે લોલ;
એનો નથી મળ્યો પાર, સહસ્રમુખને રે લોલ. ૨૬૩
એ સુખ, એજ સુખ સમાન, બીજું શું કહું રે લોલ;
વેદભેદ નાં કળે તો હું તે શું લહું રે લોલ? ૨૬૪
વળી બહુ વિકલા વિલાસ, કહું વળી વળી રે લોલ;
પછે થયો પ્રાતઃકાલ, શર્વરી ટળી રે લોલ. ૨૬૫
ગોપી લાગી પ્રભુને પાય, કરી પ્રદક્ષણા રે લોલ;
હાવાં આજ્ઞા આપો ઇશ, કરો રક્ષણા રે લોલ. ૨૬૬
જાઓ સર્વ નિજભુવન, હરિ બોલ્યા હસી રે લોલ;
કશું કહેશે નહીં કોઈ, તો ભીતિ છે કશી રે લોલ. ૨૬૭

એવું વચન સુણી સરવ, હરખને ધરી રે લોલ;
આપ આપણે ભુવન, ગઈ સુંદરી રે લોલ. ૨૬૮
જાણે નહીં કો કશી વાત, તો કશું કહે રે લોલ;
માયા મોહનની બલિષ્ઠ, તે કોઈ નવ લહે રે લોલ. ૨૬૯
એકાદશ વર્ષ દિવસ બાવન લગી, શ્રીહરિ રે લોલ;
એમ એ વિધ અનૂપ લીલા, નિત્ય કરી રે લોલ. ૨૭૦
રાસ મંડલ ગરબો ગાયો, પદબંધે કરી રે લોલ;
કૃપા કરી ગુરુદેવ, સહિત શ્રીહરિ રે લોલ. ૨૭૧
એ લીલા હું અચલ ગાઉં, ભૂલું નહીં કદા રે લોલ;
માગે કવિ કરજોડી, આપજો સદા રે લોલ. ૨૭૨
શીખે સાંભળે ને ગાયે, ગરબો રાસનો રે લોલ;
અંતરંગ થાય ભક્ત, અવિનાશનો રે લોલ. ૨૭૩
ભાવે ભણતાં થાય પૂરણ, મનકામના રે લોલ;
ગાયા તેવા વિલાસ દેખે, શ્યામના રે લોલ. ૨૭૪
બળી ભસ્મ થાય દોષ, કોટિ કાલના રે લોલ;
સદા હૃદેમાં રહે ચરણ, શ્રીગોપાલના રે લોલ. ૨૭૫
પ્રેમસહિત પાઠ કરતાં, શ્રીહરિ મળે રે લોલ;
આપે સુખતણો સમુહ, દુઃખ સહુ ટળે રે લોલ. ૨૭૬
શ્રીમદ્‌ભાગવત સહુ પુરાણ, શિરમણિ રે લોલ;
તેનો સાર દશમસ્કંધ કથા, સહુ ભણી રે લોલ. ૨૭૭
તેમાં તત્ત્વ અધ્યા પાંચ, કહીએ રાસના રે લોલ;
પ્રભુ થયા છે અધીન પ્રેમી દાસના રે લોલ. ૨૭૮
શ્લોકાર્થ પ્રમાણે તો, આ મેં કથ્યું નથી રે લોલ;
કિંચિત્ કથાને અનુસારે, ભાષા મેં કથી રે લોલ. ૨૭૯
બે શત ઉત્તરે ત્યાસી, સંખ્યા પદતણી રે લોલ;
મૂક્યા છે ગુરુ કૃપાથી, જે આવી બણી રે લોલ. ૨૮૦

નદી નર્મદાની તીરે, ચડી ગ્રામ છે રે લોલ
કવિ રહે તે સ્થળે, વિશ્રામ છે રે લોલ ૨૮૧
નાગર સાઠોદરા વિપ્ર, સેવક શ્યામનો રે લોલ,
વૈષ્ણવ વ્રજબા ને પુત્ર, પ્રભુરામનો રે લોલ ૨૮૨
ગુરુ-કૃપાએ કરીને, કૃષ્ણ-કિંકરે રે લોલ,
ગાયો રાસનો વિલાસ, દયાશંકરે રે લોલ ૨૮૩

इति श्रीदयारामभाई कृत रासपंचाध्यायीनो गरबो समाप्त ॥

ટીપ—રાસપંચાધ્યાયીની પ્રત અમીન ઘેલાભાઈએ સંવત ૧૮૯૫ના પોષ વદી ૪ને રોજ સંપૂર્ણ ઉતારી હતી તેના આધારે પ્રેસ કૉપી કરવામાં આવી છે

કર્તા પુરૂષને નાં હોય રૂપ, જક્તને કેમ સંભવે જો?
કારજ કારણ સરખું હોય એ, અજ્ઞાની તે મિથ્યા લવે જો. ૧૦
હરિ એક બહુ સ્વરૂપ થયા, વાણી એ વેદ છે જો;
કારણ કૃષ્ણ, કારજ જક્ત, કનક કુંડલ શો ભેદ છે જો? ૧૧
માયાજનીત છે સંસાર, માયાવાદી વાણી ઉચ્ચરી જો;
માયા કર્તા પણ કૃષ્ણ, માયા કહો સ્વતંત્ર કયમ ઠરી જો? ૧૨
જીવ બ્રહ્મથી થયો છે, પણ બ્રહ્મ પાછો નાં થાય જો;
મોતીજલથી થયું જેમ, પાછું જલમાં મળી ના જાય જો? ૧૩
છે કપાસથી વસ્ત્ર, તે કપાસ પાછું કયાહાં થયું જો?
એમ અંશી ને અંશ, વસ્તુતાએ એક છે સહુ જો. ૧૪

आनन्दमात्र करपादमुखोदरादि ॥ इति श्रुतेः
अपाणिपादो जवनो गृहीता पश्यत्यचक्षु स शृणोत्यकर्णः
इति श्रुतं.

तस्मै नमो भगवते कृष्णायाद्भुत कर्मणे ॥
रूपनामविभेदेन जगत्क्रीडति यो यतः ॥१॥
(निबन्ध. श्रीमद्वल्लभाचार्यजी.)

प्राकृतधर्मानाश्रयमप्राकृतनिखिलधर्मरूपमिति ॥
निगमप्रतिपाद्य यत्तच्छुद्धं साकृति स्तौमि ॥१॥
(सर्वोत्तम स्तोत्र. श्रीविट्ठलनाथजी.)

प्रकृतैतावत्त्वं हि प्रतिषेधति ततो ब्रवीति च भूयः ॥
(ब्र. सू. ३-२-२२)

प्रकाशाश्रयवद्वा तेजस्त्वात् ॥ ब्र. सू. ३-२-८
सर्वधर्मोपपत्तेश्च ॥
सर्वोपेता च तद्दर्शनात् ॥
કડી ૩થી ૯ માટે
यतोऽहं बहु स्याम प्रजायेय. ॥ કડી ૧૧મી માટે

આવિર્ભાવ તિરોભાવ, દેખાયામાં આવે ખરૂં જો;
તદપિ વસ્તુતા કહ્યું છે જ, મિથ્યા વચન તો મૂકો પરું જો. ૧૫
ઉપાદાન ને નિમિત્ત કારણ સમવાયી સહુ કહે જો;
પણ એ સર્વ હરિરૂપ, સમજુ હોય ભિન્ન નવ લહે જો. ૧૬
પુષ્ટપથનો સિદ્ધાંત, શુદ્ધાદ્વૈત ખરુ ઠર્યો જો;
પ્રભુરૂપ છે પ્રપંચ એમ સમજે અદ્વૈત ઠર્યો જો. ૧૭
જીવ ઈશ્વરનો અંશ, અંશ અંશી ભજે સર્વથા જો;
કૃપા માત્ર સકળ સિદ્ધિ, જીવ સાધન સઘળાં વૃથા જો. ૧૮
બ્રહ્મને તો નથી રૂપ, માયા મતિયા એવું લવે જો;
જીવ બ્રહ્મ પ્રતિબિંબ, એમ કહે છે, કયમ સંભવે જો! ૧૯
માયા દર્પણ દેખાય, એમ વદે મતિહીન છે જો;
માયા કપટ કેરું રૂપ, તે તો અતિશે મલીન છે જો. ૨૦
પવન કેરું પ્રતિબિંબ, કાષ્ટ વિશે નાં પડે કદી જો;
માયાવાદીનો સિદ્ધાંત, એમ કદાપિ સાચો નહીં જો. ૨૧
જક્ત મિથ્યા કહે છે, તેનુ સિદ્ધાંત સઘળું વ્યર્થ છે જો;
કારજ મિથ્યા કયમ? કારણ જેનું હરિ સમર્થ છે જો. ૨૨
રજ્જુ સર્પ ન્યાય યુક્તિ વડે, વાદી જક્ત કહે વૃથા જો;
તે પણ યુક્તિ જુઠી છે જ, સમજતા નથી તે સર્વથા જો. ૨૩
રજ્જુ સર્પ નિશા દસ્ય, માટે ભાન સર્પનું થયુ જો;
દીપક વડે જોતાં, સર્પ મિથ્યા ઠર્યો, ભયપણ ગયું જો. ૨૪
સર્પ મિથ્યા માટે જક્ત મિથ્યા, માયાવાદી મન વસ્યું જો;
મનથી ડાહ્યા થઈ ફરે છે, પણ સમજતા નથી કશું જો. ૨૫
રજ્જુ સરખો પૂર્વે સાપ સાચો છે, તે માટે ડરપીઓ જો;
રજ્જુ દેખી એણે ઉષ્ટર કે અશ્વ, મેં નાં કલ્પીઓ જો. ૨૬

प्रपञ्चो भगवत्कार्यम् કડી ૧૭મી માટે
ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः કડી ૧૮મી માટે

વિશ્વરૂપ વિશ્વભર ને વિશ્વપ્રેરક, પતિ સામીઆ જો;
વિરૂદ્ધધર્માશ્રય કૃષ્ણ કૌતકરૂપ, શ્રુતિ ભાખીઆ જો. ૨૭
નિજેચ્છાથી ક્રીડાભાંડ ભવ રચ્યો, રમે છે જોય છે જો;
ઈશ્વર અચરજની ખાણ પોતે, મોહન પોતે મોલ છે જો. ૨૮

જાગી જોતાં નથી જક્ત, ઊંઘમાં અટપટુ રૂપ છે જો;
શુદ્ધ ચિત્ત થયે જોતા, વિશ્વાસ આ તદ્રૂપ છે જો. ૨૯
કરે લટકાં સૌ બ્રહ્મ, બ્રહ્મ જોય એવી વાત છે જો;
પંચમહાભૂત પ્રકટયાં, પરબ્રહ્મથી વિજ્ઞાન છે જો. ૩૦

ડાળાં થડ થકી ન ભિન્ન, પત્ર ફૂલફલ રહ્યાં મળી જો;
કનક આભૂષણ એક, શ્રુતિ સ્મૃતિ સૌ કહે વળી જો. ૩૧
ઘાટ ઘડયા પછી નામ અંતે જોતાં તેનું તેહ એ જો;
થયાં જડ ને ચૈતન્ય, આપ ઈચ્છા વડે એહ છે જો. ૩૨
લોક ચૌદે રચ્યો ભેદ, ક્રીડાભાંડ સૌ પ્રમાણીયુ જો;
શુદ્ધાદ્વૈતનું એ રૂપ, સંતસમાગમે જાણીયુ જો. ૩૩

સિંધુ થકી સૌ કલ્લોલ, ઈચ્છા પવનથી પ્રકાશ છે જો;
આવિર્ભાવ તિરોભાવ, એમ જક્ત અવિનાશ છે જો. ૩૪
મૂલ સિંચે પોષણ વૃક્ષ, અંગ મુખ ને ઇન્દ્રિયો જુવો જો;
હરિ પૂજે સૌ પૂજાય, એમ સમજી સંશય ખુવો જો. ૩૫

ગંગાદેવી ત્યમ શ્રીકૃષ્ણ, તીરથ જળદ જલ વિરાટ છે ;
ત્રિવિધ ગંગાનુ રૂપ, ત્યમ હરિ ને જક્ત ઘાટ છે જો. ૩૬
જાણ્યુ હતુ તે કહ્યુ, પછી પૂર્વનું આવી મળ્યું જો;
તે બે અહિંથી થયાં એક, ગંગોદકમાં પાદોદક ભળ્યું જો. ૩૭

यथा जल तथा सर्वे यथा शाखा तथा वृहत् ॥
यथा देवी तथा कृष्णस्तत्राप्येतदिहोच्यते ॥१॥
(सिद्धान्तमुक्तावली. श्रीमद्वल्लभाचार्यजी. કડી ૩૬ માટે.

શુદ્ધાદ્વૈતરૂપ જેહમાં, પુરુષોત્તમ સાકાર છે જો;
છે આનંદમય તેને રમણેચ્છા, થઈ સાર છે જો. ૩૮
જડતારૂપ થઈ આપ, આપ જડતામાં રમે સહી જો;
ઉચ નીચ વસ્તુ ઉભય વિના, રમણ સંભવે નહીં જો. ૩૯
તે જ માટે જડજીવ અંતર્યામિ, એ રીતથી જો;
જડતારૂપ પ્રગટ થયા પોતે, પુરુષોત્તમ પ્રીતથી જો. ૪૦
તે જ બ્રહ્મ જે સાક્ષાત્ આનન્દાત્મક છે જાણજે જો;
છે સદંશ જડ ને જીવ છે ચિદંશ, ઉર આણજે જો. ૪૧
તે જેમ અગ્નિ થકી, લઘુ લઘુ વિસ્ફુલિંગ નીકળે જો;
ત્યમ જ બ્રહ્મ થકી જીવ પ્રગટ થયા છે, કોવિદ કહે જો. ૪૨
તે જ્યમ વિસ્ફુલિંગ અગ્નિ પણ છે, ને વળી ભિન્ન છે જો;
અગ્નિ અગ્નિ થકી ભિન્ન, વળી યોગ્ય થવા લીન છે જો. ૪૩
એને અવિદ્યા જે ભગવદ્ શક્તિ, અહંમમ કારણ છે જો;
તેથી છે સંસાર, છૂટે જેને કૃપા અસાધારણ છે જો; ૪૪
તેથી આનન્દાવિર્ભાવ બ્રહ્મભાવ સ્ફુરી જાય છે જો;
તેથી અલૌકિક તાપ, પછી પ્રભુ પ્રગટ થાય છે જો. ૪૫
પછી યથાધિકાર, સ્વરૂપાનંદનું રસદાન છે જો;
આવિર્ભાવ તિરોભાવ, ઘટાદિક દૃશ્યમાન છે જો. ૪૬
તેથી હોય છે વ્યવહાર, કારણ કારજ ઉભય બ્રહ્મ છે જો;
ભૂ ઘટ ઉપાદાન, ઉપાદાન હરિ જગ, ત્યમ મર્મ છે જો. ૪૭
*કારણ નિમિત્ત ને સમવાયિ આદ્યે, હરિવિના બીજુ નથી જો;
માયાદિકનો સંબંધ ઇહાં, કશો ક્યહુ નથી જો. ૪૮
માયા વિચ્છિન્ન જે બ્રહ્મ, કારણ માને શંકરપથી જો;
તેને નિવારણને અર્થે, શુદ્ધ પદ કહ્યું છે કથી જો. ૪૯

---

* स एकाकी नैव रेमे । स द्वितीयमैच्छत् । एकोऽहं बहु स्याम्प्रजायेय ॥ કડી ૩૮ માટે

'શુદ્ધાદ્વૈત' એ કહેવાય, જ્યાં કારજ કારણ એક છે જો;
કહેશો હરિ ક્યાં અદ્વૈત, સેવકમાં સ્વામી કેમ વિવેક છે જો? ૫૦
ત્યારે બ્રહ્મવાદી કહે છે, જીવ બ્રહ્મ કેરો અંશ છે જો;
અંશ અંશીને ભજે જ, એવી વેદમાં પ્રશંસ છે જો. ૫૧
અંશાંશીનો છે અભેદ, માટે અદ્વૈત કહેવાય છે જો;
એ આનન્દાવિર્ભાવથી, આનન્દરૂપ થાય છે જો. ૫૨
પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ભજને, પોતે પૂર્વવત્ થાય છે જો;
શુદ્ધાદ્વૈત એ જ રીત થકી, શાસ્ત્રમાં કહેવાય છે જો. ૫૩
સર્વાત્મક છે ભગવાન, બ્રહ્મવાદીને મતે કહ્યા છે જો;
શ્રીમદ્વલ્લભ સિદ્ધાંત, એ પુષ્ટિપથી સમજી ગયા છે જો. ૫૪
શ્રીમદ્વલ્લભ દાસાનુદાસ, વિપ્ર દયારામ છે જો,
તેણે કથ્યું એ સિદ્ધાંત, ગ્રંથ જોઈને સુખધામ છે જો. ૫૫

ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः ॥
अंशो नाना व्यपदेशात् ॥ } કડી ૫૧-૫૨ માટે.

કઠોરતા રૂપી આ કાંકરા કઢાવવા રે, જેથી ગુરુકૃપા બાઝે મૂળ;
ક્રોધ ગ્રીષ્મનો તાપ બચાવીએ રે, આવે નહીં અનુકૂળ. ૧૦
મોહ મૂષક મૂળમાંથી કાતરે રે, બુરવું તેહનું બીલ;
કરીને ઉપાય ઉપદ્રવ ટાળીએ રે, ધાતાં નાં કરીએ ઢીલ. ૧૧
ઈર્ષા ઉધેઈને અળગી કીજીએ રે, કરીએ તેનો ઉપાય;
ગોહું મહાપ્રમાદ પૂરો મૂળમાં રે, તેથી સમૂળી જાય. ૧૨
સંતોષરૂપી રખવાળો રાખીએ રે, આશા અજા કરે દૂર;
પરદ્રોહ રૂપી નકુલ નિવારીએ રે, તેનો બળ ભરપૂર. ૧૩
નિંદા નાગેણને ચઢે ઝુકણે રે, તેને તો તરત જ ટાળ;
આલસ મુંડર અધર્મ ભાંખુંડને રે, સમજણ લકુટીએ વાળ. ૧૪
દુષ્ટ સંગ ખરને ના દેઈએ કરડવા રે, દેઈએ વૈરાગ લઠમાર;
મલીનતારૂપી જડ ઝાડી નાખીએ રે, રક્ષણરૂપ આચાર. ૧૫
હરિ લોલુપતા મહિષી મહામતી રે, અહંકાર ઊંટ અતિ મસ્ત,
હાવ તેના નવ લાગવા દીજીએ રે, ઉખ્યાંને કરે અગન. ૧૬
ઊંટનું મુખ પણ પહોંચે નહિ રે, એટલો ઊંચો જ્યારે થાય;
વિશ્વાસ દઢ પામ્યુ જ્યારે પુષ્ટના રે, ત્યારે ન કોઈએ ખવાય. ૧૭
કૂલીદાની તરુવર નિબંધ થયો રે, ત્યારે આવ્યુ ધાર્યું રૂપ,
નવધારૂપી નવ શાખા થઈ રે, નામ પૃથક્ છે અનૂપ. ૧૮
શ્રવણ[1] ને કીર્તન[2] સ્મરણ[3] શ્રીહરિ રે, સેવા[4] અર્ચન[5] પ્રણામ[6];
દાસત્વ[7] સખ્યતા[8] આત્મનિવેદન[9] રે, એ નવ શાખા નામ. ૧૯
ગુરુ વૈષ્ણવ સેવા લઘુ ડાળીએ રે, દયા ક્ષમા સત્ય પત્ર;
ત્રિવિધ તાપ નાં વ્યાપે છાયા તળે રે, શરણાગત શિર છત્ર. ૨૦
ભક્તિ વિરોધી વાડી ગજ બાંધીએ રે, સ્ફૂર્ત થડે પછી લક્ષ;
જોર તેનું સઘળું જુઠું પડે રે, ઉલે નહિ પણ વૃક્ષ. ૨૧
ચિંતા ચોપગ પશુ બીતિ ટળી રે, રહ્યો એક લોભ લંગુર;
વાળરૂપી ગોળાના માગથી રે, દૂર કરીએ રે દૂર. ૨૨

ભાવરૂપી સંભાળ સદા કરે રે, થાય હરિ કૃપા ફલ સત્ય;
દીનતારૂપી ફૂલે ડાલેડાલમાં રે, મો'ર મનોહર અત્ય. ૨૩

પુષ્પ લૂમે પ્રેમરૂપી ફલ આવીઆં રે, શનૈઃ શનૈઃ મોટાં થાય;
રોમાંચ જલદળ ગદ્ગદતા રૂપીણી રે, શોભા કહી નવ જાય. ૨૪

થોડા દિવસમાં ફલ પામ્યાં પ્રૌઢતા રે, થયાં અતિ પુષ્ટ રસાલ;
અરુણતા આવી આસક્તિ રૂપીણી રે, મિષ્ટતા વ્યસન વિશાલ. ૨૫

તે તરુવર રતિફલનો ભોગીઓ રે, પરમાનંદ શુકરૂપ;
ભક્તિ કલ્પતરુ અતિ જેને રે, સ્નેહફલ તેમાં અનૂપ. ૨૬

પુરુષોત્તમ પોપટ તેને તજી રે, ક્ષણ અળગો નવ જાય;
લીલા સકલ સખી વ્રજ કોકિલા રે, તે પણ અળગાં નાં થાય. ૨૭

પરમ મનોહર પક્ષી સૌ મળી રે, વિધિ વિધિ કરે વિલાસ;
સુંદર શબ્દગાન રૂપી કરે રે, સુણીએ સદા રહી પાસ. ૨૮

એવો પ્રેમફલ—રસ સદા પીજીએ રે, લોભાય તેમાં મન;
નિશદિન અનુભવ કરતાં તે તણો રે, તેવું થઈ જાય તન. ૨૯

સુરતરુને દૃષ્ટાંતે વર્ણવીએ રે, રાખી હૃદવા પ્રીત;
પ્રાકટ્ય પ્રેમ ભક્તિકેરું કહ્યું રે, કહી રક્ષણની રીત. ૩૦

ભક્તિ મહારાણીજી છે નિજ કામની રે, માટે વશ વ્રજભૂપ;
સર્વ થકી પ્રિયે પુરુષોત્તમને રે, શું કહું તેનું સ્વરૂપ. ૩૧

નખશિખ સુંદર શોભાવ્યાં છે રે, શ્રીમહારાણી ભક્તિ;
તેનાં આભૂષણ એ ત્રણ છે રે, પ્રેમ[૧] વ્યસન[૨] આસક્તિ[૩]. ૩૨

એક નથ[૧] એક શિશફૂલ[૨] એક ઝલ[૩] છે રે, કલ્પ્યાં ત્રિવિધ એ રૂપ;
સર્વે ભૂષણ શોભા આપે ખરાં રે, એ ત્રણ અધિક સ્વરૂપ. ૩૩

મહાદુર્લભ એ ભક્તિ જાણજો રે, આપે નાં નંદકુમાર;
ઘણા ત્રૂઠે રે બ્રહ્મપદ આળવે રે, મુક્તિ પણ આપે ચાર. ૩૪

તેને વિષે પણ ચિત્ત ચળ્યું નહીં રે, તેને ભક્તિનું દાન;
તેને આધીન સદા શ્રીહરિ રે, તેને માને આપ સમાન. ૩૫

ગાયો ગરબો ભક્તિ દૃષ્ટાંતનો રે, પદ પૂરણ છત્રીસ;
તે પ્રેમભક્તિ મુને આપીએ રે, માગે દયો જગદીશ. ૩૬

॥ श्रीकृष्ण. ॥

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभायनमः ॥

“પરીક્ષા પ્રદીપ”

જેણે શ્રીગુરુ રાખ્યા રાજી, તેણે જીતી સઘળી બાજી. ૧
જેને પરમેશ્વરશું પ્રીત, તેની સઘળી વાતે જીત. ૨
જેને હરિજન વહાલા થાય, તેને વશ શ્રીવિઠ્ઠલરાય. ૩
જે કોઈ પર સુખ દેખી બળે, સઘળાં સાધન તેની તળે. ૪
જેને પરના અવગુણ કહેવા, તેને વેઠે ઉકરડા વહેવા. ૫
જેને સઘળે ઉપજે દયા, જાણે હરિ હૈયામાં રહ્યા. ૬
સહજે સહુ જે જનને વહાલા, તેથી દૂર નથી નંદલાલા. ૭
હરિજન વહાલા તો હરિ વહાલા, નહી તો સઘળા લટકા ઠાલા. ૮
જે કોઈ હરિભક્તને નડે, નિર્ભય પદથી નરકે પડે. ૯
જેને જેની ઉપર નેહ, તેને લહેજે તેની દેહ. ૧૦
જેને ધત્રાઈસુ મિત્રાઈ, ભાઈ ખરા પણ જમ પિતરાઈ. ૧૧
મૂઢ મોટા ને મન મોટાઈ, સગા શેખચલ્લીના ભાઈ. ૧૨
જેમા આગળ મોટી હાણી, તેમા પ્રથમ રેડવું પાણી. ૧૩
સહુ સમજ્યા ને હરિ વિસાર્યો, તે જન નિશ્ચે હાર્યો હાર્યો. ૧૪
જે કોઈ પરનારીથી હસે, જાણો ભાટ કટારી ઘસે. ૧૫
જે કોઈ ક્રોધાનલે વ્યાપ્યા, તે જન ઘર બાળીને તાપ્યા. ૧૬
જેનુ મગન રહે મન લોભ, તે જન કયહુ ન પામે શોભ. ૧૭
જેને પ્રપંચ પ્રીતિ ઘેહેરી, જાણો હાથ બેડી પહેરી. ૧૮
ત્યમ ત્યમ બહુ દુઃખ જ્યમ અહંકાર, જ્યમ કાંઈ તરતાં માથે ભાર. ૧૯
જે કોઈ પરસુખ દેખી દાધા, તેને સુખ મળવાની બાધા. ૨૦

જેના મનમાં અખંડ આશ, તેની કોઈ ન આવે પાસ. ૨૧
સતત જેને મન સંતોષ, તેનો કોઈને નાં આવે દોષ. ૨૨
સહુ બળ છે ને બહુ ગમ ખાય, સહુથી મોટા તે કહેવાય. ૨૩
જે કોઈ પરસુખ દેખી બળે, તેનું દુઃખ મૂએથી ટળે. ૨૪
સજ્જનથી સહુને સુખ મળે, પણ ન અદેખાનું દુઃખ ટળે. ૨૫
સહજે વાણી વિખની ભરી, જાણો કોટિ હત્યા કરી. ૨૬
જે જન સહુને થયો અકારો, તેથી શ્વપચ સમજે સારો. ૨૭
જેને હરિવણ કશી ન ભૂખ, તે જન સઘળે પામે સુખ. ૨૮
જેની વિષય વાસના ભાગી, સાચા તે જોગી વેરાગી. ૨૯
સમજ્યો સહુ કર્તા હરિ આપ, તેને કશો ન કયહું સંતાપ. ૩૦
જેને કૃષ્ણ નામનો જાપ, તેને કશું અડે નહિ પાપ. ૩૧
જે જન સમજી મૂકે પાપ, તે જન કયહું નાં પરતાય. ૩૨
જેનું મન હરિમાં ઠર્યું, તેણે વણ કીધે સહુ કર્યું. ૩૩
જાણો આલસનું સુખ એવું, માણો મોજ કરીને દેવું. ૩૪
જેના મનમાં મોટો ગર્વ, તેને પાછળ નિંદે સર્વ. ૩૫
જે જન મોત થકી નાં ડરે, તે જે મન ચાહે તે કરે. ૩૬
જે જન હરિ થકી નાં ડરે, તે જન સઘળું નીચું કરે. ૩૭
જે જન સઘળી વાતે નાગા, તેથી હારી રહીએ આઘા. ૩૮
જેને હઠ હૈયા શુ ગયો, તે જન સૌથી સુખીઓ થયો. ૩૯
દુઃખ દે તેને પણ સુખ કરે, તેનું દરશન અઘ દુઃખ હરે. ૪૦
જેના કરમાં આવ્યુ મન, તેને સરખું ઘર ને વન. ૪૧
દુરાચારી પણ હરિજન ભલા, હરિથી વિમુખ વિપ્ર પણ બલા. ૪૨
જેને જે શું લાગ્યો નેહ, તેને મન પરમેશ્વર તેહ. ૪૩
જેને જે અતિ વહાલું લાગે, તે માટે તે સઘળું ત્યાગે. ૪૪
જે મોઢેથી બોલે મીઠું, વહેલું કપટ પડે નહીં દીઠું. ૪૫
જે બોલે વણ સમજે કડવું, હૈયે હેત પણ દીસે અડવું. ૪૬

જેટલી વસ્તુ કરવી ધારી, તેટલી સઘળી જાણો વાની. ૪૭
વિચાર સમ કોઈ લાભ ન મોટો, ગફલત સમ કોઈ ન મળે તોટો. ૪૮
હરિ કહી પ્રથમ કરે સૌ કામ, તેમાં બિગાડનો નહિ ઠામ. ૪૯
પહેલું આપ વિચારી લેવું, વળતું બીજાને કાંઈ કહેવું. ૫૦
મોટે મોદ મનમા મેના, તેની કરે પ્રતીતિ ઘેના. ૫૧
જેવી વિષય વિરામે મતિ, તેવી સદા રહે તે યતિ. ૫૨
સ્ત્રીને પ્રબળ સગે રતિ પતિ, સદા સર્વદા સ્થિર તે સતી. ૫૩
જેવી મનવૃત્તિ શમથાંની, તેવી સદા રહે તે જ્ઞાની. ૫૪
નિત્ય નગન એક હરિ આસક્ત, તેને કહીએ સાચા ભક્ત ૫૫
સહુ સુખ છે પણ મન નહિ રાગી, તેને કહીએ સાચા ત્યાગી. ૫૬.
જેનું મન હરિપદ ભોગી, તેને કહીએ સાચા યોગી. ૫૭।
ધર્મ ના મૂકે આફત આવે, તે તે સાચા ધર્મી કહાવે ૫૮
શત્રુની પણ માઠે વિચારી, તે તે સાચા પરોપકારી ૫૯
ધરથી અંત લગી મતિ એક, તે તે કહીએ સાચી ટેક. ૬૦
જેણે જેરવી આફત અણી, તે તે ધીરજવાન શિરમણિ. ૬૧
જેને કશું રહ્યું નહી ભાન, સમાધિ સાચી વા અજ્ઞાન. ૬૨
સહજે છૂટે સઘળા નેમ, તે તે સમજો સાચો પ્રેમ ૬૩
મન બદલાય ના સુત દુખદાતા, તે તે કહીએ સાચી માતા. ૬૪
જદપિ મરી ગઈ હોય માત, પ્રીતે પોષે તે સાચો તાત. ૬૫
અશક્ય માતપિતા હોય વૃદ્ધા, સાચો સુત જે સેવે શ્રદ્ધા. ૬૬
વૃદ્ધ પતિ વળી દોહલ હોવે, સાચી સ્ત્રી જે ટાકી નિભાવે ૬૭
કુરૂપ વૃદ્ધા થોડી મતિ, તદપિ પોષે તે સાચો પતિ. ૬૮
કપમા ઘટે નહિ મન હિત સિંધુ, તે તે કહીએ સાચો બંધુ ૬૯
દંડે દોષ પણ ખુશી ના ખામી, તે તે કહીએ સાચો સ્વામી. ૭૦
જેમ તેમ સ્વામી સુખ અભિલાષ, તે તે કહીએ સાચો દાસ. ૭૧
ના પામે કાંઈ તોડે હિત મરની, તે સાચી પુત્રી ને ભગની. ૭૨

આફત વેળાવિષ્ટ ન કાચું, તેનું મિત્રપણું તે સાચું. ૭૩
જે હરિસંગ લગાડે રંગ, સાચો કહીએ તે સત્સંગ. ૭૪
કરી કલ્યાણ ચહાએ નહીં સેવા, તે કહીએ સાચા ગુરુદેવા. ૭૫
શરણ જુએ સાધન નવ જોય, પામે સદા પ્રભુ તે સોય. ૭૬
મનમાં ક્રોધ ન, સુણી કટુ વાણી, તેની શાંતતા જાય વખાણી. ૭૭
સમર્થ સદા પણ રજ ન ક્રોધ, તે તે કહીએ સાચો રોધ. ૭૮
મરણ મળે તદપિ જ્યાં ભક્તિ, તે કહીએ સાચી આસક્તિ. ૭૯
સુંદરી જુએ ચિત્ત નાં ચળે, સાચું બ્રહ્મચર્ય જ તે વળે. ૮૦
કુવચન કપટ અતિ જ અનીતિ, તદપિ ટળે ન સત્ય પ્રીતિ. ૮૧
જેનો સંગ ભુલાવે હરિ, તે દુષ્ટ સંગતિ ખરી. ૮૨
ત્રિલોક વૈભવ મળતો મૂકે, વૈષ્ણવ રક્ષણ હરિ નવ ચૂકે. ૮૩
જેને દીઠે હરિ સાંભર્યા, તે જ તાદૃશી જન તે જણા. ૮૪
હરિ ભૂલે માયા મધલાળ, પંડિત તદપિ કહાવે બાળ. ૮૫
સહુ સમજ્યા હરિ વિના વહવાયા, સહુ તજી હરિ ભજે તે ડાહ્યા. ૮૬
હરિ સંબંધી વાક્ય સત્ય જાણ, તે વણ મદ રાવની કાંણ. ૮૭
ગઈ તે ગઈ તેને શીદ રડે, સમજે તો હરિ ભજ રહી વડે. ૮૮
હરિ વણ ભોગ તે લાગ્યા ભોગ, હરિવણ હરષ તે હરશનો રોગ. ૮૯
હરિવણ દ્વિજ તે દ્વિજ જ્યમ પક્ષી, હરિવણ સૂર
તે સૂર હિણ્યક્ષી. ૯૦
હરિવણ રાણો ગોલો રાણો, વડો વડો જ્યમ દીવો જાણો. ૯૧
હરિ દે સુખ તો શ્રીફલ તોય, ગજ કપિથ્થ ગતિ જાતું જોય. ૯૨
હરિ રાખે તો જ્યમ પ્રહ્લાદ, મારે હિરણ્યકશ્યપ શ્રમવાદ. ૯૩
હરિ સમરે અવળું તે સવળું, હરિ ભૂલે સવળું તે અવળું. ૯૪
જે દેખે પોતાનો દોષ, તેને ક્રોધથી નાં આવે રોષ. ૯૫
ગગન ન જાણે જ્યમ નિજ અંત, ત્યમ નિજ પાર ન લહે
ભગવંત. ૯૬

ધાર્યું કરે અસંભવ કામ, જાણો હૃદે વસ્યા ઘનશ્યામ. ૯૭
ત્યારે પાર રહ્યું નહિ રતિ, જ્યારે મલિન થઈ નહિ મતિ. ૯૮
જ્યારે સંત વચન વિશ્વાસ, જાણો પ્રસન્ન થયા પ્રભુ ખાસ. ૯૯
જ્યારે સહુ ચિંતા થઈ નાશ, જાણો દૃઢ પ્રતીતિ અવિનાશ. ૧૦૦
અનુચિત બોલતાં નવ ડરે, નહિ વિશ્વાસ કદા ત્યમ કરે. ૧૦૧
સ્ત્રી વિશ્વાસ ધરે તે ઠગો, નિશ્ચે કો દિન પામે દગો. ૧૦૨
જેમ્યા ઉપર જેમ જલ વિશ્વાસ, તેવો હરિશું તે હરિદાસ. ૧૦૩
જે કારજ કરતું હરિ હોય, ત્યાંથી પ્રતીતિ ન ડગવે કોય. ૧૦૪
જેના ભવક્લેશ સહુ ટળ્યા, જાણો નિશ્ચે માધવ મળ્યા. ૧૦૫
જેને પ્રસન્ન થયા શ્રીવલ્લભ, તેને અલભ્ય તે પણ સુલભ. ૧૦૬
નિત્યે ભૂલે સાચો જીવ, સદા ક્ષમા તે સાચા શિવ. ૧૦૭
રંકા આપો આંજે તેવી, કાઢી પાંખો કઢાઉ જેવી. ૧૦૮
જે ઉપર કરુણા ગોપાળ, સાધન ફળ દાખે તતકાળ. ૧૦૯
જેને શ્રીગુરુ હરિ સનમુખ, તેને વણ સાધન સહુ સુખ. ૧૧૦
હરિ વિમુખ બહુ સાધન સાધે, તદપિ કિંચિત્ ફલ નવ લાધે. ૧૧૧
દુઃખ દે દૂર થઈ નવ ભમે, તેજ માયા પ્રભુને ગમે. ૧૧૨
નિત્ય ચૂકે નિત્ય ચિંતામણ, જીવ ધર્મ માયા મન મગ્ન. ૧૧૩
કામ દામ જશ રમના ભોગી, તેથી અળગો તે જ નિરોગી. ૧૧૪
જેને શુભ કૃતિનો મદ નાસે, તેને ખટ દોષ નવ ભાસે. ૧૧૫
જે ઉપર હરિમન આસક્ત, તે સર્વનો શિરોમણિ ભક્ત. ૧૧૬
સ્વતંત્ર એક ગનિ હરિ દેવા, તેણે જે માની તે સેવા. ૧૧૭
તે કૃતિ લક્ષ જોગી હરિ રીઝે, કશું ન પ્રયોજન કારજ સીઝે. ૧૧૮
વેદ વિધિનો ડર નવ ધરવો, ભાસ હરિનો ઉપર કરવો. ૧૧૯
જેને પૂરણ પ્રસન્ન અવિનાશ, તેનું લક્ષણ દૃઢ વિશ્વાસ. ૧૨૦
ત્યારે સાચો હરિ વિશ્વાસ, હરિવણ અવર આશ નહીં પાસ. ૧૨૧
અતિ ઉપાય સુખ દુઃખ નાં થયું, તે નિશ્ચે જાણો હરિને ગમ્યું. ૧૨૨

સમજે જ્યાં વેર ના હેત, તે કહીએ પૂરવ સંકેત. ૧૨૩
હરિ વિમુખે ત્યમ સાધન કીધું, સાંકળ ભૂલી ને તાળું દીધું. ૧૨૪
જે વસ્તુ જેવી પરખે, તે દેખી તે તેવું હરખે. ૧૨૫
કરે ઉપાય મટવું નહિ જેહ, જાણો હરિનું ગમતું તેહ. ૧૨૬
પૂર્વાર્ધમાં કહી શુભ શિક્ષા, ઉત્તરાર્ધમાં વસ્તુ પરીક્ષા. ૧૨૭
સરલ સ્વરૂપ મોટું સિદ્ધાંત, વાંચે સુણે ટળે મન ભ્રાંત. ૧૨૮
શિક્ષા વસ્તુ પરીક્ષ પ્રદીપ, ગ્રંથ વિચારે હરિ સમીપ. ૧૨૯
દયારામ બ્રાહ્મણ હરિદાસ, ગુરુ ગોવિંદ બલ ગ્રંથ પ્રકાશ. ૧૩૦
હરિ સનમુખ જન સમજે સાર. ગ્રંથ સરલ પણ ગૂઢ વિચાર. ૧૩૧

इति श्रीकृष्णदास कवि दयाराम विरचित शिक्षापरीक्षा प्रदीप ग्रन्थ समाप्त ॥

॥ श्रीकृष्णः ॥

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभायनमः ॥

"વિનય બત્રીસી"

રાગ હાગેગ

શ્રીમદ્ગુરુ ગિરિવરધારી, એક વિનતિ સાંભળો મ્હારી;
મ્હારે મોટી ઓથ તમારી, દીનદયાળ છોજી રે;
ગુરુદ્વારે પડ્યો ઠગ મારો, જેવો તેવો હું કહાવ્યો તમારો;
હાવાં અવગુણ શીદ વિચારો, શ્રીગોપાળજી રે. ૧
દોષ જોવા હુતા હરિ જ્યારે, મુને શરણે લીધો શીદ ત્યારે?
હાવાં બિરદને બહુ વિચારો, સમર્થ શ્રીહરિ રે;
દોષ જોતા નથી પ્રભુ! કહેશો, હજુ આવો રહ્યો છું એને શો
દીનબંધુ બિરદ કેમ વહેશો, મુજને વિસરી રે. ૨
થયો સ્પર્શમણિનો સંગ, હજુ લોહપણું કેમ નથી ભંગ?
નથી દીસતો કંચન રંગ, કહો, પ્રભુ! કેમ હશે રે?
નથી સંગ થયો, નહિ કહેવાય, થયો છે, ન લક્ષણો લહેવાય;
પ્રભુ! હજી! એ સમી નહીં લાધ, વળે મ્હારી શી થશે રે. ૩
ચાંડાળી કર સાહ્યો ભૂપ, તેમાં શા અવગુણ વેચતી ચૂપ;
પતિ ઢાંક્યું નિજ પલટ્યું રૂપ, નાથ! વિચારીએ રે,
નીચી પણ રાજપત્ની કહેવાયે, ત્યારે કોડ તો મોટા થાયે;
નાં પૂરીએ, મન લજવાયે, કહો! કેમ હારીએ રે. ૪

चाण्डाली चेद्राजपत्नी जाता राज्ञा च मानिता ॥
कदाचिदपमानेऽपि मूलतः का क्षतिर्भवेत् ॥२॥
(अन्तःकरणप्रबोध. श्रीमद्वल्लभाचार्यजी.) કડી ૪થી માટે.

આમંત્રણ મોટાનું એ નિએ વાત, હું પણ અધમ ગણ્યો અજ્ઞાન;
અહી, મૂઢ, ઘટિત નહીં વાત, સત્ય સંકલ્પ[1] છો રે;
કહેશો! શ્રીજી પ્રભુ, ગિરિધારી! તોહે શી વધી આબરૂ માહારી;
મુને ત્રુટો જાણીને ભિખારી, દયાળુ અત્ય છો રે. ૫
મહા અધમ પતિત હું જન, શ્રીજી! આપ પતિતપાવન;
તાર્યા અમિત અધમ, તેવું મન મુજ પર કીજીએ રે;
કોટિ કલ્પનો અવગુણ રાશી, મુજમાં ગુણ શો હોય અવિનાશી?
રીઝવું એવી મુને સત્તા શી? નિજ લહી રીઝીએ રે. ૬
ગમે શુભ મતિ સુકૃતિ કરાવો, મુજને પ્રમેય બળથી ગોતાવો;
માટે તમ ઉપર માહારો દાવો, અશરણશરણ છો રે;
બહુ વિધિ દુઃખ નથી સહેવાતું, તમ વિના નથી રહેવાતું;
નથી પ્રકટ કશું કહેવાતું, જાણી ગિરિધરણ છો રે. ૭

પ્રભુ! તમને ગમુ નહિ જેથી, મુને મૂકાવો, હરિ! તેથી;
કહું દુઃખ આપવણ કેથી? પ્રાણજીવન પ્રભુ રે;
રુચું તમને, થએ હું જેવો, નિજબળથી કરો મુને તેવો;
નિજજાણી ઉગારી લેવો, વિઠ્ઠલવર વિભુ રે. ૮
ધારો મનથી તો સઘળું થાય, કશું ન હોય તેનો કાંઈ ન ઉપાય;
શીદ તરસાવો વ્રજરાય? શ્રમ તો કશો નથી રે;
કાલાવાલા કરું દીનવાણી, પાલવ પાથરું જોડીને પાણિ;
પ્રભુ નાક, ત્રૂઠો જન જાણી, બહુ શું કહું કથી રે? ૯
કરું છું કોટિ દંડ પ્રણામ, દંતે તૃણ ગ્રહી સુંદર શ્યામ;
વળી કહો તે કરું દીન કામ, નાથ નિવારીએ રે;
મહા કામનો દાસ તમારો, વિના કૃષ્ણ કો સ્વામી ન માહારો;
વહાલો મારો કે ઉગારો, તમ બળે ગાજીએ રે. ૧૦

---

[1] सत्यसंकल्पतो विष्णुर्नान्यथा तु करिष्यति ॥
(अन्तःकरणप्रबोध. श्रीमद्वल्लभाचार्यजी.) કડી ૫મી માટે.

ધર્મ સાધન છે નહિ એક, ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ્ય વિવેક;
હું તો અપ્રોજક છું છેક, આપ આધાર છો રે,
આપ અતિ ગંભીર ઉદાર, સહિષ્ણુ સુજાણ સરદાર;
સૌ સદ્ગુણના ભંડાર, નંદકુમાર છો રે. ૧૧
દાસના દોષ ગુણ કરી લેખો, આપ ગુણ કરો અલ્પ ન દેખો;
જીવ વિમુખ થઈ નિજ પેખો, એવા ગુણ આપમાં રે;
પ્રીત કરી તેને પલક ન મૂકો, વિના વિનતિ સમો નવ ચૂકો,
દાસ દુઃખ દેખી ઝટ ઝૂકો, તપો દીન તાપમાં રે. ૧૨
નિર્દોષ સદા નંદનંદ, ધિક્! દોષ દેખે મતિમંદ;
તોયે સહન કરો ગોવિંદ, મણા ન મોટાઈમાં રે,
દોષ સઘળા હુમા મુને ભાસ્યા, તે ઉપર ગુણ આપ તપાસ્યા;
મારા બોલ વિચારો, આ, શા?, બોલ્યો ધૃષ્ટાઈમાં રે. ૧૩
એમ જાણું તોયે ન રહેવાય, વિહ્વળતાએ વિનતિ થાય;
તમો સૌ સમજો વ્રજરાય, દુઃખડું મનતણું રે;
પડદે રહી અતિ પ્રીતિ દેખાડો, નથી દીસતો અનુભવ ધાડો;
રખે નહીં વેગળા કહાડો, જીવન નાં અવગુણ આણું રે. ૧૪
અનુભવ થોડો વર્તાય, કો ભોગવટો ન જણાય;
જડ કહેતાં જીહ્વા છેદાય, આશ્ચર્ય અતિ પામું રે,
ગળવા માંડ્યો છે કળિકાળે, દુર્બુદ્ધિ ટળી નહીં ભાગે;
લાગે નહીં મન, તમ ભણી વાગે, વાંચ્છું અસિલપણું રે. ૧૫
હરિ સેવા સ્મરણ ક્યાંસા પ્રીતિ? અવિદ્યાએ લીધો લૂંટી—જીતી;
કૃતિ નીપજે સર્વ વિપરીત, તમો વિના ક્યાં કહું રે?
ઇન્દ્રિયો માહારી વિષયાસક્ત, રાધાવર! મન તમથી ન રક્ત;
ભોળા લોક કહે છે મુને ભક્ત, સાંભળીને કાળજ દહું રે. ૧૬
વેષ વૈષ્ણવે ભક્તિ સજાવી, કામ ધામે રહ્યું ચિત્ત લાવી;
પેટ ભરિયું પાખંડ બનાવી, ક્ષણ ન ભજ્યા હરિ રે,

શાખા મોહની જાળ તાં તૂટી, ખોયા જન્મ કુમઠા ફૂટી;
કાળ આવ્યો અચાનક ફૂટી, સમય ક્યાંહાં ફરી રે. ૧૭
હુંમાં કાંઈ નથી ભલીવાર, લાજું છું કરતો પોકાર;
પડ્યો શરણ ઉતારો પાર, કહું કરગરી રે;
ક્ષમો દોષ ન જોશો માહારો, સોંપ્યો છું તેની કહાણ વિચારો;
મુને ભવસાગરથી તારો, કરુણા બલે કરી રે. ૧૮
કૃપાદૃષ્ટે સામું પ્રભુ! ભાળો, મ્હારા તનમન તાપને ટાળો;
મ્હારા હૃદયમાં ટાઢક વાળો, નિજાનંદ આપીને રે;
પ્રેમ ભક્તિ સદા દૃઢ આપો, દાસ, તુ મારો શ્રીમુખ આલાપો;
માહારા પ્રતિબંધ પ્રભુ! કાપો, રૂપ હૃદે થાપીને રે. ૧૯
સહં વલ્લભ વલ્લભ થઈએ, માહારી કુમતિ સમૂલી દહીએ;
મારો શીરથીં કર ગ્રહીએ પ્રભુ! અરવિંદજી રે;
પ્રાણી માત્રનો ન ભાસે દોષ, હરિ, ગુરુ, સંત ઉપજે ન રોષ;
આઘ માયા જનિત સુખ તોષ, માગું મુકુંદજી રે. ૨૦
શ્રીજી! સાચો કરો મુને ભક્ત, નિજ સેવા સ્મરણ આસક્ત;
સહજે મન પ્રપંચ વિરક્ત, શુભ મતિ ઘો અતિ રે;
માહારું સર્વસ્વ મહાપ્રભુ! આપ, હું તમારો, પડી જગ છાપ;
ટાળો પાપ સકલ સંતાપ, શ્રીજી! માહારી છો ગતિ રે. ૨૧
પતિતપાવન અધમોદ્ધરણ, દીનબંધુ અશરણશરણ;
આર્તત્રાણ સ્વજન સુખ કરણ, કૃપાના કોષ છો રે;
ભક્તવત્સલ ભક્તાધીન, ભક્ત-પ્રેમપયોધિમીન;
કૃષ્ણચન્દ્ર કૃપારસપીન, ઇષ્ટ નિર્દોષ છો રે. ૨૨
અતુલિત બલ અંતરયામી, સર્વેશ્વર સર્વાત્મા સ્વામી;
બહુનામી અક્ષરધામી, અક્ષરાતીત છો રે;
પ્રભુ, હરિ, ઈશ્વર, ભગવાન, મહામંગલરૂપ નિધાન;
ન કો, તમથી અધિક સમાન, અનૂપ અજિત છો રે. ૨૩

સર્વકારણ હો સર્વરૂપ, અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના ભૂપ
પર પરમાનંદ સ્વરૂપ, નિત્યાનંદ મમ હો રે
ગોપીજન વલ્લભ ગોકુલેશ, રાધિકાવર નટવર વેશ
રાસ રમણ રસિક રસિકેશ, રતિરસ મગ્ન છો રે ૨૪
કરુણાકર કેશવ રામ, પુરોત્તમ પૂરણકામ
મહાપાપતાપહર નામ અવિકલ ચિંતામણિ રે
સર્વે જીવની નિર્ભર નાથ, સઘળી બાજી નાથ! તવ હાથ
તે જીવો જેને રતિ તમ સાથ, ત્રિભુવનના ધણી રે ૨૫
કરો તો ન થવાનું થાય, ધારો તો થયાનું મટી જાય,
કર્તા હર્તા સર્વ મનાય ઈશ્વર છો અકળ ગતિ રે
તમો કાળ માયાના ઈશ, વેદ વિધિ શિવ નામે શીશ
શેષ રટે મહાલક્ષ્મીશ, મહાપ્રભુ હો ગતિ રે. ૨૬
સર્વેશ્વર સર્વાધાર, કૃષ્ણ! આપથી સહુ અવતાર,
નમો શ્રુતિ શિખરનો સાર, નિગમ નેતિ કહે રે,
એવા મોટા ને દીનદયાળ, પ્રભુ! હો પુત્રજન-પ્રતિપાળ
જેમ માતા ના ભૂલે બાળ, ચિત્ત જન પર રહે રે ૨૭

તમો કુરીજનથી ઘણા દૂર, સ્નેહે સમર્યાં હરિ ત્યાંહાં હજૂર
તેને આનંદ દ્યો ભરપૂર, સંકટ સહુ છેદીને રે
સમર્યાં પક્ષિણી બાળ ઉગાર્યાં સમર્યાં દ્રૌપદી વસ્ત્ર વધાર્યાં,
સમર્યાં હરિ ગજ કારજ સાર્યાં, શત્રુ તન ભેદીને રે ૨૮

ભક્તાધીન નામ જગરાય, સુણી સુજને તો હરખ ના માય
સુણી પતિતપાવન દુઃખ જાય, લક્ષણ કયાંહાં ભક્તનાં રે!
પુષ્ટ ભક્ત સર્વનો હું દાસ, તેમને ચરણે હું માગું નિવાસ,
મુને આપો શ્રી અવિનાશ લક્ષણ આસક્તિના રે ૨૯
જેવો તેવો હું શરણે પડ્યો છું, ટાળ્યો નહીં ટળું અટલ અડ્યો છું,
પગરેખની રીતે જડ્યો છું, પ્રભુ! સોંપ્યો શ્રીમહાપ્રભુ રે

હાવાં તો હદ થઈ છે સ્વામી!, ઘણો દુઃખીઓ છું અંતરજામી;
ગોઢા કલેશની રહી ન ખામી, ઝાલો કર, છો વિભુ રે. ૩૦

કેવલ પ્રમેય બલ જો વિચારો, ત્યારે સુખનો દિવસ આવે માહારો;
વિના કરુણા, નાં દુઃખ નિસ્તારો, જાણું છું નિશ્ચે કરી રે;
જેને નિગમો માન્યો ભગવંત, દુષ્ટ પણ થાયે સાચો સંત;
વિભો, સહુ શ્રીકંત, કૃપાકર શ્રીહરિ રે. ૩૧

છેલ્લી વિનતિ સુણો માહારી, ઇચ્છું છું એક આશ તમારી;
માહારી સામુ ભાળો ગિરિધારી, વિચારી પોતાપણું રે;
જે કો "વિનય બત્રીસી" ગાશે, તેનાં જનમમરણ દુઃખ જાશે;
દયા પ્રીતમ પ્રસન્ન તેને થાશે, આપશે સુખ ઘણું રે. ૩૨

इति श्रीकृष्णजन कवि दयाराम विरचिता विनयबत्रीसी समाप्ता ॥

॥ श्रीकृष्णः ॥

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभाय नमः ॥

“શ્રીકૃષ્ણસ્તવન માધુર્યતાનું તૃતીય પ્રકરણ”

નમામિ શ્રીગુરુ વલ્લભાધીશ સ્વામી;
સ્તવું હરિ શ્રીવિઠ્ઠલચરન શીશ નામી. ૧
નમ: શ્રી ગોવરધનધરન ધીર દેવા;
સંકરષણ શ્રીશંકર કરૂ છે આપ સેવા ૨
પૂરણ પુરુષોત્તમ આપ આનંદરૂપ;
સ્વરૂપ ગુણ શીલ વય વીર્ય સહુ અનૂપ. ૩
નીલોત્પલદલ શ્યામ અંગ મરમ શોભા;
છબી વિશ્વમોહન કોટિકામ લોભા. ૪
મયૂર મુકુટ કંચન મણિ મધ્ય ચમકે;
ધર્યો વક્ર શીર મુક્તા અવતંસ લટકે. ૫
તોરાતાર જરી ઝુમખમાંહે મોતી રાજે;
હિરામણિ જડિત પેચ શીર અતુ બિરાજે. ૬
રચ્યું કેસરી તિલક શુભ ભાલ સોહી;
મધ્યે કુંકુમબિંદી કામ મન લે મોહી. ૭
ઝમિક રતનકાનાં મક વિધુરાગીન સુનયન:
કૃપારંગ પ્રેમમોદ આનંદ અયન. ૮
અમલ કમલદલ મંજુ ખંજન સુમીન;
લજા લાલ લોચન લગા સ્વરૂપ દીન. ૯
કુટિલ ભૃકુટિ છે ચાપ મનમથકેરું;

જાણે ઈક્ષણ તીક્ષણ મણિ શાશ શરનું. ૧૦
ચારુ ગંડ મંડલ શ્રુતિ કુંડલ લળકે
મુક લોલ કપોલ પ્રતિબિંબ ઝળકે. ૧૧
ઝુમે નકવેસરનું અધર ઉપર મોતી;
ઉજ્વલ સુજલ સુઢાલ પડી અરુણ દ્યોતી. ૧૨
કુંદ દસન ઝળકે મધુર મંદ હસતાં;
જાણે ચપલા ચમકાર વા હીરો કસતાં ૧૩
અધર લાલને લાલ કીધા તંબોલે;
જાણે બીંબ વિદ્રુમ બોળ્યાં રંગ ચોલે. ૧૪
અલિ અવળી અલકાવલી ઝુમતી શોભી;
જાણે વદન અરવિંદ મકરંદ લોભી. ૧૫
ચારુ ચિબુક હીરાની ઝલકારી ઝાઝી;
દોઠિ ઊંડ અસુર ગુરુ તણા જાય લાજી. ૧૬
ગોપીનાથજી આપનું શ્રીમુખ નીરખી:
લાગે શશી દ્યુતિ રવિ ને ખાદ્યોત સરખી. ૧૭
કેશવ કહે કૌસ્તુભમણિ દ્યુતિ પ્રકાશે:
વિભાકારની કરકાંતિ ત્યાંહાં કાંઈ એક ભાસે. ૧૮
શ્રીવત્સ ભૃગુલાંછન વક્ષ:સ્થલ ઉપર રાજે;
કંબુગ્રીવ ત્રિરેખ પ્રભુ અતિ વિરાજે. ૧૯
જટિત રત્ન હાટીક પદક પૈ ગતિ દામ;
મધ્યે મુક્તામાલા ધરી સુંદરશ્યામ. ૨૦
ચોકી દુગદુગી લટકે ઉર અત્ય ઓપે;
ઉદર ત્રિવીલી શોભા ત્રિવેણીની લોપે. ૨૧
વૃંદાવનમાળા વૈજયંતી સુગુંજા;
નાના પુષ્પરચના છે આનંદ પૂંજા. ૨૨
હિરદ સુધી આજાનભુજ અંગદ શોભે;
કંકણ મુદ્રિકા કરતલ વેણુ વિશ્વલોભે. ૨૩

કનકકપીશ કૌશેય પરિધાન ધાર્યું;
કટિમેખલા રસિક મન મોહી લીધું. ૨૪
નાભી નલીન રોમાવલી ભૃંગ જાણો;
ઉપાંબર પીત કવીશો એ વખાણો. ૨૫
કટિ કેસરી સરસ નિતંબ પીન;
રંભા સ્થંભ લખી જંઘ શોભા મલીન. ૨૬
ચરણકમલ નખ ચંદ્ર અવલી વિરાજે;
હૃદેમાં ધરે તાપ સહુ તિમિર ભાજે. ૨૭
ગતિ હંસ ગજ ચારુ ગિરિરાજ ધારી;
ચરણનાદ નૂપુર સરસ મોદકારી. ૨૮
ઉભય પદપદ્મને વિશે સોળ ચિહ્ન;
પ્રેમભક્તે જનમન સતત જેમાં લીન. ૨૯
સ્વસ્તિ[૧] અષ્ટકુણ[૨] યવ[૩] જંબુ[૪] પવી[૫] ને પદ્મ[૬];
ધ્વજ[૭] ઉર્ધ્વરેખા[૮] અંકુશ[૯]એમ મધ. ૩૦
વામ મચ્છ[૧] ત્રિકોણ[૨] ગોપદ[૩] ને બિંદુ[૪]:
ધનુષ ઇંદ્રનુ[૫] ને કલશ[૬] અરધ ઇંદુ[૭]. ૩૧
ઓધે જો સકૃત પણ જેનું ચિત્ત વિરામે:
તેનાં પાપ સંતાપ સહુ સમૂળા નાશે. ૩૨
એવું રૂપ અદ્ભુત રસીલું રૂપાળું;
એ પર રતિશથી કંદર્પ કોટિ વારું. ૩૩
લીલા કમલ કરમાં ચારુ વેત્ર વધાવા;
છબીલા છોગાળા છેલનંદલાલા. ૩૪
ત્રિભંગી લલિત લાલ વાંકા વિહારી;
નાગર નર છબી જુવતી જન મોહકારી. ૩૫
વાહલા ચિતવની ચંગીમાં મદન ફંદ;
તેમાં બહુ ગોપબાળે પડી પ્રેમના ફંદ. ૩૬

એવું જક્તમોહન સ્વરૂપ આનંદરાસી;
સદા મમ હૃદય નયનમાં રહો નિવાસી. ૩૭
પ્રતિ શ્રીકૃષ્ણ ચિંત્વન પઠન શ્રવણ જેને;
આશુ પ્રાપ્ત હોય નિર્ભયાનંદ તેને. ૩૮
સકલ પાપ સંતાપ સઘ સમૂલા જાય;
દયો કહે સર્વ કામના પૂરણ થાય. ૩૯

॥ श्रीकृष्णः ॥

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभाय नमः ॥

"ગુરુપ્રભાવચંદ્રિકા"

(છંદ ભુજંગ પ્રયાતઃ)

નમો ગુરુદેવ આનંદકારી,
કૃપા હોય મહાનિજ સંતાપહારી;
સ્મૃતિ માત્ર-મહામંગલ-મોદદાતા;
શ્રુતિ શાસ્ત્ર પુરાણ સુકીર્તિ ખ્યાતા. ૧
વિધિ વિષ્ણુ શંભુ પરબ્રહ્મ પોતે,
યથા અગ્નિમાં જ્યોતિ, અગ્નિ જ્યોતે;
અધિકા હરિથી ગુરુ, તદ્વદ્ વિચારો;
ગુરુ કૃષ્ટ ત્રાતા, હરિ તેથી નામે. ૨
ગુરુ તો અશુચિનું અજ્ઞાન કાપે;
હરિ તો મહાપૂતને દર્શ આપે;
હરિ રૂઠતાં રક્ષ આચાર્ય હોઈ,
ગુરુ રૂઠતાં, નાં શકે રાખે કોઈ ૩
હરિ દાન, દાતા ગુરુ, કોણ મોટું?,
વિચારી જુઓ મનમાં સત્ય ખોટું;
ગુરુ નામ તે મુખ્યનું, ભક્ત જાણે,
જોવા હસ્તને આરસી કોણ આણે. ૪
ગુરુ ચરન બે, મંત્ર મોં શીશ રાજે,
ભગે ત્યમ અજ્ઞાન ગાઢ ભય ભ્રાજે;

મહા શ્રીહરિ રૂપનુ જ્ઞાન આવે,
અવિદ્યા ભ્રમણી ટળે ભક્તિ ભાવે. ૫

મહા તીર્થ છે ગુરુપાદ પાણી,
કર્યું પાન નાં, દુષ્ટ ગહા વેદવાણી;
મહાપૂત આચાર્ય ઉચ્છિષ્ટ ભોગી,
ગુરુ-મૂર્તિ-ધ્યાની, મણિશીશ યોગી. ૬

ગુરુમંત્ર સંસાર સિંધુથી તારે,
ગુરુનામનો મંત્ર, મહાભીતિ વારે;
અજા કાલના હસ્તમાં તે ન આવે,
ગુરુ હસ્ત માથે નમીને ધરાવે. ૭

પૂજા મૂળ અંઘ્રી ગુરુની પ્રમાણો,
ગુરુરૂપ તે ધ્યાનનું મૂળ જાણો;
મહામંત્ર તે શ્રીગુરુ કેરી વાણી,
ગુરુની કૃપા મૂળ કલ્યાણ જાણી. ૮

કદા ગર્વજ્ઞાની ગુરુહીન હોયે,
ખરો પાપી જે તેનું મુખ જોયે,
હરિની સભામા મુનિ નારદ આવે,
ધરા-ભેસણી કૃષ્ણ નિત્ય ખોદાવે. ૯

લહ્યું, પૂછિયુ એ શા સારુ સ્વામી,
તમે [1]નુગુરા છો, કહ્યું અંતર્યામી;
હરિને કહે, માફી આચાર્ય કીધા,
લહ્યું જ્ઞાન ને ગર્વને છંડી દીધા. ૧૦

અણુ દોષ સંસારી શું જલ્પુ સ્વામી ?
ગુરુને નમ્યા સંસૃતિ સઘ વામી;

---

[1] નુગુરા=નગુરા.

તદા જાણજુ, મોટો ગુરુ છે હરિથી,
મુનિ મત માની, યથા નારદજીથી. ૧૧
ગુરુ યોગી નહિ ગૃહસ્થને, શાસ્ત્ર શિક્ષા,
ગુરુ ગૃહસ્થની ગૃહસ્થને લેવી દીક્ષા;
કુલે વિપ્ર ભક્તિ, શ્રીકૃષ્ણ સેવા,
યથાયોગ્ય આચરણ વેદોક્ત તેવા * ૧૨
શુચિ વંશ હોયે, હરિજન્મ જેમાં,
સ્વસિદ્ધાંત શ્રીભાગવતોક્ત પ્રેમા,
બતાવે કૃતિ, તે કરે નિત્ય આપે,
બહુ ભક્ત જેને નમે મહા પ્રતાપે. ૧૩
હરિ હોય પ્રત્યક્ષ જેના વડાને,
પ્રિય કૃષ્ણ, નાં ગોપ ગોપીકાને,
ગ્રહે શર્ણ જેનું, મટે સર્વ પીડા,
પદામૃત સેવાન્ન મુકો ન ક્રીડા. ૧૪
રુચિ સાધી કીધા ગુરુદેવ રાજી,
હરિ હાથ આવ્યા, જીતી સર્વ બાજી;
રહ્યાં સાધન ન બાકી તેને,
ગુરુનાથનો હાથ છે શીશ જેને ૧૫
[1]ગુરુ [2]સંત ને [3]શ્રીહરિ એક વસ્તુ,
ગંગા ધાર ત્યાં રીત જાણો સમસ્તુ;
બનો બાળથી નહીં રહે કાંઈ ખામી,
દયાના પ્રભુજી થશે તુષ્ટ સ્વામી ૧૬

इति श्रीकृष्णदास कवि दयाराम विरचिता "श्रीगुरुप्रभावचन्द्रिका" समाप्ता.

---

*कृष्णसेवापरं वीक्ष्य दम्भादिरहितं नरम् ॥
श्रीभागवततत्त्वज्ञं भजेज्जिज्ञासुरादरात् ॥
(तत्त्वदीप निबन्ध श्रीमद्वल्लभाचार्यजी)

॥श्रीकृष्णः॥

॥श्रीवल्लभः॥

॥श्रीगुरुगोपीजनवल्लभाय नमः॥

"हरिदास मणिमाला"

(છંદ દોહા)

શ્રીગુરૂ વલ્લભદેવકોં પ્રથમહી કરું પ્રનામ,
શ્રીવિઠ્ઠલ શ્રીકૃષ્ણ શ્રીપ્રભુને પૂરન કામ. ૧

પ્રભુ! મોપર કરુના કરોં જાંની અપનો દાસ,
પ્રેમલચ્છના ભક્તિ દે રાખો અપની પાસ. ૨

નિજસેવા સતસંગ સુમરન નિશદિન ગુનગાન,
દૃઢ આશ્રય અતિ દીજીયેં, હરિયે ક્લેશ અભિમાન. ૩

આયો શર્ન ત્રિતાપકોં, ભુરસ્યો જગજીવન્ન,
ચરન શરન મોહી રાખીએ જ્યાં રાખે બહુ જન્ન. ૪

શ્રીદામોદરદાસ સબ પુષ્ટિ સૃષ્ટિકો મૂલ,
શ્રીગોવર્ધનનાથ તુમ સદા તાહે અનુકૂલ. ૫

કૃષ્ણદાસ[1] સૂર[2] ચત્રુભુજ[3] કુમ્ભન[4] પરમાનન્દ[5],
નન્દદાસ[6] છીતસ્વામી[7] જુ ગુરુ સ્વામી ગોવિંદ[8]. ૬

અષ્ટસખા યહ આપકે, પ્યારે પુરુષોત્તમ,
નિજલીલામેં નિત્ય નિકટ રાખે પૂરનબ્રહ્મ. ૭

ચોરાશી દ્વેંશત અરુ બાવન વૈશ્નોજન,
દૈવીજીવ સબ પુષ્ટિ કે રાખે સદા સરન. ૮

પ્રનતપાલ હરિ ભક્તવચ્છલ પ્રભુ દીનદયાલ,
ઇત્યાદિક અતિં બર્દ તુમ વહન કરો વ્રજપાલ. ૯

ધાડ પરી જ્યહીં જ્યહીં જનન દોરે ત્યહીં ત્યહીં ડોર,
નિજ ભક્તન હિત કરનકું છાડે ભોજન કોર. ૧૦

ઊંચ નીચ ધરી વિવિધ વપુ, કીયે ભક્ત કે કાજ,
રાખી રાખો રાખહુ શરનાગતકી લાજ.
ઠોર ઠોર વ્રજભક્તકી, કીન્હી કૃષ્ણ સહાય,
ગોપીજનવલ્લભ અજહૂં નામ શાસ્ત્રશ્રુતિ ગાય.
નન્દયશોદાદિ સકલ વ્રજજન દીયો આનન્દ,
શ્રી શેષ મહેશ વિધિકોં, ન મીલ્યોં સુખ કન્દ.
પાદપદ્મ સેવે સદા પદ્મા પંકજનૈન,
તાકું વક્ષસ્થલ દીયો અબલેકું શુભચૈન
શેષ સદા રટવેં કરેં નિશદિન નૌતમ નામ,
તીનકોં આપ સદશ કીયે સદા નિકટ સુખધામ. ૨
ભય ટાર્યો મહાદેવકો મહામતિ શ્રીઅવિનાશ,
ભસ્માંગદકું ભસ્મ કરી દીયોં અભય નિજ દાસ. ૧

પારવતીકી કામના પૂરન કીની નાથ,
વ્રજયુવતીકોં જનહેં ગાવોં કૃષ્ણ તુમ હાથ. ૧
બ્રહ્માકું ભગવન્ત તુમ ધ્યાય દીયે હૈં વેદ,
સબ અપરાધ ક્ષમા કીયેં ચિત્ત નિવાર્યો ખેદ. ૧
નારદ દાસીસુત હતે તીનકોં કીયે પ્રસન્ન,
નિજ ગુનગાન અભય દીયોં કીને અપને મન્ન. ૧

સનકાદિકકું સર્વદા બ્રહ્મચર્યકો ભાર,
જીવનમુક્ત કીયે પ્રભુ લગે ન માયા જાર. ૨૦
ભદ્ર સુભદ્ર પ્રચણ્ડ પુનિ ચણ્ડ અરુ શીલ સુશીલ,
વિનીત સુસેન સુપાર્શ્વ કુમુદાક્ષાદિ અપાર. ૨૧

નન્દ સુનન્દ અરુ જય વિજય બલ અરુ પ્રબલ પ્રતિહાર,
વિશ્વક્સેન કુમુદ આદિક પાયે પ્રભુહાર. ૨૨
ઇન્દ્રાદિક સુર સર્વ યાચક કરે નાગાનરૂપ,
ગોવિન્દ વ્હૈં પાયોં પીયૂષ જનસ્વરૂપ જગભૂપ. ૨૩

કહાયે સુત વસુદેવ કે બન્ધન દીયે છોડાય,
દીયે લ્યાય સુત દેવકીકોં સબ મૃત જીવાય. ૨૪
ઉગ્રસેન હરી આરતી દીનો નૃપ આસન્ન,
કીને કાર્ય પ્રધાન જ્યું નીત પ્રભુ રહે પ્રસન્ન. ૨૫
ઉધોં પ્યારે પ્રાનતેં કીનેં કૃષ્ણ કૃપાલ,
બ્રહ્મશ્રાપતેં રાખીકેં કીનોં બોધ રસાલ. ૨૬
અક્રૂરાદિ ઓર સબ જાદો છપ્પન કોટ,
સદા વિજય સબકો કીયો રાખે અપની ઓટ. ૨૭
ધર્મ ભગવદીય સો પૃથા રહે જહાં દિન રેન,
પાણ્ડવકે સંકટ હરે પલપલ પંકજનેન. ૨૮
અતિ કરના અરજુન પર ભયે સારથી શામ,
પાયો જશ જ્યું સુભદ્રા બનમેં પૂરન કામ. ૨૯
સંકટ સમરે દ્રૌપદી ધાયે હોય અધીર,
પત્ય રાખી પ્રભુ સભામે પૂરે નાના ચીર. ૩૦
પાલી પ્રતિજ્ઞા ભીષ્મકી ભારથમેં ભગવન્ત,
જન કારન જુઠે કરે કીને સાચા સન્ત. ૩૧
ભાજી ભુક્તિ બિદુરકી ભાવસહિત ભગવાન,
કીયેં દમન મન દુષ્ટકોં રાખ્યોં નિજજન માન. ૩૨
નો યોગી જ્ઞાની પરમ ભક્તિ સુભાજન રૂપ,
કીનેં તુમ કરુણાનિધિ જીવનમુક્ત સ્વરૂપ. ૩૩
કવિ હરિ કરભાજન ભલે અન્તરીક્ષ ગુનધામ,
ચમસ પ્રબુદ્ધ ભૂરિશ્રવા પીપ્પલ દ્રુમલ સુનામ. ૩૪
ધર્મ સન્ત શુકદેવ મુનિ અતિ પ્રિય પરમાનન્દ,
કરે પાન ત્યોહારો સદા પદપંકજ મકરન્દ. ૩૫
વ્યાસ પુરાન સબેં રચેં મીટયો ન તોહૂં સંતાપ,
સુર ઋષિપેં શ્રીભાગવત દેવાયં ટાર્યો તાપ. ૩૬

શૌનકાદિ મુનિ સુત પરાસુર શ્રૃંગી જુ અગસ્ત,
ગૌતમ ગરગ અત્રી કપિલ દત્તાત્રય વસુમન્ત. ૩૭
જમદગ્નિ ભૃગુ ઋષભસુર ભરથ જનક વૈદેહી,
કશ્યપ અષ્ટાવક્ર મનુ કર્દમ કૃષ્ણ સનેહી. ૩૮
હસ્તામલક અરુ પીંગલા માર્કંડ યમદગ્ની,
મિત્રે ભારદ્વાજ કૌશીક હરિ સમરન લગની ૩૯
યાજ્ઞવલ્ક્ય પારાશર ચમન મૌભરી વિશ્વામિત્ર,
માવી ચૈશ સુરીજના મતધન્ના સુપવિત્ર. ૪૦
ધર્મદાસ પ્રહ્લાદ હિત નરહરિ પ્રગટે ખમ્ભ,
ભૂપ આમન જનકોં દીયો તોરી કુટ ઉર દમ્ભ. ૪૧
બલિ ભૂપેં પ્રતિહાર ભયે હરિ શ્યામ સ્વરૂપ,
કો કહે બલિ બામન છલ્યોં છલ્યેં હરિ બલિભૂપ. ૪૨
રાવણ કુમ્ભકરન હનેં દીયાં બિભિષન રાજ,
તુમ બિહારી રઘુકુલતિલક ભગત આપેખ લાજ. ૪૩
પુણ્ડરીક પર પ્રસન્ન હ્વૈ આયે હરિ બજ હૈન,
ભીમાતટ બિક્રમ ભયે ઊભે ઈંટ પર ઐન. ૪૪
ધ્રુવકો અવિચલ પદ દીયો ટારે ભવ સંતાપ,
ચરન ધરાયેં કાલ શીર ઐસે ત્રિભુવન આપ. ૪૫

ચન્દ્રહાસ નિજદાસ સહી છલ જનુ કીન્હી સહાય,
વિષ ટારી વિષયા કરી ધનમગ્રહ સંતાપ. ૪૬
હરિશ્ચન્દ્રો તુમ હરિ ભલો નિભાયો સત્ય,
દૃઢ પ્રાન અંતર ભયે દીનો ઉત્તમ સત્ય. ૪૭
અમ્બરીષ પ્રીતિ અજ જગ પ્રગટાઈ આપ,
જન રક્ષણકું સુદર્શન દીનો ચક્ર સોગાર. ૪૮
ભનિ રુક્માંગદ ગાયો એકાદશી પર ભાવ,
નામ અજામેલ સહિત હરિ દેહુ દીની માપ. ૪૯

ઉદર ઉત્તરા પેઠીકે પરીક્ષત રચ્છા કીની,
શુકકોં સંગ મીલાયકેં માધો મુક્તિ દીની. ૫૦
ભગીરથકી ભક્તિ લખી દીનો ગંગા દાન,
ભૂપતિ સાઠહજારકોં હરિ કીનો કલ્યાન. ૫૧
સુરત સહોદર સુધનવા પિતા પીર દૈ નન,
રાખ્યો તાતે તેલતેં જરતો જગજીવન. ૫૨
મયૂરધ્વજ મહાભક્તિ દૃઢ ભેહેરાયો નિજ તન,
પરમારથકે કારનેં તબ પ્રભુ ભયે પ્રસન્ન. ૫૩
વૃત્રાસુર મુચકુન્દ રઘુ યદુ યયાતિ ભૂપ,
રન્તિદેવ ખટ્વાંગ શિબિ સબકોં પ્રિય હરિરૂપ. ૫૪
નીલધ્વજ ગય તામ્રધ્વજ ભગીરથ નિમિ શીલેશ,
રહૂગણ પ્રાચીનબર્હિં પ્રિયવ્રત હરિદાસ અશેષ. ૫૫
માંધાતા ઉત્તાનપાદ દક્ષ નહુષ દીલીપ,
વૈવસ્વત ઉત્તંગ ઇક્ષ્વાકૂ ઇશ સમીપ. ૫૬
ધનવંત્રી બહુલાશ્વ ભૃગુનામી અંગ સુબલાશ્વ,
કૌશલેન્દ્ર આગ્નીધ્રક બીપીસ્વારૂપ હરિમ્યાશ્વ. ૫૭
દેવલ દધીચી સત્યવ્રત નલ દમયન્તી દાસ,
જનમેજય સંજય સગર દારુક પ્રિય અવિનાશ. ૫૮
દાસ અનન્ય હનુમાન શ્રીરામચન્દ્ર પ્રિયરૂપ,
નીપટ નિકટ રાખે સદા દીની ભક્તિ અનૂપ. ૫૯
વાલ્મીકકોં કરી કૃપા દુષ્કૃત દીયે બહાય,
રામાયન શતકોટિકી રચના દઈ કરાય. ૬૦
શ્વપચદાસ એક બાલ્મીક ટાર્યો પાણ્ડવપાપ,
પ્રકટ સાખ ભરી પાંચજન્ય શંખસો કૃષ્ણ પ્રતાપ. ૬૧
બાત તિહારે ભરતજુ સકલભક્ત સીરમોર,
ઉનકો તુમ હિત અતિ કીયેં ભૂલે નહીં કોઉ દોર. ૬૨

સખા ભયે સુગ્રીવકે મારી બન્ધો બાલી કાજ,
પૂરન કીની કામના રામ દીયો તુમ રાજ. ૬૩
કાગભૂશંડી ગરુડજુ અંગદ હનુંમાન,
કેશોં તુમ યહ સબનકો દીનો ભક્તિદાન ૬૪
બેર અરોગે સબરીકે કીયો વિપ્રમદ ભંગ,
ભક્તપાય પરસાય કે નિગમન કરિ હરિ ગંગ. ૬૫
અહલ્યા શલ્યા હ્વૈ પરી બ્રહ્મશ્રાપકું પાય,
સો તુમ તાર્યો શ્રીહરિ પાદપદ્મ પરસાય. ૬૬

કષ્ટ હર્યાં ગજરાજકો ગ્રાહતેં દીયો ઉદ્ધાર,
પ્રસન્ન ભયે પદ્માપતિ પશુ પ્રેમકો પાય. ૬૭
સતીનમાત્ર સુતદેવકો પાય ભયે પરસન,
ભક્ત અકિંચન પ્રીતિમો પ્રભુ તુમ માન્યો ધન. ૬૮
મિત્ર સુદામાકે પ્રભુ તાંદુલ ભુકતે આપ,
વૈભવ દીનો પુરન્દરકો હરી ત્રિવિધ કે તાપ ૬૯
ઋષિપત્ની રતિ જાની તુમ ભોજન કીનો ભોગ,
કૃષ્ણ કૃપા તાકે અતિ કરી બહુત બઢાયો ભાગ. ૧૭૦
વૃન્દા અદીતી રોહિણી દેવહૂતી સતરૂપા,
વિખ્યાતકી મની અનસૂયા મિરા પ્રિયે મોં ભૂપા. ૧૭૧
સતી સુનીતિ ત્રૈસુતા સાવિત્રી પ્રિય શ્યામ,
વ્રજજન કીરતી રાધિકા ભજકે હરિ સુખ ધામ. ૧૭૨
સંપાતિ ગૃદ્ધ જટાયુ અપરક દમો પ્રેત,
મગ્રવ મુનિ અરુ બૃહસ્પતિ ધર્મ વરુન હરિ દેન. ૧૭૩
મહાભારતમેં બરમાકે ટૂક રાખે ઈશ,
ગજઘણ્ટા ધરી ભુકિમેં કાલગંધુ જગદીશ. ૧૭૪
અજામેલ ગિદ્ધ વ્યાધ કદરજ ગુનિકા અધહીન,
દંગાદિક મહાપતિતકો પ્રભુ તુમ પાવન કીન. ૧૭૫

હિરનકશ્યપુ હિરનાક્ષ મુર દંતવક્ર શીશુપાલ,
પૌંલસ્ત્યાદિક દીની ગતિ અરિ ભાવમેં ગોપાલ. ૭૬
જરાસંધ હરિ ભૂપ શત અષ્ટ ચાર બીસહજાર,
સબે છોડાયે બન્ધનતેં રક્ષક દીન મોરાર. ૭૭
જગ બિનતિ જેદેવકે કાટે કષ્ટ અનન્ત,
પ્રાન દીયાં પદ્માવતી ભક્ત હેતુ ભગવન્ત. ૭૮
નરસઈ મહેતા પ્રેમસિં પ્રકટ મીલે વ્રજરાય,
પલપલ પૂરી કામના છનુ છનુ કીની સહાય. ૭૯
માનપાનગા રતનગા સુરસેના દેં ઓર,
મેહેતાકે પ્રતાપ પ્રભુ પ્રકટ મીલે સબ ઠોર. ૮૦
નામદેવકા પય પીના (પીયા) મૃતક જીવાઈ ગાય,
છપરા દીનો છાહાયકે જનદુખ સહી ન જાય. ૮૧
જગન્નાથ કુ.બી દાસ લહી સેવા કરી અગાન,
ઓઢાઈ માધોદાસકો આપી રાત બનાત. ૮૨
તુલસીદાસ અનન્યકી અચ્યુત રાખી ટેક,
રામરૂપ ગિરિધર ભય જન હિત કીયો બિવેક. ૮૩
રતિમો કરમા બાઈકો જીમે ખીચરી નાથ,
ભૂધર ભૂખ ભાવકે ગાવતહે સબ ગાથ. ૮૪
કીનાં મીરાં બાઈકો ગરલપાન ગોબિન્દ,
પ્રકટ દરસ કલિકાલમેં દીન નન્દન નન્દ. ૮૫
સન્ત ત્રિલોચનકે સદન ભર્યો નીર યદુવીર,
પરચો દીનો પ્રકટ તુમ હરિ હિતદાસ કબીર. ૮૬
સેના ભક્તકે કારનેં નાપિક ભયે શ્રીનાથ,
બાપન કીયો ભૂપાલકું ચાર દિખાયે હાથ. ૮૭
તુકારામકું તુમ મીલે શ્રીબિઠ્ઠલ અવિનાશ,
ખેંચ લીયો વૈકુણ્ઠમેં દેહ સહિત નિજદાસ. ૮૮

કામાજી દુખહરન હરિ બીડું માહાર બગે આપ,
એગી દામ દૈં શાહકોં દીનોં હાથ જબાપ. ૮૯
નાભાજી પર કરી કૃપા પાર્યો અગ્ર વચન,
ભક્તમાલ ગાથા કરી ગાયે ગુન હરિજન. ૯૦
પીપા પર હરિ કરી કૃપા દીનીજુ આયુધ છાપ,
તા દિનતેં મુદ્રા લગેં હરિજન ભુજ અઘાપ. ૯૧
શ્રીધરસ્વામી જગ બિદિન નરહરિ તુમ પ્રતાપ,
ટિપ્પન કીયો શ્રીભાગવત હરિ તુમ દરી સહી છાપ. ૯૨
વિષ્ણુસ્વામી માધ્વાં શ્રીનિમ્બાર્ક રામાનુજ,
આચારજ યહ ચાર પ્રભુ કીયે જગતકે પુજ. ૯૩
હિતહરિબંશ કીયો હારી હૈ ગતિ પ્યારી પાવ,
તન મન ધન જીવન સબૈં જાની રાધિકા ગાય. ૯૪
કૃપા કૃષ્ણ લૈ ચૈતન્ય પર કીની કૃષ્ણ અપાર,
નીત નિશદિન પ્રતિરોમ કરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ ઉચ્ચાર. ૯૫
બપ લખહુ આનન્દઘન તજ્યો ન બૃન્દાવન,
દૃઢ રતિ લદી આનન્દઘન દીયે અન્ત દર્શન. ૯૬
જુગલરૂપ રતિ અતિ કરી બૃન્દાબન બસી બાસ,
તાહૈં દિખાયો પ્રકટ તુમ અપને બિબિધ બિલાસ. ૯૭
ધના ભગતકી ધન્ય કૃતિ હરિ તુમ કીનો હેત,
બિના બીજ નિજદાસકો ભલો નીપાયોં ખેત. ૯૮
રોહીદાસ હરિભક્ત દૃઢ જાતિ જન્મ ચમાર,
તુમ દ્વિજસું ઉત્તમ ગીન્યો દીને દરસ મોરાર. ૯૯
મદન સદા લખી નેહ અતિ મોહાયો શાલીગરામ,
દુષ્ટ જાતિ તોડુ આયે ફિર રચ્યોં ન દ્વિજોં ધામ. ૧૦૦
રામ કૃષ્ણ જનકો પ્રતીત હોવેંકું મનનાથ,
નિજ પીતામ્બર સીરાનૈં ધરાયો ઉપીં હાથ. ૧૦૧

જ્ઞાનદેવ સોપાન અરુ નિવૃત્ત મુક્તાબાઈ,
તાહીતિં યશ હિત હરિ તુમ જડભીત ચલાઈ. ૧૦૨
મત અદ્વૈત સ્થાપન કીયોં ભક્તિપથશું ભીન, (ભિન્ન)
શંકર સ્વામી પ્રકટ વ્હે પ્રભુઆજ્ઞાધીન. ૧૦૩
પૃથ્વીરાજ ભરથરી બિક્રમ હરિદાસ,
શ્રીભટ રામાનન્દ ઉર પરમાનન્દ પ્રકાસ. ૧૦૪
જેમલકી લજ્જા પ્રભુ રાખી ભૃત્ય બિચાર,
દારુ અસિ દરસાઈ તુમ નૃપ સાંચી તરવાર. ૧૦૫
શ્રીજેશીંધ પ્રિયદાસ તુમ તાકું નહીં ઓર,
જનહિત શ્રીરનછોરજી આય બસે ડાકોર. ૧૦૬
ભક્ત બિલ્વમંગલ પ્રકટ દીને દરસ ગોપાલ,
"કરનામૃત" એક ગ્રન્થ જીન કીનો પરમ રસાલ ૧૦૭

ઇત્યાદિક સબ સન્તકું અગનિત કરું પ્રનામ,
સકલ મોહિ કરુના કરી દેહુ રતિ સુંદર સ્યામ. ૧૦૮
શ્રીહરિદાસ અપાર હૈ કૈસેં પાઉં પ્રમાન,
જ્યોં ખગ ચંચુ સમુદ્રસોં ભરે તાહી બિધિ જાન. ૧૦૯
હરિ ગુરુ હરિજન એક ત્રય જ્યો ગંગા ત્રય ધાર,
ભોગવતી ભાગીરથી મંદાકયની બિચાર. ૧૧૦
મંગલરૂપ નિધાન યહ આદિ મધ્ય લોં અંત,
નામાંકિત હરિદાસ હરિ પ્રતિપદ દીજૈ ચંત. ૧૧૧
નામ ધર્યો યહ ગ્રન્થકો "શ્રીહરિદાસ મનિમાલ",
મહાપતિત પાવન બનેં કરત પાઠ તત્કાલ. ૧૧૨
અનાયાસ ભક્તિ મીલેં પ્રેમ સહિત ઘનસ્યામ,
સકલ મનોરથ સિદ્ધ હોય પાવેં વૈકુંઠધામ. ૧૧૩
સદાકાલ શ્રદ્ધા સહિત યહ ચરિત્ર જો ગાય,
કટે પાપ સંતાપ સબ પરમાનન્દ સુખ પાય. ૧૧૪

સંત રત્ન સ્રગ ચારુ શ્રીકૃષ્ણ કંઠ પેહેરાય,
મગન કૃતારથ કવિભયો નિશદિન એહી યશ ગાય. ૧૧૫
ધરી સંખ્યા યહ ગ્રન્થ કે દોહા શતઅરુ (એક) બીસ,
પઢૈં સુનૈં શીખે સદા, તાહી મીલેં જગદીશ. ૧૧૬
પુનિત પુલીન શ્રીનર્મદા નિકટ ચંડીપુર સદ્મ,
શ્રીજલશાઈજુ જગપતિ તા છાંડે જુગલ પદ પદ્મ. ૧૧૭
દ્વિજ નાગર સાઠોદરા દયારામ અભિધાન,
કહાવે વૈષ્ણવ વલ્લભી કીયો સંત ગુણગાન. ૧૧૮
ભેદ છંદ ગુન બરનકે લહુ ન હોં રતિમાન,
ક્ષમા કરો સબ દોષ, હરિ! દેહોં અભય પદ દાન. ૧૧૯
યહૈ માગું પ્રભુ આપપેં, રહો પ્યારે પ્રિય સંગ,
બાંચ્છે વલ્લભદાસ હરિ પ્રેમ અરુ ભક્તિ અભંગ. ૧૨૦

इति श्रीकृष्णदास कवि दयाराम विरचिता
"श्रीहरिदास मनिमाला" समाप्ता.

॥श्रीकृष्ण:॥

॥श्रीवल्लभ:॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभ य नमः॥

"अथ सांझी" "राग-गौरी"

શ્રીકિરતિ કુમારી ગાઇયેં, વૃષભાનુ સુતા સુકુમારી હો;
જાકો નામ લલિત શ્રીરાધિકા, પ્રાનપ્યારી શ્રીગિરિધારિ હો.
શ્રીકિરતિ...ટેક.

ચતુરી વ્રજનારી નવસત ધારી, નવલકુમારી વૃંદ;
આઈ સકલ વૃષભાન ભુવન, રાનિ કિરતિજી જહાં સુખકંદ હો.
શ્રીકિરતિ...૧

કહન લગી સિર નાય, માય, દેહો અપની લડૈંતી સંગ;
ફૂલ બિનન હમ જાય, લ્યાયકે બનાય સાંઝિ રચિ રંગ હો.
શ્રીકિરતિ...૨

સુનત બતી, કિરતિકી રનિ, અતિ બાઢી લાડિલી બુલાઈ;
ઉબટિ નવાઈ સિંગાર બનાઈ, સુઆંન્યક બરની નાં જાઈ હો.
શ્રીકિરતિ...૩

લમ્બ અસિત સુકુમાર ચચિક્કન, સહજ સકુંચિત કેસ;
ગુહી મેંનિ સુઢિ કુસુમ સુગુમ રચિ, પરસિ જાય કટિદેસ હો.
શ્રીકિરતિ...૪

સીસફૂલ બિનમૂલ જટિત મનમોતિન માંગ સંવારિ;
મનુ અકાસ ઉડગન બિચ ઉડપતિ સમીપ સુરસરી ધારિ હો.
શ્રીકિરતિ...૫

લાલ ગુલાલ ભાલ મધિ બેંદા મૃગમદ બેંદો નીચ્ય;
બાલ ભાનુ માંનુ બાલ ગોદિ લે બેઠોં ઇન્દુ અધત્રીચ્યં હો;
શ્રીકિરતિ...૬

કુટિલ 'ભૌં' (૨) ધનુ પનચ, સુઅંજન અંક ચિતોની બાંન;
ખંજન કંજ અલિ મૃગ મીનકોં લોચન મોચન માંન હો.
શ્રીકિરતિ...૭

કરનફૂલ પર ઝૂમત ઝૂમક ખુભી ચુભી ચિત જાય:
પરત કપોલન ઝાંઈ ઝંગમગે કવિમતિ નહિ ઉર લાય હો.
શ્રીકિરતિ...૮

નાસિકા બેસર મુકુતા હલચલ, અમલ સજલ ભલ લમ્બ;
દસન બસન પરસત તન પલટ્યોં મનુ શુકમુખ ફલ–બિમ્બ હો.
શ્રીકિરતિ...૯

ચિબુક ચામિકર કુસુમ સુસુમે બિચ બિન્દુ સ્યામ છબપૂર,
તજી કુલ નીતિ પ્રીતિ કરિ અલિકુંજ પાંતીક કિય' મનૂં દૂર હો.
શ્રીકિરતિ...૧૦

ચંદ વૃંદ આનંદ મંદ છબ નિરખત મુખ સુખકંદ,
નદ નંદન મન નંદ નિંદ યહ દ્વંદ અલિદ અરબિંદ હો.
શ્રીકિરતિ...૧૧

દુલરિ મુક્તા ગલ પોત જુક્ત, અહિ બેલી યુક્ત પિક પ્રક્ત,
મનુ ત્રિબેનિ મનમોહન મજ્જત, હોત બિરહ દુખ મુક્ત હો.
શ્રીકિરતિ...૧૨

ચમ્પકલી ઉર ચોકિ જરાવકી, બજપુરટ મનિમાલ,
ભુજ અંગદ કર કંકન ચુરિયાં, અંગુરિ મુંદરિ જટિલાન હો.
શ્રીકિરતિ...૧૩

કટિ કેહરિ કિનખાપકો લહેંગા નીલ કંચુકી સ્યામ,
જરી કિનારી કરમઠ સારી ચિત્ર ચુનાવટ કામ હો.
શ્રીકિરતિ...૧૪

કટિ ક્ષુદ્રઘંટિકા મદનદ્વાર માનુ બાંધી હે બંદનવાર,
પદ નૂપુર બિછુવા અનવટ ગજગતિ ક્રમ (૨) ઝુનકાર હો.
શ્રીકિરતિ...૧૫

બારી સિંગારિ દઈ નિજ અંબ, કદંબ નિતંબ નિમાંઝ,
લેં ડલિયાં લલિયાં ચલિયાં, દ્રુત આવન આગમ સાંઝ હો.
શ્રીકિરતિ...૧૬

જમુના કુલ ઝુલિ દ્રુમ બેલી ફૂલિ બિનત સબ ફૂલ,
ફૈલિ રહી છત તિત મનુ સાગર રૂપકી નાવ અતૂલ હો.
શ્રીકિરતિ...૧૭

જલજ થલજ તરુ વાસ આસ લક્ષીપાસ ભ્રમત અલિવૃન્દ,
બહુત નિવારત ક્યાંહુ ન હારત, લુબ્ધિત મુખ-મકરન્દ હો.
શ્રીકિરતિ...૧૮

પારિજાત[૧] મંદાર[૨] મલ્લિકા[૩] કનકલતા[૪] જુઈ[૫] જાય,
કુસુમ કમોદ[૬] કદમ્બ[૭] કનેરી[૮] કુંદ[૯] બલ્લરી[૧૦] રાય હો.
શ્રીકિરતિ...૧૯

માલતિ[૧૧] મુક્તાફલબેલી[૧૨] કરવીર હાર શ્રૃંગાર;
ચમ્પક[૧૩] ચમ્પેલી[૧૪] કુરુબક[૧૫] ગુલતોરા[૧૬] પુષ્પ ઘનસાર હો.
શ્રીકિરતિ......૨૦

સદાગુલાબ[૧૭] ગુલાબ[૧૮] સેવતી[૧૯] માધુરી[૨૦] ઇતરબેલિ;[૨૧]
કેવરો[૨૨] કેતકિ[૨૩] કુસુમ[૨૪] કલંગા[૨૫] ચુંનત ચતુર સહેલી હો.
શ્રીકિરતિ...૨૧

કલ્પવૃક્ષ હરિચન્દન મૃગમદ વેલી બોલસરી[૨૬] ફૂલ;
બસંત[૨૭] કોકિલ[૨૮] સુમન[૨૯] સિખંડી અતસી[૩૦] નિવારા[૩૧]
બકુલ[૩૨] હો. શ્રીકિરતિ...૨૨

સદા સુહાગિ[૩૩] સુભાગ્ય સુંદરી[૩૪] કરનિકાર[૩૫] કહ્લાર[૩૬];
માધવિ[૩૭] ચંદ્રલતા[૩૮] કેસર[૩૯] ગુલઅવાસ[૪૦] બેંરી[૪૧]
અનાર[૪૨] હો. શ્રીકિરતિ...૨૩

ટીપ:—કડી ૧૯થી૨૩ સુધી જે જે ફૂલ વીણ્યાં છે તેનાં નામ ગણાવવામાં આવ્યાં છે.

એલિ વિવર નટવર નિરખ્યોં અતિ અનુપ રાધિકા રૂપ;
ગેંદ ફેંકી મિસ કરી ઢિગ આયે, સખિ બનિકેં વ્રજભૂપ હો.
શ્રીકિરતિ...૨૪

અજબ લટકમેં પુછત નૈંન નચાય મંદ મુસકાય;
ગેંદ અગાઈ આઈ ઇત મેરી જાંનો તો દેહો બતાય હો.
શ્રીકિરતિ...૨૫

દેખત રૂપ ચકિત ભઈ ચતુરા સુનત હિલ મિલ વાત;
નખસીખ નાજુક રૂપરંગીલો સાંમ સલૂને ગાત હો.
શ્રીકિરતિ...૨૬

એરિ! તું! કા અલબેલી અકેલી, સંગ ન સહેલી કોય;
કોંન ગામકી તું?[૧] નામ કા તેરો?[૨] આઈ તું ક્યોં?[૩]
કહે મોય હો. શ્રીકિરતિ...૨૭

એરિ બીર! સુનિ 'નંદગામ' મેરો 'શ્યામા' સખી હૈં નામ;
સાંઝિકે કારન યા વન આઈ, ફૂલ બિનનકો કામ હો.
શ્રીકિરતિ...૨૮

એરી બહૂ! લટૂ કરત તિયન કું તું, કા ગતિ હોયગી નાહ?
બિધના કરે કછુ પુણ્ય, મોહિ મન હોત કરૂ તો સૂં બ્યાહ હો.
શ્રીકિરતિ...૨૯

પકરિ પાનિ કેઉ સુનરી સયાંની, ચલિ તૂં હમારેં ધામ;
આજ સાંઝિ સબ મિલિકેં પુજિયેં, પૂજે મનકો કામ હો.
શ્રીકિરતિ...૩૦

અરસ પરસ દૈ ટેર સગન કોં, જો જોહા લૈ નામ;
બાબા મૈયા અપને બીજેંગે ચલિગે ભેગ અબ ધામ હો.
શ્રીકિરતિ...૩૧

હે !, ૧લલિતા ૨ચંદ્રભગા ૩ચપલા ૪ચંદ્રકલા ૫આનંદા;
૬ચિત્રા ૭ચંપકલતા ૮ચંદ્રિકા ૯ચંદ્રલતા સુખકંદા હો.
શ્રીકિરતિ...૩૨

૧૦ચતુરા ૧૧ચંદ્રાનના ૧૨ચિત્રલેખા ૧૩ચંદ્રાવલિ ૧૪નંદા;
૧૫બિમલા ૧૬બ્રજમંગલા ૧૭બિશાખા ૧૮બ્રજવિલાસની ૧૯બૃંદા હો.
શ્રીકિરતિ...૩૩

૨૦કૃષ્ણા ૨૧કૃષ્ણાભેશનિ ૨૨કૃષ્ણાવતિ ૨૩કલકંઠી બામા;
૨૪કલિનિ ૨૫કાવેરી ૨૬કલહંસી ૨૭કુંજરિ ૨૮કુમલા શ્યામા હો.
શ્રીકિરતિ...૩૪

૨૯કુરંગાક્ષિ ૩૦કમલાક્ષિ ૩૧કામલતા ૩૨કંદરપા ૩૩રંગા;
૩૪કૌતકિ ૩૫માલતિ ૩૬માધવિ ૩૭મુગ્ધા ૩૮મંજુકિ ૩૯માનનિ
૪૦ગંગા હો. શ્રીકિરતિ...૩૫

૪૧મનિકુંડલા ૪૨મોહિની ૪૩મૃદુ બૈની ૪૪મનઆતુરિ ૪૫હીરા;
૪૬મધુરેક્ષના ૪૭મંગલા ૪૮મૈના ૪૯મનમથમોદા ૫૦ધીરા હો.
શ્રીકિરતિ...૩૬

૫૧મનોહરા ૫૨મલ્લિકા ૫૩મોહિની ૫૪મનોરમા છબિધામા;
૫૫મધુરા ૫૬મધુરઅયની ૫૭રત્નપ્રભા ૫૮રત્ના ૫૯રૂપા ૬૦રામા હો.
શ્રીકિરતિ...૩૭

૬૧રૂપવિલાસનિ ૬૨રતિકલા ૬૩રતિરૂપા ૬૪ગુનાભિરામા;
૬૫રસલીના ૬૬રસપ્રકાસિકા ૬૭રસઅયની ૬૮ગુલાબિનામા હો.
શ્રીકિરતિ...૩૮

રસ તરિંગની૬૯ રસાત્મિકા૭૦ રસભદ્રા૭૧ હરપા૭૨ હીરા૭૩,
રસાલિકા૭૪ સુરસેનિ૭૫ સૌરભા૭૬ શુભા૭૭ સરોવરી૭૮ લીલા૭૯ હો.
શ્રીકિરતિ...૩૯

સુવાસની૮૦ સુંદરી૮૧ સુચરિતા૮૨ શુભાનના૮૩ સતિરૂપા ૮૪,
સુમંદિરા૮૫ શશિકલા૮૬ સુનંદા૮૭ સુગંધરા૮૮ સુઅનૂપા હો,
શ્રીકિરતિ...૪૦

સોનજુહી૮૯ ધ્મ્નરી૯૦ ઇંદુલેખા૯૧ ગુનચૂડા૯૨ કરિની૯૩,
હંસા૯૪ હરિવદની૯૫ છબિસિંધૂ૯૬ મંજુબિલાસની૯૭ હરિની૯૮ હો.
શ્રીકિરતિ...૪૧

પ્રમદા૯૯ પદ્મા૧૦૦ પ્રેમમંજરી૧૦૧ પ્રિયા૧૦૨ પ્રગલભા૧૦૩ પ્રેમા૧૦૪
કિશોરી૧૦૫ કનકપ્રભા૧૦૬ બંદી૧૦૭ બનદેવી૧૦૮ કુપા૧૦૯
ક્ષેમા૧૧૦ હો. શ્રીકિરતિ...૪૨

તનમધ્યા૧૧૧ તિલકનિ૧૧૨ બાલી૧૧૩
બિરજા૧૧૪ બહુભાષનિ૧૧૫ બાલા,
નીલા૧૧૬ નાગબેલિ૧૧૭ નાગરિ૧૧૮ લક્ષનિ૧૧૯ ચિત્રા રસાલા હો.
શ્રીકિરતિ...૪૩

ચંચલાક્ષિ૧૨૧ નૃત્યકલા૧૨૨ સુગંધરેખા૧૨૩ ચપલાનયની૧૨૪,
સુમધ્યમા૧૨૫ બહુભા૧૨૬ પ્રિયતમા૧૨૭ પદ્માવતિ૧૨૮
સુખઅયની૧૨૯ હો. શ્રીકિરતિ...૪૪

ટીપ:—શ્રીરાધાજી સાથે જે જે સખીઓ સાંજી માટે વનમાં ફૂલ વીણવા આવી હતી તેમનાં નામ ૩૨ થી ૪૪ કડી સુધી ગણાવવામાં આવ્યાં છે. નામ આશરે ૧૨૯ થાય છે. નામની સાથે આંકડા મૂકવામા આવ્યા છે.

ઇત્યાદિક ગોપનકી બિટિયાં, આય જુરી બહુ ઠોર,
‘‘શ્યામાજૂ’’ ઓર ‘શ્યામા’ સખી દુહુ, સબ સખિયનસિરમોર હો.
શ્રીકિરતિ...૪૫

સુમન સિંગાર ઉભય અંગ ઓપત, જોરિ પરસ્પર બાંહિ;
આસપાસ મનગોપી કમલદલ, મુકુલ મિથુન બિચમાહિ હો.
શ્રીકિરતિ...૪૬

ફૂલનકી ઉરમાલ બાલ સબ ફૂલ ગેંદુકા હાથ;
મેલતિ ઝેલનિ ખેલતિ લલના એક એકકી સાથ હો.
શ્રીકિરતિ...૪૭

હંસગવનિ મૃગલોચન ગોચનિ અતિરતિ રૂપગુમાન;
ગાવતિ ગીત ચલી ભલિ પ્રીત સુ, પોહોચી દ્વાર વૃષભાંન હો.
શ્રીકિરતિ...૪૮

દેખત માય ધાય ઉર લાઈ, તુરત હિ અરઘ બઢાઈ;
ભીતર ભુવન લઈ સબ લાડલિ, આરતિ કરિ સુખપાઈ હો.
શ્રીકિરતિ...૪૯

કાશ્મીર કસ્તુરી સુરભા શાંમાજુ લીપી ભીતિ;
કામધેન ગોમય રચિ સુંદર સાંઝી સુમનન ચીતિ હો.
શ્રીકિરતિ...૫૦

ધુપદીપ ધરિ ભોગ આચમન બીરી આરતી ઉતારિ;
ગાવત ગીત પુનિત-પ્રીતસોં રાધાદિક સકુમારિ હો.
શ્રીકિરતિ...૫૧

પુછિ પ્રભાવતિ, કો એ નઈ સખિ? લલિતા ઉત્તર દીન;
નંદગામકિ હૈ, બિછુરિ જૂથ, બન મિલિ, બડિ સાંઝી
શ્રીકિરતિ...૫૨
પ્રવીન હો.

ભઈ અબેર અકેલી જાય કિત?, સંગ સહેલી ન કોઈ;
લાઈ સાથ હમ પ્રીતિ, પ્રિયાસો રેંહેંગી સંગમેં સોઈ હો.
શ્રીકિરતિ...૫૩

પ્રસન્ન ભયે સુનિ રાનિજુ, સબસોં બચન કહ્યોં હિત ચાર;
કૈગ્યો ન્હોર ઘર, આજ લાડિલી સંગ કરો યાંહી બ્યારુ હો.
શ્રીકિરતિ...૫૪

પ્રભાવતી પ્રીતિસોં પરોસ્યો, બ્યારુ કિયો સબ સંગ;
સબ સખી ગઈ અપને (૨) ઘર, રહી જુગલ નવરંગ હો.
શ્રીકિરતિ...૫૫

સ્ત્રી શૃંગાર દિયો લલિતાકું, ધર્યો રસિકવરરૂપ;
સઘરિ નિશા સુંદર સુખ લૂંટ્યો, દુહુ રતિ પ્રવીન અનૂપ હો.
શ્રીકિરતિ...૫૬

શ્રીરાધા મોહન યો શરદ નિશા, સબ કરત બિહાર;
દયા પ્રીતમ દંપતી લીલા પર, તન-મન-ધન બલિહાર હો.
શ્રીકિરતિ...૫૭

इतिश्रीकृष्णदास कवि दयाराम विरचिता श्रीजुगल
किशोर शरद विलास सांझी लीला सम्पूर्ण ॥

॥ श्रीकृष्णः ॥

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभाय नमः ॥

“श्रीवृन्दावन विलास”

“धागेनतीनकधी” “प्रबन्ध”

તાલ ચર્ચરી માત્રા ૪

શ્રીવૃંદાવન અસધૈયૈં, પ્રીતમ પ્યારી રસ પૈયૈં (ટેક)

શ્રીકૃષ્ણધામ, અભિરામનામ, જનપૂર્નકામ; વ્રજમંડલમધિ શ્રીવૃંદાવન ચિદ્‌ઘન અનૂપ, રસરૂપ, લાલ વ્રજભૂપ; કૃષ્ણલીલા લલિત હિત હેતુ ધારિ, જડતાઈ જાનિ, જીવ નગ ખગ મૃગ, જહાં લતા કુંજ, તૃન વિરુદ્ધજો, સો સબ શોભિત, સત તન કાલ ગુન પ્રભાવ, તહાં જહાં જંતુ અખિલ, અવિરુદ્ધ શુદ્ધ, શુચિ બુધિ, સિંહ મૃગ સંગ ચરત, વિહરત રત સહ, મદ કામ ક્રોધ લય લોભ આદિ સબ, ઋતુ વસંત, આદિ સુલસત, સબ અચલ નિરંતર, બનગન, અગનિત આન, અમિત ફલફૂલ હુ, તહું નહિ યહ આનંદ, સુખ કંદ, જુગલ સુખચંદ; બિના બ્રજલલન બૃંદ; તટ નિકટ નિપટ, નંદનિ કલિંદદુઃખદંદ નિકંદનિ, ભાનુનંદનિ, નંદનંદન કેલી, અમંદ વહ મંદ, વૃંદ વૃંદારકમૈં, જ્યોં રમારવન, ત્યોં બનનિમૈં બૃંદાબન, સુદેસ અતિ, અખિલ સુડામનિ, બૃંદાબન બૃંદાબનમોં, શ્રીઅનંત મહિમા, અંત ન અનંતસોં, કછુ છબિ શ્રીમદન બરનિ, દ્રુમ જાતિ જેતિ, જહાં સબ સુરદ્રુમ સમ, ભુમિ રજકન, સબ ચિંતામનિ, સો ચિંતિતફલ દાયક, લાયક નાયક, કલ્પવૃચ્છકે તરવર સબહેતુ, વૃચ્છ પ્રતિ વૃચ્છ, દ્વિભુજ, વ્રજરાજ, રાજિ, મુરલીધર, નટવર, ચતુર્બાહુ, શ્રીધર, પ્રતિદલ, દલબલ, અસ દ્રુમગન, વિચિત્ર ભાતી,

અમિત જાતિકે, પારિજાત૧ મંદાર,૨ કુંદ૩ મુચકુંદ૪ કલ્પદ્રુમ ૫ હરિચંદન૭, ચંદન૬ કેસર૮ સંતાન૯ અંબદ્રુમ૧૦ કદંબ૧૧ નિંબ૧૨ અરુ અશોક૧૩, પલ્લવ૧૪ માધવ૧૫ ચંપક૧૬ કદલિ૧૭, કેતકી૧૮ પીપરિ૧૯, પીપર ૨૦ પલાસ ૨૧ પાડલ ૨૨ પનસ ૨૩, બૃચ્છ પુંનાગ ૨૪, પ્લક્ષ૨૫ શાલ્મલી ૨૬, તાલ ૨૭ તરતમાલ ૨૮, શ્રીફલ૨૯ કૈફલ૩૦, જાયફલ૩૧ જાયપત્રિકા૩૨, લોંગ૩૩ એલચી૩૪, અમરબિલ્લિકા૩૫, દાખ૩૬ બદામ૩૭, ચિરોંજી૩૮, ચારુ અરુ મિરચ૩૯ સુંઠિ૪૦, કૃષ્ણા૪૧ હરિતકી૪૨, અરજુન૪૩ પ્રવાલિ૪૪ ગુંજાવલ્લી૪૫, નાગવલ્લરી૪૬, અનાર૪૭ પીસ્તા૪૮, જામફલી૪૯ કમરખ ૫૦, સીતાફલિ ૫૧ બદ્રિ ૫૨, જંબૂદ્રુમ૫૩ રાયનિ ૫૪, બટ ૫૫ અમ્લિકા ૫૬, ધાત્રિવાસા૫૭, અગસ્ત ૫૮ અંજીર ૫૯ ઉદંબર ૬૦ પારસ૬૧ પીપર૬૨, રત્નજોત૬૩ મલયાગરાદિ૬૪, દ્રુમલતા, ભુમિ રહિતા, વિચ લસુ (૨) વૃક્ષબેલિ અતિ સુસુમ કુસુમ, સુનુ ! કમલ૧ કુમુદ ૨, કેતકિ૩ કમોદ૪, કરનિકાર ૫, કિમકરબાર ૬, કુબ્જક૭, કંચનલતા૮, કદંબ૯ અરુ કેસર૧૦, કુસુમ કલંગી૧૧, કુંભી૧૨ કોકિલ૧૩, કુંદ૧૪ કલપદ્રુમ૧૫, પારિજાત૧૬ મંદાર૧૭, સેવતી૧૮, સુભાગ્ય સુંદરી૧૯, સદાગુલાબ ૨૦, ગુલાબ ૨૧ માધુરી ૨૨, માધવિ ૨૩ માલતી ૨૪, મુક્તાફલબેલી ૨૫, મોતિયા ૨૬ મલ્લિકા ૨૭, મૃગમદબેલી ૨૮, કેવરા ૨૯ જાતિ૩૦, જુયિકા૩૧ રાયબેલિ૩૨, અરબકુલ૩૩ બોલમરિ૩૪ બંધુક૩૫, બસંત૩૬ ચારુ ચમેલી૩૭, ચંદ્રલતા૩૮ ચંપક૩૯, અતસી૪૦, ધનમાર૪૧ નિવાર૪૨, કનકપુષ્પ,૪૩ શૃંગારહાર૪૪, દાવદિ૪૫, ગુલતોરા૪૬ ગુલઅબ્બાસ૪૭, બેરી૪૮ ગુલસબ્બા૪૯, નાફરમનિ૫૦ ગુલાલા ૫૧, અરુ કલ્હાર ૫૨, મિખંદી૫૩, મલયમાલ ૫૪, સુભસુગંધિ, રહીં દિસ, સુખ સમૂહ, છબિ બૂંદ (૨) મનમોહન વિપિન, હરિરૂપરાસિ રસ, કહેંજુ, કહાં લગા ગયે !
શ્રીવૃંદાવન...૧

ટીપ—આ પ્રબંધના ચાર શ્લોક છે, પહેલો પૂરો થયો. એમાં

શ્રીવૃંદાવનમાં આવેલા વૃક્ષો ને પુષ્પો ગણાવ્યાં છે. વૃક્ષો ૬૪ અને પુષ્પો ૫૪. શ્રીદયારામભાઈનું વનસ્પતિ પરત્વેનું જ્ઞાન સુચોટ ને સંગીન હતું જ એ બાબતની આ ચોક સાવ સાચી સાખ પૂરે છે. જ્યાં જ્યાં અલ્પ અને અર્ધવિરામ કરવામાં આવ્યાં છે ત્યાં ત્યાં અટકતા અટકતા ગાવાનું છે. (ચૌક–૧)

અસ સુભગ વૃચ્છ, લચ્છાંન લચ્છ, કહું સઘન ગુચ્છ, કહું બીર ગુચ્છ; કહું પાંતિ (૨), અદ્‌ભુત ભાંતિ, કહું (૨) તરુવર વર એક જાતિ; પ્રત્યેક ભિન્ન, કહું લીન છીન, કહું પીન; કહુંક બગમેલ, કેલિથલ; કહુંક ચોક, અધ ઉર્ધ્વઝોક, લતકોક, ઐંન, પિય કમલ-નૈંન, સુખદૈંન, હેતુ મનુ ઐંન મૈંન; બને કુંજ ભુવન, લખિ ઉપજચૈંન, સ્વતસિદ્ધમૈંન, મનુબિરચિ મૈંન, અસ અમિત ઐંન, બરનત બનૈં ન, બનિ દિખત નૈન, મનોં ધોમરૈંન, છબિ ઉપમા હૈં ન; અર્સ સદન (૨) પ્રતિ સમીપ સરુવરિ, વારિસીત, વારિજ સહિત, અલિગન ભ્રમિત, મકરંદ હિત, મલરહિત; સહિત અમિ, અમિત દ્રુમનલિ, ફૂલિ (૨) તટઝુલિ, ઝુમિ જલ પદપપાંતિ, અદ્‌ભુત સુહાંતિ, ચહું ઓર મોર૧, કલસોર, હંસ ૨ વર બંસશબ્દ, શુભ સારસ૩ ચકોર૪ ચકવાક૫ ચાતક૬ પારાપત૭ કીર૮ સારિકા૯ કારંડવ૧૦ કોકિલાદિ૧૧ દ્વિજગન; સમય સમઝિ સબ, રતિમદ ઉદ્દિપક, અનુકૂલ દંપતી રસિકરાય રાધા મોહન–તસ શબ્દ કરત ખગ મધુર (૨), અસ જલજ થલજ, ફુલ મિલિત લલિત અતિ ભૌંર ઉડાવત પરાગ, ઉડિ (૨) પરત, હરત હિય, પરત ન કહી છબ, કુસુમ ધુરી ધૂંધરી. કુંજ સુખ પુંજ, ગુંજ અલિ સુમન લતનિ પગ, સ્વામિ સુખદ સુરઆંન કરત, મનુ ઉડત અલિંદ જબ પુષ્પ બિલુલિત, અમૃત ફુહિ, સુખ ગુહિ બરખત મનુ હરત, કેલિ-શ્રમ, ભૂમિ કનક મનિમય, કોમલ બલ, અમલાદ્ર શસી દિખિયત, સબ પ્રતિબિંબ, મનોં મહિ મૈં હુ, ઓર બન કુંજ (૨) પ્રતિ, કેલિ, મદન કે અખિલ ઉપરકર બન હિં રહે હૈં; ઇંદુ અલૌકિક

પૂરન સદા, મધિ ઉદધિ રહત હૈં, તિનકે અચ્છ-સીતલ કર નિકર, કૈંધી રહત બન કટિક છબીસી, ચારુ ચંદ્રિકા, કુંજ રંગમગ, પ્રમરિ પગત જગ, સુષમા કહત બનત નહિં, છનુ સીતલ૧ મંદ૨ સુગંધ૩ હરન દુખ ત્રિબિધ પવન, મન હરન કરત; ઇત શ્રી યમુના ગંભીર નીર, સુચિ વહન, પ્રેમબશી, લલિત લહરિ, ગલિ, મનિ મંડિત, કુંદ તીર, રચિર જહાં, જગમગાત તટ ઘાટ, ઐનિતર જટિત ચામિકર રતનમનિમય, બિટપ લપટિ રહિ લતા લલિત, ભરિ ફૂલ ઝૂલિ જલ, કૂજિત સારસગન મરાલ, અરુ બિકસિત પંકજ પંચ જાતિ હૈ, રક્ત૧ કોકનદ૨ નીલોત્પલ૩ પુંડરિક૪ સેત૫, ઔ અસિત ઇંદિવર પીત બરન અરવિંદ, ફૂલિ રહે કુમુદ, મધુપ મકરંદ મત્ત રમગાન કરત, જહાં ન્હાન કરત, સબ તીર્થ ક્ષેત્ર પુરિ ધામ અરિ નમ પ્રયાગરાજ, નિતિ નિકાલ અદ્ધા પુનિત હોનકોં શ્રીચંદ્રવશા ચર્મન્વતી૨ સિંધુ૩ ચક્રભાગા૪ સરસ્વતી૫ સરયૂ૬ સોનભદ્ર૭ સુરસા૮ શતદ્રુશા૯ કીરાવતી૧૦ તામ્રપરની૧૧ તનયા૧૨ કૃષ્ણા૧૩ કાવેરી૧૪ તુંગભદ્રા૧૫ કૃતમાલા૧૬ ગોદાવરી૧૭ ગોમતી૧૮ ફલ્ગુ૧૯ ગંડકી૨૦ નર્મદા૨૧ રેવા૨૨ ક્ષિપ્રા૨૩ મહિ૨૪ પૂર્ણવેદિકા૨૫ વેદવતિ૨૬ ક્ષાતા૨૭ અવરોદા૨૮ વૈહાયસિ૨૯ બેના૩૦ પયસ્વીની૩૧ બેની૩૨ ભીમરથી૩૩ નિરવિંધ્યા૩૪ બેદસ્મૃતિ૩૫ નદી પયોષ્ણિ૩૬ મહાસુર નદી૩૭ ઋષિકુલ્યા૩૮ કૌશિકી૩૯ અંધનદ૪૦ ત્રિસામા૪૧ મહાકચનિ૪૨ દશવતી૪૩ ઓઘવતી૪૪ સુમતવતી૪૫, કાસ્યપી૪૬, સુધેશા૪૭, પયોરણ્યા૪૮ વિશ્વા૪૯, અસક્તિ૫૦ અરુ વિતસ્તાદિ૫૧ નદી પતિત પાવની, સકલ સ્વામની, ત્રિપથ વિલસિતા, ચંદ્રચૂડ સિર જટાજૂટમેં, સતત નિવાસીની, અલક નંદિની, આતતા, ગુરુ તલ્પગદ્રોહી, ગો, જનની જનક, નૃપ, શિશુ, અમવા હતિન, સુરાપી બ્રહ્મહત્યાદિક ઉગ્ર પાતકી, સબ સુચિ જાતો પય પરસત હોત બેહમન્ય, સો શ્રીગંગાપર, જાહિ

પુરુષપદપદ્મ તોય, તાકે ઓનારી સારભૂત શ્રીમદ્ પુગાન પુરુષોત્તમ નિનકી પર્મ પ્રિયા પટ જમુનારાનીપઉ, શ્રીમહારાનીજુ, રાજત તટ, શ્રીતુલસીવૃંદ, મહા સુગન્ધિ, શીતનુ ઇત્યાદિક અતિ અકથિત શોભા ચિંતન ચિત લલચૈયે.

શ્રીવૃંદાવન.....(૨)

ટીપઃ—બીજો ચોક પૂરો થયો. આમાં ૧૧ પક્ષીઓનાં અને આશરે, ૫૩ નદીઓનાં નામ ગૂંથી દેવામાં આવ્યાં છે. (૨)

જહાં સદાહિ શ્રીનંદઢોટા, તરુનિજન તટા, ચારુ પનઘટા, કદંબ દ્રુમઘટા, સખ્ય નિકટા, કરિત ખટપટા, ખેલંત ગરકટા અજન્ય છેલછટા, મયૂર મુકુટા, કુંડલ સુકેં જટા, ગુંકત કચલટા કેસરી ઉટ્ટટા, રાજત પીતપટા, ઉપાંગર કટા, એસે બર નટા, ભરિત ઉક્ષટા, થહ લટપટા, ધર્મ સહખટા, મીન સબ ગટા, બસત નિજગટા, અધીન નીપટા, બંશી છાંડિ બટા, રાવે સુખરટા, રતિરનભટા, મદન મદકટા, રુપરસ ડટા, સતિપન છુટા, ગ્લાનિ માન ઘટા, કુલાગન દિટા, દિખત સુર ટટા, બચ્છ સંગ છુટા; ચરાવત, બેનું બજાવત, ગાવત ગીત, કોઈ મોર ચંગ, 'કર ઉપંગ', મૌઅરિઉ મધુરી બજાવત શૃંગિ૪ શબ્દ પિપિકાર કરત, કુઈ ગ્વાલ પાંનિ ખંજરીપ ખુમક ખુમ ખુમ (૪), તામેં તારીસૂ તાલદેન કોઈ બદત બેંન મુખ તતથેઈ તાથેઈ, તિગડતત્ત થેઈ થેઈ (૪), તિન બિચ નટવર નૃત્ય કરત વર છુમ (૪), છુમક (૨) છુમ, ગધુર મોરલીદ સુર તનંતાનંતંતનનનનનન, સંગરુન તિર્યા બજત, બિબિધ ગતિ એસેં રચિત, નિનિ બાલ કેલિ હરી, સુબલ૧ સિદામા૨, તોક૩ ઋષભ૪ અરજુન૫ કૃષ્ણ૬ અંસૂ૭ મધુમંગલ૮ વિશાલાદિ૯ વલ્લવ વલ્લભ પ્રભુ, વસ્તુ પરસ્પર એક એકકી ઝપટી ખાત, ઉંહેંકાવત, ચોરત દેત વ્હોર ફિર લેત દેત હિત હસિ (૨), ખેલત મુગ્ધ ભાવ બલ, ગગન પંખા ઉડિ છાંડિ પરે છિનિ તાહે ગહન કો સંગ

(૨), ફિરિ બોલ બિહંગમ, મૃગ પશુ આદિ, સુતેસેહિ, બંનિ બોલ દિખાવત આવત અસુર ખલ જાંનિ જગતપતિ મારિ દેત ગતિ, ઔર હુ લીલા અનેક ભાંતિક બહુ, કૃષ્ણ મનમોહન લાલ મધ્ય નિસા મધુરિ ધુનિ, વિશ્વમોહતિ મોરલી બજાવત, વ્રજ સુંદરિકે ગાય નામ વ્રજરાય બુલાવત, સુનિ (૨) આવત, બૃંદાબન શ્રીયમુના તટ જહાં નવ પલ્લવ દ્રુમ ધાઇ લટા બનબેલિ, કેલિમય લતાભૂમિ ફેલફૂલ ઝુમિ મકરંદ લુબ્ધ, ગન મધુપ ઘુમિ ઝંકાર કરત મન હરત, રસિક રસભરત, ચંદની ચહોંદિસ છિટકી, લપટ સુગંધી, વિવિધ પુષ્પકી, છાહિ રહિ છબ, તાહિ સમય શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર પ્રભુ રસિકરાય છબિ મદન મનોહર, ત્રિલોક સુંદર, ત્રિભંગલલિત, સુનટવર નાગર રૂપ ઉજાગર, સદગુન આગર, સર્વોત્તમ, કંદર્પ કોટિ લાવણ્ય, છૈલ બાંકે બિહારિ, નિતનવ કિસોર, સિર મોર મુકુટ, પટપીત. કાછનિ બનિકની મનિ બન વૈજયંતી સહ નકબેસર વર સુભગ અમલ ઉજ્જલ મુક્તાફલ લટક અધર પર, ચિબુક ચારુ ચિત ચોર જોર, છબિ જુગ કપોલ, કરનન અમોલ, કુંડલ સુલોલ પરિ ઝાંઇ ડોલ રતનારે નૈંન રસરંગ ઐંન બડકે સુસેન મનમોહનમૈંન, કહત બૈનં ન સુભ તિલક ભાલ, વિચ ભ્રુકુટિ લાલ, મુખ કોટિચંદ છબિ મંદ કરત, નખસીખ અમોલ આભરન, ચરન નેપુર સુલોલ રવ, પિચ્છ ગુચ્છ અવતંસ મુક્ત પ્રતિઅંગ અમિત માધુર્ય ધિર્યહર, લલિત લાલ ઐસે લખી મોહિત કહત સુનહુ કછુ બાઇ ચિતવત પ્રચુર પ્રેમભરિ જાંનિ, રસિકવર સબ સનમાંનત પરિરંભન, ચુંબિ અધરરસ પિવત પરસ્પર, ઉરોજ મરદન, રદન સદન, છત કેરજ ઘાત, કટિપટ કૃતસિથલિન, રતિરસ બિલસન, પ્રવીન સુંદરિ, નખસીખ સુંદર, તરનિ મનોહર, પ્રિતમ પ્રનયભરી, કછુક નાસ કહું; શ્રીચંદ્રાવલિ૧ લલિતા૨ લલના, ચંદ્રભાગા૩ શ્યામા૪ ચંદ્રકલા૫ ચિત્રા૬ ચંપકલતા૭, ચંદ્રિકા૮ ચંદ્રલતા૯, ગવુરા૧૦ સખિ. ચંદ્રાનના૧૧

ચિત્રલેખા૧૨, વિમલા૧૩ વૃંદાજુ૧૪ બિશાખા૧૫ બ્રજમંગલા૧૬, રમા૧૭ કૃષ્ણા૧૮, કલકંદિ૧૯, સ્યામા ૨૦ કાવેરી૨૧ કલહંસી૨૨ કમલા૨૩ કુરંગાક્ષિ૨૪ કમલાક્ષી૨૫ કામલતા૨૬ કંદરપા૨૭ રંગા૨૮ કેતકી ૨૯ માલતિ૩૦માધવિ૩૧ મુગ્ધા૩૨ મનિકુંડલા૩૩ રંગા૩૪ ગંગા૩૫ મનમથગોદા૩૬ મનોહરા૩૭ મલિકા૩૮ મોહિની૩૯ મનોરમા૪૦ રત્નપ્રભા૪૧ રૂપા૪૨ રૂપવિલાસનિ૪૩, રામા૪૪ રતિકલા૪૫ રસલીના૪૬ સુરસેનિ૪૭ સૌરભા૪૮ પ્રિયતમા૪૯ શુભા૫૦ સરોવરી૫૧ સોનજુહી૫૨ ઈશ્વરી૫૩ ઈંદુલેખા૫૪ ગુણચૂડા૫૫ પ્રમદા૫૬ પદ્મા૫૭ પ્રેમમંજરી૫૮ કિશોરિ૫૯ કનકપ્રભા૬૦ હંસા૬૧ નૃત્યકલા૬૨ નાગરિ૬૩ બલભા૬૪, સબ બડભાગિનિ શ્રીબ્રજલલના ચરનકમલ સિર નૈયેં.

શ્રીવૃંદાબન અસ ધૈયેં..........(૩)

હરિ હિલમિલ રસનિધિ રાસ રચ્યો, અતિ અદ્ભુત શોભા, સબ મન લોભા, મનુહર મંડલ, વિવિધ (૨) કે વાદ્ય બજાવત, બિન૧ બાંસુરી૨ અમૃતકુંડલી૩ જલતરંગ૪ સુર, મૃદંગ ૫ ડફ૬ મુરચંગ૭ ઝાંઝ૮ ખંજરી તાલ૯ મૌચરી૧૦ ગુદકિ૧૧ ગિરગિરી૧૨ મધુર મંજિરા૧૩ તંબૂરા૧૪ રવાબ૧૫ સ્વરમંડલ૧૬ સારંગી૧૭ ઉપંગ૧૮ સરોદ૧૯, સપ્ત સ્વર સહ, તીન ગ્રામ, મિલિ ઇકઈસ મુરછન, લાગડાટ ભર, સરિગમપધની, નિધપમગરીસા, આરોહી અવરોહી ભેદસોં, ગાન કરત સબ, મધ્ય મનોહર, રાધામોહન, વેષ્ટિતમંડલ, બ્રજભક્તનકોં, દે લલના બીચ, ઈક (૨) અચ્યુત, નૃત્ય કરત હૈં; મિલિ મૃદંગ, સંગીત સાજ, અદ્ભુત અવાજ, ગતિ ધ્રાંગ (૨) થિક, ધા ધિ લાંગ (૨), ધિ મ કિ ટ, ગિગિંડ થૈં (૨),

---

ટીપ—જ્યાં જ્યાં અલ્પ અને અર્ધવિરામ મૂકવામાં આવ્યાં છે ત્યાં ત્યાં અટકીને ગાવાનું છે. ૬ વાજિંત્રોનાં, ૯ સખાનાં અને આશરે ૬૪ વ્રજસુંદરીઓનાં નામ આ ચોકમાં આપવામાં આવ્યાં છે.

કટટક ધુધું, ઉઘટેં સુલટ ગત, મિલકેં મંજિરા કિટકટ તિક, (૪) કર (૫), (૨), કરતાલ તામેં, મુનિ બજત ઘૂઘરૂ ઘુમ (૪), ઘુમક (૩), ઝરરર ઝરરરર ઘું, અરપ તિરપે, કર ઉલટ પુલટ, રસભેદ ભાવ, પિય ન્હાવ દિખાવત, હસ્તક ભેદ, સંગીત શબ્દ, ઉઘટત અવઘટ ગતિ, મુખ ગટ લગિ રહિ તિગડ તતાથેઈ, થા થિ લાંગ (૨), તત્ થેઈ થેઈ (૪) ઉઠિ તરંગ કલગાન મગન પોં, સુર વિતાંન તનિ મિલી ઝુનક મંજિર અધીર, કંકન કિંકની, ધુનિ શ્રુનિ સનિ, તાલ તરલ ગત, મૃદંગ ચંગ ઉપંગ એક સુર જુરિ રહે, મૃદુલ મુરજ ટંકાર, તારિ ઝંકાર, પંત્રકે ત્યાર, ભૌર ગુંજાર, સબહિ ઇક સાર, કેલિ રસ રહ્યો દસોં દિસ, તેંસીહિ મૃદુ પદપટક, ચટક કત તાલકર, કુંડલ લટકનિ, મટકનિ ઝટકનિ, પિય મુક્ત ઝલકે ઝલ, મુકુટ લટક લટ, અલક મલક, મૃદુ થર હરાય, ગતિ લેત લાડિલી-લાલ, વ્રજબાલ, રાગનિ રાગ ગાન, અદ્દભુત લાગ, અનુરાગ મગ્ન, લખિ શ્રમિત, પવન સુખરૂપ ત્રિવિધ, દ્રુમ વિવર ઉડત સુર મનનનનનનન, લગત, લપટ, ઝુકી ઉડત ભૌંર, સુર સુનનનનનનન અનુરત ઘુઘરી ચલત નૂપુર રવ ઝન (૭), મૃદંગ નવ ઘનઘોર નાદ મિલિ ઘન (૭), ગગન ઠેઠ સુર વિમાન, અચક્ષિત શબ્દ માત્ર સુનિ, હાવભાવ રસ કટાક્ષ, મલકનિ નૃત્ય ગાન, ગુનરૂપ કુંજ રતિ, જલ બિહાર રતિ, રાસ રંગ સુખ મૂર્તિમાન, શ્રૃંગાર સાર રસ, કાહા બનિ બરનન, અલ્પ બુધ મતિ, શેષ મહેસ સુરેસ વેદ વિધિ ગનેશ મતિપતિ પાર ન પાવત, બાંછિત મગ રજ અજહુ ન લહિ અજ, શ્રીવૃંદાવન રંગમહેલ, સુખસેંલ કેલ, શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર રાધિકા બસત જહાં, અખંડ અચલિત અચલ રાસ, અચલિત સબ લીલા, નવલ (૨) નીતિ, પ્રેમપયોધિ ઉમગિ રહ્યો

ટીપ—જ્યાં જ્યાં અલ્પ અને અર્ધવિરામ મૂકવામાં આવ્યા છે ત્યાં ત્યાં અટકતા અટકતા ગાવાનું છે ૧૯ વાજિંત્રોનાં નામ આપવામાં આવ્યાં છે.

જહાં, ઉડત કેલિ કલ્લોલલોલ, ચિત્ત હોત ન ચિંતત, અજ ત્રિગુન
અંતક અગચર પર, પૂર્ણબ્રહ્મ પુરશોત્તમ પરમાનંદકંદ, બ્રજભૂપ
રાધિકા, સકલ ગોપીજન એકરૂપ, બ્રહ્મ અનૂપ, અકલિત, થકત
બાંનિ મન, અતર્ક લીલા, પરમ પવિત્ર ચરિત્ર, કૃષ્ણરસં દયારામ
નિતિ ગાય ધ્યાય (ધાય) રતિ બાર (૨) બલજૈયે
શ્રી બૃંદાબન બસ પૈયે...........(૪)

। श्रीवृन्दावनविलास सपूर्ण ।

॥श्रीकृष्ण॥

॥श्रीवल्लभः॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभाय नमः ॥

"श्रीकृष्णनामामृतधारा ग्रंथ
अनेकग्रन्थसारसमुच्चयकृत्"

ભગવન્નામના શ્લોકઃ—

શ્રીમદ્વલ્લભવિઠ્ઠલા વ્રજપતે વંસીધરા શ્રીધરા,
શ્રીકૃષ્ણપુરુષોત્તમા પરિવૃઢા પીતામ્બરા શ્રીકરા
ગોપીશા ગુણસાગરા ગુણપરા ગોપાલ ચૂડામણે,
રાસેશા રસિકેશ્વરા રસનિધે રાધાપતે પાહિ મામ્ ૧
શ્રીગોપીજનવલ્લભા ગિરિધરા નન્દાત્મજા નાગરા,
શ્રીકાન્તા નરકાંતકા નટવરા નારાયણા નૃહરે,
પરમાત્મન્ પરમેશ્વરા ભયહરા ભક્તિપ્રિયા ભૂધરા,
પૂર્ણાનન્દ પરાત્પરા મધુરિપો ગોપીપતે પાહિ મામ્ ૨
શ્રીરામા પુરુષોત્તમા નરહરે નારાયણા કેશવા,
ગોવિન્દા ગરુડધ્વજા વૈકુંઠાધિપતે ચરાચરપતે
લક્ષ્મીપતે પાહિ મામ્ ૩
હે ગોપાલક ! હે કૃપાજલનિધે ! હે સિન્ધુકન્યાપતે !,
હે કંસાંતક ! હે ગજેન્દ્રકરુણાપારીણ ! હે માધવ !;
હે રામાનુજ ! હે જગત્ત્રયગુરો ! હે પુંડરીકાક્ષ ! મામ્,
હે ગોપીજનનાથ ! પાલય, પરમ્ જાનામિ ન ત્વાં વિના. ૪

શ્રીનારાયણ પુંડરીકનયન શ્રીરામ સીતાપતે,
ગોવિન્દ અચ્યુત નન્દનન્દન મુકુન્દાનન્દ દામોદરે;
વિષ્ણો રાઘવ વાસુદેવ નૃહરે દેવેન્દ્ર ચૂડામણે,
સંસારાર્ણવકર્ણધારક હરે શ્રીકૃષ્ણ તુભ્યં નમઃ. ૫
શ્રીકાન્ત કૃષ્ણ કરુણામય કંજનાભ,
કૈવલ્યવલ્લભ મુકુન્દ મુરાંતકેતિ.
નામાવલિં વિમલમૌક્તિકહારલક્ષ્મી,
લાવણ્યવચનકરીં કરવાણિ કણ્ઠમ્. ૬
શ્રીરામેતિ જનાર્દનેતિ જગતાં નાથેતિ નારાયણેતિ,
આનન્દેતિ દયાપરેતિ કમલાકાન્તેતિ કૃષ્ણેતિચ.
શ્રીમન્નામમહામૃતાબ્ધિલહરી કલ્લોલમગ્ન
મુહુ મુંહ્યંતં ગલદશ્રુનેત્રમવશં માન્નાથ નિત્યં કુરુ. ૭
શ્રીકૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ ગોવિન્દ કૃષ્ણ,
ગોવિન્દ ગોવિન્દ ગોપાલ કૃષ્ણ;
રાધાપ્રિયે રામ સહોદર શ્રી,
ગોધૂલિધુમ્રિત[1] ગોપાલ કૃષ્ણ. ૮
શ્રીકૃષ્ણ ગોપાલ હરિ મુકુન્દ,
ગોવિન્દ હે નન્દકિશોર કૃષ્ણ.
હે યશોદાતનય ! પ્રસીદ,
શ્રીવલ્લવીજીવન રાધિકેશ. ૯
શ્રીકૃષ્ણં મુરલીધરં ગિરિધરં પૃથ્વીધરં શ્રીધરમ્,
કૃષ્ણદ્યુતકિરીટકુણ્ડલધરં પીતામ્બરં સુન્દરમ્;
આલોલાધરપલ્લવૈર્મુરલીકામાપૂરયન્તં મુદા,
મૂલે કલ્પતરુ ત્રિભંગ લલિતં ધ્યાયેત્ જગન્મોહનમ્. ૧૦
ગોવિન્દ કેશવ જનાર્દન વાસુદેવ,
વિશ્વેશ વિશ્વ મધુસૂદન વિશ્વરૂપ;

---

[1] ગોધૂલિધૂસરિત.

પદ્મનાભ પુરુષોત્તમ પુષ્કરાક્ષ,
નારાયણાચ્યુત નૃસિંહ નમો નમસ્તે ૧૧
શ્રીરામ નારાયણ વાસુદેવ,
ગોવિન્દ વૈકુણ્ઠ મુકુન્દ કૃષ્ણઃ
શ્રીકેશવ અનન્ત નૃસિંહ વિષ્ણો,
માં ત્રાહિ સંસારભુજંગદષ્ટમ્, ૧૨
અચિન્ત્યમવ્યક્તમનન્તમવ્યયમ્;
વિભું પ્રભું ભાવિનં વિશ્વભાવનમ્,
ત્રૈલોકવિસ્તારવિચારકારકમ્,
હરિં પ્રપન્નોઽસ્મિ ગતિં મહાત્મનઃ ૧૩
ગોવિન્દ ગોવિન્દ હરે મુરારેઽતિ. ૧૪
શ્રીમદ્ ગોવર્ધનેશેઽતિ. ૧૫
નમો નમઃ કારણવામનાયેઽતિ. ૧૬
રામનારાયણ અનન્તેઽતિ. ૧૭
કેશવ ક્લેશ નાશયેઽતિ. ૧૮
અચ્યુત અનન્ત ગોવિન્દેઽતિ. ૧૯
શ્રીગિરિધર ગોવિન્દેઽતિ. ૨૦
જયતિ બરધિગતેઽતિ. ૨૧
જય જય મહારાજેઽતિ. ૨૨
શ્રીશેઽતિ. ૨૩
અચ્યુત કેશવેઽતિ. ૨૪
'વેદાનુદ્ધર' ઇત્યાદિ. ૨૫
શ્રીયજ્ઞ કપિલો કુમાર દત્તો મુનિ મોહિનિ,
હંસો વ્યાસ પૃથુ ધ્રુવો હય ભિષગ્ દેવર્ષિ નારાયણ;
મત્સ્ય કૂર્મ વરાહકો નરહરે ખર્વ ત્રિરામાભિધઃ,
કિલ્કિદ્વિમે રમતા હિ સુખદા શ્રીવાસુદેવાત્મજા. ૨૬

હે દેવ હે દૈત્યાદિ. ૨૭ શ્રીમન્નૃસિંહાદિ ૨૮

શ્રીવલ્લભેશ ગુરુદેવ શ્રીવિઠ્ઠલેશ,
શ્રીકૃષ્ણ ગોપીજનવલ્લભ ગોકુલેશ;
ગોપાલબાલ વ્રજભૂષણ રાધિકેશ,
ગોવર્ધનોદ્ધરણધાર નમો નમસ્તે. ૨૯

[1]શ્રીવર્દરાજ વ્રજરાજ વ્રજેન્દ્રનાથ,
શ્રીરાધિકારમણ રાસવિહારકારી;
આનન્દકન્દ પરમાનન્દ દુઃખકારી,
વૃન્દાવનેન્દુ યમુનેશ નમો નમસ્તે. ૩૦

રાધિકારમણ રાસવિહારી, ગોપિકાપતિ પ્રભો ગિરિધારી;
ગોકુલેશ વિભુ કેશવ કૃષ્ણ, શ્રીહરે શમય ક્લેશ શમય. ૩૧

અચ્યુત અચ્યુત હરે પરમાત્મન્, કૃષ્ણ રામ પુરુષોત્તમ વિષ્ણો;
વાસુદેવ ભગવાનનિરુદ્ધ, શ્રીપતે શમય દુઃખમશેષમ્. ૩૨

છપ્પા

શ્રીકૃષ્ણ રામ હરિ શિવપતિ ધ્રુવ વિશ્વનાથ પ્રભુ,
સૂર શૌરિ દૃઢ જ્યેષ્ઠ શુચિ વિષ્ણુ જિષ્ણુ વિભુ;
સર્વ શર્વ પૃથુ મત્સ્ય કૂર્મ બુધ વ્યાસ દેવવર,
શ્રીશ શાંત ભવસ્વામી શુદ્ધ અજ યજ્ઞ બ્રહ્મ પર.
કવિ દૈત દક્ષ ગુરુ શામ અક્ષ સત્ય શ્રેય શશી સૂર જય;
રસ હંસ બીજ પ્રિય સાક્ષી શુભ દયા ઈશ આનન્દમય ૧
શ્રીગુરુ શ્રીવલ્લભ શ્રીવિઠ્ઠલ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રાદિ. ૩૩

શ્રીનવનીતપ્રિય અચ્યુત કેશવ માધવ મોહન અક્ષરધામી,
શ્રીમદ્રામ રમાપતિ રાઘવ રાજીવલોચન ઈશ અકામી. ૩૪
શ્રીપરબ્રહ્મ હરિ ગુણસાગર શ્રીશ સનાતન અન્તર્યામી,
નન્દકુમાર નરોત્તમ નૃહરિ બાલમુકુન્દ બલાનુજ સ્વામી. ૩૫

---

[1] વર્દરાજ=વરદાનો દેનારામાં શ્રેષ્ઠ

છપ્પા

શ્રીકૃષ્ણ રામ શ્રીવલ્લભ વિઠ્ઠલ વનમાળી,
માધવ મુરારિ મધુસૂદન હરિ મર્દનકાલી;
ગરુડધ્વજ ગોવિન્દ ગોપીજનવલ્લભ ગિરિધર,
પુરુષોત્તમ પ્રભુ નારાયણ કેશવ કરુણાકર;
શ્રીજી ગોપાલ વ્રજેશ જય વાસુદેવ વિભુ કરી રટણ,
પરમેશ્વર પરમાનન્દ જય દયાનાથ રાધારમણ. ૧

કવિત્ત

શ્રીગુરુ શ્રીકૃષ્ણ રામનારાયણ વાસુદેવ ગોપીજનવલ્લભ
ગિરિધારી ગોપાલ હો;
કેશવ માધવ શ્રીગોવિન્દ હરિ દામોદર શ્રીવલ્લભ શ્રીવિઠ્ઠલ
શ્રીજી નંદલાલ હો;
જગન્નાથ પદ્મનાભ હૃષીકેશ રાધાવર યમુનેશ
રુક્મણીશ મુરારિ કૃપાલ હો;
વિષ્ણુ પુંડરીકાક્ષ શ્રીધર અચ્યુત અનન્ત શ્રીમહાપ્રભુ
મુકુન્દ દયાપં દયાલ હો. ૩

શાન્તાકારં ભુજંગ શયનાદિ, મેઘશ્યામં પીત કૌશેય-
વાસાદિ, નમો નમઃ વામન કારણાદિ ૩૬

શ્રીરામ રામ રઘુનન્દન રામ રામ,
શ્રીરામ રામ ભરતાગ્રજ રામ રામ;
શ્રીરામ રામ રણકર્કશ રામ રામ,
શ્રીરામ રામ શરણં ભવ રામ રામ ૩૭

શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ યદુનન્દન કૃષ્ણ કૃષ્ણ,
શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ જગમોહન કૃષ્ણ કૃષ્ણ;
શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ વ્રજજીવન કૃષ્ણ કૃષ્ણ,
શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ શરણં ભવ કૃષ્ણ કૃષ્ણ. ૩૮

હે દેવ હે દયિત હે ભુવનૈકબન્ધો,
હે કૃષ્ણ હે ચપલ હે કરુણૈકસિન્ધો;
હે નાથ હે રમણ હે નયનાભિરામ,
હા હા! કદાનુભવિતાસિ પદં દશો મે. ૩૯

શ્યામસુંદર શિખણ્ડશેખર,
શ્રીનિવાસી મુરલીમનોહરઃ
રાધિકારસિક માં કૃપાનિધે,
ત્વત્પ્રિયાચરણકિંકરં કુરુ. ૪૦

કૃષ્ણ કૃષ્ણ કરુણામય કૃષ્ણ,
કૃષ્ણમિત્ર યદુભૂષણ કૃષ્ણઃ
દીનાનાથ યદુનાથ વિનાથ,
કિંકરીં કમલલોચન રક્ષ મામ્. ૪૧

શ્રીગોવર્ધનનાથ પાદયુગલં હૈયંગવીન પ્રિયમ્,
નિત્યં શ્રીમથુરાધિપં સુખકરં શ્રીવિઠ્ઠલેશં મુદાઃ
શ્રીમદ્ દ્વારવતીશગોકુલપતી શ્રીગોકુલેન્દું વિભુમ્,
શ્રીમન્મન્મથમોહનં નટવરં શ્રીબાલકૃષ્ણં ભજેત્. ૪૨

રામનારાયણ અનન્ત મુકુન્દ મધુસૂદન,
કૃષ્ણ કેશવ કંસારિ હરિ વૈકુણ્ઠ વામન. ૪૩

श्रीकृष्णनाममालिका 'प्रबन्ध'

શ્રીગુરુ૧ શ્રીવલ્લભ ૨ શ્રીવિઠ્ઠલ૩ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર૪ કમલનયન૫ કેશવ૬ દામોદર૭ શ્રીહરિ૮ માધવ૯ મુરારિ૧૦ પુરુષોત્તમ૧૧ ગિરિધર૧૨ અચ્યુત૧૩ અનન્ત૧૪ ગોવિન્દ૧૫ પ્રભુ૧૬ ગોપાલ૧૭ વિભુ૧૮ પુંડરીકાક્ષ૧૯ હૃષિકેશ ૨૦ કેશવ ૨૧ શ્રીધર ૨૨ શ્રીગોપીજનવલ્લભ ૨૩ શ્રીરાધિકારમણ ૨૪ રુક્મણિપતિ ૨૫ શ્રીમહાલક્ષ્મીપ્રાણનાથ ૨૬ ભગવન્ત ૨૭ કૃપાકર ૨૮ પરમેશ્વર ૨૯ શ્રીજગન્નાથ૩૦, જગદીશ૩૧

શ્રીશ૩૨ શ્રીરામચન્દ્ર૩૩ બલરામાનુજ ૩૪ પદ્મનાભ૩૫ વાસુદેવ૩૬ દેવકીનન્દન૩૭ શ્રીધર૩૮ જનાર્દન૩૯ ભક્તાધીન૪૦ મધુસૂદન૪૧ મુકુન્દ૪૨ ગરુડધ્વજ૪૩ શ્રીદ્વારકાધીશ૪૪ શ્રીમથુરેશ૪૫ મનોહર૪૬ મુરલીવલ્લભ૪૭ યમુનાવર૪૮ વર્દરાજ૪૯ વ્રજજીવન ૫૦ વૃન્દાવનચન્દ્ર૫૧ ચતુરવર ૫૨ રસિકરાય૫૩ શ્રીકુંજવિહારી ૫૪ શ્રીગોકુલેશ૫૫ નન્દકુમાર ૫૬ યશોદાનન્દન ૫૭ શ્રીચન્દ્રાવલીવદનચન્દ્રમાચકોર ૫૮ શ્રીનવનીતપ્રિય૫૯ નટવર૬૦ બાલકૃષ્ણ૬૧ ગોકુલેન્દુ૬૨ શ્રીમદનમોહન૬૩ વહુવર૬૪ ઘનશ્યામ૬૫ શ્રીનટવરનાગર૬૬ સદ્ગુણસાગર૬૭ ત્રિભંગલલિત૬૮ મનોહરછબિનિધિ૬૯ ત્રિલોકસુન્દર૭૦ રૂપરાશી૭૧ શ્રીમત્કૃષ્ણચન્દ્ર તવ દાસોહં દયાનાથ તવ દાસોહમ્. (૪)

હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે,
હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે. ૪૪

શ્રીમદ્ગિરિધર ૧ પ્રભુ ગોવિન્દરાય ૨
શ્રીબાલકૃષ્ણ૩ ગોકુલપતિ૪ રાઘવેન્દ્ર ૫;
શ્રીમદ્ યદુપતિ૬ વિભુ ઘનશ્યામલાલ૭
એતાનહં પૂર્ણકૃષ્ણરૂપાન્નમામિ. ૪૫

શ્રીગુરુદેવ શ્રીવલ્લભાચાર્ય શ્રીવિઠ્ઠલાધીશ શ્રીકૃષ્ણ ગોપીશ હે,
રામનારાયણ અનન્ત ગોપાલ કેશવ આનન્દ ગોવિન્દ શ્રીજી હરે.
હરિ હરિ હરિ હરેશ રામ કૃષ્ણ વ્રજવલ્લભ વલ્લભેશ વિશ્વેશ;
ગિરિવરધર વ્રજેન્દ્ર રાધિકેશ લલિતાદિક લલનેશ પ્રીતિ મેઽસ્તુ ૪૬

હરિ ગિરિવરધારી નાથરાધા મુરારિ,
નિજજનસુખકારી પાપસંતાપહારી;
અખિલ અંતર્યામી પરમ પુનિત નામી,
સતત અક્ષરધામી ગોકુલાનન્દ સ્વામી. ૪૭

श्रीकृष्णनाम चिन्तामणि ध्वनि

“प्रबन्ध”

શ્રીગુરુદેવ૧ શ્રીમદ્વલ્લભવર૨ વાગધીશ૩ મહાપ્રભુ૪
પુરુષોત્તમ૫ શ્રીગોસ્વામી૬ વિઠ્ઠલેશ૭ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર૮
ગોપીજનવલ્લભ૯ વ્રજેન્દ્ર૧૦ વ્રજજીવન૧૧ વૃન્દાવનચંદ્ર૧૨
રસિકવર૧૩ શ્રીગોવર્ધનધરણધીર૧૪ બલભદ્રવીર૧૫
કંદર્પકોટિલાવણ્ય૧૬ કલાનિધિ૧૭ પૂર્ણબ્રહ્મ૧૮ પૂર્ણાનંદ૧૯
પરમાનન્દકન્દ૨૦ હરિ ૨૧ લલિતત્રિભંગી ૨૨ છેલ છબીનિધિ ૨૪
નટવરનાગર ૨૫ સદ્ગુણસાગર ૨૬ સરસ ૨૭ સનાતન૨૮ સદાનંદ ૨૯
સચ્ચિદાનંદ૩૦ આનંદઘન૩૧ અનુપમ૩૨ અનંતકોટિબ્રહ્માણ્ડભૂપ૩૩
રસરૂપ૩૪ રાધિકારમણ૩૫ રાસરસમગ્ન૩૬ મનોહર૩૭
મદનમાનમર્દન૩૮ વર ત્રિલોકસુંદર૩૯ હરિ૪૦ ઈશ્વર૪૧ ભગવાન૪૨
ભક્તવત્સલ૪૨ સર્વેશ્વર૪૪ કેશવ૪૫ કમલનયન૪૬ કમલાવર૪૭
યમુનાણુપ્રેષ્ઠ ૪૮ લલિતાદિકલલનાપ્રાણુજીવનધન૪૯
ચન્દ્રાવલીમુખચારુચન્દ્રમાચકોર ૫૦ વ્રજભૂષણ ૫૧
વનમાલી ૫૨ મદનકાલી ૫૩ નન્દકિશોર ૫૪ યશોદાનન્દન ૫૫
મોરલીધર ૫૬ હૃષીકેશ ૫૭ રામપ્રિય ૫૮ દેવકીનન્દન ૫૯
વસુદેવાત્મજ૬૦ વાસુદેવ૬૧ વર્દરાજ૬૨ અચ્યુત૬૩ નારાયણુ૬૪
પ્રભુ૬૫ અનન્ત૬૬ વિભુ૬૭ ગોવિંદ૬૭ ગદાધર૬૮ ગરુડધ્વજ૬૯
ગોપાલ૭૦ ગોકુલાનન્દ૭૧ ગોપિકાપ્રાણુનાથ૭૨ પુંડરીકાક્ષ૭૩ માધવ૭૪
દામોદર૭૪ પદ્મનાભ૭૬ મધુસૂદન૭૭ મુરારિ૭૮ મુકુંદ૭૯
શ્રીજી૮૦ પીતાંબર૮૧ વૈકુણ્ઠ૮૨ બંસીધર૮૩ વિશ્વંભર૮૪
વૈકુણ્ઠનાથ૮૫ જગદીશ૮૬ જનાર્દન૮૭ જગન્નાથ૮૮ શ્રીપતિ૮૯
સર્વોત્તમ૯૦ વિષ્ણુ૯૧ ત્રિગુણપર ૯૨ તુલસીવલ્લભ૯૩ બાલકૃષ્ણુ૯૪
ધરણીધર ૯૫ ધર્મધુરંધર ૯૬ ધર્મી૯૭ દીનાનાથ૯૮ શરણાગતવત્સલ૯૯
પતિતપાવન૧૦૦ અધમોદ્ધરણ૧૦૧ દીનબંધુ૧૦૨ સ્મૃતિમાત્રસકલસંતાપપાપહર ૧૦૩
અવતારી૧૦૪ આનન્દરૂપ ૧૦૫

શ્રીરામચંદ્ર૧૦૬ શ્રીઘનસ્યામ૧૦૭ સુંદર૧૦૮ નવનીતપ્રિય૧૦૯
મથુરાધિપ ૧૧૦ વિઠ્ઠલાધીશ૧૧૧ શ્રીદ્વારિકેશ૧૧૨ ગોકુલેશ૧૧૩
ગોકુલચન્દ્ર૧૧૪ મદનમોહન૧૧૫ નાથ૧૧૬ હરિ૧૧૭ અનાથબંધુ૧૧૮
કરુણાસિન્ધુ૧૧૯ અતિગંભીર૧૨૦ ઉદાર૧૨૧ મહામતિ૧૨૨ પ્રવીણ૧૨૩
સર્વશક્તિપતિ૧૨૪ સર્વાત્મા૧૨૫ પ્રભુ૧૨૬ પુષ્ટિપથેશ્વર ૧૨૭
શ્રીકૃષ્ણ૧૨૮ તવદાસોઽહં પાહિ પાહિ પ્રભુ નમો નમો જય
દયાનાથ જય જય જય જય ॥૫॥

इति श्रीकृष्णनामचिन्तामणिध्वनिः सम्पूर्णः ॥

અચ્યુતં કેશવં વિષ્ણું હરિં સત્યં જનાર્દનમ્,
હંસં નારાયણં ચૈવ એતન્નામાષ્ટકં શુભમ્ ૪૮.
વિષ્ણું નારાયણં કૃષ્ણં માધવં મધુસૂદનમ્,
હરિં નરહરિં રામં ગોવિંદં દધિવામનમ્. ૪૯
ચક્રેશાચ્યુત ગોવિન્દ માધવાનન્ત કેશવ,
કૃષ્ણ વિષ્ણો હૃષીકેશ વાસુદેવ નમોસ્તુ તે. ૫૦
નમઃ કૃષ્ણાય વાસુદેવાય બ્રહ્મણે અનન્તમૂર્તયે,
યોગીશ્વરાય યોગાય ત્વં અહં શરણં ગતઃ ૫૧
કૃષ્ણાય વાસુદેવાય દેવકીનન્દનાય ચ,
નન્દકુમારાય ગોવિંદાય નમો નમઃ ૫૨
નમઃ પરમકલ્યાણં નમસ્તે વિશ્વભાવનં,
વાસુદેવાય શાન્તાય યદૂનાં પતયે નમઃ ૫૩
નમો બ્રહ્મણ્યદેવાય ગોબ્રાહ્મણહિતાય ચ,
જગદ્ધિતાય કૃષ્ણાય ગોવિન્દાય નમો નમઃ. ૫૪
કૃષ્ણાય વાસુદેવાય હરયે પરમાત્મને,
પ્રણતક્લેશનાશાય ગોવિન્દાય નમો નમઃ. ૫૫
રામનારાયણાદિ નારાયણેઽતિ નરકાર્ણવતારણેઽતિ,
દામોદરેઽતિ મધુહેઽતિ ચતુર્ભુજેઽતિ;
વિશ્વંભરેઽતિ વિરથેઽતિ જનાર્દનેઽતિ
ક્વાસ્તિ જપતાં ચ કૃતાંતભીતિઃ? ૫૬

श्रीकृष्णनामानन्दध्वनि.

"નામધ્વનિ"

જય શ્રીગુરુ૧ ગોપીજનવલ્લભ ૨ શ્રીવલ્લભવર૩ શ્રીવિઠ્ઠલેશ ૪ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર ૫ હરિ૬ પતિતપાવન૭ અધમોદ્ધરણ૮ અશરણશરણ૯ અનાથબંધુ૧૦ પ્રભુ૧૧ આર્તત્રાતા૧૨ દીનાનાથ૧૩ દયાર્ણવ૧૪ અગતિગતિ-

કર૧૫ દુષ્ટદૃપાલ૧૬ દયાપર૧૭ પ્રણતપાલ૧૮ જગદીશ૧૯ વિશ્વંભર૨૦ અંતર્યામિ ૨૧ અનાથનાથ ૨૨ વિભુ ૨૩, સર્વેશ્વર ૨૪ સર્વાત્મા ૨૫ સ્વતંત્ર ૨૬ કરુણાસાગર ૨૭ સહજકૃપાકર ૨૮ નિસ્સાધનજનકૃતોદ્ધાર ૨૯ નિજજનાધાર૩૦ દીનજનવત્સલ૩૧ સ્મૃતિમાત્રસકલસંતાપપાપદુઃખક્લેશરોગરિપુભવભયભંજક૩૨ નિજજનરંજક૩૩ શ્રીશ૩૪ સહિષ્ણુ૩૫ અતિગંભીર૩૬ ઉદારઉદધિ૩૭ સર્વજ્ઞ૩૮ શિરોમણિ૩૯ સ્વજનદ્વેષિદાહક૪૦ દામોદર૪૧ વિવિધાપરાધ-અક્ષમક્ષમાકર૪૨ ભક્તાધીન૪૩ ભક્તવત્સલ૪૪ ભગવંત૪૫ સન્તપ્રિય૪૬ સંકટછેદક૪૭ કુમતિવિદારક૪૮ સુબુદ્ધિદાયક૪૯ કર્મકાલગ્રહ મન સ્વભાવ મહાકાલ અવિદ્યા કામ ક્રોધ મદ લોભ મોહ માત્સર્યાદિકાત્ વિજયદાયક ૫૦, જનત્રાસનિવારક ૫૧ જ્ઞાનદાયક ૫૨ સત્યસંકલ્પ ૫૩ સુંદરવદન ૫૪ અમોઘદર્શસ્પર્શવચનમત ૫૫ સ્વઆનન્દમય ૫૬ પરમદયાલુ ૫૭ નિજાનન્દદાયક ૫૮ ઈશ્વર ૫૯ નિજજનસર્વસ્વ૬૦ સકલસદ્‌ગુણનિધિ૬૧ હરિ૬૨ નારાયણ૬૩ દુરિત-નિવારણ૬૪ પરમાનન્દ૬૫ પૂર્ણપુરુષોત્તમ૬૬ ભક્તજનપ્રિય૬૭ પંકજલોચન૬૮ કૃષ્ણચન્દ્ર તવ દાસોઽહમ્ દાસોઽહમ્. ૬

इति श्रीकृष्णनामानन्दध्वनिः संपूर्णा.

હરિ રામકૃષ્ણ નારાયણ વાસુદેવ,
ગોવિન્દ ગોપીજનવલ્લભ ગોકુલેશ;
રાધાપતિ રસિક રાસવિહારકારી,
ગોવર્ધનધરણધીર નમો નમસ્તે ૫૭

इति श्रीकृष्णनामामृतधाराग्रंथ अनेक-ग्रंथ सारसमुच्चयकृत् समाप्तम् :

॥श्रीकृष्णः॥

॥श्रीवल्लभः॥

॥श्रीगुरुगोपीजनवल्लभायनमः॥

श्रीकृष्णनाम चिन्तामणिमाला

ચાલ:—"અભંગ"

શ્રીકૃષ્ણ શ્રીગુરુ વલ્લભ વિઠ્ઠલ અત્યંત નિર્મલ નામજ્યાચે ૧
પતિતપાવન અધમઉદ્ધર્ણ પાપતાપ હરણ સુખ સિન્ધુ ૨
વૃંદાવનવિધુ વ્રજપતિ વિષ્ણુ અપાલ સહિષ્ણુદાસદોપ ૩
યશોદાનન્દન ગોવર્દ્ધનધર રાધિકાચેવર(રાધિકેચા વર) દયાનાથ ૪ (૧)
ગોપીજનવલ્લભ બલરામાનુજ નન્દાત્મજ વ્રજપ્રાણનાથ ૧
યમુનાચેપતિ (યમુનેચાપતિ) નિકુંજવિહારી
પર્માનન્દકારીરૂપ જ્યાચે ૨
ત્રિભઙ્ગ લલિત ત્રિલોકસુંદર નાથ નટવર પરબ્રહ્મ ૩
નવનીતપ્રિય ગોકુલનાયક અભયદાયક દયાદાસ ૪ (૨)
રામકૃષ્ણ હરિ મુકુંદ મોરારિ ગોવિન્દ ગિરિધારી ગોપીનાથ ૧
કેશવ માધવ મદનમોહન વિભુ જનાર્દન દીનબંધુ ૨
અનાથાચા નાથ શરણાગતવત્સલ અકલિત બલ કૃપાસિન્ધુ ૩
સદાનન્દરૂપ ભયભીતિ હરણ રાધિકારમણ દયા સ્વામી ૪ (૩)
કમલાનાયક કમલલોચન ક્લેશવિમોચન કૃપાસિન્ધુ ૧
દાસદુઃખહરણ દેવકીનન્દન દુષ્ટનિકંદન દીનબંધુ ૨
ત્રિલોકસુંદર તુલસીવલ્લભ અચ્યુત દુર્લભ ભક્તિવિણ ૩
સંકટછેદક આધિવ્યાધિહરણ અશરણશરણ દયાનાથ ૪ (૪)
શ્રીનવનીતપ્રિય મથુરાનાયક નિર્ભયદાયક વિઠ્ઠલેશ ૧
શ્રીદ્વારિકાધીશ શ્રીગોકુલપતિ ગોકુલઉડુપતિ શ્રીસહિત ૨
મદનમોહન બાલકૃષ્ણ પ્રભુ નટવર વિભુ દયાસ્વામી ૩ (૫)

ઇતિ શ્રીકૃષ્ણનામચિન્તામણિમાલા સમ્પૂર્ણા.

અભંગ —

ઇદ રૂપ મુખે નામ, પોગી પ્રસાદ ઘનસ્યામ ૧
કોઈ પાદોદક નિર્મળા, તોચી દેવાચા પુતના ૨
ભુત ભવિશ વર્તમાન પાપ, જલતી કૃષ્ણનામ અલાપ ૩
નામે તાપ અવઘેં શાન્તિ દયા મ્હણે ના ભ્રાન્તિ ૪ (૧)
તસ્કર મિત્રઘ્ની સુરાપી, ગુરુ તલ્પગ બ્રહ્મઘ્ની પાપી ૧
સ્ત્રી રાજા સુરભિ પિતુ માતા, ઘાતકી પાતકી મહાઘાતા ૨
ભગ્ની(ભગિની) દુહિતાં જનની ગામી, કામી ક્રોધી લોભી સ્વામી ૩
જાતિ ભિન્ન અધમ ચાણ્ડાલ, પવિત્ર કીતન કરી ગોપાલ ૪
સકૃત ઉચ્ચારિતા હરિનામ, દયા મ્હણે સમાન ઘનસ્યામ ૫ (૨)

॥ श्रीकृष्णः ॥

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभाय नमः ॥

श्रीकृष्ण अष्टोत्तरशतनाम "स्तोत्र"

" છંદ નારાચ "

"નંદ ગોપ ભૂપ વંશ ભૂષણં વિદૂષણં"...એ રાહે ગાવાનુ છે.

નમો નમો મહાપ્રભો (મહાપ્રભુ) ગુરુ કૃપાનિધે (કૃપાનિધિ) સદા,
અનાથનાથ દીનબંધુ હારીપાપઆપદા:
પ્રપન્નપારિજાત માત તાત ભ્રાત શ્રીપ્રભુ,
અતિપતિતપૂતકારી શ્રેયદા મહાવિભુ. ૧
વ્રજાધિપત્ય અત્યવામ સત્યવાચી શ્રીપતિ,
મદનમાનહારી શ્રીત્રિલોકસુંદરાકૃતિ,
પ્રસન્નવક્ત્રનેત્રભવ્યરમ્ય રાધિકાધવમ્,
સુગોપિકાપતિ પ્રિયે સુખાલયં સદા નવમ્. ૨
રસિકરાય રૂપરાસ રાસલીલયા રતિ.
અખંડ ઉર્ધ્વરેત નિત્ય માગતિ મહામતિ.
યદુકુલેન્દ્ર ગોપવંશભાનુ ભક્તવત્સલમ્,
શ્યામસુંદ દીનાનાથ દક્ષ સુમત્તં અલમ્. ૩
મધુપુરિપુરેન્દ્ર ગોકુલેન્દુ ગોપનાયકમ્,
સુદ્વારિકાધિપત્વ સહાસ્ય બદ્દનાયકમ્;
યશોદાનંદનંદનં બલાનુજં કૃપાકરમ્,
શ્રીકૃષ્ણ રામ વાસુદેવ દેવકીસુતં વરમ્. ૪
રમેશ રુક્મણીશ શ્રીશ ઇશગોપવલ્લભમ્,

અનન્તકોટિવિશ્વેશ આદિદેવર્ષભમ્:
પુરાણપુરુષ પદ્મનાભ પ્રાણનાથ પ્રેમદ,
અનુપમાં અનાદિ પદાદિ સ્વાદિ સુખદ.
ત્રિગુણ પુરાણ વ્યક્તાવ્યક્ત માયા અજ્ઞ કારણમ્.
સુહૃદ્ભક્તકલ્પદ્રુ સુધામ્બામ્બરાર્ણવમ્,
અચ્યુતાનન્દ અંતરસ્થ માધવં મનોહરમ્,
અમોઘઓઘવિધ્વંસ કેશવં ગિરિધરમ્ ૬
ગરુડગામી ગોપીનાથ ચક્રપાણિ શ્રીહરિ,
મુકુન્દ મેઘવર્ણં મત્તંગજગંજન અરિ,
મતિ મતિ ગતિ પતિ રતિપતિપિતુ,
મુકુન્દ કાનનેન્દુ વેણુપાણિ વનવિહારિ ૭
પતઃજગાપતિ અતિ ઉદાર મદનકલા,
ત્રિભંગી લાલ ગોરમાન ક્રાંતિદન શિરોમણિ.
જનાર્દન વિષ્ણુ ઉત્તમ પુરુષ મધુરિપુ.
પીતાંબરં અનન્ત શૌરિ કંસહા મદનવપુ.
ઉપેન્દ્ર વિશ્વનાથ વેદ કારણં સદા શિવમ્.
સુરેશ કીર્તિં બાલક અનામયં નિરંજનમ્,
અચ્યુત યાદવેન્દ્ર પરમેશ સ્નેહસાગરમ્,
બકારિ ભક્તભૂષણં અભૂષણં ઉજાગરમ્. ૯
ઇતિ લલિતનામદામ અષ્ટોત્તર ઉત્તમમ્.
રસિક રાધિકેશ વેષ નંદનાગરં વરમ્
મહેર પ્રેમયુક્ત જો પઠેત્ શ્રીહરિજનમ્,
સુતસ્ય દયા ઉત્સવં મહા, ન આપદા કદા મનમ્ ૧૦

इति श्री दयारामकृतं श्रीकृष्णअष्टोत्तरशतनामस्तोत्रं संपूर्णम् ।

॥ श्रीकृष्णः ॥

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभाय नमः ॥

" प्रकीर्ण "

અથ તેરમાસ:—

સુણ, સાહેલડીરે! મારે નંદકુંવરશુ નેહ.. એ નરેડે
—એ ઢાળે ગાવાના છે.

શ્રીગુરુગોવિંદને રે, પાયે લાગું પૂરો આશ;
પ્રેમ પરિતાપને રે, વરને ગાઉં બારે માસ. (૧)

કહે, સખી! કેમ કરું રે? ¹કારતક માસે મૂકી કંથ,
કોઈ મળે નહીં રે, નિશદિન જોઉં પ્રભુનો પંથ. (૨) (માસ ૧)

²માગશરે માહારું રે, મન મોહન મળવા અકળાય,
હાંકયાં થીજીઓરે, કોઈને પીડા નવ કહેવાય. (૩) (માસ ૨)

³પોષે પ્રભુ વિના રે, માહારે મુખડે પડિયા શોષ;
હું સમજું નહીં રે, મૂર્ખ, શા દીઠા મુજ દોષ? (૪) (માસ ૩)

⁴માહે મહા મોહું રે, મારે મન વ્યાપ્યું એહ દુઃખ;
તાતા તેલમાં રે, જેમ જલ, તેમ પ્રભુ પાખે સુખ. (૫) (માસ ૪)

⁵ફાગણ ફૂલીઓ રે, જેવું ઉડે અબીલ ગુલાલ;
ઉતરું અંગ બળે રે, જોઈ ને, વિના શ્રીગિરિધરલાલ (૬) (માસ ૫)

ચૈત્ર ચિતડું રે, ચોટયું ચરણ શ્રીગોકુલરાય;
પ્રેમ જડીએ જડિયું રે, નહીં ઉખડવા કોઈ ઉપાય (૭) (માસ ૬)

વૈશાખે મુને રે, મંગળપૂર વસંતુ લાગે વન;
ઘેર સરિખડું રે, વન લાગે હોય જુગજીવન. (૮) (માસ ૭)

જ્યેષ્ઠે ઝાળ પડે રે, તાપે તલખે છે સહુ કોય;
મુજ તેહેનાથનો રે, કોટિમો એ અંશ ન હોય. (૯) (માસ ૮)

આશ અષાડની રે, હુતી પણ નાવ્યા અવિનાશ;
સહુ પ્રેમદા તણા રે, પિયુ ઘેર આવ્યા ચાતુર્માસ. (૧૦) (માસ ૯)

શ્રાવણ સરવડે રે, વરસે વૂઠે વળગી વેલ,
રસિયે વાલાવમે રે, કરિયો બાળપણામાં ખેલ. (૧૧) (માસ ૧૦)

પુરુષોત્તમ માસે રે, પુરુષોત્તમ ભજ્યાનો ભાવ;
ક્યાંથી કાઢીએ રે, તે તો શોકલડી લે લહાવ. (૧૨) (માસ ૧૧)

ભાદરવો ભલોરે, વરસે, બોલે ચાતક મોર,
નંદકુંવર વિના રે, લાગે બાણ સરિખા શોર. (૧૩) (માસ ૧૨)

અશ્વિન માસમા રે, આવ્યો દિવાળીનો દિન,
પ્રભુજી પધારીઆ રે, સુણ ! સખી ! આનંદ ઉલટ્યો મન. (૧૪)
(માસ ૧૩)

પીડા પ્રીતની રે, વરખી ગયા તેરે માસ;
દાસ દયા તણી રે, દર્શન દઈ પ્રભુ ! પૂરો આશ. (૧૫)

શ્રીમહાપ્રભુજીનું 'સાવ સાચું' સ્વરૂપ બતાવતું ધોળ

—: ચૌદરત્નનું ધોળ —

શ્રીમદ્ વલ્લભ કરુણારસ સમુદ્રથી, નિર્મળરત્ન નીકળીઆં દશચાર રે;
ક્યાં ક્યાં તે વિવેકે વર્ણવું, સાંભળો વૈષ્ણવજન નરનાર રે.
શ્રીમદ્વલ્લભ ૧

પ્રથમરત્ન શ્રીનવનીતપ્રિય, બીજું મથુરેશ નિર્મળ નામ રે;

ત્રીજું રત્ન શ્રીવિઠ્ઠલેશરાયજી, ચોથું શ્રીદ્વારિકેશ પૂરણકામ રે.
શ્રીમદ્વલ્લભ ૨

પાંચમું રત્ન શ્રીગોકુલનાથજી, છઠ્ઠું શ્રીગોકુલચંદ્રજી કહીએ રે;
સાતમું શ્રીમદનમોહનજી, આઠમું શ્રીબાલકૃષ્ણ લહીએ રે.
શ્રીમદ્વલ્લભ ૩

નવમું રત્ન શ્રીનટવરલાલજી, દશમું શ્રીયમુનાજી મહારાણી રે;
એકાદશમું શ્રીગિરિધરજી સહુ કુલ સહિત,
દ્વાદશમું શ્રીગોવર્ધન સો જાણી રે.
શ્રીમદ્વલ્લભ ૪

ત્રયોદશમું દામોદરદાસ સૃષ્ટિ સંગે, ચૌદશમું શ્રીગોકુલ સહુ વ્રજદેશ રે;
એ ચૌદરત્ન-મણિ મધ્યે, ઝગઝગી ચિંતામણિરૂપી શ્રીવિઠ્ઠલેશ રે.
શ્રીમદ્વલ્લભ ૫

તે શું લખાય મોતી શ્રીગોપીનાથજી, પ્રેમે ગુંથે પ્રોઈ ચારુ દામ રે,
તે સહુ સુંદર શુભ કંઠે ધરી શોભીઆ,
શ્રીપુષ્ટિ પ્રેમી-ભગવદીયજન અભિરામ રે.
શ્રીમદ્વલ્લભ ૬

એ રત્નમાળા જે ગાય સાંભળે, તેને હોય નિત્ય વ્રજવાસ રે;
શ્રીગુરુ કૃપાએ કરી ગાય છે, દયારામ દાસનો દાસ રે.
શ્રીમદ્વલ્લભ ૭

શ્રીમદ્વલ્લભાધીશના રસસ્વરૂપનાં રસદર્શન કરાવતો કુંડલિયો.

—: કુંડલિયો :—

શ્રીવલ્લભ અતિ જેને તે શ્રીવલ્લભ નામ:
શ્રીને વલ્લભ શ્રીવલ્લભ, ઉભય અર્થ અભિરામ;

ઉભય અર્થ અભિરામ, સર્વ પ્રેમ સ્થલ અતિ વિભુ,
ભક્ત૧, ભક્તિ ૨, ભગવંત૩, ગુરુ૪, એ ચ્હારે શ્રીમહાપ્રભુ;
કયા ! ન એ વણ પ્રાપ્તિ, ઉપાય અવર હરિ દુર્લભ,
દૃઢ શરણાગતિ ગ્રહી, ગુણ ગા, શ્રીવલ્લભ.

શ્રીયમુનાજીનું ધોળ—રાગ કાલીંગડો.

તમો સાચાં રે મારાં યમુનાજી મા !
હું તમારી સેવના કરેશ; મોરી મા;
માને સોળે શૃંગાર ધરાવેશ સ્નેહે,
માજી ! દાસી તમારી કરેશ. મોરી મા૦ ૧
ભાતભાતની સામગ્રી કરીને,
માને ભાવથી ભોગ ધરેશ; મોરી મા૦
જલ અચવાઈ સુગંધીની બીડી લેઈ,
આનંદે ઉભી રહેશ. મોરી મા૦ ૨
આરતી ઉતારી ઓવાળીને પ્રેમે પ્રણામ કરી,
વળીવાળી (વળીવળી) વારણાં હું લેઈ; મોરી મા;
માનું નિર્મળ નામ રૂપાળું રટીને,
મારા સકલ સંતાપ હરેશ. મોરી મા૦ ૩
માનાં પરમ પવિત્ર ચરિત્ર ચિંતન કરી,
દુસ્તર ભવ હું તરેશ; મોરી મા;
માનું નખશીખ સુંદર રૂપ નિહાળી,
મારું ઉર, આનંદે ભરેશ. મોરી મા૦ ૪
માના જ્યાં ત્યાં મનોહર ગુણલા ગવાશે,
ત્યાં ત્યાં શ્રવણ કરતી ફરેશ; મોરી મા;
દયા સખી કહે માજી ! તમારી કૃપા વડે,
ગિરિધર પિયુને (હું) વરેશ. મોરી મા૦ ૫

પુષ્ટિ સૃષ્ટિ અગ્રેશ શ્રીદામોદરદાસજીનું પદ.

રાગ બિહાગ.

શ્રીદામોદરદાસ! કૃપાનિધિ!
મહા અપરાધથી મુને મૂકાવો;
મેં દુભવ્યો પરિવાર આપનો,
શરણ પડ્યો મારે વિનતિનો દાવો. શ્રીદામોદરદાસ૦ ૧
નહિ પ્રાયશ્ચિત્ત એહ પાપનાં,
તે નિત્ય મને જદપિ પજવાવો,
દુષ્ટ સ્વભાવ હરો, દુર્મતિ મારી દહો,
થવાં થતા થકી બચાવો. શ્રીદામોદરદાસ૦ ૨
દુષ્ટપાલ છો મહાસહિષ્ણુ,
અતિ મૃદુ હૃદય ભક્તમણિ કહાવો;
દુષ્ટ સ્વાભાવિક જીવ, અશક્ય હું,
તો લક્ષણ પ્રભુ ભાનુ ને ભાવો. શ્રીદામોદરદાસ૦ ૩
કાલ કર્મ માયા ભય ભવ હરો,
સહજ કૃપા મય તાપ ન તાવો
પુષ્ટિ સૃષ્ટિ અગ્રેશ, દયા પ્રભો!
કર ગ્રહી મુજને શ્રીકૃષ્ણ મિલાવો શ્રીદામોદરદાસ૦ ૪

શ્રીવ્રજવલ્લભજી મહારાજનું ધોળ.

જીરે! આજ આનંદ મારે અતિ ઘણો,
હૈયડે હરખ ના માયજી;
શ્રીવ્રજવલ્લભજી પ્રકટીઆ,
પ્રાણજીવન પ્રભુ વ્રજરાયજી. ૧

ફાલ્ગુણ કૃષ્ણ ત્રયોદશી,
શુભ નક્ષત્ર અતિ શુભ વારજી,
શુભ લગ્ન સમય ઉદે થયા,
જગતમાં વરતીઓ છે જેજેકારજી. ૨

ગોસ્વામી શ્રીગોપાલલાલજી,
પુત્રજન્મ સુણતાં તતખેવજી;
વિધિવત્ પૂજા મનોરથા,
દાન દીધાં ઘણાં ગામ ભૂદેવજી. ૩

શિવવિન્દા માજીના લાડીલા,
કૃષ્ણારતી વહુજીના કંથજી;
શ્રીવલ્લભજીના અનુજ,
અગ્રજ શ્રીવ્રજપાલજીતણા, મણિ પુષ્ટિપંથજી ૪

શ્રીમદ્દ્વારિકાધીશ પ્રભુ શ્રીમથુરેશ,
નિજનાથ પ્રિયપ્રાણજી;
ચપલ ચારુ છબી સ્મર સરસ ગુણનિધિ,
ચતુરવર વચન પ્રમાણજી. ૫

સેવા રસ રંગ રંજીત હૃદય,
રસિક વિજ્ઞ ઈશ્વર પતિતપાવનજી;
શરણાગતવત્સલ સર્વજ્ઞ વરિષ્ઠ,
પ્રાણપતિપદકમલ મનજી. ૬

અતિવલ્લભ શ્રીગોવર્ધનધરણ,
શ્રીવલ્લભવંશ અવતંસ સ્વરૂપજી;
કાંકરોલી પુરીના પતિ જગતગુરુ,
વિશ્વમંગલ મહાભૂપજી. ૭

પુરુષોત્તમ પરમઆનંદમય,
શેષ પણ પાર પામે ન ગુણ ગામજી;
નિજ ચરણરજરતિ લોભીઓ,
ગતિ યથા ગાયા જન જનદયારામજી. ૮

પદ—રાગ : મારૂ

શું જાણે વ્યાકરણી, એ વસ્તુને! શું જાણે વ્યાકરણી
મુખ પર્યંત ભર્યું ઘૃત તદપિ, સ્વાદ ન જાણે એ જરણી—એ વસ્તુને. ૧
સુંદર રીતે શાક વધાર્યું, ભોગ નાં પામે બરણી;
અંતરમાંહે વસે અગ્નિ પણ, આનંદ પામે નાં અરણી—એ વસ્તુને. ૨
નિજ નાભિમાં કસ્તુરી તેથી, હરખ ન પામે હરણી,
દયો કહે ધન કોટ્યુ ઘણું, જ્યમ ધનવંત કહાવે નાં ધરણી—એ વસ્તુને. ૩

પદ—રાગ: મારુ

મનજી! મુસાફર રે! ચાલોને નિજ દેશ ભણી;
મુલક ઘણા જોયા રે, મુસાફરી થઈ છે ઘણી. (ટેક)
સ્વપુર જવાનો પંથ આવ્યો છે, રખે ભૂલતા ભાઈ!
ફરીને આ મારગ મળવો છે નહીં, એવી છે અવળાઈ;
માટે, સમજી ચાલો સુધારે, નાં જાશો ડાબા કે જમણી—મનજી. ૧
વચ્ચે ફાંસીઆ વાટ મારવાને, બેઠા છે બે-ચાર;
માટે વળાવા રાખો બે-ત્રણેક, ત્યારે તેનો નહીં ભાર;
મળ્યો છે એક ભેદુ રે, બતાવી ગતિ સહુ તે તણી—મનજી. ૨
માલ વહોરો તે વહોરો શેઠના નામનો, જે ક્યહુ નાં થાય અટકાવ;
આપણો કરતાં જોખમ આવે, લાગે દાણીનો દાવ;
(માટે) એટલા 'સારુ' રે, નાં થાવું વેહોરનના ધણી—મનજી. ૩

જો, હે!, જુગત કર્યાન બનું છે, કરજે મ આગીને નામ,
નામ દયાને આમ સુઝે છે, માગ જાદવો પોતાને ધામ,
સુઝે છે દાતા એવું ન, અરધ થઈ કે આપણી-મનડું   ૪

પદ—રાગ કાફી 'લૈટાનું'

સાધુ તે સગપણ રે, સમજ મન 'શ્યામતણું
બાકી સહુ જૂઠું રે, નથી કશું કામતણું   (ટેક)
માત તાત સુત ભ્રાતને ભગની, સગા સહોદર મોર,
કુળ કુટુંબ સખા ગોત્ર ન જાતિ, એમાં તારું છે નહીં કોય,
સગું છે એ તો મરણે રે સુખ ન કામતણું   સાધુ ૧
જનની જનક એવા કયા કેટલા, ન જેટલી ધન રેણુ;
બન્યા દેહનો સંગ છલો ત્યારે બુઝીને બાંધ્યા સહુ નેહ
(એ) કો એ ના ના સુખ કહાણે વિશ્રામતણું   સાધુ ૨
જનની 'આ' હરિ વિના જન ખ્રીન, કોણ આપે મનુ નજતાર
સગુ પછી દઈને આપ્યા તને જનનનો અધિકાર,
બન્ને તેને આપે રે, પ્રભુ 'પ નિજ ધામતણું   સાધુ ૩
અણું આમલિ ન્હું ના ગણેશ, મારા મનથી હાન,
દયા 'દિન જનની રે, શરણું કર રામતણું   સાધુ ૪

પદ-લૈટાનું (ગરબીની તરેહથી પણ ગવાય છે)

દાતા નમીં પડું રે, મોહન 'ગ નાના ખરી,
કાળી મનો ગઝર એ અનમેનાક' રી   (ટેક)
ઘણો દહાડે મારે નાથ ચડ્યા ગ, મનગમતું સુખ નેણ,
ઝટપટ મુજને ખુશી થઈને જમણે ત્યારે જ્યાં દહીં
જન' જોગ ડ્રી નનાર, હું તત્ક્ષણ નર્ધ ગરી   દાતા ૧

જે કહું તે જગજીવન છો રે, મારે નથી અન્યનું કામ;
પ્રેમપયોનિધિ પાતળીઆ રે, (મારા) ભવદુઃખના વિશરામ.
ઝાઝું કહેવું શાને રે, જાણજો તનતાપ હરી. હાવાં૦ ૨
તનમન મારું તમ શું બાંધ્યું, પ્રભુ! હાવાં શું કહું વિશેષ;
મારા ભાગ્યમાં છો તમો ભૂધરા, લખ્યો વિધાતાએ લેખ;
ડરું ના દુરીજનથી રે, લજ્જા મેં તો મૂકી પરી. હાવાં૦ ૩
આતુરજનની આશ પૂરવી, ચતુરનું લક્ષણ એહ;
દાસ દયાના પ્રભુ!, હું છું તમારી, મેં તો તમને સોંપી દેહ;
પૂરો કોડ મનના રે, અમપર મહેર કરી. હાવાં૦ ૪

પદ ત્રેતાળું: રાગ કાફી—

પ્રભુ! નાં ભજ્યા તેં રે, અલ્યા! પ્રાણીઆ' શું કર્યું?
ફેરો પડ્યો ફોકટ રે, મનુજ તનુ ધર્યું નાં ધર્યું—(ટેક)
શો કરાર હરિ આગળ કીધો? આંહીં કેમ વિમુખ થયો?
ઘણા કાલ ભટક્યો આ ભવમાં, માયામાં પચ્યો રહ્યો;
કેહની!! કશું કારજ રે, અધમ! તારું તેથી શું સર્યું? હરિ...૧
વિષય તણું સુખ સમજે છે, તું જ્યાં જઈ જન્મ ધરેશ;
મનુપાદિક પામે, મુરખ' હરિસ્મરણ સુખ ક્યાંહીં લેશ?
જશે રત (ઋતુ) ઉલી રે, પછે, હતું ત્યમનું ત્યમ ઠર્યું. હરિ...૨
તાહારા ભુવનમાં ચોરી થાય છે, તું નવ જાણે કશું,
જો સમજે તો જો સંભાળી, ઘણું એક દ્રવ્ય ખસ્યું;
ગેપ સાચવી લે રે. પેલું ધન હર્યું તેં હર્યું. હરિ...૩
કાયર થઈને કૃષ્ણ નાં સમર્યા, ભાવે ભજ્યને સંસાર;
જાવું પૂરવ દિશા, ચાલ્યો પશ્ચિમમાં. તેને (તેનો) પછી—ક્યાંહીં પાર?
દયા! જો વિચારી રે! ભજન વિના કોણ તર્યું? હરિ...૪

—: પદ: રાગ કાફી જોટાનું :—

ફુલ્યો શું ફરે છે રે, ભૂલ્યો ભુંડા! ભવમાં પડ્યો:
મનુષ્યદેહરૂપી રે, ખોયો મણિ હાથે ચડ્યો. (ટેક)
ડાહ્યો થઈને દુનીઆમાં ફર્યો તું, તેણે શું સર્યું કાજ?
શેં નવજાણ્યું? જાવું પલકમાં, ત્યાંહાં કેમ રહેશે લાજ;
ડહાપણ તારું રે ત્યારે રે, જ્યારે નાં જમહાથ ચડ્યો. ફુલ્યો...૧
ચરણાગીમાં વાટ જ ઉડી, જ્યારે નરક નિવાસ કર્યો;
જનુની બારે માગી અસ્થા!, જન્મ ધર્યો નાં ધર્યો;
માટે જોની લાગી રે, અવસર આવી અડ્યો. ફુલ્યો...૨
શું રે થયું સંપત ઘણી મેળવે, શું થયું ગાડે એકે કાર;
નિશ્ચિંત થઈને હરિને નાં ભજ્યા, તાહારો વિક પડ્યો અવતાર;
ધિક! તાહારું જીવ્યું રે! દૈવે તુંને શાને ઘડ્યો? ફુલ્યો...૩
અમર! માન મન! માહારી શિખામણ, મમતા મૂકી પરી;
કર સંભણ પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ, રાધિકૃષ્ણ હરિ;
ત્યારે કર્યો જાણે રે, સરતથી મરમ નીવડ્યો. ફુલ્યો...૪

પદ-જોટાનું: રાગ કાફી.

દુર્લભ દર્શન રે રે, શ્રીડાકોરનાથતણું;
જેને ભળી ઝાંખી રે, તેનું ઉમ ભાગ્ય ઘણું. દુર્લભ(ટેક)
એ પ્રભુને કો, ન જે તે જાણજો, એ છે પૂરણ પુરુષોત્તમ,
હર વિધિ જેને રમા જેને વંદે, નેતિ નેતિ પોકારે નિગમ;
તે તો વસ્તુ એ છે રે, સંશય ત્યો! રાખો અણુ. દુર્લભ૦ ૧
ચાર ધામ, પુરી સાત, તીર્થ રહ્યાં અનંત જેને ચર્ણ;
તેત્રીસ કોટિ ને સહસ્ર અઠ્યાસી મહા રહ્યા છે શર્ણ;
પવિત્ર પદારથ રે, એથી નથી દૂર હણું. દુર્લભ૦ ૨

નગર વૈકુંઠ ગોલોક સરિખું, સહુને ડાકોર ગામ;
અષ્ટમાસિદ્ધિ નવવિધિ સુખ સંપત, તેને વસવાનો એ ઠામ;
મહિમા મહત્ છે રે, એક રસના શું એ ભણું. દુર્લભ૦ ૩
આનંદનો નિધિ એ અલબેલો, સમરે અતિ શુભ થાય;
ચિંતામણિ ચતુર્ભુજ વહાલો, મનવાછિત ફળદાય;
તેહ પ્રભુ કેરું રે માગે દયો દાસપણું દુર્લભ૦ ૪

પદ-જોટાનું: રાગ કાફી

ભટકતાં ભવમાંય રે, ગયા કાળ કોટિ વહી;
હદ થઈ છે હવાંરે, રાખો હરિ હાથ ગ્રહી ભટકતાં...(ટેક)
આવ્યો શરણ ત્રિતાપનો દાઝ્યો, શીતલ કીજે શ્યામ!
કરગરી કહું છું કૃષ્ણ કૃપાનિધિ, રાખો ચરણ સુખધામ;
કરુણા કટાક્ષે રે, શ્રીજગદીશ કોશ હલી. ભટકતાં...૧
જો માહારાં કૃત સામું જોશો તો ઠરશે બરાબરી;
રતન ગુંજા કયમ હોય સમતોલ, હું તો રંક ને તમો હરિ;
માટે મન મોટું રે. કરો, મુને રંક લહી ભટકતાં...૨
આશા ભર્યો આવ્યો અવિનાશી, સમર્થ લહી તમ પાસ;
ધર્મધુરંધર તમદ્વારેથી, હું કયમ જાઉં નિરાશ?
નિજનો કરી લેરે, ના, તો, મુને કહેશો નહીં— ભટકતાં...૩
અરજ સાંભળો અનાથ જનની, શ્રવણે શ્રીરણછોડ;
એકવાર સનમુખ જુઓ શામળા, પહોંચે મનના કોડ;
હસીને બોલાવો રે, 'દયા', તું તો મારો કહી— ભટકતાં...૪

પદ: જોટાનુ રાગ કાફી.

કૃપાસિંધુ કહાવો રે, કૃપા મુને કયમ નાં કરો ?;
આવડી શી અદેખીરે, રંક પર રાજ, ધરો. કૃપાસિંધુ...ટેક.

અનેક જનમના પૂર્યા મનોરથ, મન–ઇચ્છ્યા તતકાળ;
એક મુને રાખ્યા તેમાંથી: તે નાં ધરે ગોપાળ.
ગરજને છે ગાંઠી રે, નામને કરતાં પગે. કૃપાસિંધુ...૧
દેવ! દયાનિધિ! ક્યાં લગી જોશો? ગણના નહીં આવે અંત:
છો સુકુમાર, અમિત યશો. માટે જૂઠી જાણો ભગવંત,
બંનેને સુખ થાશે રે, એજ છે ઉપાય ખરો. કૃપાસિંધુ...૨
સાચી રે આશા પૂરણ કરતાં, નાણું નહીં બેસે નાથ!
છો ઉદાર અતિ અંતરજામી, હું છું દીન અનાથ;
સમુદ્ર નહીં ખૂટે રે, બિંદુ એક કરતાં વરો. કૃપાસિંધુ...૩
પ્રમાણ મૂકી જશ મેળવવું ધારો ત્યારે શીઘ્ર સારો કાજ;
હું કહું છું તેની કરુણા વિચારો, તમો મન સમજો મહારાજ;
હૈયાનાં દુ:ખ કાપો રે, રંગીલા! હૃદયમાં ઠરો. કૃપાસિંધુ ..૪

પદ–ચેતવણું: રાગ કાફી

ગર્ભવાસ રાખ્યો રે, કૃપા તુંને બહુ કરી;
મહા સુખ આપ્યું રે, તેને કેમ ગયો વિસરી?—(ટેક)
દશ પંદર સુધી પૂરણ પાળ્યો, પરણાવ્યો બહુ પેર;
તોયે એક ઘડી ઈશ્વર નાં ગાયા, મનમાં ન આણી કાંઈ મહેર;
વિષયે વળી પૂરો રે, હૈયામાં ન જાણ્યો હરિ. ગર્ભવાસ...૧
વરણાગીમાં જોતો હીંડે, પચીસ થયાં પરમાણ;
જુવાનીમાં તું જાણી ફરે છે, અહંકાર અભિમાન;
સ્ત્રીએ ગોઠી જોને રે, ઘણા ઘણા નેહ ભરી. ગર્ભવાસ...૨
નાતજાતમાં નામ જ કાઢ્યું, કુબુદ્ધિ નિત કઠોર;
ધનને કાજે ધૂતતો ફરે છે, જેમ ઠગારો ચોર;
આખરે તું ચાલી રે, જનમારો રહ્યો ઠરી. ગર્ભવાસ...૩

ધરધંધામાં ઘેલો ફરે છે, ગાયા નહીં ગોપાળ;
પરાક્રમ તારાનો પાર નાં આવે, પૂઠે બહુ જંજાળ;
પચાસે જઈ પહોંચ્યો રે, કેડાણો ન બેઠો ફરી. ગર્ભવાસ...૪
દયા દાન ને પુણ્ય ન લાવ્યો, જ્ઞાન અને ગરીબાઈ;
અહંકારમાં તુ ગયો અકળાનો, લોભ લાલચમાં લેવાઈ;
'સાઠે બુદ્ધિ નાઠી રે'. તારણ કંઈ ન આવ્યું તરી. ગર્ભવાસ...૫
સિત્તેર થયાં ત્યારે શુદ્ધ નાં રહી. ભાગ્યો પોતાનો ભાર;
કુટુંબ કબીલો કોઈ નવ માને, તોયે ન મેલે અહંકાર;
સુમારગ નાં ચાલ્યો રે, ડગલું નવ મેલ્યું ફરી. ગર્ભવાસ...૬
એંશી થયાં ત્યારે આંખે ન સૂઝે, થરથર ધ્રૂજે કાય;
કાયામાં કંપવાયુ પ્રકટ્યો, તોએ ભજન નહીં થાય;
મૂરખ! નવ ચેત્યો રે, માયાએ તુને લીધો ઘેરી. ગર્ભવાસ...૭
ઘરડો થયો ત્યારે મન જ ભાગી, ગાયા નહીં પરબ્રહ્મ;
દાન પુણ્યનુ નામ ન જાણ્યુ, સમજ્યો નહી મર્મ (ભ્રમ);
મારુ મારું કરતો રે, વર્ષ નેવુ ગયાં વહી ગર્ભવાસ...૮
કુકર્મનાં બહુ બંધન છૂટવા, આપ્યો મનુષ અવતાર;
સોએ વર્ષે તારી અવધ જ આવી, ભર્યો ભુંડાઈનો ભાર;
ભૂલ્યો બાધા ભવમાં રે, ફોકટનો ફેરો ફરી. ગર્ભવાસ...૯
ઈશ્વરને અંતર નવ ધાર્યા. જાણ્યા ન જુગદાધાર;
અંત સમે જ્યારે બાંધીને આણ્યો, પડવો (પડ્યો) કરશે પોકાર;
દારુણ દુઃખ દેખી રે, રોગે બહુ નયણાં ભરી. ગર્ભવાસ...૧૦
કાયર થયો ત્યારે કાલાવાલા, કરવા માંડ્યા અપાર;
હરિ! હવે ભજન નવ ચૂકું, એકવાર કાઢોને બહાર;
દાસ દયારામને રે, હરિ! હાથે ઝાલો ફરી. ગર્ભવાસ...૧૧

પદ. જોટાનું રાગ કાફી.

પ્રેમરસ તે પીએ રે, જેમાં અતિ અનુજપણું;
મોટાઈ ઘણી માની રે, સમજુ ન રાખે કશું. (૨૭)
મધુર સ્વાદ શર્કરા મધ્યે, દીઠી વેતુમાં વેરાઈ;
હસ્તી હુતા તે હાર્યા ખસ્યા પાછા, તેને ગઈ પિપીલિકા ખાઈ,
મોટમ રખે' રાખોરે, જે હું મોટો ગણું. પ્રેમરસ...૧
મોટા વૃક્ષને ઘણું વિટંબણ, પીડાય બહુ પેરે કરી,
એમ દુઃખ દેખે નહી જે, દૂર્વા સદા હરીની હરી,
સમજુ', વિચારો રે, સુખ છે શામાં ઘણું? પ્રેમરસ ..૨
કમળતણો મકરંદ તે મધ્યે જે શુકતે જે સમીપ હોય,
ગુરત્વ દૂર, નિકટ દલ નાના, તેહ વિચારો સૌ કોય;
પ્રકટ જણી પેખો રે, જો હું જુઠું ભણું. પ્રેમરસ . ૩
એ સિદ્ધાંત સમજવા માટે, કહ્યાં સર્વ દૃષ્ટાંત,
શ્રીહરિ પણ દીનબંધુ કહાવે, નથી નથી મિત્ર મહાત;
માટે દયા! થાની રે' તૂ તો નાનો અણુથી અણુ પ્રેમરસ.. ૪

પદ જોટાનું રાગ કાફી

મૂરખ' ન સમજ્યો રે, મનુષ દેહ ધરી;
શી ગત થાશે રે?, વદને વદ્યા ન હરિ. (૨૮)
કરી કૃપા કેશવે હિત જાણી, મનુષ દેહ તુને દીધો,
અમૂલ્ય હીરો હાથે ચડ્યો, તે તે એળે નાખી દીધો,
અંધ' કૂપે પડિયો રે, દીપક પાણ ધરી, મૂરખ...૧
જનની ઉદર જે વાર હતો, ત્યાં કહેતો' તો છોડી ગ સ્વામ';
ક્ષણું નહીં મૂકું મુજ રસનાથી, નરહરિ તારું નામ;
તે દીનવાણીરે, ક્યમ તું ગયો વિસરી? મૂરખ ૨

બાર ગમાવ્યાં બાલપણમાં, પછી પત્ની પરિવાર;
જોબન વીત્યું આવી જરા, એમ એળે ગયો અવતાર;
મૂઢ! ન સમજે રે! શું કહું ફરી ફરી. મૂરખ...૩

આવી સુધા કર, તે પરહરીને વિષય હળાહળ પીધું;
પ્રભુપદ સ્થાનક મૂકીને, તેં યમને નિમંત્રણ દીધું;
ભવ-જલધિ ડૂબ્યો રે, તું તુજ પાપે કરી. મૂરખ...૪

મધુમક્ષીની પેરે, રહ્યો શું મોહ જાળમાં વળગી!
શ્રીકૃષ્ણપદાંબુજ આશ કરે તો, કર માયા મનથી અળગી;
દાસ દયો કહે છે રે, એ ચિત્ત માન ખરી. મૂરખ...૫

"આશીર્વાદ"

-: રેખતો :-

સુનિયે જુ હરિ હજરત બંદેકી અરજ હૈ—એ ઢાળથી ગવાય છે

ચિરંજીયો સુખી રહો તુમ સકલ હરિજન,
આનંદ મંગલ અખંડ હરિમેં રહો મન-(ટેક)

ભક્તિ પ્રેમ આસક્તિ, વ્યસન શ્રીવ્રજેશ,
ગુરુ ભગવદીય ભાવ સદા, દુઃખ કદા ન લેશ. ચિરંજીયો૦ ૧

કર્મ કાલ માયા ભય, જનમ મરન જાઓ,
શુભ્ર મતિ રહો સતત, મન કુપથ કબુ ન ધાઓ. ચિરંજીયો૦ ૨.

સદ્‌ગુન સંતોષ સદા રહો પૂરન કામ,
એસી આશિષ દેત સદા દાસ દયારામ. ચિરંજીયો૦ ૩

卐